

Leif-Göte Björklund

Rikssvenska metodistpredikanter betydelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling i Finland 1880-1923

Epworthförbundet.

METODIST-EPISKOPAL-KYRKAN

Plats

Medlems-
löfte

Namn och
adress

Så jag förklarar mig härmed vilja allvarligt stå för
ständpunkt i kristligt lif och ertägenhet, som
testamentet, ävensom därtill förhållas andra.
alla de världslika nöjen, som förbjudas i Met
fyrloftning; och jag vill, så ofta jag kan, b
församlingens religiösa möten samt deltaga i
dessa.

Humborg den 9. 1

Leif -Göte Björklund

Född 1960 i Solf

Teol mag 1998 (Åbo Akademi)

Pastor i Finlands svenska metodistkyrka

Har undervisat i kyrkohistoria vid

Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi

Foto: Margaretha Björkqvist

Omslag: Bilderna hämtade ur olika
metodistarkiv i Grankulla och Åbo

Pärm: Tove Ahlbäck

Åbo Akademis förlag

Tavastg. 30 C, FIN-20700 ÅBO, Finland

Tel. int. +358-2-215 3292

Fax int. +358-2-215 4490

E-post: forlaget@abo.fi

<http://www.abo.fi/stiftelsen/forlag/>

Distribution: Oy Tibo-Trading Ab

PB 33, FIN-21601 PARGAS, Finland

Tel. int. +358-2-454 9200

Fax int. +358-2-454 9220

E-post: tibo@tibo.net

<http://www.tibo.net>

RIKSSVENSKA METODISTPREDIKANTERS BETYDELSE FÖR
METODISTKYRKANS FRAMVÄXT OCH UTVECKLING I
FINLAND 1880-1923

Rikssvenska metodistpredikanter betydelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling i Finland 1880-1923

Leif-Göte Björklund

ÅBO 2005

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG – ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

CIP Cataloguing in Publication

Björklund, Leif-Göte

Rikssvenska metodistpredikanterens betydelse
för metodistkyrkans framväxt och utveck-
ling i Finland 1880-1923 / Leif-Göte
Björklund. – Åbo : Åbo Akademis förlag,
2005.

Diss.: Åbo Akademi. – Summary.

ISBN 951-765-241-0

ISBN 951-765-241-0
ISBN 951-765-242-9 (digital)
Painosalama Oy
Åbo 2005

FÖRORD

Att skriva en doktorsavhandling i kyrkohistoria handlar om att göra en resa – en resa i tid och rum. Under resans lopp lär man känna nya människor, får besöka nya platser och se nya perspektiv. Emellanåt är intrycken spännande och nästan överväldigande, men däremellan är de av mer alldaglig och hemvan karaktär. Ibland blir det motorstopp och tidsödande pauser på vägen.

När min avhandlingsresa nu närmar sig slutet vill jag tacka alla dem som tålmodigt tagit del i mina strapatser under resans lopp under längre eller kortare tid. För att kunna resa behövs även resurser av ekonomisk och teknisk natur. Jag har haft förmånen att inte behöva lida någon brist under forskningsresans gång.

Först och främst vill jag tacka min handledare, professor *Ingvar Dahlbacka* som från första början inspirerat mig att utföra denna forskningsundersökning. När jag tvivlat på att målet varit i sikte, har han hela tiden stadigt väglett mig vidare framåt. TD *Sölve Anderzén* och prof *Nils G Holm* har vid olika seminarietillfällen och i egenskap av förhandsgranskare gett mig många goda råd och gjort de anmärkningar som varit nödvändiga. Prof *Eila Helander*, prof *Sixten Ekstrand*, prof *Anders Jarlert* och universitetslektor *Kyllikki Tien-suu* har vid skilda seminarier och inom ramen för den nationella forskarskolans i teologi arbete bidragit med värdefulla synpunkter. I internationella sammanhang har jag haft möjlighet att diskutera min forskning med professorerna *Richard P Heitzenrater* och *Arne Hassing*, vilka även de bidragit med sina konstruktiva kommentarer. Varmt tack även till alla deltagare i våra högre seminarier i kyrkohistoria vid Åbo Akademi!

Under forskningsarbetets gång har det blivit många arkivbesök vid olika både privata och offentliga arkiv i Finland, Sverige, Danmark och USA. Pastorena *Thor Blomberg* och *Tapani Rajamaa* har gång på gång ställt upp och hjälpt mig finna källmaterial vid metodistkyrkans arkiv i Helsingfors och Grankulla. Beträffande det historiskt intressanta material som pastorena *Torsten* och *Hå-*

kan Ekholm lämnat efter sig har jag fått ovärderlig hjälp av *Helga Ekholm, Barbro Ekholm, Kerstin och Pentti Viljaviita* samt *Ingegärd och Lars-Olof Larsson*. Med tacksamhet tänker jag på de dagar och veckor som de ägnat tid och möda åt att tillbringa tillsammans med mig under forskningsarbetets gång. Vid mina besök vid metodistkyrkans internationella missionsarkiv vid Drew University i Madison, New Jersey, har *Jocelyne Rubinetti* beredvilligt hjälpt mig att söka fram allt det material som kunde beröra min undersökning. På hemmaplan vid fakulteten i Åbo har TM *Mary Dahlbacka* stöttat mitt arbete på många olika praktiska områden, och TD *Bernice Sundkvist* har hjälpt mig i datateknikens förbryllande värld.

Ekonomiskt understöd för mitt avhandlingsarbete har jag framför allt erhållit genom forskningsprojektet *Svenskt i Finland – finskt i Sverige*, men även av *Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut* och *Svenska litteratursällskapet*. För mina många arkivbesöksresor har jag erhållit ekonomiska bidrag från *Åbo Akademis Jubileumsfond 1968*, *Professor Gustav Björkstrands stipendiefond* och *Gustaf Packaléns Mindefond*. Vid mina arkivresor till USA har metodistkyrkans *General Board of Global Ministries GBGM* genom pastor *Youngsook Kangs* försorg berett mig möjlighet att bo på *Alma Mathews Guest House* i Greenwich Village, New York. Varmt tack till personalen på detta gästhem och till assistent *Winsome Wright* på GBGM som hjälpte mig att orientera mig i den amerikanska verkligheten!

Många fler än de vilkas namn blivit nämnda ovan har under arbetets gång gett mig stöd, hjälp och inspiration. Tack för allt under resans gång! Till sist – John Wesleys bevingade ord från den 1 mars 1791:

The best of all is, God is with us.

Åbo vid påsktiden 2005

Leif-Göte Björklund

INNEHÅLL

FÖRORD

1. INLEDNING	11
1.1 Forskningsuppgift	12
1.1.1 Frågeställning	12
1.1.2 Forskningsläget	14
1.1.3 Forskningsteoretisk diskussion	18
1.2 Källmaterial	22
1.3 Metod och uppläggning	24
1.4 Termer och begrepp	25
 2. METODISMEN SOM EN ANGLOSACHSISK MISSIONSORGA- NISATION	 29
2.1 Metodismens uppkomst, organisation och särart	29
2.1.1 John Wesley och väckelsen i 1700-talets England	30
2.1.2 Kyrkosamfund och strukturer	34
2.1.3 John Wesleys praktiska kristendom	40
2.2 Metodismen – en internationell missionsrörelse	46
2.2.1 John Wesleys syn på missionsverksamhet	47
2.2.2 Grundandet av metodistiska missionsorganisationer	50
2.2.3 Metodistpredikantens centrala roll inom rörelsen	54
2.3 Skandinaver möter den anglosachsiska metodismen	61
2.3.1 Metodismen och det amerikanska samhället	61
2.3.2 Metodismens tidiga kontakter med Norden	70
2.3.3 Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn	76
2.3.4 En annan bakgrund till den svenska metodismen i Amerika ..	85
2.4 Amerikanskt missionsintresse riktat mot Norden och Finland	90
2.4.1 Metodistmissionscentrum i Köpenhamn	91
2.4.2 John Wesley och Finland	101
2.4.3 Finland som porten in till Ryssland och Kina	102

3. FINLAND – ETT MISSIONSFÄLT FÖR SVENSK METODISM .	107
3.1 Det finländska samhället under 1800-talets senare del	107
3.1.1 Genomförda reformer inom lagstiftning och förvaltning . . .	108
3.1.2 Utveckling inom industri och kommunikationer	110
3.1.3 Finlands religiösa karta vid ingången av 1880-talet	111
3.2 De första finländska metodisterna	116
3.2.1 Finländska kontakter med George Scotts verksamhet	116
3.2.2 Finländska sjömän omvända till metodismen i New York . .	118
3.2.3 Finländska metodister ber om predikanthjälp från Sverige . .	121
3.3 Motiven för svenskt missionsintresse för Finland	123
3.3.1 Den ”andliga nöden” i Finland	124
3.3.2 Hela det lutherska Norden ett metodistiskt missionsfält . . .	126
 4. METODISTPREDIKANTERNAS ARBETE INLEDS 1880–1885 . .	130
4.1. Privata missionsinitiativ 1880–1883	130
4.1.1 Unga Uppsalapredikanter i Åbo	131
4.1.2 K J Lindborgs pionjärmission i Österbotten	134
4.2 De första officiellt utsända missionärerna 1883–1885	149
4.2.1 Den första predikantutnämningen till Finland	150
4.2.2 Metodismens spridning till Helsingfors	153
 5. MISSION I FINLAND – SVENSKA METODISTKYRKANS	
UPPDRAG 1885–1903	161
5.1 Finlandsdistriktet inom svenska metodistkyrkan 1885–1892	162
5.1.1 Växande verksamhet i existerande församlingar	163
5.1.2 Nya predikanter för nya etableringar	168
5.1.3 Metodistmission över språkgränsen	175
5.1.4 Ytterligare förstärkning av predikantkåren i Finland	182
5.1.5 Det tryckta ordet i metodismens tjänst	186
5.1.6 Söndagsskolverksamhet	188
5.1.7 Metodismen i mötet med den frikyrkliga rörelsen	192
5.1.8 Metodismens officiella ställning i det finländska samhället .	198
5.1.9 Mission i St Petersburg	202
5.1.10 Sammanfattande diskussion	207

5.2 Konsolidering och fortsatt expansion 1892–1903	212
5.2.1 Nya ledare för missionsarbetet i Finland	213
5.2.2 Nya församlingsbildningar under 1890-talet	215
5.2.3 Rikssvensk predikantverksamhet på finska	222
5.2.4 Nya rikssvenska predikanter i missionens tjänst	225
5.2.5 Kritik mot söndagsskolverksamheten under 1890-talet	228
5.2.6 Ungdomsföreningsverksamhet	231
5.2.7 Rekrytering av en inhemsk predikantkår	235
5.2.8 Kyrkobyggnadsprojekt	241
5.2.9 Blygsam medlemsökning	243
5.2.10 Sammanfattande diskussion	245
 6. FRÅN MISSIONSKONFERENS TILL ÅRSKONFERENS	
1903–1923	248
6.1 Nya strukturer och nya arbetsformer 1903–1911	249
6.1.1 Utvecklingsprocessen fram till egen missionskonferens ...	249
6.1.2 En missionsorganisation för det ryska riket	253
6.1.3 Metodistisk sjömansmission i Finland	259
6.1.4 Nya predikanter och nya församlingar 1903–1911	268
6.1.5 Metodismen och emigrationen	277
6.1.6 Sammanfattande diskussion	281
6.2 Ett etablerat kyrkosamfund i en nation i födelse 1911–1923	283
6.2.1 Egen årskonferens för Finlands metodister	284
6.2.2 En aldrig sinande ström av rikssvenska predikanter	285
6.2.3 Hjälpverksamhet och sociala institutioner	290
6.2.4 Nykterhetsverksamhet	295
6.2.5 Metodismen på den finländska landsbygden	298
6.2.6 Ännu en gång blickar mot öster	306
6.2.7 Snabb medlemsökning inför delning på språklig grund	307
6.2.8 Sammanfattande diskussion	310
 7. UNDERSÖKNINGENS RESULTAT	312
 ENGLISH SUMMARY	327

BILAGOR	335
FÖRKORTNINGAR	347
KÄLLOR OCH LITTERATUR	349

1. INLEDNING

Under 1800-talet drog våg på våg av andliga väckelser igenom den finländska befolkningen. De flesta av dessa olika väckelserörelser hade sin bakgrund i en äldre 1700-talspietism. Den teologiska bakgrunden var till en början kontinental, av tyskt ursprung, och den lutherska bekännelsen hade en central ställning inom dessa fromhetsriktningar. Men under senare delen av 1800-talet började även andra andliga impulser göra sig gällande i Finland. Idéströmningarna kom i detta skede västerifrån, från den anglosachsiska världen, ibland direkt, ibland indirekt via rikssvensk eller annan skandinavisk förmedling. Baptistiska läror började spridas inom framför allt pietistiska kretsar, först på Åland och sedan även i Österbotten. Genom ökade utlandskontakter och flyttningsrörelser kom finländare för första gången i kontakt med metodismen. År 1880 kom de första rikssvenska metodistpredikanterna över till Finland i missionsärenden. Sedan fortsatte denna missionsverksamhet i den omfattningen att år 1923 hade ett drygt fyrtiotal rikssvenska metodistpredikanter hunnit verka en kortare eller längre tid i det östra grannlandet. Dessa predikanter verksamhet och resultatet av deras arbete intresserar mig. Vilka var de och hur lyckades de i sina föresatser? Att undersöka de rikssvenska metodistpredikanternas betydelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling i Finland 1880–1923 är forskningsuppgiften i denna avhandling.

1.1 Forskningsuppgift

1.1.1 Frågeställning

Den centrala frågeställningen i detta avhandlingsarbete är:

Vilken betydelse fick de rikssvenska metodistpredikanter som var verk-samma i Finland under tidsperioden 1880–1923 för metodismens fram-växt och utveckling i landet?

Predikanternas betydelse bör kunna utläsas från det konkreta resultatet av deras verksamhet. Metodistpredikanterna mer eller mindre personifierade den metodistiska rörelsen. Därför kan metodismens eventuella framgång på olika områden även anses vara en framgång för ledarna inom rörelsen, dvs predikanterna. Med undantag för några små lokala grupper av troende i ett par österbottniska kuststäder fanns det till en början inte några andra metodister i Finland än just de predikanter som hade kommit över från Sverige för att sprida rörelsens budskap. När en grupp anhängare hade vunnits på en plats och en liten församling kunde bildas, drog man vidare eller tillkallade ytterligare predikanter från Sverige för att etablera metodismen på nya orter.

Hur mäter man framgången hos en religiös eller social rörelse? Finns det några klara måttstockar man kan använda? Denna frågeställning har sysselsatt en lång rad forskare som undersökt olika religiösa rörelser. En av forskarna är den norska religionssociologen Inger Furseth. Hon konstaterar att det visat sig vara problematiskt att hitta klara kriterier för att mäta framgång eller misslyckande hos en enskild rörelse. En del forskare menar att själva det faktum att rörelsen överlever och fortsätter att existera under en viss tidsperiod visar på ett visst mått av framgång. Andra igen anser att man behöver kunna bedöma hur många anhängare en rörelse fått eller i vilken utsträckning en rörel-

se lyckas förverkliga sina egna målsättningar. Medlemsstatistik kan då utgöra ett mått på framgången. Vissa forskare vill dock mäta framgången i betydligt mer svårkvantifierbara kvaliteter som till exempel hur meningsfull livsstil en rörelse lyckas erbjuda sina medlemmar.¹

I min undersökning av de rikssvenska metodistpredikanternas verksamhet i Finland ser jag i första hand på direkt mätbara statistiska uppgifter, som antalet grundade metodistförsamlingar, söndagsskolor och ungdomsföreningar samt medlems- och deltagarstatistik för olika verksamhetsformer. Jag är även intresserad av vilka andra konkreta arbetsresultat man kan finna, till exempel i form av grundade verksamhetsinstitutioner. Vidare försöker jag även se vilka ytterligare spår metodistpredikanterna kan ha satt i det finländska samhället. Gjorde de sig i någon utsträckning gällande inom kultur- och samhällsliv utanför den trängre metodistiska församlingskretsen av troende?

Inom detta forskningsarbete är det även av intresse att granska vilka motiv det var som låg bakom de rikssvenska predikanternas missionsverksamhet i Finland. Varför lämnade de ett framväxande metodistiskt arbete i hemlandet för ett mera osäkert missionsprojekt i grannlandet? Fanns det andra krafter som försökte initiera en metodistisk mission i Finland och i så fall av vilka orsaker? Vidare skulle det vara värdefullt att kunna kartlägga vilka medvetna eller omedvetna strategier missionen använde sig av. Hur gick metodistpredikanterna till väga i sina försök att samla anhängare? Fanns det tidigare nätverk av troende, nätverk vilka man kunde utnyttja vid etableringen av den nya metodistiska rörelsen? Dessa frågor försöker jag få belysta genom min forskning.

¹ Bromley & Shupe 1979, s 21; Furseth 2002, s 37-38.

1.1.2 Forskningsläget

Det finns från tidigare en rad kyrkohistoriska doktorsavhandlingar och andra akademiska arbeten vilka behandlar olika väckelserörelser i Finland och deras historia. En översikt över den finländska väckelseforskningens läge i stort finns i Ingvar Dahlbackas artikel *Väckelseforskning i Finland - en översikt* vilken ingår i skriften *Väckelsens dimensioner*.² För en heltäckande bild av den väckelsehistoriska forskningen hänvisar jag till denna artikel. Jag vill dock särskilt nämna de arbeten vilka är av avgörande betydelse för min egen forskning.

Nils Näsman utgav redan år 1962 sin kyrkohistoriska doktorsavhandling om den baptistiska rörelsen i svenska Österbotten.³ Ännu tidigare hade kyrkohistorikern Ernst Newman ägnat sitt intresse åt den frikyrkliga rörelsen⁴ i Finland. År 1948 publicerades Newmans *Edvard Björkenheim och den "frikyrkliga" väckelsen i Finland I: De personliga och kyrkliga förutsättningarna*. Även Harald Wejryd behandlade i sin doktorsavhandling 1984 den frikyrkliga rörelsen.⁵ År 1987 utkom Ingvar Dahlbackas doktorsavhandling om den evangeliska rörelsen i svenska Österbotten.⁶ Vidare har Nils G Holm ur en religionsvetenskaplig synvinkel utforskat den finlandssvenska pingströrelsen. Hans doktorsavhandling *Pingströrelsen: en religionsvetenskaplig studie av pingströrelsen i Svenskfinland* publicerades 1978.⁷ Nils G Holm har även medverkat vid avfattandet av en rad jubileumsskrifter om den frikyrkliga rörelsen i Svenskfinland. *Tro och liv: Fria Missionsförbundet hundra år* utkom

² Dahlbacka 2003, s 90-96.

³ Näsman 1962.

⁴ Beträffande termen *frikyrklig* se 1.4 *Termer och begrepp*.

⁵ Newman 1948; Wejryd, H 1984.

⁶ Dahlbacka 1987.

⁷ Holm 1978.

1989. *En hamn ytterst i havet* om friförsamlingen på Åland publicerades 1983, och jubileumsskriften om Ekenäs friförsamling år 1991.⁸ Baptismen och den frikyrkliga rörelsen i Finland har alltså blivit föremål för kyrkohistoriska undersökningar, medan pingströrelsen utforskats framför allt ur ett religionsvetenskapligt perspektiv. Däremot har den finländska metodismen inte blivit föremål för någon akademisk undersökning på doktorsavhandlingsnivå. I någon mån har arbeten kring andra väckelserörelser även tangerat den metodistiska rörelsen, men då bara i förbigående. När den metodistiska rörelsen fick sina första anhängare i Finland skedde detta i stort sett i samma geografiska områden och vid ungefär samma tidpunkt som vid baptismens och den frikyrkliga rörelsens etablering i landet. Beröringspunkterna mellan dessa rörelser blev därför många. Av denna anledning berör även de ovannämnda arbetena av Näsman, Newman och Wejryd de första metodistiska ansatserna i till exempel Vasa och Kristinestads-Närpesbygden. Men den finländska metodismen som sådan har aldrig hittills stått i direkt fokus för någon doktorsavhandling. Några akademiska arbeten på magistersnivå existerar. Mirja Lehtonen skrev år 1972 ett laudaturarbete om den finskspråkiga metodismen i Finland.⁹ Avhandlingar pro gradu skrevs av Björn Elfving år 1978 om den svenskspråkiga metodismens utveckling fram till år 1911, Jarmo Mäki-Mikola 1983 om dissenter i Björneborg och Stina Nygård 1988 om metodismen i Dalsbruk.¹⁰

Internationellt sett har metodismen varit föremål för ett stort vetenskapligt intresse. Richard P Heitzenrater står för den mest aktuella kyrkohistoriska forskningen kring grundaren John Wesleys person och den tidiga metodistiska rörelsen i England.¹¹ En rad epokgörande arbeten har behandlat metodismen i växelverkan med det brittiska samhället. Elie Halévy publicerade sin

⁸ Holm & Söderlund 1989; Holm & Söderlund 1991; Holm & Söderlund 1996.

⁹ Lehtonen 1972.

¹⁰ Elfving 1978; Mäki-Mikola 1983; Nygård 1988.

¹¹ Heitzenrater 1984 a; Heitzenrater 1984 b; Heitzenrater 1989; Heitzenrater 1995.

Histoire du peuple anglais au XIX:e siècle I: l'Angleterre en 1815 år 1913. Halévys tolkning av metodismens betydelse inom brittisk historia har blivit klassisk. E P Thompson placerade in metodismen i ett större socialhistoriskt sammanhang i England i sin *The Making of the English Working Class* år 1963. Detsamma gjorde Harold Perkin år 1969 i *Origins of Modern English Society*.¹² Den amerikanska metodismen har undersökts av bland andra Nathan Hatch, Winthrop S Hudson, Jean Miller Schmidt, Frederick A Norwood och Russell Richey.¹³ I den anglosachsiska världen har metodismen kommit att spela en framträdande roll. Ur ett finländskt perspektiv utgör emellertid metodismens utveckling på den europeiska kontinenten och framför allt i de övriga nordiska länderna ett närmare jämförelseobjekt. Den tyska metodismen har nyligen blivit utforskad av Friedemann Burkhardt. Hans *Christoph Gottlob Müller und die Anfänge des Methodismus in Deutschland* utkom år 2003.¹⁴ Metodismen i Norge har blivit grundligt undersökt. Arne Hassings doktorsavhandling om den norska metodismen utkom i engelskspråkig originalversion år 1980. Sedan år 1991 finns den på norska som *Religion og makt: Metodismen i norsk historie*.¹⁵ Tore Meistad publicerade under sin allt för korta men ändå intensiva livsgärning flera böcker om norsk metodism. År 1994 kom hans *Methodism as a carrier of the holiness tradition in Norway 1850–1910*. Vidare fungerade han som redaktör för en rad arbeten inom ramen för Norges forskningsråds program för Kultur- og tradisjonsformidlende forskning (KULT).¹⁶ År 2002 utkom Inger Furseths *A Comparative Study of Social and Religious Movements in Norway 1780s–1905*.¹⁷ I detta verk undersöker Furseth i ett jämförande perspektiv fem olika sociala och re-

¹² Halévy 1913; Perkin 1985; Thompson 1968.

¹³ Hatch 1989; Hudson 1961; Hudson 1981; Norwood 1974; Schmidt 1999; Richey 1991; Richey 1996.

¹⁴ Burkhardt 2003.

¹⁵ Hassing 1991.

¹⁶ Meistad 1994; Meistad 1996 a; Meistad 1996 b.

¹⁷ Furseth 2002.

ligiösa rörelser av betydelse i norsk historia. Metodismen är en av dessa fem rörelser.

Tyvärr har den metodistiska rörelsens historia i Sverige aldrig blivit utforskad i tillräcklig omfattning. Gunnar Westins doktorsavhandling från år 1929 om den brittiske metodisten George Scott och dennes betydelse för den kyrkohistoriska utvecklingen under det tidiga 1800-talet i Sverige är visserligen både detaljerad och ingående.¹⁸ George Scott kom emellertid inte genom sin brittiskinspirerade verksamhet att utbreda metodismen i Sverige, utan det var genom mission från Amerika som metodismen etablerades som ett kyrkosamfund i Sverige. Detta skedde först under den senare delen av 1800-talet. Gunnar Westin beskrev även den amerikanska metodismens ankomst till Sverige under den senare delen av 1800-talet i sin år 1956 utgivna *Den kristna friförsamlingen i Norden*.¹⁹ I Westins arbete är dock perspektivet mycket översiktligt och den breda ansatsen ger ingen möjlighet till en djupare undersökning av metodismens etablering i Sverige. Det faktum att den rikssvenska metodismen inte blivit ordentligt undersökt utgör givetvis ett problem för mig i mitt forskningsarbete.

Under de allra senaste åren har flera avhandlingar skrivits vilka behandlar den kyrkohistoriska händelseutvecklingen under den tidsperiod som även min undersökning berör. I några fall handlar det om skeenden något tidigare under 1800-talet. Flera av dessa avhandlingar berör områden som tangerar mitt undersökningstema. Cecilia Wejryds avhandling om Erik Jansson-sekten i 1840-talets Sverige utkom år 2002.²⁰ Följande år skrev Gunilla Gunner i sin disertation om den rikssvenska evangelisten Nelly Halls verksamhet runtom i Europa och i USA. Även Hanna Hodacs publicerade sin avhandling *Converging World Views: The European Expansion and Early-Nineteenth-*

¹⁸ Westin 1928–29 I.

¹⁹ Jag har i detta arbete använt den andra upplagan av Westins bok. Westin 1958.

²⁰ Wejryd, C 2002.

Century Anglo-Swedish Contacts år 2003.²¹ Hodacs analyserar de brittiska evangelikala sällskapens missionsinitiativ i riktning mot Sverige under början av 1800-talet. Hon berör därmed även forskningsområden vilka Gunnar Westin redan tidigare undersökt, men ur ett annat perspektiv. I början av år 2004 publicerade Marjo-Riitta Antikainen sin avhandling om den finländska frikyrkliga fängelsemissionären Mathilda Wrede.²²

Ur mitt forskningsperspektiv blir den ovannämnda Cecilia Wejryds avhandling om erikjansarna av direkt intresse. Hennes undersökning tar dock slut vid Erik Jansson-sektens ankomst till Bishop Hill i Illinois, USA i slutet av 1840-talet. Det är vid denna punkt som den rikssvenska metodistkyrkans historia kan sägas få en början, då flera av Erik Janssons nära medarbetare kom att bli metodistpredikanter. Gunnar Westins behandling av den metodistiska rörelsen tar emellertid avstamp från 1860-talet i det ovannämnda översiktliga arbetet om den nordiska friförsamlingshistorien.

Efter denna översikt av det kyrkohistoriska forskningsläget kring dels metodismen i ett internationellt perspektiv och dels metodismen närstående väckelserörelser i Finland går jag nu över till en forskningsteoretisk diskussion kring min egen undersökning.

1.1.3 Forskningsteoretisk diskussion

Vid undersökningen av de rikssvenska metodistpredikanternas verksamhet i Finland är det av intresse att förstå hur en religiös eller social rörelse överhuvudtaget uppstår. Finns det bakomliggande orsaker som går att fastställa? Vilka mekanismer handlar det om i så fall? Finns det svar på dessa frågor kan

²¹ Gunner 2003; Hodacs 2003.

²² Antikainen 2004.

detta i så fall hjälpa oss se varför resultatet av predikanternas verksamhet kom att gestalta sig på det sätt som det gjorde. Problematiken kring uppkomsten av religiösa och sociala rörelser är något som Inger Furseth diskuterar i den tidigare nämnda avhandlingen om de fem olika sociala och religiösa rörelserna i Norges historia.

Det finns många olika sociologiska teorier kring frågan om varför en social eller religiös rörelse uppkommer. En äldre förklaringsmodell, vilken även blivit hårt kritiserad, är den så kallade *deprivationsteorin*. Enligt denna teori skulle individer som söker sig till olika rörelser uppleva deprivation, en bristsituation, av något slag. På grund av upplevda problem och svårigheter i livet skulle dessa individer söka efter kompensation i någon form. Kritiker menar att det finns lite empiriskt stöd för denna förklaringsmodell. Vidare har man visat på teoretiska oklarheter. Vad är deprivation egentligen, något objektivt mätbart som avsaknad av materiella tillgångar eller en mer subjektivt känslomässigt upplevd brist?²³

Inger Furseth använder sig för sitt studium av de fem norska rörelserna av en kombination av två andra sociologiska förklaringsmodeller, nämligen *resursmobiliseringsteori* och *politisk processteori*. Resursmobiliseringsteorin vilar på antagandet att kollektiv handling är en rationell reaktion på samhällsförhållandena. Inom denna teori fokuseras intresset på hur individerna mobiliseras och organiseras för kollektiv handling. Mobiliseringen handlar här om hur missnöjda grupper ”samlar och investerar resurser” för att uppnå gemensamma syften. De resurser det kan handla om kan vara materiella tillgångar som arbete, inkomster och sparkapital eller icke-materiella tillgångar som moralisk övertygelse, färdigheter, förtroende eller vänskap. I diskussionen kring mobiliseringsteorin har framkastats den kritiken att teorins förespråkare haft en tendens att se egennytta som den motiverande drivkraften till hand-

²³ Furseth 2002, s 28-29; Furseth 2003, s 51-52.

ling.²⁴ Sociologen och historikern Charles Tilly har påpekat det sakförhållandet att individer faktiskt samlas till gemensam handling kring specifika idéer inom olika rörelser.²⁵ Inte bara egennytta utan även betydligt högre syften kan mobilisera människor.

Inom politisk processteori-modellen betonas att rörelser inte fungerar som isolerade enheter, utan att de uppstår i en miljö som antingen möjliggör eller förhindrar rörelsernas tillväxt. Vidare existerar en rörelse i ett sammanhang med andra rörelser. En ny rörelse uppstår inom ramen för en äldre rörelse, men i opposition mot denna.²⁶ Sociologen Doug McAdam har lyft fram tre uppsättningar av faktorer vilka han anser vara avgörande för uppkomsten av nydanande rörelser, för det första en struktur av politiska möjligheter tillgängliga för opponerande grupper, för det andra måttet av organisation inom minoriteten och för det tredje förekomsten av gemensamma uppfattningar, ett slags nytt samförstånd inom denna minoritet. När en ny rörelse uppstått blir den i sig en självständig kraft som formar sin egen utveckling. I denna situation tillkommer en ny faktor, nämligen de växlande mekanismer genom vilka de äldre tidigare existerande grupperna försöker kontrollera den nya rörelsen.²⁷

Hur ser medlemmarna inom en religiös rörelse på individer utanför det egna sammanhanget? Vilka förhållningssätt har man när man försöker vinna nya anhängare och det i ett globalt perspektiv? Det här är frågeställningar som Hanna Hodacs tangerar inom det ovan i avsnitt 1.1.2 omnämnda forskningsar-

²⁴ Furseth 2002, s 30-31; Furseth 2003, s 52-53; Melucci 1992, s 36-39; Oberschall 1973, s 27-29. David G Bromley och Anson D Shupe har undersökt den koreanska *Unificationist Movement* eller "*Moonrörelsen*" och dess utveckling i Amerika. I sin studie diskuterar de inledningsvis användbarheten av resursmobiliseringsteorin. Bromley & Shupe 1979, s 19-22.

²⁵ Tilly 1978, s 42-43.

²⁶ Furseth 2002, s 31; Furseth 2003, s 53-54; Tarrow 1988, s 422, 431.

²⁷ McAdam 1982, s 40-59.

betet kring de brittiska evangelikala missionsorganisationernas²⁸ verksamhet i Sverige under början av 1800-talet. Den teoretiska bakgrunden för sin undersökning har Hodacs hämtat från Jean och John L Comaroffs forskning kring det brittiska missionsarbetet i Sydafrika. Missionsverksamheten i vad som idag är Sydafrika kom att utbreda den kapitalistiska världens system och värderingar bland de kolonialiseraade folken. Men samtidigt tillhandahöll missionen ett normsystem som blev en plattform för motstånd mot samma kolonialism. Den evangelikala rörelsen spelade därmed en varierande och dubbel roll i den historiska utvecklingen i Sydafrika. Denna inneboende dynamik hos den evangelikala missionsrörelsen intresserar Hanna Hodacs. Hon ser en parallell till fenomenet i södra Afrika i hur de brittiska missionsrörelserna förhöll sig till Sverige. Evangelikal teologi höll sig med ett idématerial enligt vilket människor samtidigt kunde bli inkluderade och uteslutna. Enligt evangelikal uppfattning är alla individer skapade med en odödlig själ och är därför jämlika, men samtidigt finns det en gräns mellan hedningar och troende. Individen har emellertid en möjlighet att genom en omvändelse, en plötslig förvandling, gå över denna gränslinje. De olika roller som omvändelseperspektivet för med sig avspeglades, hävdar Hodacs, även i sättet på vilket de brittiska missionsorganisationerna förhöll sig till Sverige. Samtidigt som svenska befolkningsgrupper betraktades som *objects of mission*, missionsobjekt, kunde man även söka vinna svenskarna som *allies*, samarbetspartners, i en pan-protestantisk missionsrörelse gentemot den icke-europeiska världen.²⁹ Hanna Hodacs begreppspar, *object* och *ally*, vilka jag på svenska översätter till *mis-*

²⁸ De evangelikala rörelser Hanna Hodacs undersökt är brittiska bibelspridnings-, traktat-, nykterhets-, missions-, undervisnings- och abolitionistsällskap och deras kontakter till och verksamhet i Sverige. Hodacs 2003, s 75-80.

²⁹ Comaroff, J & Comaroff, J L 1991, s 3, 12-13, 19-27; Hodacs 2003, s 26-33. Jean och John L Comaroff hävdar att den evankelikala missionen spelade en liknande roll för kolonialismen som protestantismen hade spelat för kapitalismen. Evangelikalismen ingick som en beståndsdel i kolonialismen och därmed hade den även del i modernitetens uppkomst i Europa. Comaroff, J & Comaroff, J L 1997, s 409.

sionsobjekt och bundsförvant, ger instrument för analys av ett komplext förhållningssätt inom olika typer av missionsverksamhet.

De teoretiska modeller vilka Inger Furseth och Hanna Hodacs använt sig av har även visat sig vara användbara vid studiet av metodismens framväxt i Finland. Detta faktum underlättar även en jämförelse av undersökningsresultaten, vilket är av avgörande betydelse. Vid en undersökning som berör den metodistiska rörelsens i Finland historia finns det inga andra näraliggande exempel än motsvarande kyrkohistoriska händelseförlopp i Norge och Sverige. Då metodismens framväxt som kyrkosamfund i Sverige hittills blivit undersökt i så ringa omfattning måste den norska metodismen bli det närmaste jämförelseobjektet. Samtidigt uppvisar de brittiska evangelikala missionsorganisationernas förhållningssätt till Sverige i början av 1800-talet mönster vilka kan jämföras med de metodistiska missionsmotiven i riktning mot Finland under den senare delen av 1800-talet.

1.2 Källmaterial

Det källmaterial som stått till mitt förfogande i detta forskningsarbete är rikhaltigt och volymmässigt omfattande. Det är signifikativt för den metodistiska rörelsen att man överlag varit noggrann med dokumentation av verksamheten. De rikssvenska metodistpredikanter som var verksamma i Finland rapporterade på olika sätt om arbetet till olika överordnade och missionsorgan i Sverige, Finland och USA. Därför har jag haft tillgång till mängder av verksamhetsrapporter samt olika typer av protokoll från årsmöten och konferenser. En del av dessa dokument gavs omedelbart ut i tryckt form medan andra förblev opublicerade. Det handlar i varje fall om källmaterial som inom tidigare forskning till största delen är obehandlat. Jag har även använt mig av annat till karaktären synnerligen varierande arkivmaterial i form av bland annat brev, privata minnesanteckningar, studieansökningshandlingar och bok-

föringsböcker. Detta material har jag funnit i olika offentliga och privata arkiv i Finland, Sverige, Danmark och USA. Officiella årsböcker för metodistkyrkan i Sverige och Finland började utkomma i början av 1900-talet. I dessa finns verksamhetsrapporter, statistik och årskonferensprotokoll samlade i tryckt form.

Källmaterialet omfattar även tidningsartiklar i finländska, rikssvenska och amerikanska tidskrifter. Det mesta av detta tidskriftsmaterial har återfunnits i den metodistiska rörelsens officiella organ det rikssvenska *Svenska Sändebudet* från år 1881 och framåt samt den finländska *Nya Budbäraren* från år 1886 och framåt. Även det svensk-amerikanska *Sändebudet*, vilket publicerades med början år 1862 i Chicago, har bidragit med källmaterial. Metodistkyrkans missionssällskap i Amerika höll sig med olika publikationer, till exempel *The Gospel in All Lands*. De amerikanska missionstidningarna innehöll emellanåt notiser från missionsarbetet i Finland. I någon mån har det även funnits annat tidskriftsmaterial tillgängligt för mitt undersökningsarbete.

Flera av de under 1800-talet verksamma metodistpredikanterna publicerade självbiografier. Dessa skrifter innehåller intressanta upplysningar. Jag har även använt mig av en del av detta självbiografiska material i min forskning. Samtidigt måste man givetvis förhålla sig synnerligen kritiskt till detta material och ifrågasätta informationsvärdet. Förutom problem med direkta minnesfel har man även att göra med författarnas medvetna eller omedvetna tendens att överdriva sin egen betydelse. Predikanten Bengt August Carlsons postumt omedelbart efter hans död utkomna självbiografi utgör härvidlag ett typexempel. Det förekommer att händelser är feldaterade, vilket antagligen beror på minnesluckor hos författaren. Framställningen är vidare gjord på ett sådant sätt att man får intrycket att Carlson var den som var först på plats som metodistpredikant på en rad olika orter i Finland, vilket ingalunda alltid var fallet. Men självbiografierna visar hur predikanterna själva uppfattade sitt arbete, och är åtminstone i detta avseende värdefulla källor. Det finns även några levnadsteckningar över i Finland verksamma metodistpredikanter. En del av dessa biografier är dock knappast mindre tendentiösa än självbiografierna, då

de skrivits av närstående personer. De levnadsteckningar som gjorts av Tors-
ten och Håkan Ekholm är emellertid värdefulla, då de innehåller en mängd
enskilda sakuppgifter vilkas sammanställning annars skulle varit ett mödosamt
arbete.

En hel del jubileumsskrifter i samband med olika jubileer inom den metodis-
tiska rörelsen har blivit publicerade. En intern historieskrivning har även ägt
rum inom den metodistiska rörelsen. Informationsvärdet hos dessa jubileums-
skrifter och historiker varierar i stor utsträckning. Jag har vid brist på primärt
källmaterial även använt mig av dessa andrahandskällor.

Det har alltså inte överlag funnits någon brist på källmaterial av metodistiskt
ursprung. Problemet har snarast handlat om att hitta den värdefulla informa-
tionen i mångfalden av material. Däremot finns det inte särskilt mycket käll-
material av icke-metodistiskt ursprung, vilket givetvis är ett problem. En del
minnesanteckningar, i en del fall av personer med kritisk inställning till den
metodistiska rörelsen, har dock funnits tillgängliga i olika arkiv.

1.3 Metod och uppläggning

Inom ramen för mitt undersökningsarbete använder jag mig av en historisk-
genetisk metod. Uppläggningsen av arbetet är diakron.

Efter inledningskapitlet kommer jag i kapitel två att presentera den historiska
bakgrunden till den metodistiska missionsverksamheten i Finland. Jag ger
först en sammanfattande bild av metodismens uppkomst i England, dess
kyrkostruktur och praktiska kristendomstyp. I avsnitt 2.2 följer en överblick
över hur det internationella missionsarbetet fick sin början inom den metodis-
tiska rörelsen. Vidare visar jag på den centrala ställning som predikanterna
fick inom densamma. Det följande avsnittet, 2.3, behandlar de första skandi-

naviska kontakterna först med John Wesley och den brittiska metodismen och sedan med metodismen i dess amerikanska tappning. Jag belyser även spelet mellan den metodistiska väckelsen och den amerikanska samhällsutvecklingen. I det sista avsnittet i kapitel två fästes uppmärksamheten vid det organiserade amerikanska missionsarbetet inriktat på Norden.

Det tredje kapitlet i min avhandling inleds med en beskrivning av det finländska samhället under 1800-talets senare del. Därefter går jag över till att visa på de första finländska kontakterna med den metodistiska rörelsen. I avsnitt 3.3 behandlas de rikssvenska motiven för metodistmissionen till Finland. Hela det följande, fjärde, kapitlet handlar om en undersökning av de rikssvenska pionjärpredikanternas verksamhet i Finland.

I det femte kapitlet behandlar jag det följande skedet i utvecklingen, nämligen metodistmissionen i Finland som en del av den svenska metodistkyrkans officiella uppdrag. De utnämnda predikanternas arbetsinsatser analyseras. Det sjätte kapitlet berör den från Sverige i organisatoriskt avseende lösgjorda metodistmissionens arbete i Finland. I det sjunde kapitlet redovisar jag sammanfattningsvis de resultat jag kommit fram till i min undersökning. Avslutningsvis följer en resumé på engelska.

1.4 Termer och begrepp

Vid studiet av de rikssvenska metodistpredikanterna och den rörelse de gav upphov till stöter man på en del termer och begrepp vilka behöver förklaras. I finländska förhållanden möter man dessutom ofrånkomligt ett alldeles speciellt definitionsproblem vid ett kyrkohistoriskt forskningsarbete av det slag som min undersökning är. Orden *frikyrklig* och *frikyrklighet* kan nämligen betyda olika saker i olika sammanhang i finländskt språkbruk.

I allmänt språkbruk nuförtiden i Finland avses med *frikyrklig* verksamhet sådan fri evangelisk verksamhet som inte har anknytning till den lutherska kyrkan eller de ortodoxa och katolska kyrkorna. Det betyder i klartext att ordet *frikyrklighet* är ett sammanfattande begrepp under vilket inryms baptism, metodism, pingströrelse och, självfallet, *Fria Missionsförbundet*³⁰. Oftast inbegriper man även adventism och Frälsningsarmén i detta begrepp, inte minst sedan både Adventkyrkan³¹ och Frälsningsarmén³² blivit fullvärdiga medlemmar i sådana frikyrkliga samarbetsorgan i Finland som *Frikyrklig samverkan rf (FS)*³³ och *Suomen Vapaan Kristillisyyden Neuvosto ry (SVKN)*³⁴.

Från början användes inte ordet frikyrklig på detta sätt i Finland. I allt material från slutet av 1800-talet och långt in på 1900-talet, åtminstone till 1930-talet, dvs den tidsperiod från vilket större delen av källmaterialet för min undersökning härstammar, har ordet frikyrklig en snävare innebörd. Den riks-svenske kyrkohistorikern Ernst Newman uttryckte saken på följande sätt:

I Finland har frikyrklighetens begrepp fått ett trängre omfång än annorstädes. Som de "frikyrkliga" betäcknas nämligen en enda fromhetsriktning och då - märkligt nog - en riktning, som ursprungligen inte alls var frikyrklig i ordets vanliga bemärkelse. Vad denna fromhetsriktning siktade till, då den bröt igenom i början av 1880-talet, låg inte alls på det kyrkoorganisatoriska planet, utan målet var helt enkelt en religiös förnyelse inom folkkyrkan. Under inspiration från de internationella

³⁰ Inom den rörelse som sedan 1922 har burit namnet *Fria Missionsförbundet* har en religionssamfundsregistrering ägt rum år 2004. Det nya religionssamfundet har fått namnet *Missionskyrkan i Finland*. EV nr 11&12 2003, s 9; EV nr 6&7 2004, s 15.

³¹ Adventkyrkan blev medlem i *FS* år 1999. Årsbok Finland 2000, s 48.

³² Frälsningsarmén blev medlem i *FS* år 2000. Årsbok Finland 1999, s 48; Årsbok Finland 2000, s [54].

³³ *Frikyrklig samverkan* grundades år 1936, men hette då *Finlands svenska frikyrkoråd*. Namnbytet skedde år 1998. Holtti 1998, s 7,16; Årsbok Finland 1999, s 51.

³⁴ De finskspråkiga frikyrkornas kontaktorgan grundades först år 1967 och hette då *Suomen Vapaitten Kristittyjen Neuvosto*. Holtti 1998, s 44.

alliansrörelserna ville man vinna själar för Kristus utan att göra propaganda vare sig för det ena eller andra trossamfundet.³⁵

Både Nils Näsman och Nils G Holm använder termen frikyrklig på ett liknande sätt sina vetenskapliga arbeten.³⁶ Ingvar Dahlbacka uttrycker saken på detta sätt i sin doktorsavhandling *Den evangeliska rörelsen i svenska Österbotten 1845–1910*:

Med *frikyrklighet* eller de *frikyrkliga* har man i regel förstått den gren av väckelsen som stod waldenströmianismen i Sverige nära och som hade mottagit starka intryck från den anglosachsiska världen med dess praktiska kristendomstyp.³⁷

För att undvika förvirring använder jag konsekvent i detta arbete begreppet *frikyrklig* på det sätt som Ernst Newman och Ingvar Dahlbacka gjort. Med *frikyrklighet* avser jag alltså den fria evangeliska väckelseriktning, som mot bakgrund av det i Sverige år 1878 grundade *Svenska Missionsförbundet*, i Finland år 1889 organiserades som *Fria Missionen* och som på språklig grund 1921–1923 delades i *Vapaakirkko* och *Fria Missionsförbundet*.

Inom den metodistiska rörelsen finns det några termer och begrepp, vilka är mer eller mindre okända utanför detta kyrkosamfunds ramar. Termen *lokalpredikant*, till exempel, förklaras i avsnitt 2.2.3. I några fall förekommer det att i och för sig välkända ord fått en speciell innebörd inom metodismen. Flera sådana ord som till exempel *klass*, *konferens* och *krets* förklaras i textavsnitten 2.1.2 och 2.1.3, vilka behandlar metodistisk samfundsstruktur och metodistiskt fromhetsliv.

³⁵ Newman 1948, s V i förordet.

³⁶ Exempel på Näsman användning av termen *frikyrklighet* finns i diskussionen om den tidiga konflikten kring öppet eller slutet nattvardfirande inom den baptistiska rörelsen. Näsman 1962, s 280–286. Motsvarande exempel på Nils G Holms användning finns till exempel i kapitlet *Samordningssträvanden* i *Fria Missionsförbundets jubileumshistorik* 1989. Holm & Söderlund 1989, s 13–15.

³⁷ Dahlbacka 1987, s 22.

Många orter i Norden och Baltikum har ändrat namn sedan senare delen av 1800-talet. I denna avhandling försöker jag konsekvent gå in för att använda de nuförtiden ibrukvarande ortnamnen, till exempel Oslo i stället för Kristiania, Halden i stället för Frederikshald, Vasa i stället för Nikolaistad, Korsholm i stället för Mustasari, Kuressaare i stället för Arensburg osv. Jag gör tre undantag från denna regel. I fallet Königsberg skulle det inte vara meningsfullt att i detta arbete tala om Kaliningrad. Detsamma gäller även för den forna finländska köpingen Björkö som numera heter Primorsk. Jag använder även namnet Gamlakarleby och inte den senare namnformen Karleby. Metodistförsamlingen i staden heter alltså *Gamlakarleby svenska metodistförsamling*.³⁸ I direkta citat ur det gamla källmaterialet förekommer givetvis även de gamla ortsnamnen, och då klargör jag i min text vilken ort det handlar om.

³⁸ Årsbok Finland 2004, s 104.

2. METODISMEN SOM EN ANGLOSACHSISK MISSIONSORGANISATION

2.1 Metodismens uppkomst, organisation och särart

Det metodistiska rörelsen nådde Finland under senare delen av 1800-talet. Några enstaka finländska sjömän kom först i kontakt med den metodistiska förkunnelsen i Amerika. Efter hemkomsten till Österbotten predikade de i hembygderna. Ett par decennier senare kom en handfull rikssvenska metodistpredikanter, som antingen på eget initiativ eller som utsända missionärer spred det metodistiska budskapet. Det var rätt långt både tidsmässigt, geografiskt och kulturmässigt mellan den metodistiska väckelsens vagga i England vid mitten av 1700-talet och rörelsens landstigning i Finland under senare delen av 1800-talet. Ändå bar även den metodism som nästan ett sekel efter John Wesleys död nådde de finländska kustbygderna på omisskännliga kännetecken av den religiösa väckelse som i stor utsträckning formats, inspirerats och instruerats av den engelska prästmannen. John Wesleys religiösa erfarenheter fick konsekvenser för hans teologi och därmed även för fromhetslivet inom den metodistiska rörelsen. Även hans organisationsmetoder blev av betydelse för utformningen av den världsvida metodistiska missionsverksamheten. Den metodism som nådde Finland på 1800-talet hade alltså sin idémässiga och organisatoriska bakgrund hos John Wesley och den engelska 1700-tals metodismen. Innan jag går över till att undersöka den metodistiska missionsverksamheten och i förlängningen predikantverksamheten i Finland är det därför skäl att med grova penseldrag teckna den engelska bakgrunden.

2.1.1 John Wesley och väckelsen i 1700-talets England

1700-tals väckelsen i England var en del av ett betydligt större globalt andligt uppvaknande som berörde människor på så vitt skilda håll som i Sibirien, i Centraleuropa och på den nordamerikanska kontinenten. Den engelska grenen i detta stora skeende kom att kallas metodism. På den europeiska kontinenten hade den sin motsvarighet i pietismen.

Det fanns flera ledargestalter inom den metodistiska väckelsen. Men John Wesley var ändå den som kom att spela den mest centrala rollen i det engelska väckelseskeendet. John Wesley föddes den 17 juni 1703. Han var son till Samuel Wesley, kyrkoherde i Epworth, Lincolnshire, och växte upp i en stor syskonskara.³⁹ Modern Susannah Wesley spelade en betydelsefull roll i sonen Johns liv. Även som vuxen frågade han henne ofta till råds i synnerhet rörande andliga ting.⁴⁰ Han studerade till präst i Oxford och blev prästvigd i september 1728. Han återvände följande år till Oxford, där han sedan verkade som *Fellow*, vilket betydde att han var tutor eller studiehandledare. Tillsammans med sin bror Charles kom han att bli starkt engagerad inom *the Holy Club*. Omfattande bibelstudium, andaktsövningar och social hjälpverksamhet utgjorde de centrala inslagen i klubbens aktiviteter. Även benämningen *metodister* användes för att beteckna dessa varmt religiösa studenter.⁴¹

³⁹ Fadern Samuel Wesley, som ex officio hade hand om folkbokföringen i församlingen, hade svårigheter med att hålla räkningen på hur många barn hans egen hustru födde. Man vet inte med säkerhet om John Wesley var det trettonde eller fjortonde barnet i ordningen, då flera av syskonen, åtminstone sex, hade dött som spädbarn. Heitzenrater 1984 a, s 37.

⁴⁰ För föräldrarnas och i synnerhet moderns betydelse för John Wesley, se Källstad 1974, s 39-56.

⁴¹ Norwood 1974, s 23-25. Förutom bröderna Wesley tillhörde även Bob Kirkham och William Morgan den så kallade *heliga klubben*. Benämningen var ett av flera öknamn som belackare gav gruppen. John Wesley uppskattade inte det faktum att gemenskapen blev betecknad som en klubb. Andra skällsord på de religiöst engage-

År 1735 reste John Wesley över Atlanten till Georgia i Amerika i avsikt att missionera bland indianer. De brittiska administratörerna i kolonin unnade honom emellertid inte att ägna någon tid åt missionsverksamhet. I stället fick han lov att slita hårt bland inte alltför fromma församlingsmedlemmar i den anglikanska kyrkans ordinarie församlingsarbete i Savannah, kolonins huvudort. En olycklig kärlekshistoria som ledde till rättsliga förvecklingar fick honom att brådstörtat lämna Georgia och med en känsla av misslyckande återvända hem till England.⁴²

Under seglatsen till Amerika hösten 1735 hade John Wesley och hans resällskap upplevt svår storm. Wesley hade då fruktat för sitt liv. På båten fanns även en grupp tyska herrnhutare som mitt i stormen bevarade både själslugn och trosvisshet. Herrnhutarnas tro gjorde ett djupt intryck på Wesley. Även under själva vistelsen i Georgia hade han kontakt med herrnhutare. I Savannah fanns en av August Spangenberg ledd herrnhutarförsamling. John Wesley tyckte sig i herrnhutarnas tro och livsföring se spåren av en ursprunglig biblisk kristendom.⁴³

Väl tillbaka i London plågades Wesley under våren 1738 av starka religiösa grubblerier. Hjälp i sin själsnöd fick han av prästen Peter Böhler och andra vänner inom den herrnhutiska kretsen i den brittiska metropolen.⁴⁴ Vändpunkten kom vid pass en kvart före nio på kvällen den 24 maj 1738. I dagboken skildrade John Wesley den religiösa upplevelsen:

rade studenterna var den *gudelige klubben*, *bibelmalar* och *överloppsgärningsmännen*. Benämningen *metodister* hade funnits redan innan den användes för att beteckna de religiösa studenterna i Oxford. I bröderna Wesleys fall dök den upp för första gången ett par år in på 1730-talet. Heitzenrater 1995, s 38-42. Senare i livet berättade Wesley att syftemålet med den heliga klubben var att man ville hjälpa varandra att vara ”verkliga kristna”. Collins 1997, s 152.

⁴² Heitzenrater 1995, 56-73; Norwood 1974, s 25.

⁴³ Heitzenrater 1995, s 58-61. För en presentation av den herrnhutiska rörelsen, se till exempel Molland 1976, s 222-227.

⁴⁴ Heitzenrater 1995, s 77-79; Higgins Matthaei 2001, s 199-203.

In the evening I went very unwillingly to a society in Aldersgate-street, where one was reading Luther's preface to the Epistle to Romans. About a quarter before nine, while he was describing the change which God works in the heart through faith in Christ, I felt my heart strangely warmed. I felt I did trust in Christ, Christ alone, for salvation; and an assurance was given me, that he had taken away *my* sins, even *mine*, and saved *me* from the law of sin and death.⁴⁵

Omedelbart började Wesley vittna för vänner och bekanta om sin nuvarande religiösa erfarenhet. Han såg inte längre något värde i all den religiösa aktivitet han troget hängt sig åt allt sedan ungdomen. Först nu hade han fått uppleva frälsningen. En del vänner undrade om John Wesley höll på att bli galen.⁴⁶

Inte enbart Wesleys samtida vänner utan även många sentida Wesleyforskare har försökt utröna hur Wesleys religiösa erfarenheter i maj 1738 skall tolkas. Richard P Heitzenrater ser frälsningsvissheten som det centrala motivet i Wesleys andliga upplevelse vid mötet på *Aldersgate Street*. Det står utom allt tvivel att Wesley själv vid denna tidpunkt, men även långt senare, såg den religiösa erfarenhet han gjorde kvällen den 24 maj 1738 som något alldeles unikt. Hans predikningar handlade hädanefter ofta om jämförelser mellan det gamla livet och det nya livet, om skillnaden mellan att vara "nästan en kristen" och en "verklig kristen".⁴⁷ En av hans så kallade standardpredik-

⁴⁵ Wesley [1930], s 102.

⁴⁶ Heitzenrater 1995, s 80-82.

⁴⁷ Tyson 2001, s 33-34.

ningar⁴⁸ bär till och med titeln *Nästan en kristen*. I denna ger John Wesley uttryck för bland annat följande tankegångar:

Alla de kännetecken som utmärker den nästan kristne hade jag ägt under många år, såsom många här närvarande kan intyga. Jag vannlade mig om att undfly allt ont och att ha ett okränt samvete. Jag köpte tiden och tog varje tillfälle i akt att göra gott emot alla människor. Jag brukade oavslåligt och med omsorg alla offentliga och enskilda nådemedel. Jag eftersträvade ett orubbligt allvar i mitt uppträdande överallt och under alla förhållanden. Gud, inför vilken jag står, är mitt vittne att jag gjorde allt detta uppriktigt med en verklig föresats att tjäna Gud, med en hjärtats längtan att göra hans vilja i allt och vara honom till behag, som kallat mig att kämpa trons goda kamp och söka vinna det eviga livet. Och likväl bär mitt eget samvete mig vittnesbörd i den helige Ande, att jag under hela denna tid var endast nästan en kristen.⁴⁹

Efter den omstörtande andliga upplevelsen i maj 1738 började folk strömma till för att lyssna till John Wesleys förkunnelse. Väckelsen fick sin början under våren 1739 i Bristol, där Wesley började hålla utomhuspredikningar med tusentals personer närvarande.⁵⁰ Metodistiska sällskap grundades först i Bristol och sedan i London. Inom kort fanns det metodistiska sällskap på ett stort

⁴⁸ Wesley skrev sammanlagt 151 normgivande predikningar, vilka han avsåg att skulle publiceras. Idag finns dessa tillgängliga och samlade i de första fyra volymerna av *The Works of John Wesley*, utgivna av Albert C Outler som redaktör. Den första av Wesleys predikosamlingar utkom år 1746. År 1763 fanns en utgåva i fyra volymer med 43 tryckta predikningar. Slutligen utkom år 1788 en ännu mer omfattande samling predikningar. Denna innehöll hundra predikningar i åtta volymer. Yrigoyen 2001, s 43-44. Den mest omfattande översättningen av Wesleypredikningar till svenska heter *På Bibelns grund*, och den omfattar ett drygt femtiotal av de viktigaste predikningarna. Översättningen till svenska är gjord av R Eimir och utkom i en första upplaga på 1920- och 30-talen som *Wesleys predikningar*. Den andra upplagan utkom 1970 och då under namnet *På Bibelns grund*. Wesley 1927; Wesley 1935; Wesley 1970 a; Wesley 1970 b.

⁴⁹ Wesley 1970 a, s 31-32.

⁵⁰ Heitzenrater 1995, s 98-103.

antal orter i England.⁵¹ År 1747 nådde den metodistiska väckelsen även Irland.⁵²

Det skulle inte heller dröja länge innan rörelsen hade fått anhängare också i kolonierna på andra sidan Atlanten. I Amerika organiserades metodismen till ett eget kyrkosamfund. Det var denna amerikanska metodism som sedan skulle komma att bedriva mission i Norden.

John Wesleys erfarenhet av att man kan vara ”nästan en kristen” fick konsekvenser för den metodistiska väckelsen. Hans uppfattning om skillnaden mellan att vara ”nästan en kristen” och en ”verklig kristen” blev riktningsgivande för hela den metodistiska missionsverksamheten. Varhelst metodistpredikanterna drog fram riktade de sin kritik mot vad de kallade ”nominell kristendom”. Denna inställning kännetecknade även de rikssvenska metodistpredikanter som hämtade metodismen till Finland.

2.1.2 Kyrkosamfund och strukturer

För att vi skall förstå den organisationsmodell som metodistpredikanterna hämtade med sig till Finland behöver vi bekanta oss med strukturen hos och den historiska bakgrunden till den amerikanska grenen av den metodistiska rörelsen. Den terminologi som vi kommer att stöta på hos metodistpredikanterna var direkt hämtad från det amerikanska modersamfundet. Ett lite lustigt och mer lättbegripligt exempel är det faktum att metodistpredikanterna vid organiseringen av arbetet i Finland utan dess närmare reflexion över svenskt språkbruk talade om ”stående kommittéer” för permanenta arbetsutskott inom

⁵¹ Norwood 1974, s 32-39.

⁵² Heitzenrater 1995, s 161-165.

missionens verksamhet.⁵³ Inom metodistisk terminologi i Norden finns många fler exempel på direkta översättningar från språkbruket inom den anglosachsiska metodistorganisationen.

Den metodistiska rörelsen spred sig med början under slutet av 1760-talet från England vidare till Amerika,⁵⁴ där den på många sätt kom att utvecklas till en motpol till den äldre kalvinistiska väckelsen. Av geografiska och politiska orsaker uppstod det därmed två olika grenar av den metodistiska rörelsen, en brittisk och en amerikansk gren.

Metodismens grundare John Wesley lämnade aldrig den anglikanska kyrkan. Först efter att John Wesley i mars år 1791 hade dött i den höga åldern av nästan 88 år lämnade de brittiska metodisterna den anglikanska kyrkan och grundade ett eget kyrkosamfund.⁵⁵ Men redan medan Wesley ännu levde hade den kyrkopolitiska situationen blivit ohållbar för metodisterna i Amerika. De amerikanska kolonierna hade förklarat sig självständiga. I och med revolutionen blev de amerikanska metodisterna utan sakramentsförvaltning, då de anglikanska prästerna flydde. Det blev farligt att ha någon som helst koppling till den anglikanska kyrkan. Bland annat pga John Wesleys direkta uppmaning till kolonierna att förbli lojala gentemot den engelska kronan fick de amerikanska metodisterna lida både spott och spe, till och med direkt förföljelse.⁵⁶

Engelsmannen Francis Asbury hade av John Wesley blivit sänd som predikant till Amerika år 1771. Han var den enda engelska metodistpredikanten som hade stannat kvar där under hela självständighetskriget. När förhållandena

⁵³ Uttrycket ”stående kommittéer” kom givetvis från engelskans *standing committees*. Exempel på ”stående kommittéer” inom den finländska metodismen finns från missionskonferenserna i Åbo år 1909, St Michel år 1910 och Vasa år 1911. Årsbok Finland 1909, s 5; Årsbok Finland 1910, s 4; Årsbok Finland 1911, s 6.

⁵⁴ Norwood 1974, s 65-69.

⁵⁵ Heitzenrater 1984 b, s 163; Kellogg 1893, s 126; Kirby 2000, s 35-37.

⁵⁶ Norwood 1974, s 82-93.

normaliserades såg Wesley till att Asbury fick ställning som *general assistant* i ledningen för de amerikanska metodisterna.⁵⁷ Wesley hade i egenskap av präst inom den anglikanska kyrkan inte någon rätt att ordinera präster. Men den prekära situationen i Nordamerika tvingade honom att efter moget övervägande ordinera Thomas Coke, redan tidigare präst inom anglikanska kyrkan, till *general superintendent* för Amerikas metodister. Detta skedde i Bristol i början av september år 1784, varefter Coke åkte iväg till Amerika.⁵⁸ Wesleys avsikt var att Asbury och Coke tillsammans skulle sköta ledningen av metodistkyrkan i Amerika. Under julhelgen år 1784 var de amerikanska metodistpredikanterna under ledning av Francis Asbury samlade till den så kallade *julkonferensen* i Baltimore. Man hade mottagit dokument ifrån John Wesley, vilka visade att denne gick med på bildandet av ett amerikanskt kyrkosamfund. Predikantkonferensen beslöt att grunda *the Methodist Episcopal Church*.⁵⁹ År 1787 ersatte Asbury och Coke titeln *superintendent* i den metodistiska kyrkoordningen med *biskop*, utan att ha fått någon som helst tillåtelse till detta av vare sig Wesley eller predikantkonferensen. John Wesley blev synnerligen förargad över tilltaget, men en praxis med biskopar i ledningen för kyrkosamfundet blev därmed etablerad. Denna praxis har sedan dess blivit bestående inom den amerikanska grenen av metodismen. Den brittiska grenen av den metodistiska rörelsen saknar däremot biskopar.⁶⁰

År 1844 delades den amerikanska metodistkyrkan i två olika kyrkosamfund pga den samtida politiska gränsdragningen mellan nord- och sydstaterna i slave-

⁵⁷ Kirby 2000, s 18-24.

⁵⁸ Kirby 2000, s 25-35. Förutom att Wesley vid detta tillfälle ordinerade Thomas Coke till superintendent ordinerade han även Richard Whitcoat och Thomas Vasey till predikanter för verksamheten i Amerika. Dessa två medföljde sedan Coke på resan över Atlanten hösten 1784. Kirby 2000, s 28-29.

⁵⁹ Norwood 1974, s 98-101.

⁶⁰ Kirby 2000, s 47-49. Traditionellt sett har den brittiska metodismen saknat biskopar. Under slutet av 1900-talet blev dock även vanligt med "brittiska metodistbiskopar". Till exempel metodistkyrkan i Portugal leds numera av en biskop, fast den utgör en del av den brittiska metodistkyrkofamiljen. Streiff 2003, s 281.

rifrågan. Nordstatssamfundet behöll det gamla namnet *Methodist Episcopal Church (MEC)*, medan sydstatssamfundet antog namnet *Methodist Episcopal Church South (MECS)*.⁶¹ Även några andra till medlemsantalet mindre amerikanska metodistkyrkor uppstod genom utbrytningar under 1800-talet.⁶² När metodismen kom till de nordiska länderna var det genom mission från nordstatssamfundet *the Methodist Episcopal Church*. På svenska använde man då namnet *Metodist-Episkopalkyrkan*.⁶³ Sydstatsmetodisterna bedrev mission på europeisk mark enbart i Belgien, Polen och Tjeckoslovakien.⁶⁴

Inom hela den metodistiska organisationsmodellen utgör *konferensen* ett centralt begrepp. Termen konferens går tillbaka på det faktum att John Wesley med början år 1743 samlade sina predikanter till gemensamma rådplägnings-

⁶¹ Norwood 1974, s 185-209.

⁶² Redan år 1816 hade genom den första svarta utbrytningen *African Methodist Episcopal Church (AME)* bildats, och *African Methodist Episcopal Zion Church (AMEZ)* följde år 1824. Vidare uppstod *the Methodist Protestant Church*, utbrytning 1823–30 pga avvikande uppfattning i demokratifrågor rörande biskoparnas makt och lekmännens inflytande, *Wesleyan Methodist Church*, år 1842 pga avvikande uppfattning igen rörande biskoparnas position men även i slaverifrågan, och *Free Methodist Church*, 1858–59 då åter igen slaverifrågan spelade in men även kritik av tilltagande institutionalisering inom metodismen. Metodismen har intressant nog aldrig splittrats pga direkta lärofrågor utan nästan alltid som ett resultat av tvister kring samhällspolitiska frågor samt interna demokrati-, makt- och inflytandefrågor. Norwood 1974, s 169-174, 178-184, 195-196, 296-297.

⁶³ Elfving 1984, s 43-44; Hurtig, M 1968, s 67-68; Kyrkoordning 1997, s 22. År 1939 återförenades de två olika huvudgrenarna MEC och MECS. Även det mindre kyrkosamfundet *Methodist Protestant Church* deltog i den kyrkounion som då bildades. Det nya kyrkosamfundet fick heta *the Methodist Church*, på svenska *Metodistkyrkan*. Ännu en större sammanslagning ägde rum år 1968 då *the Methodist Church* gick samman med *the Evangelical United Brethren Church*, ett kyrkosamfund med medlemmar inte bara i USA utan även i Europa, t ex i Tyskland, till *the United Methodist Church*, i Tyskland, Schweiz och Österrike kallad *die Evangelisch-Methodistische Kirche*. I Norden fortsatte man dock att använda det enklare namnet *Metodistkyrkan* på kyrkosamfundet. Kyrkoordning 1997, s 22-24.

⁶⁴ Procházková 2000, s 12-13; Streiff 2003, s 190-200.

ar.⁶⁵ Den första *generalkonferensen* ägde rum år 1792 i Baltimore. Den har sedan dess sammanträtt vart fjärde år och alltid i USA. Allt sedan Francis Asburys tidevarv har generalkonferensen utgjort kyrkosamfundets högsta lagstiftande myndighet. På lokal nivå, i Europa ofta på nationell nivå, blev metodismen organiserad i *årskonferenser*. Ordet årskonferens har i metodistiska sammanhang kunnat betyda tre olika saker, för det första det geografiska område där metodistkyrkan verkar, till exempel *Sveriges årskonferens* eller *Finlands svenska årskonferens*, för det andra gruppen av pastorer i kyrkans tjänst som arbetar inom detta geografiska område och slutligen för det tredje det årsmöte till vilket pastorerna sammankallas.⁶⁶ På lokalförsamlingsplanet samlades man till *kvartalskonferenser*, då de brukade sammankallas fyra gånger per år.⁶⁷ Små församlingsgrupper, utspridda över ett litet större geografiskt område, vilka upplevdes vara för små att var för sig bilda självständiga församlingar har kunnat utgöra en *circuit*, dvs *krets*.⁶⁸ Utanför USA etablerades det med början från 1880-talet i Indien på mellannivån mellan den i vanliga fall nationella årskonferensen och den internationella generalkonferensen ytterligare ett beslutande organ som kallades *centralkonferens*.⁶⁹ I

⁶⁵ Det är dock först konferensen år 1744 som brukar räknas som den första egentliga årskonferensen. Heitzenrater 1995, s 141-149; Outler 1980, s 134-147. Begreppet *Christian Conference* utgjorde även ett av de fem nådemedel som John Wesley räknade med. Heitzenrater 1997, s 25.

⁶⁶ Elfving 1984, s 58; Frank 2002, s 256, 287; Hurtig, M 1968, s 29-30; Norwood 1974, s 124; Tiililä 1963, s 327. Sedan år 1932 ingår även lekmannaombud i årskonferensen. Norwood 1974, s 364.

⁶⁷ Elfving 1984, s 59; Hurtig, M 1968, s 29; Kyrkoordning 1904, s 88-96; Tiililä 1963, s 327. Kvartalskonferenserna heter numera *församlingskonferenser*. Elfving 1984, s 59.

⁶⁸ Kyrkoordning 1997, s 155. Ett exempel på en krets inom den västindiska metodistmissionen utgjorde öarna St Barthélemy och St Eustace under perioden 1841–1863. Från år 1864 var St Barthélemy åter en självständig församling. Hellström 1987, s 13, 220-222. Inom den finländska metodistmissionen fanns det under perioden 1914–1925 en Kaskö-Närpes krets. Elfving 1984, s 76.

⁶⁹ Frank 2002, s 123-124, 272-275; Kirby 2000, s 186, 189-192. Inom USA motsvaras systemet med centralkonferenser av *Jurisdictional Conferences*, men dessa har

Europa introducerades centralkonferenserna först under 1920- och 1930-talen,⁷⁰ och kom därmed inte i någon nämnvärd utsträckning att beröra de rikssvenska metodistpredikanternas arbete i Finland under den tidsperiod min undersökning omfattar.

När metodistkyrkan startade ett nytt arbete i ett nytt land eller inom en ny folkgrupp organiserades denna verksamhet som en *mission*. En mission hade i viss mening självstyrelse men var beroende av en årskonferens som dess ”moderkyrka”. På väg mot grundandet av en årskonferens kunde en mission av generalkonferensen tillåtas bilda en *missionskonferens*. En missionskonferens hade på många områden samma rättigheter som en årskonferens, men fick till exempel inte välja delegater till generalkonferensen i Amerika och inte heller delta i omröstningar beträffande förändringar av *kyrkoordningen*, dvs kyrkosamfundets konstitution. Den ordförande biskopen ägde även större maktbefogenheter över en missionskonferens än över en årskonferens.⁷¹ Under de rikssvenska metodistpredikanternas verksamhetstid i Finland kom den finländska metodismen att genomgå utvecklingen från mission över missionskonferens till årskonferens.

Biskoparna har alltid stått i ledningen för den amerikanska metodistkyrkans arbete. De ledde till exempel årskonferensförhandlingarna. Till en början hade samtliga biskopar tillsyningsansvar för hela det metodistiska verksamhetsområdet i Amerika. Gradvis skedde dock en utveckling mot geografiskt avgränsade ansvarsområden för biskoparna.⁷² I metodistkyrkan har man dock aldrig talat om stift. I stället kallas det geografiska arbetsområdet för en bis-

inte alls samma maktbefogenheter som de icke-amerikanska centralkonferenserna. Frank 2002, s 268-272, 275.

⁷⁰ Hurtig, M 1968, s 30; Streiff 2003, s 155.

⁷¹ Kyrkoordning 1904, s 79, 242-246.

⁷² Kirby 2000, s 195-200.

kop för *biskopsarea*.⁷³ I början av 1900-talet utgjorde hela Europa en enda biskopsarea. John Heyl Vincent var den förste amerikanske biskopen med *residence*, permanent säte, i Europa. Biskopskontoret placerades i Zürich, Schweiz. Mellan åren 1904 och 1912 var William Burt biskop för hela den amerikanska grenen av metodistkyrkan i Europa.⁷⁴ Burt efterträddes av John L Nuelsen, som var den förste tyskamerikanaren som blev vald till biskop. Nuelsen var biskop enda fram till år 1940, men från och med år 1916 blev han i skötseln av den nordiska metodismen biträdd av William F Anderson.⁷⁵ År 1920 blev Norden en egen biskopsarea. Under perioden 1920–1927 var dansken Anton Bast med säte i Köpenhamn biskop för de nordiska länderna.⁷⁶

Biskoparna har alltid varit få till antalet i förhållande till den verksamhet som skulle övervakas. En biskop har därför haft assistans av medhjälpare som de själva utsåg, nämligen *superintendenter* och *presiderande äldste*, senare kallade *distriktsföreståndare*. Årskonferenserna var nämligen indelade i *distrikt*. Distriktsindelningen kunde variera från ett år till ett annat. Till den presiderande äldstes eller distriktsföreståndarens arbetsuppgifter hörde bland annat att leda kvartalskonferensförhandlingarna i församlingarna.⁷⁷

2.1.3 John Wesleys praktiska kristendom

Även om det inte var John Wesley själv som förkunnande väckelsebudskapet när metodismen kom till Finland, så var det ekot av hans predikan som kunde

⁷³ Elfving 1984, s 58; Kirby 2000, s 186, 189-192.

⁷⁴ Hurtig, M 1968, s 31; Streiff 2003, s 116-117.

⁷⁵ Streiff 2003, s 118.

⁷⁶ Bræstrup Karlsen 2000, s 67, 80-85; Streiff 2003, s 155.

⁷⁷ Kyrkoordning 1904, s 136-139, 246-247.

höras även i Nordeuropa. De predikanter som förde det metodistiska budskapet till Skandinavien hade blivit omvända till metodismen i Amerika. Deras religiösa identitet hade där blivit formad av den metodistiska förkunnelsen. Arvet från John Wesley och dennes teologiska tankegångar fick sedan betydelse för deras egen förkunnelse. Men mer än så, det fick även en betydelse för hur deras verksamhet kom att utformas. Detta gällde också den verksamhet som de rikssvenska metodistpredikanterna kom att bedriva i Finland. Vilka var de centrala punkterna i det metodistiska tänkandet? Hur såg John Wesleys kristendomstolkning ut?

Anglosachsisk kristendom överlag har i olika sammanhang beskrivits som en praktisk kristendomstyp med stark vardagslivsförankring.⁷⁸ Denna beskrivning gäller, som vi skall se, otvivelaktigt även för metodismen.

Genomgående har metodistisk förkunnelse, kretsat kring begreppet *conversion* eller *omvändelse*.⁷⁹ Anmärkningsvärt nog använde John Wesley inte själv ordet omvändelse särskilt ofta i sina texter. I sin engelska ordbok definierade dock Wesley omvändelse som *a thorough change of heart and life from sin to holiness*.⁸⁰ De uttryck Wesley betydligt oftare lyfte fram var *rättfärdiggörelse* och *pånyttfödelse*. Dessa begrepp hängde samman med hans förståelse av människans allmänna belägenhet i världen utan Gud, Guds fräl-

⁷⁸ Dahlbacka 1987, s 22; Newman 1948, s V i förordet.

⁷⁹ En artikel om *Omvändelsen* skriven av den rikssvenska predikanten Karl Gustaf Karlsson ingick till exempel på paradplats i ett av metodistkyrkans officiella organ *Nya Budbärarens* septembernummer år 1915. NB nr 18 1915, s 137-138. Victor Witting, centralgestalt inom den tidiga metodistmissionen i Sverige, formulerade metodismens kallelse på följande sätt: "Hennes första och förnämsta uppdrag är icke att framställa läroskillnader eller det förträffliga i hennes lära gentemot andra kyrkosamfunds, utan att väcka syndare till besinning och föra dem genom tron på Christus till verklig omvändelse och hjerteförändring." Witting 1904, s 107.

⁸⁰ Tyson 2001, s 35.

sande verk och ett kristet liv i helgelse.⁸¹ Både i *Explanatory Notes Upon the New Testament*, dvs Wesley's kommentar till Nya Testamentet,⁸² och i hans *standardpredikningar*⁸³ kommer Wesley's syn på rättfärdiggörelsen och på nyttfödelsen klart till uttryck.⁸⁴

Frälsningsverket börjar, enligt Wesley, genom *prevenient grace*, den förekommande nåden.⁸⁵ Genom denna förekommande nåd kan människan erhålla en grundläggande kunskap om Gud, till exempel om hans allmakt och evighet. Vidare utgör den grunden för det mänskliga samvetet. Den förekommande nåden ger även människan ett visst mått av fri vilja.⁸⁶ Men för människans frälsning behövs dessutom en *convincing grace*, en överbevisande nåd, som övertygar människan om hennes behov av Guds förlåtelse för *actual sins*, hennes egna synder, och väcker henne till *repentance*, bättring. Därför var förkunnelsen och kvaliteten hos denna förkunnelse så viktig enligt John Wesley. Predikans uppgift var att överbevisa människan om hennes synd och att hon är ”i avsaknad av härligheten från Gud”.⁸⁷

Slutligen behöver människan ännu få erfara *justifying grace*, den rättfärdiggörande nåden. *Justification by faith*, rättfärdiggörelse av tro är enligt Wesley's

⁸¹ Higgins Matthaai 2001, s 206-207; Yrigoyen 2001, s 23-30.

⁸² John Wesley började skriva på sina *Explanatory Notes*, sin kommentar till Nya Testamentet, i januari 1754 och redan följande år utkom den första upplagan, som hade en omfattning på över 750 sidor. Yrigoyen 2001, s 17-20.

⁸³ Angående John Wesley's *standardpredikningar*, se not 48 i detta arbete.

⁸⁴ Yrigoyen 2001, s 20-21, 49-53.

⁸⁵ *Prevenient Grace* är ett centralt begrepp i förståelsen av John Wesley's teologi. En följdverkan av denna i skapelsen *förekommande nåd* är att arvsskulden är universellt förlåten genom Kristi försoning. Individen föds alltså in i världen utan skuld. Maddox 1994, s 87. Frågeställningen om alla mänskors rättfärdighet i relation till Rom 5:19 diskuterades vid årskonferensen den 25 juni 1744. Outler 1980, s 139.

⁸⁶ Collins 1997, s 38-45; Maddox 1994, s 88.

⁸⁷ Collins 1997, s 47-50.

kommentar till Rom 4:9 att bli *pardoned and accepted by God upon our believing, for the sake of what Christ hath done and suffered*. Rättfärdiggörelsen, det faktum att syndaren blir förlåten, åtföljs av *new birth*, den nya födelsen, vid vilken den troende blir till sin inre mänska förvandlad från total syndfullhet till total helighet. Vid den nya födelsen genomgår själen en lika stor förvandling som när kroppen föds till det naturliga livet i världen.⁸⁸ Den som har blivit förlåten och har fått mottaga det nya livet blir även delaktig av den Helige Ande, som skänker vissheten om ställningen som ett Guds barn.⁸⁹ Wesley talade om *the inward, powerful testimony of the Holy Ghost*, den Helige Andes starka, inre vittnesbörd.⁹⁰ Slutmålet för frälsningsverket är enligt Wesley *entire sanctification* eller kristen fullkomlighet.⁹¹

För Wesley handlade det alltså om en *via salutis*, en frälsningens väg i tre steg. Den som har erfårit *convincing grace* lever under lagen, tjänar Gud av fruktan och är till sin invärtes människa som en jude. Den däremot som har mottagit *justifying grace* har upplevt frihet ifrån fångenskapen och tjänar Gud av kärlek.⁹² Samtidigt handlar det om mera än bara ett gradvis framåtskridande skeende. Frälsningsverket tar sig uttryck i punktuella händelser och radikalt nya tillstånd i det kristna livet. Samtidigt förhåller det sig emellertid även så att de olika tillstånden på frälsningens väg delvis kan överlappa varandra.⁹³

⁸⁸ Collins 1997, s 74-92, 101-122; Yrigoyen 2001, s 28-29. Wesley's kommentarer till Joh 3:7 och Rom 4:9. Wesley 1966, s 312, 533. I sin standardpredikan *Nya födelsen* framhöll John Wesley: "Om några lärosatser inom kristendomens hela område med rätta kan sägas vara fundamentala, är det utan tvekan dessa två: läran om rättfärdiggörelsen och läran om nya födelsen." Wesley 1970 b, s 179.

⁸⁹ Collins 1997, s 131; Yrigoyen 2001, s 29. I kommentaren till 1 Kor 12:3 menar John Wesley att alla kristna har fått del av den Helige Ande. Wesley 1966, s 623.

⁹⁰ Kommentaren till 1 Pet 1:12. Wesley 1966, s 875.

⁹¹ Collins 1997, s 171-182.

⁹² Collins 1997, s 69-74.

⁹³ Knight III, Henry H 2001, s 48-49; Meadows 2001, s 227, noten 13 på s 290.

Sanctification, helgelse, var för Wesley ett av Bibelns mest centrala budskap.⁹⁴ Därför var *skriftenlig helighet* ett begrepp som han och sedan hans efterföljare ständigt återkom till. Vad innebar denna helighet för Wesley? Den innebar att ”vi älskar Gud med allt det vi är och har, och vidare innebär det att vi älskar vår nästa som oss själva”. Frälsningens och det helgade livets slutmål var för Wesley kristen fullkomlighet, den högsta graden av helgelse.⁹⁵ Wesley menade att Gud har gett mänskan många goda gåvor, som skall hjälpa henne på helgelsens väg. Speciellt verkningsfulla i detta syfte betraktade han nådemedlen. Ett av dessa nådemedel var *Christian Conference*, den kristna gemenskapen.⁹⁶

John Wesleys kraftiga betoning av helgelse fick som resultat en stark koncentration på det praktiska vardagslivet inom den metodistiska rörelsen. Det var den religiösa erfarenheten som stod i centrum. Metodistpredikanterna hade funderingar kring synden även i en mera abstrakt bemärkelse. Men de var, enligt metodisthistorikern W C Barclay, betydligt mer upptagna av den praktiska kampen mot olika *synder*. De räknade med en ständigt pågående strid mellan Gud och den onde. Denna konflikt kom till konkreta uttryck överallt i de samhällen där predikanterna drog fram. De uppmanade sina åhörare att göra bättring ifrån sina synder.⁹⁷

⁹⁴ Yrigoyen 2001, s 30, 55-56.

⁹⁵ Collins 1997, s 16; Higgins Matthaei 2001, s 196; Meadows, 2001, s 226-227; Yrigoyen 2001, s 31, 56; Wesley 1853, s 44.

⁹⁶ Yrigoyen 2001, s 57-63. För Wesley var nådemedlen fem till antalet, nämligen *skriftläsningen*, *bönen*, *fastan*, *nattvarden* och *Christian conference*. Det är intressant att Wesley inte inkluderade dopet i denna lista på nådemedel. Wesleys syn på nådemedlen kommer till uttryck i flera standardpredikningar, nattvarden behandlas i *The Duty of Constant Communion*, fastan i *Bör man fasta? Varför? Och hur?* och nådemedlen överlag i predikan *Nådemedlen*. Outler 1980, s 332-344; Wesley 1970 a, s 191-214, 397-420.

⁹⁷ Barclay 1950, s 373-375.

Skriftenlig religion var personlig, men aldrig privat, för John Wesley. Detta var anledningen till att Wesley grundade metodistiska sällskap och *klasser*, smågrupper. Klassmötet var ett av uttrycken för Wesleys och den metodistiska rörelsens praktiska kristendom. Vid klassmötet som ägde rum en gång i veckan samlades metodisterna för att ge andligt stöd och vägledning åt varandra. I den mindre gruppen hjälpte man varandra, kunde bättre motstå frestelser samt tillsammans arbeta för att förändra samhället.⁹⁸ När den metodistiska rörelsen sedan blev ett kyrkosamfund med officiella medlemmar fick klassmötena även den funktionen att de prövade dugligheten hos blivande församlingsmedlemmar. Först upptogs nya medlemmar för en viss tid *on probation*, dvs på prov. Efter denna provotid kunde man sedan överväga att uppta de nya medlemmarna i *full förening*.⁹⁹

John Wesley kämpade under 1700-talet för utbredningen av *skriftenlig helighet* på de brittiska öarna. Denna kamp fortsatte inom den metodistiska rörelsen i Amerika under 1800-talet. Biskop William McKendree¹⁰⁰ formulerade

⁹⁸ Collins 1997, s 61; Tiililä 1963, s 327; Yrigoyen 2001, s 60-61. Klassmötenas betydelse för den interna sociala kontrollen inom den metodistiska rörelsen har betonats av Inger Furseth. Furseth 2002, s 229.

⁹⁹ Kirby & Richey & Rowe 1998, s 166-167. I kyrkoordningen (1904) hette det i § 48 på följande sätt: ”Till förebyggande av ovärdiga personers inträde i kyrkan och till upprätthållande af kristlig församlingstukt, stadgas: 1. Må stor vaksamhet iakttagas vid mottagande af personer på prof, och må ingen inskrifvas som profmedlem i kyrkan, med mindre han afgifver tillfredsställande bevis på en allvarlig åstundan att blifva frälst från sin synder och att åtnjuta gemenskap med Guds folk.” Och vidare i § 49: ”Ingen må blifva upptagen till fullt medlemskap i kyrkan utan att hafva stått på prof åtminstone sex månader, blifvit rekommenderad af ledare- och skaffaremötet eller, där sådant icke hålles, af sin klassledare...” Kyrkoordning 1904, s 47-48. Det finns nog exempel på att stadgandet om en minst sex månader lång provotid innan medlemskap i full förening kunde äga rum inte respekterades. I något enstaka fall kunde provotiden omfatta endast ett par månader. ÅSMA Åbo, Ministerialbok för Åbo Metodistförsamling År 1887-.

¹⁰⁰ William McKendree var född år 1757 i King William County, Virginia. Han blev omvänd genom metodistisk verksamhet år 1787 och blev metodistpredikant följande år. I början av 1800-talet flyttade han till Kentucky. Hans verksamhet utforma-

den som han såg det gudomliga avsikten med den metodistiska rörelsen så här:

God's design in raising up the preachers called Methodists in America was to reform the continent by spreading Scriptural holiness over the land.¹⁰¹

Som vi kommer att se längre fram i denna undersökning var även de rikssvenska metodistpredikanter som bedrev missionsarbete i Finland inställda på att verka för utbredningen av skriftenlig helighet i detta land. De gav själva uttryck för att de representerade en praktisk kristendom.

Sammanfattningsvis kan det sägas att den personliga troserfarenheten i form av *omvändelseupplevelse*, betoningen av en medveten *frälsningsvisshet* och nödvändigheten av att den kristna tron gestaltas i ett *liv i helgelse* var tre grundläggande inslag i det metodistiska tänkandet. De utgjorde centrala element i John Wesleys teologi och hans predikanter på 1800-talet fortsatte att i sin förkunnelse troget lyfta fram dessa uppfattningar.

2.2 Metodismen – en internationell missionsrörelse

När de rikssvenska metodistpredikanterna anlände till Finland från början av 1880-talet gjorde de det i egenskap av representanter för en anglosachsisk

des till ett banbrytande arbete för metodismen i nybyggarområdena och han kom att kallas *father of Western Methodism*. År 1808 valdes han till biskop, den tredje i ordningen och den förste som var född i Amerika. Han dog år 1835 i Tennessee. American National Biography 15 1999, s 106-107.

¹⁰¹ Hudson 1961, s 73. Biskop McKendrees formulerade målsättning för den amerikanska metodismen var ett eko av de församlade predikanternas uttalande vid julkonferensen i Baltimore 1784. Jean Miller Schmidt har undersökt vad *skriftenlig helighet* har betytt för den amerikanska metodismen under utvecklingsperioden 1840–1939. Schmidt 1993, s 228-247.

kristendomsform. Teologiskt, ideologiskt och även till stor del kulturmässigt hämtade de inspiration dels från metodismens hemland Storbritannien och dels från Amerika, där metodismen skaffat sig ett synnerligen starkt fotfäste. Organisationsmässigt skedde utsändningen av predikanter efter det mönster som John Wesley och hans i USA närmaste medhjälpare Francis Asbury utstakat. Rent resursmässigt var det till stor del amerikanska pengar som finansierade de rikssvenska predikanternas verksamhet. Flera av de rikssvenska och de övriga nordiska metodistpredikanterna hade själva gjort sin metodistiska omvändelseupplevelse i Amerika. Deras missionsverksamhet måste alltså ses mot bakgrunden av det faktum att metodismen i stor utsträckning var en anglosachsisk missionsorganisation. För förståelsen av predikanterna och inspirationen till deras verksamhet är det skäl att inledningsvis något bekanta sig med den bakomligganden teologin och organisationstrategin samt den amerikanska kulturmiljö inom vilken metodismen hade sin ideologiska förankring.

2.2.1 John Wesleys syn på missionsverksamhet

Hur såg John Wesleys missionstänkande ut? John Wesley skrev inte särskilt mycket om mission. Men hela hans verksamhet skulle kunna beskrivas som ett missionsarbete. Detta missionsarbete riktades inte bara till målgrupper utanför den kristna kyrkans ramar, utan även kyrkans egna medlemmar var i allra högsta grad föremål för Wesleys väckelseförkunnelse.

Ett citat från John Wesleys korrespondens har kommit att spela en central roll för att uttrycka den metodistiska synen på missions- och evangelisationsverksamhet. Citatet återfinns i ett brev som John Wesley skrev den 20 mars 1739 till James Hervey, en gammal vän från Oxfordtiden. Harvey hade invändningar emot att Wesley utan uttryckligt tillstånd från sina prästkollegor inom den

anglikanska kyrkan predikade i andra prästers församlingar.¹⁰² Wesleys kommentar var: *I look upon all the world as my parish*¹⁰³. Denna enkla sats är central för förståelsen av John Wesleys uppfattning om sin egen kallelse inom väckelsearbetet i Storbritannien, och har sedan ofta kommit att citeras inom den metodistiska rörelsen.¹⁰⁴ För Wesley var England, som ju måste sägas ha tillhört den dåtida kristenheten, ett egentligt missionsfält. Wesley gjorde klart för var och en att han ansåg att det var hans uppdrag att predika överallt han bara kunde.¹⁰⁵

John Wesley menade att det primära uppdraget var att återuppliva ”sann kristendom” i England. Detta fick som konsekvens att han inte ansåg att det vara lönt att odsla tid och krafter på hednamission. I realiteten kom han att förneka vikten av missionsarbete bland utomeuropeiska folk utanför kristenheten. I den enda kända missionspredikan vilken Wesley höll, *The General Spread of the Gospel*¹⁰⁶, klargör han sin förhoppning om att en djupgående väckelse inom protestantismen skulle få som resultat den sanna förståelsen av den kristna tron och sprida sig inom hela kristenheten och även omfatta ortodoxa troende, kopter och romerska katoliker. Denna förnyade och förenade kristen-

¹⁰² Brevet återges i sin helhet av Albert C Outler. Outler 1980, s 70-73. James Harvey var en av dem som hade tillhört den tidiga metodistiska kretsen av Oxfordstudenter redan före John Wesleys vistelse i Amerika. Senare anslöt han sig till den kalvinistiska grenen av den engelska 1700-tals väckelsen.

¹⁰³ Outler 1980, s 72. De svenska översättningar av detta citat som använts i metodist-sammanhang har inte alltid varit så lyckade: ”Hela världen är mitt pastorat”, ”hela världen är min socken” eller ”hela världen är min församling”.

¹⁰⁴ Bland annat återfanns satsen i det amerikanska metodistmissionssällskapets emblem, på pärmbilden till årsberättelserna. Annual Report MS of the MEC, 1892.

¹⁰⁵ Hogg 1964, s 60.

¹⁰⁶ John Wesley höll sin missionspredikan under ett besök i Dublin på Irland i april år 1783. Den publicerades samma år i juli-augustinumret av *the Arminian Magazine*. Denna predikan har nummer LXVIII i Wesleys predikosamlingar, men den ingår inte i samlingen *standardpredikningar*. Outler 1985, s 485. Se vidare textavsnitt 2.4.2.

het, en återspeglning av urkristendomen, skulle bli ett överväldigande vittnesbörd för hela världen. I och med detta skulle även hedningarna genom Guds försyn bli övertygade om kristendomens sanning. Alla eventuella större missionsföretag utomlands kunde, enligt Wesleys mening, försvaga och eventuellt äventyra den förnyelse som var på gång i England.¹⁰⁷

Men John Wesleys närmaste medhjälpare delade inte denna uppfattning, utan ville sätta igång olika missionsprojekt. Thomas Coke föreslog till exempel redan år 1784 att man skulle grunda ett metodistiskt missionssällskap. Wesley avvisade detta förslag, men gick ändå med på begränsade missionsinsatser i Skottland och Nova Scotia i Amerika. Coke lyckades, till Wesleys stora förargelse, övertya flera duktiga unga män att övergå till dessa missionsuppdrag utanför England.¹⁰⁸

Trots sin bristande entusiasm för mission utanför Englands gränser kom Wesley ändå genom sin livsgärning och sin förkunnelse att påverka världsmissionstänkandet i en pådrivande riktning. Den metodistiska väckelsen i England gav åt hela den brittiska kristenheten genomgripande impulser i missionsinspirerande riktning. I polemik gentemot George Whitefield, presbyterianerna och kongregationalisterna avvisade John Wesley kategoriskt alla lärouppfattningar rörande predestination.¹⁰⁹ Wesley insisterande att vem som

¹⁰⁷ Hogg 1964, s 60-61. Möjligen kan man även anta att John Wesleys eget misslyckande som missionär i Amerika, innan han fick sin egen omvändelseupplevelse i maj 1738 kan ha verkat menligt på hans syn på missionsverksamhet.

¹⁰⁸ Hogg 1964, s 61.

¹⁰⁹ George Whitefield, som levde mellan 1714 och 1779, var vid sidan av bröderna Wesley en av de metodistiska väckelseledarna i den engelska 1700-tals väckelsen. Till skillnad från John Wesley hyste Whitefield, i likhet med presbyterianer och kongregationalister, kalvinistiska teologiska uppfattningar enligt vilka Gud förutbestämt människor till evig salighet eller förtäppelse. För levnadsskildringar över George Whitefield, se Dallimore 1990; American National Biography 23 1999. För polemiken mellan John Wesley och George Whitefield, se Heitzenrater 1995, s 75, 101, 121-122, 142, 216. Trots stundom häftig polemik mellan Wesley och Whitefield förblev de två ändå vänner, och Wesley höll minnespredikan över Whitefield

helst, när som helst, kan bli omvänd till Gud. Detta skapade en missionsberämjande attityd bland metodister och andra kristna i England.¹¹⁰ Frederick Norwood citerar Philip Watsons sammanfattning av den wesleyanska uppfattningen om den fria tillgången till nåden, hämtad ur *The Message of the Wesleys*:

All men need to be saved; all men can be saved; all men can know they are saved; all men can be saved to the uttermost.¹¹¹

2.2.2 Grundandet av metodistiska missionsorganisationer

Följande stadium i utvecklingen var att metodismen, trots allt och egentligen i strid med John Wesleys ursprungliga tankegångar, i form av organiserade sällskap fick strukturer för missionsarbetet i olika delar av världen. Det fanns ett motstånd mot utlandsmission hos John Wesley. Men detta minst sagt svala intresse för missionsarbete utomlands präglade inte hans närmaste medarbetare, utan tvärtom var de entusiastiskt inriktade på missionsverksamhet. Rätt snart kom organiserad missionsverksamhet igång inom de metodistiska kretsarna. Missionssällskap grundades både i Storbritannien och i USA. Båda des-

vid dennes minnesgudstjänst 18.11 1779 i *Whitefield's Tabernacle* på *Tottenham Court Road*. Predikan har nummer LIII och ingår i standardpredikningarna. Heitzenrater 1995, s 241-242; Wesley 1970 b, s 439-459.

¹¹⁰ Men den omtolkning av predestinationstanken som gjordes inom den mer kalvinistiskt inspirerade kristenheten av bl a Jonathan Edwards i USA fick även den en starkt missionsinspirerande effekt bland baptister, kongregationalister och presbyterianer. Hogg 1964, s 61. W C Barclay lyfter emellertid fram det faktum att det bland vissa kristna grupperingar i Amerika, i synnerhet bland baptisterna, länge fanns ett mycket starkt motstånd mot mission, söndagsskolor, bibelsällskap mm, av den enkla orsaken att dessa aktiviteter var mänskopåfund, som var ämnade att "ta arbetet ur händerna på Gud". Barclay 1949, s 315-316.

¹¹¹ Norwood 1974, s 47.

sa missionssällskap kom att få betydelse för utvecklingen i de nordiska länderna. När rikssvenska metodistpredikanter började verka i Finland under slutet av 1880-talet i Finland finansierades deras verksamhet av de amerikanska metodisternas missionssällskap. Ledande amerikanska missionsstrateger följde arbetet och rapporter från verksamheten i Finland sändes till New York.

Redan år 1784, hela nio år innan baptisten William Carey åkte till Indien, hade Thomas Coke försökt åstadkomma metodistmission i samma land. Detta företag gick om intet, men samma år, i Baltimore vid *julkonferensen*, lyckades Coke få till stånd att tre missionärer blev utnämnda, två till Nova Scotia och en till Västindien. Inom loppet av två år kom Coke sedan själv att bli pionjärmissionären för metodismens spridning i den karibiska övärlden. År 1805 grundlade Coke den brittiska inremissionsverksamheten i Storbritannien och år 1811 sände han iväg de första brittiska metodistmissionärerna till Sierra Leone i Västafrika. Vid tiden 1818–19 fick Cokes missionsiver sin fulländning i och med grundandet av *the Wesleyan Methodist Missionary Society* i England. De män som kort därefter grundade det metodistiska missionssällskapet i USA hade alla tidigare stått i nära kontakt med Thomas Coke.¹¹²

När metodistkyrkan i USA fick sitt missionssällskap stötte detta på en hel del motstånd. Många ansåg att ett kyrkosamfund som i sig självt var en missionsorganisation inte behövde något missionssällskap. Sällskapet växte långsamt, och det ägde i början inga andra befogenheter än att fungera som ett rent rådgivande och understödjande organ. Det var fortfarande bara årskonferenserna och biskoparna som kunde sända ut missionärer. I början saknade missions-sällskapet helt och hållet egna budgetmedel för administrationen av arbetet. Först år 1836 blev Nathan Bangs, som hade varit en centralfigur allt sedan starten år 1819, heltidsanställd sekreterare. Högkvarteret var förlagt till New York. Strukturen utgjordes av ett årsmöte, vilket i regel inte var speciellt

¹¹² Hogg 1964, s 62-63. Det amerikanska metodistmissionssällskapet grundades 1819–20. Hogg 1964, s 63.

välbesökt och en styrelse vilken spelade en central roll i ledningen av arbetet. Populärt kom missionssällskapet och dess högkvarter att kallas enbart *the Board*.¹¹³

Det första amerikanska missionsarbetet var inriktat på indianerna i Nordamerika. Före missionssällskapets grundande och helt oberoende av detta verkade John Stewart som den första metodistmissionären bland indianerna. Metodistkyrkans missionsarbete bland tyskspråkiga immigranter fick sin egentliga start år 1835, när William Nast fick utnämning till Cincinnati som tysk missionär. Stewarts verksamhet utgjorde en inspirationskälla till själva grundandet av missionssällskapet.¹¹⁴ Undan för undan sattes flera smärre missionsföretag igång bland indianbefolkningen i olika delar av Förenta staterna. Många av dessa kom dock att upphöra efter en kort tid och åstadkom föga resultat. Det saknades en genomtänkt övergripande strategi för detta arbete. Systemet med utnämningar på årsbasis av ständigt nya, ofta unga, män för ett arbete som krävde mogna insikter samt lång erfarenhet och kontakt med indianer verkade föga befrämjande på missionsverksamheten.¹¹⁵ Dessa samlade erfarenheter visade att större ansträngningar behövde göras centralt för att effektivisera missionsinsatserna.

Småningom utvecklades missionssällskapets verksamhet. Under den första tiden hade sällskapet mest fungerat som en kassakista genom vilken missionsmedlen kanaliserades, utan att sällskapet för den skull hade något vidare an-

¹¹³ Barclay 1949, s 280-284, 305, 311-312; Hogg 1964, s 65. Nathan Bangs var född i Connecticut 1778 och hade blivit omvänd år 1800. Han hade personlig erfarenhet av missionsarbetet på fältet. I sex års tid hade han arbetat inom indianmissionen i Canada. Barclay, s 311-312. För en levnadsbeskrivning angående Nathan Bangs, se avsnittet 2.3.1 *Metodismen och det amerikanska samhället*.

¹¹⁴ Barclay 1949, s 274; Hogg 1964, s 65; Norwood 1974, s 287, 330. William Nast var född i Stuttgart och hade innan han emigrerade till USA som 21-åring år 1828 fått viss teologisk utbildning i Tyskland. Han blev omvänd i samband med väckelser i Danville, Ohio. Barclay 1949, s 274; Norwood 1974, s 287.

¹¹⁵ Hogg 1964, s 65.

svar vare sig för rekrytering och utbildning av missionärer eller initiativtagande rörande nya missionsprojekt. Gradvis började dock sällskapet och dess styrelse hävda sin auktoritet inom vidare ansvarsområden. Exempel på detta finns från mitten av 1830-talet. Med biskoplig utnämning hade Melville B Cox sänts ut som den förste missionären till Liberia år 1833.¹¹⁶ När problemen inom Liberiamissionen ökade och behoven tilltog, tog missionssällskapet, tydligen i linje med en ökad självmedvetenhet, helt egna initiativ som respons på hänvändelser som kommit ifrån detta missionsfält.¹¹⁷ Metodistkyrkans generalkonferens år 1832 hade fattat flera riktningsgivande beslut angående utökade missionsoperationer, vilket drev på utvecklingen. Klart är även att anställningen av Nathan Bangs som sekreterare hade en positiv inverkan på sällskapets arbete från senare delen av 1830-talet. Trots att tiderna var ekonomiskt svåra, ökade de insamlade medlen avsevärt. På flera håll inom den amerikanska metodismen vaknade ett nytt missionsintresse till liv under 1830-talet.¹¹⁸

När metodistkyrkan i USA pga den allt överskuggande slaverifrågan stod inför sin oundvikliga tudelning år 1844 hade man 360 missionärer på hemmaplanen, men bara en handfull utomlands. Den enda utlandsmissionen var inriktad på Liberia. Under senare delen av 1830-talet hade man haft ett kortlivat experiment med en missionsverksamhet i Sydamerika med baser i Buenos Aires och Montevideo.¹¹⁹ Först efter uppdelningen av den amerikanska metodismen i två separata kyrkosamfund, ett nordstats- och ett sydstatssamfund, fick missionsarbetet riktigt ordentlig vind i seglen. Den omfattande missionsverksamheten i Kina, bedriven av bägge riktningarna, kom till exempel i gång 1847–48. Gradvis skedde en integrering av missionsverksamheten i kyrkosamfundens strukturer och beslutsapparat. Missionssällskapen var inte längre

¹¹⁶ Den första Afrikamissionären blev alltså utsänd och fick sin stationering på liknande sätt som övriga metodistpredikanter, dvs på basen av beslut av en av biskoparna.

¹¹⁷ Barclay 1949, s 283-286, 306; Hogg 1964, s 65-66.

¹¹⁸ Barclay 1949, s 312, 316.

¹¹⁹ Barclay 1949, s 307; Norwood 1974, s 330; Hogg 1964, s 65.

enbart rådgivande organ. De förlorade sin självständighet, men var å andra sidan inte längre åsidosatta. Denna utveckling ägde rum parallellt både på nordstats- och sydstatshåll.¹²⁰

År 1872 var integreringen så helt genomförd inom *Methodist Episcopal Church* att det var generalkonferensen, kyrkosamfundets högsta beslutande organ, som valde styrelsemedlemmar för missionssällskapet. Under senare delen av 1800-talet var det även många som ansåg att inre missionen hade överbetonats på yttre missionens bekostnad. Allt fler önskade att de olika verksamheterna skulle åtskiljas. År 1907 ägde så en boskillnad rum, administrationen och ledningen av den inhemska missionsverksamheten skiljdes från den utländska. Stadgarna för missionssällskapet skrevs om. Det nya namnet på verksamheten, *Board of Foreign Missions of the Methodist Episcopal Church*, återspeglade även integreringen i kyrkosamfundet.¹²¹

2.2.3 Metodistpredikantens centrala roll inom rörelsen

Det fanns vissa grundläggande principer inom metodismen vilka utgjorde en läromässig grundval för den metodistiska missionsivern under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Till dessa hörde synen på ämbetet eller präster-

¹²⁰ Hogg 1964, s 66, 72; Norwood 1974, s 335. Både inom nordstats- och sydstatskyrkosamfundet verkade kvinnoförbund vilka kompletterade och ibland även utmanade kyrkosamfundens strukturer för missionsverksamhet. *Woman's Foreign Missionary Society of the Methodist Episcopal Church* satte igång sin verksamhet år 1869 som resultatet av liten sammankomst bland missionsintresserade damer i Boston. Detta motsvarades inom sydstatsmetodismen av den år 1878 grundade *Woman's Board of Foreign Missions*. Detta fungerade som en administrativ takorganisation för *Woman's Foreign Missionary Society* vars medlemskap grundade sig på lokala avdelningar. Hogg 1964, s 69-70; Norwood 1974 s 330-331.

¹²¹ Hogg 1964, s 66-67.

skapets uppgift. Metodismen uppstod som en väckelserörelse. Också efter att den först i Amerika och sedan även i moderlandet England började anta en struktur av kyrkosamfund förblev den i långa stycken en väckelserörelse. Denna bakgrund och troheten i relation till grundaren John Wesleys tänkande utgjorde åtminstone fram till slutet av 1800-talet den helt dominerande faktorn inom metodistisk teologi och lärouppfattning.

När det gäller synen på ämbetet har man från metodistiskt håll betonat att man ser ämbetet som en tjänst. Överhuvudtaget har man inom metodismen ogärna använt begreppet ämbete, men har gjort det för att definiera sig i relation till andra trosuppfattningar.¹²² Samtidigt har man velat avvisa en tankegång som skulle kunna beskrivas som baptistisk.¹²³ Det skulle röra sig om en åsikt enligt vilken man menar att det inte skall finnas något speciellt prästämbete inom den kristna kyrkan, på det sätt som det fanns ett särskilt prästämbete under gammaltestamentlig tid. Visst finns det enligt metodistisk troslära ett allmänt prästadöme, men det allmänna prästadömet behöver inte upphäva det speciella.¹²⁴ Det särskilda prästadömet tar sig uttryck i olika tjänster, bland annat i form av ledarställning. Denna ledarställning bygger på en auktoritet som i sin tur har sin grund i en ”kallelse från Gud, en kallelse som kyrkan

¹²² Biskop Odd Hagen understryker att det nytestamentliga ämbetet inte handlar om något ”ämbete i byråkratisk mening”. Hagen 1944, s 66.

¹²³ På baptistiskt håll finns om möjligt en ännu större motvilja mot begreppet *ämbete* än hos metodisterna. Ett exempel på detta är den baptistiska kritiken av det ekumeniska BEM-dokumentet. Bergsten 1983, s 136-139. Jan Edström har lyft fram den historiska bakgrunden genom att betona baptisternas traditionella känslighet beträffande maktutövning. Inom baptistisk teologi ser man ledarskapet som en av många olika uppgifter, vilka samtliga har sin grund i alla kristnas gemensamma kallelse i församlingen. Man kan till och med ifrågasätta om det överhuvudtaget finns något sådant som ämbete. Edström 2000; <http://www.baptist.fi> Edström 2003; <http://www.baptist.fi> Edström 2004; Fahlgren 1996, s 15-40; Fahlgren 1998, s 179-186.

¹²⁴ Hagen 1944, s 66-67; Hagen 1953, s 211; Hagen 1960, s 36, 53-56.

godkänd” som biskop Odd Hagen uttrycker det i sin skrift *Kyrka och sakrament*.¹²⁵

Vilken har prästerskapets funktion inom metodismen då varit? Vilken var den viktigaste uppgiften för en metodistpastor? Dennis M Campbell understryker i sin skrift om den metodistiska pastorsordinationen, *The Yoke of Obedience*, att metodismen från första början i grunden byggde på den teologiska övertygelsen att förkunnargärningen hade den allra största prioriteten. Orsaken till detta var att:

Preaching converted sinners and guided members of the flock of Jesus Christ in their efforts to perfect their lives through the grace of Holy Spirit, in the process of sanctification. All else was subjected to this end, including, and especially, the personal needs and wants of the ministry.¹²⁶

John Wesley var fullt och fast övertygad om nödvändigheten av att predika Guds ord till folket. Syftet var att åstadkomma väckelse.¹²⁷ I sin dagbok skrev John Wesley tisdagen den 17 juli 1764:

In the evening I preached in the Little-square, adjoining to the preaching-house at Chester. There were many wild, rude people, but they were quite outnumbered by those who were civil and attentive. And I believe some impression was made on the wildest. What can shake Satan's kingdom like field-preaching?¹²⁸

Eftersom predikandet spelade en så central roll i relation till människors frälsning, var John Wesley inte sen att kritisera det han upplevde vara dålig predikokost. Då skonade han varken sina egna eller andra väckelseriktningars predikanter. I dagboksanteckningar från år 1744 noterade han att herrnhutarna

¹²⁵ Denna formulering hos Odd Hagen går direkt tillbaka till John Wesley, som talade om *inward calling*, Guds kallelse av den enskilde, och en *outward calling*, församlingens igenkännande av den enskildes inre kallelse. Campbell 1988, s 87; Hagen 1944, s 68; Hagen 1953, s 211.

¹²⁶ Campbell 1988, s 55.

¹²⁷ Collins 1997, s 50.

¹²⁸ Wesley [1922], s 192.

kunde få en *backslider*, en vårdslös troende eller avfälling, vaggad till sömns genom sina predikningar.¹²⁹ Efter en predikotur i Skottland år 1779 uppgav han sig ha hört predikningar med lika harmlös inverkan som en lärkas sång. Själv var Wesley inte rädd för få syndare att känna sig olustiga, illa till mods eller direkt skuldmedvetna inför en helig Gud. I kommentaren till Apg 9:3 beskriver Wesley Guds handlande som en *plötslig och våldsamt attack mot syndaren*.¹³⁰ För John Wesley och hans samtida predikanter var alltså förkunnargärningen inom andligt väckelsearbete den allra främsta och viktigaste kallelsen. Det blev ingen förändring i detta synsätt bland metodisterna i Amerika under 1800-talet. Metodismen verkade nu i en annan världsdel och under ett nytt sekel, men den bar alltfört enligt Campbell en aggressivt missionerande prägel.¹³¹ Campbell beskriver vidare den nordamerikanska metodismen:

The major work of the early American Methodist preacher was evangelism. The chief end of preaching was conversion and church grew rapidly.¹³²

Pastorsämbetet och väckelsepredikandet har inom nordamerikansk metodism till den grad förknippats med varandra att det gängse uttrycket för en präst-kandidat att beskriva att han upplevde en gudomlig kallelse att bli just präst var att säga att han fått *kallet att predika*. De viktigaste personens egenskaperna hos en metodistpastor blev därför att kunna umgås på ett naturligt sätt med vanligt folk och att kunna kommunicera budskapet på ett sätt som vanligt folk kunde förstå.¹³³

Att vara metodistpastor har varit liktydigt med att vara resepredikant. Åtminstone i Amerika användes benämningen *traveling elder* genomgående under

¹²⁹ Däremot skulle, enligt Wesley, metodisternas predikan ha en annan inverkan: *If he comes to hear our preaching then, we shake all his bones in pieces*. Wesley [1930], s 479.

¹³⁰ Collins 1997, s 50, noten 25 på sidan 217; Wesley 1966, s 428.

¹³¹ Campbell 1988, s 79.

¹³² Campbell 1988, s 80.

¹³³ Campbell 1988, s 89, 101.

1800-talet som titel på den ordinerade metodistpastorn. Detta går tillbaka på det faktum att John Wesley sände ut sina medarbetare som resepredikanter ut över England. Denna tradition från Wesley fortsatte sedan under mycket likartade former i Amerika under 1800-talet och i de missionsländer dit metodismen spreds.¹³⁴ Predikanten anställdes ur kyrkans synvinkel inte av lokalförsamlingen utan utnämndes på årsbasis av kyrkans ledning, dvs ifrågasvarande biskop, till en given verksamhetsort.¹³⁵ Utnämningen gällde primärt inte att verka inom den lokala metodistförsamlingen. Det uppdrag predikanten gavs handlade först och främst om att verka på den ort till vilken han utnämnts och för alla människor på denna ort. Ordinationen till ämbetet ägde inte rum i den lokala församlingen utan under den församlade årskonferensen. Detta faktum markerade den ordinerade tjänstens oberoende av den lokala församlingen.¹³⁶ Det för metodistpastorn viktiga predikouppdraget betonades på så sätt att pastorn i relation till sin lokalförsamling kallades *vårdhavande predikant*.¹³⁷

Redan under John Wesleys tid fanns det behov av att börja använda sig av lekmän i predikoverksamheten. De ordinerade predikanterna räckte inte till för hela den omfattande verksamheten. Allt sedan John Wesleys dagar har metodismen därför hållit sig med särskilt utsedda lekmannapredikanter. Det var emellertid viktigt för John Wesley och sedan för kyrkan efter honom att pröva alla predikanter, även lekmannapredikanternas, kallelse för uppdraget. Inte

¹³⁴ T B Barratt, den norska pingströrelsens grundläggare, kallar utgående från egen erfarenhet metodistpredikanternas sammanslutning för den *resande föreningen*. Barratt 1942, s 63; Campbell 1988, s 75; Elfving 1984, s 60-61; Harnish 2000, s 106.

¹³⁵ Denna historiska bakgrund får alltjämt sitt uttryck i hur metodistpastorerna anställs inom den världvida metodistiska rörelsen idag.

¹³⁶ Campbell 1988, s 57, 74; Harnish 2000, s 39. Campbell menar att metodismen på denna punkt står närmare den romersk-katolska uppfattningen än reformatorens syn på ämbetet. Beträffande luthersk ämbetssyn, se Askmark 1949. För en luthersk-katolsk diskussion om prästämbetets relation till församlingen, se *Communio Sanctorum* 2003, s 64-99.

¹³⁷ Hurtig, M 1968, s 40.

vem som helst fick predika hur som helst i metodistiska sammanhang. Därför infördes speciella predikofullmakter. De lekmän som ville fungera som så kallade *lokalpredikanter* fick kallelsens äkthet prövad av lokalförsamlingen. Förutom att fungera som predikohjälper förväntades en lokalpredikant bistå i församlingens arbete på olika sätt, att leda möten och gudstjänster, i synnerhet då pastorn, *resepredikanten*, var borta. Både i England och Amerika spelade lokalpredikanterna en mycket stor roll inom den metodistiska verksamheten.¹³⁸ Även i Norden kom några metodistiska lekmannapredikanter att bli av betydelse för metodismens spridning.

Av det ovanstående framgår att synnerligen stor vikt lades vid ordets förkunelse inom metodismen. Pastorerna kallades länge för predikanter, pastorstieteln kom i mer allmänt bruk först senare.¹³⁹ Vidare betraktades predikandet som ett uppdrag riktat till alla människor på en given ort, oftast till alla människor på alla tänkbara orter. Metodistpastorerna fortsatte genomgående att vara ”John Wesleys resepredikanter”. Denna identitet torde ha varit klar och levande för de första rikssvenska metodistpredikanterna i slutet av 1800-talet. Samtidigt var det antagligen också så att den relativt självständiga roll som de fick i relation till sin församling kunde sporra dem till rätt fri företagsamhet beträffande missionerandet. I den metodistiska synen på prästämbetet med dels ämbetets universella giltighet och dels omvändelseförkunnelsens absoluta företräde fanns grundstenarna för en starkt missionerande expansiv verksamhet. Dennis Campbell beskriver metodistpredikanternas syn på sig själva och sitt arbete på detta sätt:

¹³⁸ Elfving 1984, s 60; Harnish 2000, s 123. Inger Furseth påpekar att “... the Methodist Church was extremely selective in its appointments of preachers and leaders, and thorough when it came to informal training and, later, formal education. Furseth 2002, s 297.

¹³⁹ Pastor Lars-Olof Larsson, skåning som under perioden 1944-57 var verksam i Finland, bl a i Grankulla, har i ett muntligt meddelande till författaren bekräftat att man ännu vid tiden strax efter andra världskriget mera talade om ”metodistpredikanter” än om ”metodistpastorer”. Se även Hurtig, M 1968, s 40.

... the preachers interpreted their work as part of a grand plan which had ultimate significance.¹⁴⁰

I synnerhet vid jämförelse med baptistiska samfund kan man märka den starkare uppskattning av ämbetet som finns inom metodismen. Björn Elfving ger i sin jubileumsskrift uttryck för pastorernas avgörande roll inom kyrkans verksamhet. Han framhåller vidare att arbetet alltid har varit underställt pastorerna, trots att olika styrelser och kommittéer valts att leda verksamheten.¹⁴¹ Nils G Holm uttrycker något i samma stil i skriften *Finlandssvensk frikyrklighet*:

I Metodistkyrkan äger prästen och biskopen speciell myndighet medan predikanter och föreståndare i de övriga [frikyrkorna] inte har någon annan auktoritet än den andliga.¹⁴²

Under hela den tidsperiod som detta forskningsarbete omfattar såg den metodistiska prästvigningen ut som den anglikanska. En pastor vigdes först till *diakon* och därefter, tidigast inom två år, till *äldste*. Först i och med äldsteordinationen hade prästen fullständiga pastorsrättigheter, till exempel döpa och förrätta nattvardsfirande. John Wesley ifrågasatte aldrig det anglikanska systemet med prästordination till tre olika ämbeten, diakon, präst och biskop, men han tillskrev inte dessa ämbeten någon absolut auktoritet. Endast skriften ägde absolut auktoritet, enligt Wesley.¹⁴³

Sammanfattningsvis kan konstateras att det i särklass viktigaste inslaget i det metodistiska prästämbetet var predikouppdraget. Detta uppdrag var så viktigt att man egentligen hellre talade om metodistpredikanter än om metodistpastorer. Kallelsen till predikoämbetet togs på stort allvar både bland dem som fungerade i denna kallelse och bland dem som hörde till de trogna åhörarska-

¹⁴⁰ Campbell 1988, s 103.

¹⁴¹ Elfving 1984, s 59.

¹⁴² Holm & Sandström 1972, s 31.

¹⁴³ Campbell 1988, s 58-59, 64-65, 96; Harnish 2000, s 25.

rorna. En uppskattande attityd gentemot predikoämbetets innehavare har i regel varit kännetecknande för metodismen. Mot bakgrunden av traditionen ända från John Wesleys tid, då den metodistiska rörelsens viktigaste uppgift handlade om att sända ut resepredikanter, är det lätt att förstå att metodismen blev en predikantcentrerad rörelse.

2.3 Skandinaver möter den anglosachsiska metodismen

De förhållandevis fåtaliga och sporadiska nordiska kontakterna direkt med metodismen i dess ursprungliga hemland England resulterade inte i metodismens etablering som kyrkosamfund i Norden. När metodismen på allvar började bedriva missionsverksamhet i de nordiska länderna var det från amerikanskt håll. Det har hävdats att det fanns avgörande skillnader mellan engelsk och amerikansk metodism under 1800-talet. Vid studiet av metodismens etablering i de nordiska länderna är det skäl att beakta det faktum att det var en metodism i amerikansk förpackning som slog rot i den nordiska jorden. I Amerika hade metodismen fått sin särskilda prägel. I den amerikanska kulturmiljön, i synnerhet under 1800-talet, hade metodismen präglats av samhällsklimatet. Vad innebar det att den metodism som med hemvändande predikanter från mitten av 1800-talet kom till de nordiska länderna hade fått en god portion amerikansk krydda?

2.3.1 Metodismen och det amerikanska samhället

Under tidsperioden från den amerikanska självständighetsförklaringen år 1776 och fram till det amerikanska inbördeskriget i början av 1860-talet ägde stora förändringar rum på det religiösa området i Amerika. Dessa förändringar gällde i synnerhet metodismen. Från att ha varit en liten och föraktad väckel-

segruppering i slutet av 1700-talet växte den amerikanska metodismen så att den vid mitten av 1800-talet var det största och ett av de mest respekterade religionssamfundet i federationen. Samtidigt ägde en annan omfattande utveckling rum på den amerikanska kontinenten. USA växte i fysisk bemärkelse genom expansionen västerut. Det amerikanska samhället genomgick en omändring genom modernisering och industrialisering. Metodismen och det amerikanska samhället växte och utvecklades parallellt och påverkade varandra i ett närmast symbiotiskt förhållande. Hur såg denna växelverkan ut?

Det har ibland hävdats att metodismen skulle vara en av de mest amerikanska av alla kristendomstyper. Henry C Whyman förfäktar denna åsikt i sin doktorsavhandling från år 1937.¹⁴⁴ Men han är långtifrån ensam om att vara av den meningen. Den betydligt modernare Frederick A Norwood hävdar i sitt standardverk om den amerikanska metodismens historia, *The Story of American Methodism*, från år 1974 en liknande ståndpunkt:

Methodism became in many ways the most American of the churches. Not only in its inception but throughout its development it was most in tune with the American song. Does this mean that America was Methodized or that Methodism was Americanized? Probably some of both. ..., all point to a close and continuing love affair, for better or worse, between the Methodist Church and the United States.¹⁴⁵

Norwood pekar på enskilda historiska händelser¹⁴⁶ och omfattande samhällsfenomen, vilka skulle utgöra tecken på denna symbios mellan metodismen och det amerikanska samhället. Ledande metodister hade goda kontakter med den amerikanska statsledningen. Under samhällsexpansionen västerut deltog metodismen mycket entusiastiskt i denna frammarsch. Vidare framhåller Norwood att metodismen innehade den ledande positionen inom den amerikanska

¹⁴⁴ Whyman 1937, s 10.

¹⁴⁵ Norwood 1974, s 17.

¹⁴⁶ Norwood nämner till exempel de första metodistbiskoparnas besök hos den nyvalde presidenten för Amerikas förenta stater. Biskoparna Francis Asbury och Thomas Coke avlade ett officiellt besök hos George Washington, i New York City, troligen den 2 juni 1785. Norwood 1974, 17, 120, 242-243.

nykterhetsrörelsen. Mot slutet av 1800-talet var metodismen nära en ställning som ett slags inofficiell nationalkyrka i USA, enligt Norwood.¹⁴⁷

Eventuellt drar Norwood för långtgående slutsatser beträffande relationen mellan metodismen och den amerikanska statsledningen. Russel Richey har till exempel påpekat att 1700-tals metodisterna hade en relativt ambivalent inställning till den nyfödda amerikanska nationen. Någon ideologi om Amerika som Guds utvalda folk existerade inte, inte ännu i varje fall.¹⁴⁸ Utvecklingen av ett speciellt ideologiskt förhållningssätt till den nyfödda nationen hade emellertid kommit igång. Detta kom till uttryck redan år 1784, när det metodistiska kyrkosamfundet grundades i Amerika och man antog 25 trosartiklar, av vilka alla utom en hade formulerats av John Wesley.¹⁴⁹ Till Wesleys trosartiklar tillfogade metodisterna i Amerika ytterligare en speciell trosartikel, vilken placerades in som nummer 23 i ordningen. Det amerikanska tillskottet behandlade den amerikanska statsledningens, bl a presidentens, kongressens och guvernörernas, lagliga grund som folkets delegerade representanter i enlighet med konstitutionen. Vidare hävdas i trosartikeln att ingen främmande jurisdiktion bör få råda i Amerikas förenta stater.¹⁵⁰

Abraham Lincoln lyfts av Norwood fram som ett exempel på hur nära maktens boningar den amerikanska metodismen nådde under senare delen av 1800-talet. President Lincoln var inte själv medlem i metodistkyrkan, men

¹⁴⁷ Norwood 1974, s 17, 120, 242-243, 397-398.

¹⁴⁸ Visserligen var de amerikanska metodisterna stolta över att deras biskopar Asbury och Coke var de första andliga ledarna som förde ett officiellt samtal med president Washington. Men i det metodistiska språkbruket under slutet av 1700-talet var det den amerikanska kontinenten, landet i geografisk bemärkelse och dess välsignelser som stod i fokus framom den politiska nationen och självständigheten. Richey 1991, s 38-41.

¹⁴⁹ Metodistkyrkans trosartiklar bygger på den anglikanska kyrkans 38 trosartiklar, vilka John Wesley förkortade och omredigerade till 24 stycken, och sände till metodisterna i Amerika. Yrigoyen 2001, s 71-72.

¹⁵⁰ Yrigoyen 2001, s 91.

hade trots detta ett speciellt förhållande till metodismen.¹⁵¹ Det officiella tack presidenten i maj 1864 riktade till metodistkyrkan för stödet under inbördeskriget kan anföras som exempel på hur Lincoln förhöll sig till metodismen:

Nobly sustained as the government has been by all the Churches, I would utter nothing which might in the least appear invidious against any. Yet without this it may fairly be said that the Methodist Episcopal Church, not less devoted than the best, is, by its great numbers, the most important of all. It is no fault of the others that the Methodist Church sends more soldiers to the field, more nurses to the hospitals, and more prayers to heaven than any.¹⁵²

Från slutet av 1800-talet finns det ytterligare exempel på amerikanska presidenter med särskilda relationer till metodismen. Ulysses S Grant¹⁵³, generalen som var president 1869–1877, och William McKinley¹⁵⁴, president 1897–1901, var själva aktiva medlemmar i metodistkyrkan. McKinley hade i sin ungdom umgåtts med planer på att bli metodistpredikant. Han var både ombudsman och söndagsskollärare i sin hemförsamling i Canton, Ohio. Även under presidenttiden var han en flitig gudstjänstbesökare, och han sammanträffade ofta med representanter för metodistkyrkan. Vid ett sådant tillfälle, under det spansk-amerikanska kriget, förklarade han hur han under en nattlig

¹⁵¹ Norwood omnämner biskop Matthew Simpsons vänskap med Abraham Lincoln. Simpson förrättade Lincolns jordfästning. Några föreslog till och med att biskop Simpson skulle få sin sista vila bredvid president Lincoln i *Washington Memorial-monumentet*. Norwood 1974, s 242-243.

¹⁵² Richey & Rowe & Schmidt 2000, s 327.

¹⁵³ Ulysses S Grant var född 1822 i Mount Pleasant, Ohio. Grant är mest känd som generalen i nordstatsarmén under det nordamerikanska inbördeskriget. Han blev president 1869 och återvaldes 1872. Den senare presidentperioden blev inte speciellt lyckad, utan kännetecknades av flera skandaler. Han dog år 1885 i New York. Innan han dog skrev han ett omfattande självbiografiskt verk om det amerikanska inbördeskriget. *American National Biography* 9 1999, s 415-421.

¹⁵⁴ William McKinley var född 1843 i Niles, Ohio. Han valdes till kongressen 1876, USA:s president blev han år 1897. Spansk-amerikanska kriget satte en prägel på hans presidentperiod. Han mördades av en anarkist under sin återvalskampanj i samband med ett besök vid *Pan-American Exposition* i september 1901. *American National Biography* 15 1999, s 122-125.

bönestund fått klart för sig hur han skulle agera beträffande Filippinerna.¹⁵⁵ Ögruppen skulle införlivas med Förenta staterna så att amerikanarna kunde undervisa, civilisera och kristna Filippinernas befolkning *and by God's grace do the very best by them, as our fellow-men for whom Christ also died*.¹⁵⁶ Kenneth M McKenzie ger i sin bok *The Robe and the Sword* ytterligare ett exempel på denna växelverkan mellan metodismen och president McKinley:

An example was the service he attended at the Metropolitan Methodist Episcopal Church in Washington, D.C., reported in the *New York Times* for July 11, 1898. The sermon consisted of a highly patriotic and emotional glorification of American success in the war, broken periodically by waves of applause from the congregation.¹⁵⁷

Theodore Roosevelt, som efterträdde McKinley och fungerade som president 1901–09, var inte själv metodist. Men vid ett tillfälle yttrade han att han:

would rather address a Methodist audience than any other audience in America, [for] the Methodists represent the great middle class and in consequence are the most representative church in America.¹⁵⁸

Under slutet av 1800-talet och vid tiden kring sekelskiftet 1900 hade alltså biskopar och andra ledande representanter för metodistkyrkan goda och ofta intima relationer till regeringsadministrationen i *Vita huset*.

Frederick A Norwood diskuterar även den amerikanska expansionen västerut under 1800-talet. Det amerikanska samhället har präglats av vad man brukar kalla *the Frontier Spirit*¹⁵⁹. Amerika har hela tiden förflyttat sina gränser.

¹⁵⁵ MacKenzie 1961, s 101-102.

¹⁵⁶ CA 22.1. 1903, s 17.

¹⁵⁷ MacKenzie 1961, s 102.

¹⁵⁸ Hudson 1961, s 128.

¹⁵⁹ Sättet att se på den amerikanska expansionen utgående från Frontier-begreppet går tillbaka på tankegångar hos fransmannen de Tocqueville som i boken *Democracy in America* menade att man kunde beskriva "poetry and destiny of America in a

Detta har skett på olika plan genom ekonomisk tillväxt, företagsamhet, befolkningstillväxt, men inte minst geografiskt, genom att gränsen för bosättningsområdet under de första hundra åren av USA:s existens försköts längre västerut. Denna framväxt i västlig riktning blev en kraft som helt genomsyrade den amerikanska kulturen och tänkandet. Inte minst religionen påverkades av denna process.¹⁶⁰ I detta sammanhang är det speciellt intressant att konstatera att metodismen var den religionsform som deltog allra mest entusiastiskt och framgångsrikt i denna expansion. De ridande metodistpredikanterna höll nästan jämna steg med pälsjägare, guldgrävare och nybyggare på vandring västerut under 1800-talet. Överallt där det fanns en nyetablerad bosättning kunde man även finna en metodistisk utpost med åtminstone sporadisk predikoverksamhet. Den enda trosriktning som något så när kunde hålla jämna steg med metodisterna och konkurrera om att vinna anhängare var baptismen.¹⁶¹

romance of a moving frontier; in the vision which led the pioneer on his conquering way across the plains and mountains toward the Pacific, contending with an endless wilderness which was matched only by his ambition". de Tocquevillecitaten finns återgivet av Yaleprofessorn Halford E Luccock i boken *Jesus and the American Mind*. Luccock 1930, s 75. Epokgörande inom historieforskningen kom framför allt Frederick J Turners föredrag år 1893 vid *University of Wisconsin*, *The Significance of the Frontier in American History*, att bli. Turners frontierteori blev allmänt känd i samband med världsutställningen i Chicago samma år. Beijbom 1995, s 67; Luccock 1930, s 75-76.

¹⁶⁰ Whyman 1937, s 141-144. Marilyn J Westerkamp för i sin bok *Women and Religion in Early America 1600–1850* en intressant diskussion om religionens förändring i relation till den amerikanska nybyggarmentaliteten. Tidigare hade amerikansk fromhet kännetecknats av en tålmodig och passiv inväntan av Guds allsmäktiga rådsslut. Men från 1820-talet skedde en tydlig förändring, menar Westerkamp: "For settlers whose lives demonstrated daily their capacities to control their environment and build families, farms, and towns in the wilderness, a theology offering some human control was extremely attractive and, in the end reasonable." Westerkamp 1999, s 109.

¹⁶¹ Frank 2002, s 27, 66, noten 77 på s 333; Hudson 1961, s 96-99; Tergel 2001, s 550-551. För en vidare beskrivning av den metodistiska expansionen västerut, se Norwood 1974, s 145-155, 259-270. Beträffande den baptiska expansionen genom bland annat *the American Baptist Home Mission Societys* verksamhet, se McBeth 1987, s 365-370.

Vid tiden för den amerikanska självständighetsförklaringen var inte antalet metodister i Amerika speciellt stort. Pga John Wesleys lojalitetsförklaring till den brittiska kronan och hans motstånd mot koloniernas självständighetssträvanden, såg inte den amerikanska metodismens framtid särskilt ljus ut under 1770- och 80-talen. Att utvecklingen ändå gick därhän att metodismen hundra år senare var det största religionssamfundet i Amerika måste anses vara anmärkningsvärt. Metodistkyrkan hade lyckats rekrytera medlemmar från vitt skilda befolkningssammanhang. Medlemmarna hade en mycket varierande utbildningsbakgrund och kom från alla ekonomiska samhällsskikt. Metodismen hade en vid regional spridning i nationen. Dessutom var det inte bara medlemsmässigt det största kyrkosamfundet i USA, utan även det rikaste, med de största finansiella tillgångarna på nästan 15 miljoner dollar.¹⁶² Förklaringen har ansetts ligga i det faktum att den metodistiska trosuppfattningen skulle passa särskilt väl i det expanderande 1800-tals samhället med dess snabba utveckling. Att vara metodist var att vara modern och tänka framåt, vara expansiv och räkna med framgång. Metodismen skulle ha varit en drivkraft, som mobiliserade energi. Onekligen kan man se vissa paralleller i tänkandet hos den wesleyanska helgelseförkunnelsen, som talar om en gradvis dynamisk tillväxt på det andliga planet, och mer eller mindre medvetna eller omedvetna ideologier kring och strategier för expansiv samhällsutveckling.

¹⁶² Frank 2002, s 66, 333; Longfield 1997, s 96, 113; Norwood 1974, s 88-89. Enligt tillgänglig statistik från år 1990 var metodismen fortfarande det protestantiska religionssamfund som hade den största spridningsvidden i hela USA, av 3.105 counties saknade enbart 140 metodistkyrkor. Endast den romersk-katolska kyrkan fanns representerad i ett ännu större antal counties. Frank 2002, s 27, noten 10 på s 328.

Mot bakgrund av det amerikanska samhällets expansiva utveckling under 1800-talet är det värt att notera vad Nathan Bangs¹⁶³, sekreterare för metodistkyrkans missionssällskap uttryckte redan år 1837:

In the last place, we may mention the Missionary Society of the Methodist Episcopal Church, which was organized in 1819, and has since spread itself, by means of auxiliary and branch societies, all over the United States and Territories, and, by means of its missionaries, has extended its operations among the aboriginal tribes of our wildernesses, among the descendants of Africa in the south, the new and poorer white settlements of our country, and also has sent its living heralds to Africa, to South America, and to the Oregon Territory. May its boundaries continually enlarge!¹⁶⁴

Givetvis är det den sista meningen i vilken missionssekreterare Bangs hela uttalande utmynnar som är den mest intressanta. Gränserna för den metodistiska missionsexpansionen skulle hela tiden utvidgas. I detta missionsarbete gällde inte längre Förenta staternas geografiska gränser som yttersta gränspålar. Ovan, i avsnitt 2.2.2, har konstaterats att åtskillnaden mellan missionsverksamheten på hemmaplan inom Amerikas gränser och yttre missionen gjordes först kring 1907–08.¹⁶⁵

¹⁶³ Nathan Bangs hade under sin uppväxttid bott i Connecticut och på landsbygden i delstaten New York. Som vuxen flyttade han till Canada. Hemifrån hade han en holländsk-kalvinistisk bakgrund. Men kontakten med metodismen år 1800 innebar en livsförvandlande omvändelseupplevelse för Bangs. Han fick predikofullmakt följande år och under den följande tioårsperioden var han resepredikant på församlingsskretsar i området mellan Niagara och Quebec. År 1810 fick han utnämning till kretsen i New York City, år 1818 blev han presiderande äldste för New Yorks årskonferens. 1832 avböjde han att bli vald till biskop. Hatch 1989, s 201-202. Se även avsnitt 5.1.5 i denna avhandling.

¹⁶⁴ Citatet som är hämtat från *An Original Church of Christ: Or, A Spiritual Vindication of the Orders and Powers of the Ministry of the Methodist Episcopal Church*, publicerad av T Mason och G Lane i New York 1837, s 348-51, finns återgivet i boken *Connectionalism: Ecclesiology, Mission and Identity*. Richey & Campbell & Lawrence 1997, s 13-14, 324.

¹⁶⁵ Se avsnittet 2.2.2 *Grundandet av metodistiska missionsorganisationer* i detta arbete.

De trosriktningar vilka aktivast deltog i den amerikanska expansionen västerut var, vilket ovan konstaterats, baptisterna och metodisterna. Men även mormonerna deltog på ett iögonfallande sätt i expansionen västerut. Det var inte någon tillfällighet att det är ju just dessa tre amerikanska samfund, baptister, metodister och mormoner, som under 1800-talet bedrev missionsverksamhet även i de nordiska länderna.¹⁶⁶ Missionsverksamheten kan ses som en fortsättning på den amerikanska världsvida expansionen. Mot slutet av 1800-talet bidrog ytterligare ett samfund i detta expansionsarbete, sjundedagsadventismen, vilken även den beskrivits som ett synnerligen amerikanskt samfund.

Henry Buttz var president vid *Drew Theological Seminary* i Madison, New Jersey, ett av de metodistiska utbildningsseminarierna. Men han satt dessutom i styrelsen för metodistkyrkans missionssällskap och i dess *standing committee*, utskott, för Europamissionen.¹⁶⁷ År 1891, i ett sammanhang där han talar om metodistkyrkans skolor och utbildningsinstitutioner som uttryck för kyrkans förträfflighet, beskriver Henry Buttz metodismen som kyrkosamfund:

“great Church,” “one whose success ... has been such as to lead to its general recognition as an important factor in the world’s progress.”¹⁶⁸

Ledande män inom metodistkyrkans missionssällskap hade en klar uppfattning om kyrkosamfundets världsvida uppdrag. Även utanför missionssällskapets sammanhang fanns det inom de metodistiska kretsarna liknande tankegångar. Detta visar till exempel åsikter framförda i den metodistiska diakoniverksamhetens tidskrift *Deaconess Advocate*. Sarah Sloan Kreutziger har undersökt ideologin inom ramen för diakoniarbetet. Enligt detta tänkande var

¹⁶⁶ Rörande mormonernas missionsverksamhet i Norden och hur denna i en påfallande stor utsträckning störde både baptisternas och metodisternas arbete, se Furseth 2002, s 280; Hassing 1991, s 22-23, 31-34, 145; Hylleberg & Möller Jörgensen 1989, s 44-45.

¹⁶⁷ Annual Report MS of the MEC 1892, s 3, 6.

¹⁶⁸ Longfield 1997, s 97.

det inte bara metodismen utan även Amerika som fått sin givna plats i Guds frälsningsplan. Gud hade ingått ett förbund med Amerika. Det gudomliga mönstret präglad eller avtryckt på Amerika skulle tillförsäkra även övriga nationer deras frälsning. Diakonissornas ledare Isabelle Horton proklamerade ut diakoniverksamhetens stridsrop: *We must save America for the world's sake*.¹⁶⁹

Tydligen var det inte bara mormonerna som ville reservera en särskild bestämmelse för Amerika. Antagligen anar vi i denna amerikanska självförståelse av det gudomliga uppdraget ett eko från John Wesleys syn på återlösningen och världsmissionen. USA hade ärvt den anglosachsiska kallelsen. Längre fram i detta arbete, i avsnitt 4.2.2, återkommer jag till en diskussion om vad det kan ha inneburit att de rikssvenska metodistpredikanterna till Finland förmedlade en metodism av detta amerikanska slag.

2.3.2 Metodismens tidiga kontakter med Norden

De allra första skandinaviska kontakterna med den metodistiska rörelsen uppstod genom direktförbindelser mellan engelsk metodism och nordbor från i synnerhet Sverige och Norge. Spår av dessa kontakter finns i det fortsatta kyrkohistoriska händelseförloppet under 1800-talet. Metodistiska influenser kom till uttryck genom bland annat bibel- och traktatspridning¹⁷⁰, vid utgiv-

¹⁶⁹ Horton 1904, s 41; Kreutziger 1997, s 151.

¹⁷⁰ Under början av 1800-talet genom skotten John Patersons arbete och traktatsällskapens verksamhet kom traktater av metodistiskt ursprung att spridas i Sverige men även i Finland. Torvald Ribbner har skrivit om denna traktatspridning. Ribbner 1957, s 109-110, 117-127, 265-269.

ningen av väckelserörelsernas sångböcker¹⁷¹ och inte minst vid skapandet av organisationer som verkade för inre och yttre mission. Men det dröjde ett tag innan metodismen etablerades som ett religionssamfund i Norden.

Hovpredikanten Carl Magnus Wrangel¹⁷² hade 1758–1768 verkat som svensk kyrkoherde i Wicaco och prost över samtliga svenska lutherska församlingar i Delawareregionen i Amerika. Dessa församlingar fanns sedan 1600-talet kvar som ett minne av det svenska koloniseringsförsöket Nya Sverige¹⁷³ i Nordamerika. På hemväg från Amerika sammanträffade Wrangel med John Wesley i England i oktober 1768 och predikade i det nya metodistkapellet i Bristol, vilket enligt Wesleys omdöme utföll ”till allmän tillfredsställelse”. Wrangel var imponerad av John Wesleys verksamhet och ville omsätta en del av dennes idéer i det kyrkliga livet i Sverige. För detta ändamål grundade han efter engelskt mönster år 1771 samfundet *Societas Svecana pro fide et Christianismo*, i vilket John Wesley även blev medlem.¹⁷⁴

Som ett resultat av Napoleonkrigen blev ca 7.000 norrmän och danskar, av vilka det stora flertalet var norrmän, strandsatta och tagna i krigsfångenskap i Storbritannien under tidsperioden 1807–14. De allra flesta av dem var

¹⁷¹ Sven-Åke Selander har undersökt den anglosachsiska väckelsesångens genombrott i Sverige. Redan under 1800-talets första hälft började metodistiska influenser göra sig gällande vid valet av andlig sångrepertoar inom väckelsekretsar i Sverige. Selander 1973, s 31-33, 45-66.

¹⁷² Carl Magnus Wrangel var född år 1727 i Möklinta. Han utnämndes till hovpredikant år 1758 och verkade som prost för de svenska församlingarna i Amerika 1759–1768. Han dog som prost i Sala år 1786. Hurtig, M 1968, s 12; Lindmark 2000, s 222.

¹⁷³ För en beskrivning av Nya Sverige-kolonin och dess historia, se Ahnlund 1938; Loit 1984, s 379-382; Åberg 1987. Beträffande de kyrkliga förhållandena i kolonin, se Granberg 2000, s 208-211.

¹⁷⁴ Hurtig, M 1968, s 12-13; Lindmark 2000, s 221-223; Granberg 2000, s 209-211; Westin 1928–29 I, s 74-75; Westin 1958, s 66-67. Hanna Hodacs verkar i sitt arbete inte känna till Wrangels kontakter direkt med Wesley. Hodacs 2003, s 87-88.

sjömän, som hade arbetat på dansk-norska fartyg, vilka kapats av brittiska örlogsfartyg under kriget. Långt ifrån alla var fängslade under hela tidsperioden, och de omständigheter under vilka de levde under krigsfångenskapen varierade betydligt. En del satt i direkt fängsligt förvar under svåra förhållanden, medan andra kunde röra sig helt fritt i England men hade anmälningsplikt.¹⁷⁵ Norrmannen Georg Wolff, generalkonsul i London, personlig vän till John Wesley och medlem i styrelsen för *British and Foreign Bible Society*, var antagligen den första norrmannen som blev metodist. Konsulns son Jens Wolff skötte distributionen av biblar till de norska och danska krigsfångarna. Känt är även att metodistpredikanterna Armand de Kerpezdron och William Toase under åren 1810–11 verkade bland franska, men även norska och danska, krigsfångar i Chatham.¹⁷⁶ Samma krigsfångar var även föremål för de brittiska kväkarnas missionsverksamhet. Detta ledde bland annat till att kväkarrörelsen som den första icke-lutherska frikyrkorörelsen kom till Norge.¹⁷⁷ Däremot ledde inte metodistpredikanternas verksamhet till någon motsvarande etablering av metodism i vare sig Norge eller Danmark. Endast muntlig tradition från norra Danmark berättar om hemvända krigsfångars kontakt med den engelska metodismen.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Johnsen 1996, s 91-95.

¹⁷⁶ Johnsen 1996, s 103-104.

¹⁷⁷ Hassing 1991, s 117, 119-120; Johnsen 1996, s 97-102. Som ett resultat av krigsfångenskapen i England kom kväkarförsamlingar att bildas i Norge. Dessa fick uppleva olika motigheter och förföljelser, då Norge inte ännu hade fått sin förhållandevis tidigt stiftade dissenterlag (1845). En norsk kväkargrupp utvandrade till Amerika, och där (1825) blev de intressant nog metodister. Norwood 1974, s 290.

¹⁷⁸ Johnsen 1996, s 104.

I den svenska öbesittningen S:t Barthélemy¹⁷⁹ i Västindien kom svenska lutherska präster tidigt i kontakt med metodismen. De svenska prästernas sätt att förhålla sig till metodismen, vilken var utbredd bland slavbefolkningen på ön, varierade. Tidvis var den metodistiska missionsverksamheten mycket omfattande.¹⁸⁰ Carl Adolf Carlsson, verksam på S:t Barthélemy 1830–33, kom ordentligt på kant med de lokala metodistpredikanterna. Jan Arvid Hellström återger Carlssons skildring av stridigheterna:

Själv kom Carlsson på kollisionkurs med metodisterna enligt egen utsago dels p.g.a. konkurrens om gudstjänstbesökarna, dels p.g.a. hans krav att få godkänna och ha uppsikt över metodistmissionärerna och främst deras skolundervisning. Han säger sig ha blivit utsatt för metodisternas hat eftersom han ”hade förmått en mängd bättre personer att överge deras kapell och besöka min kyrka”. ”Den förföljelse” han för den sakens skull hade fått utså ”av denna fanatiska sekt ... övergår allt förstånd. Inga medel skyddes för att på mig hämnas.” Rent allmänt beskyller Carlsson metodisterna för proselytvervning, religiös fanatism och socialt undermineringsarbete.¹⁸¹

Huvudorsaken till Carlssons starka aversion mot metodisterna låg i deras kamp mot slaveriet. Han menade att deras verksamhet gick ut på att omkullkasta den rådande sociala, politiska och ekonomiska ordningen på ön. Metodisterna var en ”direkt samhällsfara”. När Carlsson återvände hem till Sverige fortsatte han kampen mot metodismen, för då hade skotten George Scott anlännt till Sverige och där börjat sprida sina metodistiska idéer.¹⁸²

George Scotts verksamhet i Sverige under början av 1800-talet blev av avgörande betydelse för den kyrkohistoriska utvecklingen i Sverige. Scott

¹⁷⁹ Ön S:t Barthélemy tillhör gruppen Leeward Islands och ligger inte så långt från den tidigare brittiska kolonin Antigua, där metodismen tidigt startade missionsarbete. Under perioden 1784–1878 var S:t Barthélemy en svensk besittning. Hellström 1987, inre pärmbladet, s 99; Loit 1984, s 388–389.

¹⁸⁰ Hellström 1987, s 100–102, 123–126, 148–156.

¹⁸¹ Hellström 1986, s 32.

¹⁸² Hellström 1986, s 33; Hellström 1987, s 166–167.

hade kommit till Sverige år 1830 för att omhandha den andliga vårdnaden om brittiska medborgare, en grupp metodister, vilka kommit till Stockholm från Storbritannien och var anställda av Samuel Owen, den ”svenska ångbåtsflottans fader”, vid dennes verkstäder med gjuteri på Kungsholmen. Den första frikyrkoförsamlingen i Sverige grundades, en engelsk metodistförsamling. Scott lärde sig emellertid svenska och då han brann av iver att predika även på detta språk, fick verksamheten andliga följdverkningar långt utanför den lilla kretsen av brittiska medborgare anställda av Owen. *Engelska kyrkan*, senare kallad *Betlehemskyrkan*, vid Hötorget var centrum för Scotts verksamhet från och med hösten 1840. Stora folkskaror samlades för att lyssna till förkunnelsen i Scotts kyrka. Motståndet växte sig dock även allt starkare, och Scott fick lov att lämna Sverige år 1842. Under sin tolv år långa vistelse i Sverige hade han dock genom sitt ivriga engagemang för traktats-, bibelspridnings- och nykterhetsarbete hunnit ge impulser för fortsatt verksamhet inom ett brett spektrum av det andliga livet i Sverige.¹⁸³

Ovan i avsnitt 2.2.2 har jag omnämnt grundandet av *the Wesleyan Methodist Missionary Society* i London och det faktum att denna missionsorganisation skulle komma att få betydelse för kyrkohistorien i Norden. Det förhöll sig nämligen så att detta missionssällskap var George Scotts uppdragsgivare. George Scott var deras utsände missionär, vilket Hanna Hodacs helt riktigt påpekar i polemik gentemot Gunnar Westin, som i sin omfattande Scottbiografi konsekvent undviker att kalla Scott missionär.¹⁸⁴ Scotts uppdragsgivare

¹⁸³ Hagen 1961, s 36-38; Hodacs 2003, s 107-109; Hurtig, M 1968, s 14-16; Jarlert 2001, s 131-140; Newman 1933, s 73, 81; Newman 1939, s 43-53. För en utförlig beskrivning av George Scott och hans verksamhet i Sverige, se Westin 1928–1929 II-I. Hanna Hodacs har noggrant undersökt den vidare kontexten kring de religiösa kontakterna mellan England och Sverige under tidigt 1800-tal. Hodacs 2003.

¹⁸⁴ Hanna Hodacs konstaterar följande: “Westin’s study of Scott covers every possible aspect of Scott’s life not least the question whether his aim was to introduce methodism into Sweden or just to organize an awakening within the Church of Sweden. However, he never discusses Scott’s position as a missionary in a broader perspective. When Westin refers to Scott as a missionary, he places quotation marks around the title, in order, it seems, to deflete the meaning of the word and

var även införstådda med Scotts planer på att grunda ett missionssällskap i Sverige. *Svenska missionssällskapet* bildades på tillskyndan av Scott trettondagen den 6 januari 1835. Det bör dock påpekas att Scott ingalunda var den ende inspiratören för tillblivelsen av missionssällskapet. Även den herrnhutiske grosshandlaren Gustaf Theodor Keysers insats torde ha varit av avgörande betydelse.¹⁸⁵

Bland dem som hade stått i nära relation till George Scott och hans verksamhet fanns bland andra Carl Olof Rosenius och Fredrik Olaus Nilsson, blivande förgrundsgestalter inom *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen* och *Svenska baptistsamfundet*.¹⁸⁶ På detta sätt kom metodisten Scott att indirekt bidra till framväxten av olika väckelseriktningar i Sverige under den senare hälften av 1800-talet. Scott kom dock inte att etablera metodistkyrkan som sådan i Sverige.

what it implied in terms of domination.” Hodacs 2003, s 82.

¹⁸⁵ Hodacs 2003, s 66; Westin 1928–1929 I, s 314–320; Whyman 1937, 47. Missions-sällskapet understödde ekonomiskt den för den svenske prästen Carl Adolf Carlsson så förhatliga metodistmissionen på S:t Barthélemy. Tidvis var George Scotts syster Margaret missionär på ön. Hodacs 2003, s 70, 196–197; Jarlert 2001, s 117. Vid hemkomsten till Sverige år 1883 utgav Carlsson en kommenterad översättning av Coleridge's Västindienbok. I boken delgav Carlsson sina åsikter och dokumenterade erfarenheter av metodistiskt missionsarbete. Dessa kom, enligt Jan-Arvid Hellström, att få betydelse för den växande kritiken mot George Scott. Coleridge 1835, *öfvers. anm.* i anslutning till det icke-sidnumrerade förordet; Hellström 1986, s 3, 33.

¹⁸⁶ Hagen 1961, s 39–40; Hurtig, M 1968, s 14; Whyman 1937, s 47–48. För en beskrivning av Carl Olof Rosenius och Fredrik Olaus Nilsson, deras kontakter med Scott samt grundandet av EFS år 1856 och baptistförsamlingarnas sammanslutning år 1857, se Jarlert 2001, s 150–157, 163, 167–170.

2.3.3 Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn

Av mera direkt avgörande betydelse för metodismens etablering i Norden än de brittiska missionsinitiativen blev de kontakter med amerikansk metodism, som skandinaver fick i USA. Genom sjömäns och emigranternas förmedling kom metodismen i dess amerikanska tappning att etablera missionsverksamhet i Skandinavien. Kontaktytorna blev härvidlag många. Antagligen är inte omfattningen och spridningsvidden av alla dessa emigranternas religionsförmedling känd. Klart är emellertid att den sk Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn kom att spela en viktig roll. Via den kom ett stort antal svenska, norska, danska och slutligen även finländska sjömän i kontakt med metodismen.

Den inverkan Bethelskeppsmissionen fick var av en sådan omfattning att den förtjänar ett ingående studium. Den viktigaste förgrundsgestalten inom denna verksamhet var Olof Gustaf Hedström¹⁸⁷. Samtidigt måste man konstatera att berättelsen om Hedström och Bethelskeppet med förkärlek lyfts fram på paradplats inom den interna metodistiska historieskrivningen och därmed skymt helhetsbilden. Biskop Odd Hagen menar att den skandinaviska metodismen "had a nucleus in the Bethelship John Wesley in New York", medan Mansfield Hurtig och Björn Elfving i sin jubileumshistoriker talar om Bethelskeppet John Wesley i New Yorks hamn som "den nordiska metodismens vagg".¹⁸⁸ Men som jag skall återkomma till längre fram, i avsnittet 2.3.4, finns det även andra berättelser att berätta rörande den skandinaviska metodismens ursprung i Amerika. Större beredvillighet till en modifierad historieskrivning fanns relativt tidigt inom dansk och norsk metodism. Exempel på detta finner man hos Arlow W Andersen som i sin *The Salt of the Earth: A History of Norwegian-Danish Methodism in America* redan år 1962 skrev:

¹⁸⁷ Olof Gustaf Hedström var född år 1803 i Tvinnesheda, Nottebäcks socken, i Kroonobergs län, Småland. Thunström 1935, s 9; Whyman 1992, s 3.

¹⁸⁸ Elfving 1984, s 5; Hagen 1961, s 45; Hurtig, M 1968, s 16.

It is unrealistic and unduly imaginative, however, to attribute the beginnings of all Scandinavian and Scandinavian-American Methodist work directly or solely to the Bethel Ship.¹⁸⁹

Allt nog, Bethelskeppsmissionen var av en sådan betydelse för de första finländska metodisternas kontakt med metodismen att en presentation av arbetet blir viktig inom ramen för denna avhandling.

Bethelskeppsmissionens förgrundsgestalt Olof Gustaf Hedström hade mer eller mindre av misstag hamnat i Amerika. Han hade tagit värvning på fregatten *af Chapman* i Karlskrona år 1825 och på den vägen kom han till New York.¹⁹⁰ Genom en anställning i en skrädderfirma gjorde Hedström bekantskap med Caroline Pinckney, och de gifte sig i januari 1829. Caroline Pinckney-Hedström var av hugenotthärkomst, fadern hade varit kväkare, men hade vid sitt giftermål med Carolines mor anslutit sig till dennas metodistiska trosuppfattning. Bara två veckor efter sitt giftermål blev även Olof Gustaf Hedström omvänd till metodismen. Det berättas dock att Hedströms omvändelse inte var någon lättvindig historia, utan att han hade ”fått frid med Gud” först efter en flera timmar lång personlig omvändelsekamp i ensamheten på en timmergård.¹⁹¹

¹⁸⁹ Andersen 1962, s 188.

¹⁹⁰ Fartyget *af Chapman* var Jean Baptiste Bernadottes personliga egendom och hade av denne tillsammans med två andra fartyg blivit sålt till Colombias frihetshjälte Simón Bolívar, som befriat delar av Sydamerika från spanskt välde. Ryssland och Spanien protesterade emellertid och tvingade den svenska regeringen att återta köpet. Fartygen måste därför under våren och sommaren 1826 styra kosan från Cartagena mot New York, där de såldes på auktion. Väl framme och första natten i land efter att ha lämnat fartyget blev Hedström bestulen på alla sina tillgångar, inklusive pengarna för returfärden hem till Sverige. Det gällde för honom att börja förtjäna ihop pengar på något sätt. Då han hade varit skräddarlärling hemma i Sverige fick han anställning hos skrädderfirman David Townsend i New York. Beijbom 1995, s 96-97; Thunström 1935, s 10-12; Whyman 1982, s 1-3.

¹⁹¹ Barclay 1957, s 271; Hurtig, M 1968, s 16; Thunström 1935, s 12-15; Whyman 1937, s 166; Whyman 1992, s 1-7.

Hedströms omvändelseerfarenhet och den närmast efterföljande tiden, då han mottog bestående intryck och religiös fostran inom de metodistiska kretsarna i New York, sammanföll tidsmässigt med den omfattande väckelsen i New York-regionen 1829–35, *the Second Great Awakening*. Denna väckelse berörde församlingar inom samtliga kyrkosamfund i New York. På det nationella planet var det baptisterna, presbyterianerna och i all synnerhet metodisterna som påverkades av denna väckelse¹⁹², som var resultatet av *Charles G Finneys*¹⁹³ verksamhet. Henry C Whyman hävdar att Hedströms missionsverksamhet i Catskillregionen och från och med år 1845 inom Bethelskeppsmissionen i fråga om övertygelse, stil och anda avspeglar influenser från Finneys väckelsearbete.¹⁹⁴ Frederick A Norwood menar att Finney personifierade det individualistiska förhållningssättet till religionen. Finney lyfte fram betydelsen av den personliga religiösa erfarenheten som grundval inte bara för det religiösa livet hos individen utan även för genomgripande samhällsomdaning.¹⁹⁵

Först år 1833 kunde Hedström göra en resa till det gamla hemlandet. Av och till skrev Hedström dagbok under denna resa som företogs under perioden maj-oktober 1833. I dessa bevarade anteckningar avspeglas hans religiösa utveckling. Han är ivrig att få förmedla kunskap om det andliga livet i Amerika till sina landsmän. På kvällen innan och på morgonen samma dag som han påbörjar återfärden till Amerika får han tillfälle att inför en större skara släktingar och ortsbor berätta om sina egna andliga erfarenheter, och detta får som följd väckelse och omvändelseupplevelser bland de svenska åhörarna. Even-

¹⁹² Norwood 1974, s 156-157; Whyman 1992, s 8.

¹⁹³ Charles Grandison Finney föddes i en baptistfamilj år 1792, sin omvändelse upplevde han vid 29 års ålder och anslöt sig då till den presbyterianska kyrkan. Han kom att stå i spetsen för ett omfattande väckelsearbete i Philadelphia, New York, Boston och på de brittiska öarna, var en tid församlingspastor i *Broadway Tabernacle* på Manhattan och slutligen teologiprofessor vid *Oberlin College*, Ohio. Hans predikningar anses ha fått avgörande betydelse för slaveriets avskaffande i Amerika. Hambrick-Stowe 1996, s XI i förordet, 1-21, 118-128, 161-200, 228-266.

¹⁹⁴ Whyman 1992, s 8.

¹⁹⁵ Norwood 1974, s 157.

tuellt kan erfarenheterna från besöket i hemlandet ha gett impulser till Hedströms fortsatta levnadsbana. För följande år, i juli 1834, blev Hedström klassledare i *Second Street Methodist Episcopal Church* i New York. Knappt ett år senare, i maj 1835, upptogs Hedström på prov i New Yorks årskonferens, och därmed var han godkänd som metodistpredikant.¹⁹⁶

I New Yorks hamn hade Peter Bergner¹⁹⁷ startat svenskspråkig metodistisk verksamhet inriktad på svenska sjömän och immigranter. Bland annat den amerikanska importen av svensk järnmalm gjorde att det ständigt fanns ett relativt stort antal svenska sjömän i New Yorks hamn. En viss immigration från Sverige hade även satt igång, men ännu så länge i rätt blygsam omfattning. Den fortsatta predikoverksamheten ombord på skeppen i New Yorks hamn gav resultat. Efter modell från ett par andra missioner väcktes tanken på att förankra verksamheten i ett missionsskepp. *The Asbury Society*, grundat i New York år 1842 som en lokalavdelning av metodistkyrkans missionssällskap, införskaffade den sjöodugliga briggen *John Leeds*, som nu fick namnet *Bethelskeppet John Wesley*. Missionsskeppet invigdes torsdagen den 21 november 1844. År 1845 bad Bergner, som tydligen upplevde att arbetet blev honom övermäktigt, Olof Gustaf Hedström att komma och överta ansvaret för denna missionsverksamhet. Hedström var något tveksam, då han upplevde att de personliga kunskaperna i det svenska språket i alltför hög grad hade försvagats. I alla fall kom Hedströms betänkligheter att ge vika, och han fick ut-

¹⁹⁶ I maj 1837 blev O G Hedstrom vigd till diakon av biskop Beverly Waugh i *Washington Street Church*, Brooklyn, och slutligen ägde ordinationen till äldsterum i *Greene Street Church*, New York, år 1838. Sin första utnämning som metodistpredikant fick Hedström till Charlotte-kretsen vid Catskillbergen. Barclay 1957, s 271; Thunström 1935, s 16; Whyman 1937, s 54, 166; Whyman 1992, s 11-27.

¹⁹⁷ Peter Bergner föddes i Göteborg år 1797, och hade hunnit studera teologi i Uppsala en tid innan han gick till sjöss. Han lär skall ha varit lingvistiskt begåvad och innehade vissa språkfärdigheter i bl a turkiska, spanska och italienska. Olyckshändelser i samband med stuvvararbete i New Yorks hamn åstadkom upprepade knäfrakturer, och det var i samband med sjukvistelserna som Bergner genomgick sin metodistiska omvändelse. Whyman 1992, s 60-62.

nämning som missionär till *North River Mission*, som den svenskspråkiga missionsverksamheten ursprungligen hette. Den 25 maj 1845 höll Hedström sin första predikan på Bethelskeppet John Wesley. En dryg månad senare, den 7 juli, organiserades verksamheten officiellt som *Immanuelsförsamlingen* i Brooklyn. Den första svenska metodistförsamlingen var därmed ett faktum.¹⁹⁸

Hundratals immigranter och sjöman kom i beröring med metodismen genom Hedströms verksamhet i New Yorks hamn. En del av dessa människor bosatte sig permanent i Amerika, och inte så få bland dem grundade skandinaviska metodistförsamlingar där de kom att slå sig ner. Skandinaviska sjömän, som bara temporärt vistades i New York, men gjort genomgripande religiösa erfarenheter inom ramen för Bethelskeppsmissionens verksamhet, återvände hem och berättade i hemländerna om sina andliga upplevelser.¹⁹⁹ Hedström uppskattade år 1846 antalet skandinaviska sjömän som årligen besökte hamnen i New York till ungefär 1.200. Under de följande åren ökade antalet skandinaviska sjömän som besökte New Yorks hamn emellertid dramatiskt.²⁰⁰ Thunström uppskattar antalet till 12.000 för år 1850, alltså ett tio gånger större antal än Hedströms siffra för år 1846.²⁰¹

Carl Thunström uppger i sin Hedströmbiografi antalet skandinaviska emigranter via New Yorks hamn under perioden 1846–76 till 194.000, av vilka

¹⁹⁸ Barclay 1957, s 272; Beijbom 1995, s 97; Elfving 1984, s 5; Hagen 1961, s 46-48; Hassing 1991, s 14; Hurtig, M 1968, s 17; Kansanaho 1983, s 46; Norwood 1974, s 289; Thunström 1935, s 19, 31-35; Whyman 1937, s 54-55, 166-167; Whyman 1992, s 63-76; Witting 1904, s 67-68, 74.

¹⁹⁹ Barclay 1957, s 956.

²⁰⁰ Till grund för talet 1.200 låg en uppskattning av antalet handelsfartyg till omkring 100 med en besättning på i medeltal tolv man per fartyg. Av dessa 100 fartyg beräknade Hedström att ca 70 var svenska, 20 norska och tio danska. Whyman 1992, s 85.

²⁰¹ Thunström 1935, s 31.

116.000 skulle ha varit svenskar.²⁰² Även om de skandinaviska immigranternas exakta antal förblir obekant, är det klart att de kunde räknas i åtskilliga tusental. Inom Bethelskeppsmissionen hade man som målsättning att nå varje skandinavisk immigrant. Detta gjorde man bland annat genom att besöka varje skandinaviskt skepp som anlände till hamnen i New York. Detta innebar att svenska och skandinaviska immigranter inte var lika utsatta som andra invandrare, när de anlände till Amerika. Bortkomna och ofta sjuka efter en lång och ansträngande oceanfärd var många av de nyssanlända i behov av omvårdnad av olika slag. Tillfällig eller ibland till och med permanent bostad behövde ordnas. Utan kunskaper i det engelska språket behövde många immigranter tolkningshjälp. Rädda och ensamma var många i behov av själavård. Utan permanent postadress var det svårt att meddela sig med släkten i hemlandet. Med allt detta hjälpte Bethelskeppsmissionen de skandinaviska invandrarerna.²⁰³

De flesta svenska immigranter som anlände till New York fortsatte snart sin färd längre västerut. Men en ansevärd skara blev även kvar i New York. I hela tjugo års tid var Bethelskeppsmissionen med pastor Hedström i spetsen det enda organiserade svenska församlingsarbetet i New York överhuvudtaget. Under det första skedet av den svenska kolonisationsverksamheten i Amerika,

²⁰² Thunström 1935, s 29.

²⁰³ Thunström 1935, 58; Whyman 1992, s 93-94. Den "svenska näktergalen" Jenny Lind vistades på konsertturné i nästan två års tid i USA 1850–52. Enbart i New York City gav hon 36 konserter och fick ett överväldigande mottagande av den amerikanska publiken. Under hela denna tid höll hon kontakt med Hedström och Bethelskeppsmissionen. Hon besökte även vid något tillfälle gudstjänster på skeppet och anlät Hedström som personlig själavårdare. Verksamheten fick generösa donationer av henne, bl a för tryckning och distribution av biblar, för filantropisk verksamhet bland svenska och norska sjömans- och immigrantfamiljer samt för de reparationsarbeten som Bethelskeppet genomgick år 1851, när det låg i torrdocka. Att en så berömd person som Jenny Lind understödde Bethelskeppsmissionen bidrog givetvis till att metodismen blev allt mera känd och erkänd bland de svenska invandrarna i Amerika. Thunström 1935, s 57-58; Whyman 1992, s 104-113.

från år 1638 och framåt, hade det funnits flera svenska evangelisk-lutherska församlingar i trakterna av Wilmington, Delaware och Philadelphia. Svenska kyrkan hade behållit ansvaret för dessa församlingar även länge efter det att New Sweden-projektet upphört, men år 1840 överlämnades de till den amerikanska episkopalkyrkan. Nu ansåg Svenska kyrkan att den inte hade något ansvar för det svenska invandrarna i Amerika, då man i och med överlämnandet av de forna svenska lutherska kyrkorna och församlingarna i 1600-talskolonin till episkopalkyrkan även överlämnat de svenska immigranterna i denna kyrkas omvårdnad. Detta fick som resultat att Hedström och den metodistiska missionen under en lång följd av år fick sköta mängder av vigslar, dop och begravningar bland de svenska immigranterna.²⁰⁴

I början av 1850-talet blev Hedström utnämnd till superintendent för hela det skandinaviska missionsarbetet i USA.²⁰⁵ År 1857 hade det första missionskeppet tjänat ut, och ett nytt iordningställdes för missionsverksamheten. Det nya skeppet var betydligt rymligare och hade en mer imponerande utformning. Olof Gustaf Hedström gick i pension år 1875 och flyttade till Cape May, New Jersey. Följande år förflyttades Bethelskeppet från dess ursprungliga förtöjningsplatsen i ändan av *Carlisle Street* vid North River till ändan av *Harrison Street* i Brooklyn. Verksamheten på fartyget ändrade därmed karaktär.²⁰⁶

²⁰⁴ Whyman 1937, 130-131; Whyman 1992, s 95. En viss uppfattning om omfattningen av arbetet på Bethelskeppet får man genom de månatliga rapporter som inlämnades till metodistkyrkans missionssällskap. En sådan månadsredovisning från år 1851 berättar att man bland annat gjort 16 besök på olika fartyg, 43 besök på inackorderingsställen, 30 hembesök hos sjömansfamiljer, 21 hembesök hos landsmäns familjer, ett besök på sjukhus, två besök på vårdhem för sjömän, delat ut 600 traktater och vidare distribuerat enstaka exemplar av bibeldelar samt andra böcker. Metodistkyrkans traktatsällskap rapporterade år 1845 spridningen av 320 traktater på det svenska språket, tjugo år senare var antalet uppe i 14.078. Whyman 1992, s 76, 96.

²⁰⁵ Barclay 1957, s 274-277.

²⁰⁶ Barclay 1957, s 273-274; Hurtig, M 1968, s 17; Thunström 1935, s 38-39; Whyman 1992, s 79, 153. I och med förflyttningen till Brooklyn blev skeppet kapell för

En av dem som åhörde Hedströms förkunnelse i New York var norrmannen Ole Peter Petersen²⁰⁷. Petersen hade gått till sjöss år 1836, och i Le Havre hade han mönstrat på ett amerikanskt fartyg. Efter en längre tids omvändelsekamp kom det andliga genombrottet för Petersen på fartyget kvällen den 2 mars 1846 mellan klockan 20 och 24, medan han gick vakt ombord. Den första norska predikan i metodismens anda hölls av Petersen i Washington Prairie, Iowa, efter att han hade blivit godkänd som lokalpredikant för norska invandrare år 1850. Tre år senare fick Petersen utnämning av biskop Beverly Waugh som metodistkyrkans missionär till Norge. Strax dessförinnan hade han blivit ordinerad till äldste inom Wyomings årskonferens. Genom Petersens verksamhet kom metodismen att etableras i Norge.²⁰⁸

Dansken Christian Willerup²⁰⁹ hade blivit omvänd i Savannah, Georgia, och verkade en tid som lokalpredikant i Strausburg, Ohio. Efter att ha blivit ordinerad på Bethelskeppet John Wesley i New York av biskop Edmund S Janes blev han år 1850 sänd till Wisconsin som missionär inom verksamheten bland norska immigranter. Där grundade han i Cambridge i april 1851 den första norsk-danska metodistförsamlingen i Amerika. Det ansågs snart att det behövdes en superintendent för det metodistiska missionsarbetet i Skandinavien.

Bethelskeppsförsamlingens norska medlemmar boende i denna del av New York. När ännu en förflyttning av skeppet ägde rum till Jersey City, New Jersey, år 1879 innebar detta slutet på den skandinaviska Bethelskeppsmissionen. Önskan att förankra delar av den ursprungliga verksamheten på land hade småningom blivit allt starkare, och i maj 1872 hade den svenska *Immanuelskyrkan* blivit invigd i Brooklyn. Från 1879 fungerade skeppet några år som kapell för båtkarlar på Eriekanalen, men år 1890 upphörde denna verksamhet och Bethelskeppets saga var all. Whyman 1992, s 153.

²⁰⁷ Ole Peter Petersen var född i Fredrikstad år 1822. Hassing 1991, s 15.

²⁰⁸ Barclay 1957, s 279; Hagen 1961, 50-52, 59; Hassing 1991, s 14-15, 26; Norwood 1974, s 290; Thunström 1935, s 41-42; Whyman 1992, s 142-144.

²⁰⁹ Christian B Willerup var född i Köpenhamn 1815 och hade som mycket ung anlänt till Amerika. Bræstrup Karlsen 2000, s 19; Hassing 1991, s 34; Whyman 1992, s 94.

År 1856 blev Willerup sänd till Nordeuropa för att fungera i detta uppdrag. Willerup hade inte fått sin omvändelseupplevelse på Bethelskeppet John Wesley, men han kom att få bestående intryck från verksamheten på skeppet genom att han en tid fungerade som Hedströms medarbetare inom denna mission.²¹⁰

Det är även i anslutning till verksamheten inom Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn som vi hittar de första dokumenterade exemplen på att finländare kom i kontakt med den amerikanska metodismen. Styrmannen Gustaf Lervik från Korsholm blev omvänd på Bethelskeppet och återvände till hemlandet år 1859. Han slog sig ner i Gamla Vasa och enligt uppgift inledde han genast predikerverksamhet i hembygden.²¹¹ Även efter återkomsten till Finland stod Lervik i kontakt med både Petersen och Willerup, de norska och danska metodistpionjärerna, vilka han lärt känna i New York. Sjömannen Carl Gustaf Wörnsten från Jakobstad blev även han omvänd inom Bethelskeppsmissionen.²¹² Av största betydelse för metodismens spridning till Finland blev dock bröderna Bärnlunds från Kristinestad omvändelseupplevelser i New York. År

²¹⁰ Barclay 1957, s 279; Hagen 1961, s 52-53; Hassing 1991, s 34-37; Whyman 1992, s 144-145. Willerup var inte den första metodistpredikanten i Danmark, men utan vidare den som kan tillskrivas avgörande betydelse för att metodistkyrkan även fick ett fotfäste i detta land. Danmarks första metodistpredikant var Burrell Smith, som hade blivit omvänd i New York år 1849. Smiths arbete 1857–1872 i Danmark har närmast beskrivits som kolportörsverksamhet. Bræstrup Karlsen 2000, s 19, 23.

²¹¹ Carlson 1921, s 97; Hurtig; M 1968 s 16; Wagnsson 1889, s 39. Ännu vid denna tid använde man sig även på svenska av den finska namnformen *Mustasari*, (men ofta med svensk stavning) som benämning på landssocknen runt Vasa stad. Se till exempel språkbruket i samband med stadsförsamlingens (Nikolaistad) separation från landsförsamlingen (Mustasaari). Åkerblom 1956, s 157-166. Namnet *Korsholm* togs officiellt i bruk 19.4 1927. Vähämäki & Österlund 1984, s 42. Wagnsson anger felaktigt årtalet för Lerviks återkomst till hemsöcken till år 1865. Här torde ha skett en förväxling med bröderna Bärnlunds återkomst från Amerika till Kristinestad. Wagnsson 1889, s 39.

²¹² Elfving 1984, s 8.

1866 återkom Gustaf och Wilhelm Bärnlund till hemstaden och inledde metodistisk verksamhet.²¹³

En beskrivande ögonvittnesskildring från ett av Hedström lett klassmöte på Bethelskeppet i oktober 1847 finns hos Victor Witting²¹⁴:

Der hölls klassmöte. Utom oss voro der kanske tjugu eller tjugufem personer, män och kvinnor, närvarande – eller inalles omkring ett fyratiotal – de allra flesta svenskar. Men der voro också norskar, danskar, finnar, amerikaner och två eller tre negrer. Pastor Hedström sjelf ledde klassen, och det gjorde han på gammaldags, äkta metodistiskt sätt med anda och lif, ömsom talande, förmanande eller tröstande och ömsom jublande. Man vittnade, bad och sjöng, än på svenska än på engelska; och man var icke rädd eller blyg, han icke minst, för att nu och då utbrista i ett ljungande ”halleluja!” eller i ett hjertinnerligt ”pris ske Gud!” Det var för mig ett underbart möte! Hela min själ var idel uppmärksamhet. Någonting sådant hade jag aldrig tänkt mig. Huru olika alla andra gudstjänster jag någonsin bevistat!²¹⁵

Sitt första möte med metodismen fick även Bengt August Carlson från Tydje socken i Dalsland på Bethelskeppet i New Yorks hamn. Han blev omvänd genom Hedströms verksamhet år 1862.²¹⁶ Denne B A Carlson skulle längre fram komma att betyda mycket för metodismens etablering i Helsingfors.

2.3.4 En annan bakgrund till den svenska metodismen i Amerika

Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn var av betydelse för metodismens spridning till Nordeuropa. Men det finns också en annan bakgrundsfaktor av

²¹³ Carlson 1921, s 98; Elfving 1984, s 9; Wagnsson 1889, s 40.

²¹⁴ Witting 1902, s 161-162. Beträffande Victor Witting, se den fortsatta framställningen i avsnitt 2.3.4.

²¹⁵ Witting 1902, s 162.

²¹⁶ Thunström 1935, s 41.

betydelse för metodismens spridning till Sverige. Redan i mitt inledningskapitel i samband med redogörelsen för forskningsläget inom den aktuella väckelsehistoriska forskningen omnämnde jag Cecilia Wejryds intressanta undersökning av Erik Jansson-sekten.²¹⁷ Det är denna rörelses andel i det metodisthistoriska skeendet jag vill lägga tyngdpunkten vid i detta avsnitt i min avhandling.

Bland läsare i framför allt Hälsingland uppstod kring ”profeten” Erik Jansson i början av 1840-talet en märklig rörelse.²¹⁸ Jansson upplevde ett oemotståndligt inre tvång att predika, trots att han var bonde och en ”vanlig lekman”. En av huvudpunkterna i hans förkunnelse var vikten av att leva ett heligt liv. Denna betoning utvecklades hos Jansson till en syndfrihetslära.²¹⁹ Vidare utvecklades rörelsen i en skarpt kyrkokritisk riktning. Jansson ivrade för skapandet av ”bibliska” församlingar med egendomsgemenskap.²²⁰ Man ställde till med bokbål där man brände katekeser, postillor, psalmböcker och många andra skrifter.²²¹ Pga trycket från det omgivande samhället, men även på basen av de profetior och uppenbarelser som Jansson sade sig haft angående rörelsens uttåg ur ”det syndfulla Sverige”, som liknades vid ”barnamordens Bet-

²¹⁷ Se avsnitt 1.1.2 *Forskningsläget* i detta arbete.

²¹⁸ Erik Janson var född år 1808 i Biskopskulla, Uppland. Han inledde sin prediko-verksamhet 1843 och flyttade år 1844 till Forsa i Hälsingland. Wejryd, C 2002, s 36, 51-66.

²¹⁹ Wejryd, C 2002, s 42, 63, 104, 150-152. En eventuell metodistisk koppling till kretsen kring Erik Jansson och dennes syndfrihetsförkunnelse diskuteras av Cecilia Wejryd. Bland annat har det hävdats att George Scott skulle ha haft anhängare i Hälsingland. Wejryd kommer dock fram till att det inte finns något källstöd för att det skulle ha funnits några personliga relationer mellan George Scott och personer som blev erikjansare. Wejryd, C 2002, s 67.

²²⁰ Wejryd, C 2002, s 63-66, 174-175, 177-179, 199-200.

²²¹ Wejryd, C 2002, s 80-88, 92-96, 105-110.

lehem” och ”tvångets Egypten”, utvandrade han under den senare hälften av 1840-talet tillsammans med över 1.400 svenska anhängare till Amerika.²²²

Vilken var då Erik Jansson-rörelsens relation till den svenska metodismen? När en förtrupp av Erik Janssons anhängare under ledning av Olof Olsson anlände till Amerika år 1845 för att bereda vägen för rörelsens invandring, etablerade man kontakt med Olof Gustaf Hedström på Bethelskeppet i New York och dennes bror Jonas Hedström, som var metodistpredikant i Victoria, i Knox County i Illinois. Olof Olsson fick hjälp av Jonas Hedström att hitta den lämpliga platsen i Illinois för skapandet av erikjansarnas Bishop Hill-kommunitet. I anslutning till detta samarbete blev Olsson metodist. Erik Jansson själv och många anhängare i grupper på olika fartyg anlände till Amerika under år 1846. Det mödosamma arbetet att bygga upp församlingskollektivet satte igång. Det tog emellertid inte många veckor förrän de första avhopparna från Bishop Hill uppsökte Jonas Hedström, som grundade en metodistisk klass för dessa svenskar. Vid jultiden 1846 grundades den svenska metodistförsamlingen i Victoria, den andra svenska metodistförsamlingen i Amerika efter den på Bethelskeppet.²²³

Erik Jansson mördades år 1850. Kommuniteten fortlevde ändå i ett årtionde, innan den upplöstes på våren 1860. Under perioden från Erik Jansson-sektens etablering i Illinois år 1846 och de därpå följande decennierna övergick tidigare sektmedlemmar till olika andra religiösa grupperingar, adventismen, swedenborgianismen²²⁴ eller missionsförbundet, men i synnerhet till metodismen. Bishop Hill fick en egen svensk metodistförsamling år 1864.²²⁵ An-

²²² Beijbom 1995, s 102; Wejryd, C 2002, s 147, 195-214.

²²³ Beijbom 1995, s 102-106, 157-158; Wejryd, C 2002, noten 1 på s 212, noten 2 på s 214; Whyman 1992, s 123, 128-131; Witting 1902, s 295-299.

²²⁴ För en beskrivning av Emanuel Swedenborgs lära, se Molland 1976, s 296-298.

²²⁵ Wejryd, C 2002, s 217, framför allt noten 5 nere på s 217; Witting 1902, s 100-102, 401-402.

ders Berglund²²⁶ och Olof Stenberg²²⁷, vilka bägge hade tillhört den inre kretsen på Bishop Hill, blev senare lokalpredikanter inom metodistkyrkan. Peter Challman, som även kommit till Amerika pga Erik Janssons utvandring, blev inte bara ordinerad till äldste utan fungerade även en tidsperiod i ledarskapsuppgifter som presiderande äldste inom den svenska metodismen i Illinois.²²⁸

Av särskild betydelse för utvecklingen i Sverige var Victor Wittings²²⁹ övergång från Erik Jansson-rörelsen till metodismen. På skeppet *Ceres* som på hösten 1845 förliste på Bottenhavet med en grupp erikjansare ombord på väg till Amerika hade Witting imponerad av sektmedlemmarnas starka tro i den hårda stormen genomgått en andlig omvändelse. Under sommaren 1848 anslöt han sig till kollektivet på Bishop Hill, men på senhösten 1849 lämnade han i besvikelse gruppen för att bege sig ut på nya äventyr. I februari 1850 anslöt han sig till metodistkyrkan tillsammans med sin hustru, som också varit erikjansare. Efter en misslyckad guldgrävarexpedition till Californien och en del andra mindre lyckosamma ekonomiska företag gjorde Witting för andra gången i sitt liv en stark andlig erfarenhet i samband med ett besök i New York 1852. Han upplevde att han var kallad till predikant. Sin första utnäm-

²²⁶ Anders Berglund var född i Alfta, Hälsingland, år 1814. År 1867 blev han medlem i metodistförsamlingen på Bishop Hill, där han dog år 1896. Witting 1902, s 105.

²²⁷ Olof Stenberg var född år 1818 i Forsa, Hälsingland. Han anlände till bishop Hill år 1847. År 1868 anslöt sig han till metodistförsamlingen. Stenberg var under många år medlem i styrelsen för svenska metodisternas teologiska seminarium i Evanston, Illinois. Han dog år 1892. Witting 1902, s 105-106.

²²⁸ Peter Challman, ursprungligen Källman, föddes på Voxna bruk i Hälsingland år 1823. Han anlände till Bishop Hill i oktober 1846, men lämnade Erik Jansson-sekten redan i juni 1847. På nyårsafton 1851 blev han provmedlem i metodistförsamlingen i Victoria, vid konferensen i Chicago 1853 blev han vigd till diakon. Under perioden 1857–65 var han presiderande äldste. År 1866 övergick han till frimethodisterna, men återkom till MEC år 1890. Han dog år 1900 i Schaller, Iowa. Witting 1902, s 222-228.

²²⁹ Anders Gustaf Victor Maximus Witting var född år 1825 i Malmö av livländsk-finländsk adelssläkt. Han dog år 1906. Hurtig, M 1968 s 21-28; Wanqvist 1968, s 127; Svenska folkrörelser 1937, s 1058.

ning fick Witting år 1855 till församlingen i Andover. År 1862 började han publicera *Sändebudet*, den svenska metodismens i Amerika tidskrift.²³⁰

Det finns alltså en klar koppling mellan Erik Jansson-sekten och den svensk-amerikanska metodismen, vilket Cecilia Wejryd försiktigtvis även antyder.²³¹ Gunnar Westin tiger på denna punkt. Inom den interna metodistiska historieskrivningen har man även ofta undvikit att lyfta fram detta perspektiv.²³² Man har på sin höjd omnämnt det faktum att Victor Witting kom till tro genom påverkan av Erik Jansson-anhängare, vilket till exempel Mansfield Hurtig gör i den svenska metodismens 100-års jubileumsskrift.²³³ Om man läser Victor Wittings digra självbiografiska verk *Minnen Från mitt lif som Sjöman, Immigrant och Predikant Samt en historisk afhandling af Metodismens Uppkomst, Utveckling, Utbredning bland Svenskarne i Amerika och i Sverige från dess början, 1845, till dess organiserande i konferenser 1876 i Sverige och 1877 i Amerika* får man ändå en klar bild av det var långt fler än bara författaren själv som varit erikjansare innan de blivit metodister.²³⁴ Carl Thunström tillhör de få metodisthistoriker som inte undlåtit att lyfta fram sammanhanget. I sin Hedström-biografi skriver han bland annat om den församling som uppstod på ruinerna av Erik Janssons sektkommunitet:

Församlingen i Bishop Hill var länge en av den svenska metodismens största landsförsamlingar och därifrån kommo många av dem, som ivrigt verkade för svenskar-nas omvändelse i västern.²³⁵

²³⁰ Witting 1902, s 49-64, 85-87, 107-134, 321, 395-398.

²³¹ Wejryd, C 2002, s 19-20, 67, 157, noten 3 på s 181 och noten 2 på s 214.

²³² Biskop Odd Hagen tiger helt om metodismens kopplingar till Erik Jansson-sekten i *Preludes to Methodism in Northern Europe*, vilket som konsekvens även får att Victor Witting spelar en rätt undanskymd roll i Hagens arbete. Hagen 1961, s 64.

²³³ Hurtig, M 1968, s 21.

²³⁴ Witting 1902.

²³⁵ Thunström 1935, s 23-30. Citatet finns på s 29.

År 1867, i samband med det som var tänkt som en semesterresa, blev Victor Witting av biskop Kingsley ombedd att flytta tillbaka till sitt forna hemland och leda den begynnande metodistiska verksamheten i Sverige.²³⁶ Han fungerade som presiderande äldste i Sverige i två olika omgångar mellan åren 1868 och 1879.²³⁷ Därmed kom en av Erik Janssons forna anhängare att spela en avgörande roll vid organiserandet av den svenska metodistmissionen.

Victor Witting återvände till Amerika strax innan den rikssvenska metodistmissionen i Finland fick sin början. I sitt självbiografiska verk omnämner dock vid flera tillfällen Finland och den metodistiska verksamheten i landet.²³⁸ Jag har i min undersökning inte funnit att någon av de metodistpredikanter som kom att verka i Finland skulle ha haft en tidigare koppling till Erik Jansson-sekten. Därmed spelade den svenska metodismens bakgrund hos denna rörelse inte på långt när samma roll som Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn gjorde för metodismens spridning till Finland.

2.4 Amerikanskt missionsintresse riktat mot Norden och Finland

Spontant uppstod det kontakter mellan nordbor och amerikansk metodism. Sjömän blev omvända i Amerika och återvände sedan till hemlandet. Men missionsverksamhet i Norden anordnades även på klart organiserade grunder av metodistkyrkans missionsstyrelse i New York. Vilka var avsikterna med denna mission? Fanns det andra än rent religiösa motiv med i bilden? Metodismens etablering i Norden verkar att ha fått en god portion sanktion från officiellt amerikanskt håll. Uppbyggnaden av missionscentret i Köpenhamn

²³⁶ Witting 1902, s 523-528.

²³⁷ Hurtig, M 1968, s 21-28.

²³⁸ Witting 1902, s 5, 35-36, 158, 295, 298.

bevakades av den amerikanska regeringens representanter. I Sverige rekogno-
serades terrängen av ett specialsändebud.

När det från amerikansk sida några år senare började planeras för meto-
distiska missionsinsatser i Finland var det ett särskilt motiv som trädde i för-
grunden. Finland berördes naturligtvis av samma ideologi som gällde för alla
metodistiska missionsföretag över hela världen, nämligen att hela världen, alla
länder och alla individer skulle vinnas för ”skriftenlig helighet”. John Wesley
hade till och med omnämnt Finland i sin stora missionspredikan²³⁹. Vilken in-
verkan kan det ha spelat? I Finlands fall tillkom ytterligare en omständighet,
nämligen Finlands geografiska och politiska läge som en del av det ryska kejs-
arsdömet.

2.4.1 Metodistmissionscentrum i Köpenhamn

Under 1850-talet igångsattes en organiserad amerikansk metodistmission i
Skandinavien. Först fick metodismen ett fotfäste i Norge, men tydligen hade
missionsledningen i New York planer på en betydligt mer omfattande mis-
sionsverksamhet i de nordiska länderna. Att döma av den ekonomiska sats-
ning som gjordes i Köpenhamn och den officiella bevakning som missions-
etableringen där fick måste man rimligtvis dra slutsatsen att stora för-
hoppningar knöts till detta arbete. Fanns det politiska intressen med i spelet?

I ett brev från biskop Morris, daterat den 25 februari 1856, mottog dansken
Christian Willerup följande utnämning:

Pastor Chr. Willerup. Kære Broder! De er herved ansat som Superintendent for alle
vore Missioner og hele vor Missionsverksamhed i alle de skandinaviske Lande i

²³⁹ John Wesley's omnämnande av Finland i missionspredikan behandlas i avsnitt 2.4.2
i detta arbete.

Europa, d.v.s. i Norge, Sverrig og Danmark og i de omkringliggende Lande (med Undtagelse af vor Mission i Tyskland), til hvilke vore skandinaviske Missioner herefter maatte blive udstrakt ...²⁴⁰

I anvisningarna för Willerups arbetsområde ingick alltså en förhoppning om att metodismen skulle spridas till ”omkringliggande länder”. Eftersom Tyskland definitivt är undantaget och de brittiska öarna rimligtvis inte kan åsyftas, måste biskopen ha haft antingen Finland, Baltikum eller eventuellt hela det ryska riket i åtanke, när han formulerade dessa instruktioner.

Metodismen hade redan genom Ole Peter Petersens arbete vunnit en del anhängare i Norge. Därför placerades Christian Willerup först i Halden (staden hette vid denna tid Frederikshald), när han sommaren 1856 kom hem från USA för att leda den skandinaviska metodistmissionen. Följande år blev han av biskop Matthew Simpson, som då besökte Norge, utnämnd som missionär till Köpenhamn. Biskop Simpson gav i uppdrag åt Willerup att *lift up the standard of evangelical religion* i den danska huvudstaden. Själva stationeringen i Köpenhamn kunde dock förverkligas först i juli 1858.²⁴¹ I januari 1859 kunde Willerup grunda den första danska metodistförsamlingen. Medlemsantalet var vid starten blygsamt, totalt 15 stycken, men följande år kunde man inrapportera 68 medlemmar. Tydligt samlades betydligt fler personer mer eller mindre regelbundet till metodistgudstjänsterna, för Willerup skrev till missionsstyrelsen i New York och klagade över att man hade en alltför liten gudstjänstlokal.²⁴² Både baptister och katoliker hade fina samlingslokaler i Köpenhamn, menade Willerup. Katolikerna hade dessutom lyckats skaffa sig ett inte så litet inflytande i huvudstaden. Willerup argumenterade vidare och vädjade om amerikanska pengar för ett kyrkbygge:

²⁴⁰ Originalbrevet, som rimligtvis måste ha varit skrivet på engelska, har inte funnits tillgängligt för mitt forskningsarbete. Utnämningstexten återges i en danskspråkig version hos Gaarde 1915, s 19.

²⁴¹ Barclay 1957, s 936; Bræstrup Karlsen 2000, s 21-23; Gaarde 1915, s 20-22; Hassing 1991, s 37.

²⁴² Bræstrup Karlsen 2000, s 24, 27.

Now I am satisfied, that if we had a house, sufficiently large we would have a thousand people out every time. The people want methodist preaching, it is the preaching for the times, the Baptists have so much water in their sermons that the fire won't burn.²⁴³

Willerup visste nog vad han gjorde när han använde sig av den katolska närvaron i Köpenhamn som ett argument för metodistmissionen. Om det var något som man inom den amerikanska metodismen ville motarbeta så var det den romersk-katolska kyrkan.²⁴⁴

Det blev positiv respons på Willerups vädjan från den amerikanska missionsstyrelsen. Danska generalkonsuln i New York Harald Döllner var själv metodist och satt en period med i missionsstyrelsen, vilket sannolikt bidrog till att ärendet fick en så välvillig behandling i New York. År 1866 kunde *Sct Pouls kirke*, senare kallad *Jerusalemskirken*, invigas.²⁴⁵ Byggnaden var imponerande, och det var även tänkt att den skulle göra intryck på köpenhamnarna.

I Köpenhamnstidningen *Dagbladet* ingick i september 1865 en artikel som visserligen beskrev metodismen som en sekt men skildrade kyrkbygget med beundran och menade att *for et saa lille troessamfund er den nu snart*

²⁴³ MLA Köpenhamn, Willerup cb 1852-64, s 87.

²⁴⁴ MacKenzie 1961, s 27-29, 31, 64-66. Ett exempel är ett uttalande år 1891 av medlemmar i Maines årskonferens som talade om *the dangers of rum and Romanism* i ordalag av *enemies of American institutions and religion*. MacKenzie 1961, s 28. Metodistkyrkans missionssällskap bedrev ett omfattande och konfliktfyllt missionsarbete i Italien. Barclay 1957, s 1040-1056; Copplestone 1973, s 378-442. Biskop C H Fowler använde i sin *Missions and World Movements* uttrycket *baptized heathen* om Italien och Spanien. I *Addresses on Notable Occasions* utropade han *No peace with the Papacy and no compromise with Rome*. Fowler 1903, s 63; Fowler 1908, s 116.

²⁴⁵ Bræstrup Karlsen 2000, s 27-30, 35-36; MLA Köpenhamn, Willerup cb 1852-64, s 152-153.

*fuldførte kirke en sand pragtbygning.*²⁴⁶ Det fanns krafter på lutherskt håll som hade försökt stoppa kyrkbygget med den motiveringen att det vore olämpligt med en så stor icke-luthersk kyrkobyggnad i den danska huvudstaden. Det ställdes stora förhoppningar från amerikansk sida beträffande etableringen i Köpenhamn. Den amerikanska metodistmissionstidningen *Missionary Advocate* skrev om kyrkan att den var *one of the most beautiful churches in Copenhagen, designed to be the head and home of our Scandinavian Missions.*²⁴⁷

Kyrkbygget i Köpenhamn hade fått uppmärksamhet på officiellt amerikanskt håll. I ett långt brev till missionsledningen i New York i april 1862 berättade Willerup att det dåvarande amerikanska sändebudet Bradford R Wood²⁴⁸ inspekterat tomten för det kommande kyrkbygget och uttryckte att *he is happy in the expectation of one Day seeing an Am. Church here.*²⁴⁹ Vid invigningsceremonin i januari 1866 talade det amerikanska sändebudet i Berlin Joseph

²⁴⁶ Dagbladet 25.9. 1865. Den New York-baserade metodisttidningen *Christian Advocate and Journal* skrev om kyrkobyggnaden i Köpenhamn och beskrev den som “one of the most substantial and beautiful Methodist churches in the world”. CAJ 15.2 1866.

²⁴⁷ MA April 1866, s 3.

²⁴⁸ Bradford Ripley Wood var född i Westport, Connecticut, år 1800. Han var kongregationalist, advokat till utbildningen, satt i representanthuset i kongressen för delstaten New York 1845–47. Han hade periodvis olika förtroendeuppdrag inom amerikanska nykterhets- och inremissionsorganisationer. Under perioden 1861–65 fungerade han som den amerikanska regeringens representant i Danmark. Han dog i Albany, New York, år 1889. *Who was Who in America* 1967, s 665.

²⁴⁹ MLA Köpenhamn, Willerup cb 1852–64, s 143-151.

Wright²⁵⁰. Även den amerikanske ministern i Köpenhamn, G H Yeaman²⁵¹, var på plats tillsammans med sin familj.²⁵²

Det finns många exempel på samarbete, eller åtminstone förväntningar om samarbete, mellan metodistmissionen i Köpenhamn och officiella representer för den amerikanska regeringsadministrationen. I juni 1859 uttryckte Willerup i ett brev till missionsstyrelsen i New York förhoppningen om att "Mr Buckanan"²⁵³ hos den danska regeringen skulle utverka tullfrihet för import av biblar från *the American Bible Society*. I januari 1862, då Willerup kämpade för att metodistkyrkan skulle få erkänd status som religionssamfund i Danmark, nämner han i brev till missionssekreterare Durbin i New York att det dåvarande amerikanska sändebudet Bradford R Wood engagerat sig i saken.²⁵⁴ År 1871 rapporterade ambassadör M J Cramer²⁵⁵ till New York att *our*

²⁵⁰ Joseph Albert Wright var född i Washington, Pennsylvania, år 1810. Han var 1849–57 guvernör för delstaten Indiana, och verkade som senator för Indiana 1862–63. Under perioderna 1857–61 och 1865–67 var han amerikanskt sändebud i Preussen. Han dog på sin post i Berlin år 1867. *American National Biography* 24 1999, s 37-38; *Who was Who in America* 1967, s 671.

²⁵¹ George Helm Yeaman var född i Hardin County, Kentucky, 1829. Han var advokat till utbildningen och satt i kongressen 1862–65. Under perioden 1865–70 var han amerikanskt sändebud i Köpenhamn. Han dog i Madison, New Jersey, år 1908. *Who was Who in America* 1960, s 1389.

²⁵² Bræstrup Karlsen 2000, s 30; MLA Köpenhamn, Willerup cb I, s 41 (nr 137), cb 1864–67, s 235.

²⁵³ Willerup kan med "Mr Buckanan" inte åstyfta någon annan än USA:s dåvarande president James Buchanan, amerikansk president 1857–61. För en beskrivning av James Buchanans presidenttid, se *American National Biography* 3 1999, s 835-839.

²⁵⁴ MLA Köpenhamn, Willerup cb 1852–64, s 84-85, 140-142. I september 1865 fick metodismen ställning som erkänt trossamfund i Danmark. Bræstrup Karlsen 2000, s 26.

²⁵⁵ Michael John Cramer föddes i Schaffhausen, Schweiz, år 1835. Han kom till Amerika som tioåring år 1845, verkade som metodistpredikant i Cincinnati 1860–64 och som amerikansk konsul i Leipzig 1867. I tio års tid, 1871–81,

mission here is in a flourishing condition. I juni 1872 skrev ambassadören till och med ett brev adresserat från *Legation of the United States of America* till biskop Simpson i Philadelphia och kommenterade de danska metodistpredikanternas skicklighet att predika och rekommenderade löneförhöjningar.²⁵⁶ Ambassadören bekostade även personligen en del av metodistförsamlingens utlokaliserade verksamhet på Vesterbro, en stadsdel sydväst om Köpenhamns omedelbara centrum.²⁵⁷

Faktum var att flera av de amerikanska sändebud som visade aktivt intresse för metodistmissionen i Köpenhamn själva var metodister. Någon var även metodistpredikant. Sändebudet i Berlin som talade vid kyrkans invigning var även han metodist. Av någon orsak var flera av de amerikanska sändebuden i Europa vid denna tid metodister. Ovan i texten i avsnitt 2.3.1 diskuterades Frederick Norwoods syn på relationerna mellan metodistkyrkan och den amerikanska statsledningen under senare delen av 1800-talet. Kan det ha förhållit sig så att den amerikanska statsledningen vid tiden kring inbördeskriget räknade med att metodistpredikanter tillhörde de mest lojala och lämpliga representanterna att placera ut vid amerikanska beskickningar i Europa?

Gunnar Westin skriver i sin bok *Den kristna friförsamlingen i Norden* om den amerikanska regeringstjänstemannen B F Tefft²⁵⁸. Denne fungerade åren

fungerade han som den amerikanska regeringens sändebud i Danmark och därefter, 1881–85, i Schweiz. Efter återkomsten till Amerika verkade han bl a som professor i kyrkohistoria vid Drew Theological Seminary i New Jersey 1886–87. Han dog i Carlisle, Pennsylvania, år 1898. Who was Who in America 1967, s 194.

²⁵⁶ MLA Köpenhamn, Willerup cb I, s 135-136 (nr 238).

²⁵⁷ MLA Köpenhamn, Willerup cb I, s 140-141 (nr 245). När metodistmissionen i Sverige år 1876 blev organiserad till årskonferens deltog M J Cramer, det amerikanska sändebudet i Köpenhamn, även i denna begivenhet. Hurtig, M 1968, s 28.

²⁵⁸ Benjamin Franklin Tefft var född i Utica, New York, 1813. Han verkade som metodistpastor i Bangor, Maine, 1839–41, som professor i hebreiska och grekiska vid Indiana Asbury University 1843–46 och som tidningsredaktör både före och efter tiden i Sverige. Who was Who in America 1967, s 594.

1862–64 som den amerikanska regeringens sändebud i Stockholm. Samtidigt passade han på att undersöka möjligheterna för en kommande metodistisk mission i Sverige. Westin skriver:

[Tefft] trodde att en väl ordnad metodistmission skulle blomstra här och i omedelbar framgång överträffa varje annat missionsföretag i främmande länder. Själv hade han sökt bereda marken, men som det nu var, hade han mest gemenskap med baptisterna och med deras ledande man Anders Wiberg, som han har många goda ord om. I allmänhet intar svenskarna en klar ställning i slavfrågan, fortsätter Tefft, och mot amerikaner äro de från slott till koja välvilliga, varför en metodistmission just nu skulle ha stora utsikter till framgång.²⁵⁹

Från sin bastion i Köpenhamn ledde Willerup metodistmissionen i Norden. Han upprätthöll kontakter till Finland. I ett brev till New York i augusti 1860 omnämns ett bokpaket med destination Finland. Willerup beklagade att inget skepp ännu avgått till Finland.²⁶⁰ Odd Hagen skriver även i *Preludes to Methodism in Northern Europe* om Willerups kontakter med finländaren Gustaf Lervik, som dessutom skulle ha stått i förbindelse med Ole Peter Petersen, den norske metodistpionjären.²⁶¹

På Gotland stationerade superintendent Willerup i september 1864 predikanten Adolph Cederholm²⁶² som missionär. I april 1865 rapporterade Cederholm att han grundat en metodistisk klass i Visby. En församling grundades av allt att döma samma år. Några förutvarande baptister kom genom Cederholms

²⁵⁹ CAJ 10.9 1863; Westin 1958, s 74-75.

²⁶⁰ MLA Köpenhamn, Willerup cb 1852–64, s 108.

²⁶¹ Hagen 1961, s 57.

²⁶² Adolph Cederholm var född år 1822 i Vikingstad utanför Linköping. Han hade sökt lyckan i Amerika, men blivit sjuk i kolera. Motgångarna hade fört honom in i en livskris under vilken han kommit i kontakt med och blivit omvänd till metodismen i Chicago. År 1857 hade han blivit antagen på prov i Wisconsin årskonferensen, följande år sändes han som missionär till Norge, där han verkade i Halden, Sarpsborg och Porsgrunn. I mars 1867 dog Cederholm efter att ha verkat i två och ett halvt års tid på Gotland. Hurtig M, 1968 s 20; Rye 1875, s 2-8; Westin 1958, s 76-77, 260-261.

verksamhet att vinnas för metodismen. Men det fanns även metodistiska anhängare från tidigare på ön, genom att gotländska sjömän utomlands kommit i kontakt med rörelsen.²⁶³ I sin rapport till missionssekreterare Durbin skrev Willerup i januari 1866:

Gothland, Sweden. Brother Cederholm Missionary. This is quite a new Mission, but from what Brother Cederholm writes in a letter just received from him the Lord is with them in great power in all their meetings. There is so much to do here that Br Cederholm very much needs a helper, and it is to this place I wish to send brother Palm to assist him.²⁶⁴

Utgående från arkivmaterialet i Köpenhamn står det klart att Visby var den svenska ort till vilken den första metodistpredikanten fick utnämning genom Willerups försorg.²⁶⁵ De första metodistiska klasserna i Sverige grundades i Visby, likaså den första metodistförsamlingen.²⁶⁶ Trots detta hävdas i jubi

²⁶³ Barclay 1957, s 957-961; MLA Köpenhamn, Willerup cb I, s 24 (nr 112); Hurtig, M 1968, s 20; Wanqvist 1968, s 225. I Chicagotidningen *Sändebudet* publicerades i juli 1865 ett brev från Cederholm till Willerup. I brevet berättas om att en klass med tio medlemmar grundats i Visby. *Sändebudet* (Amerika) 10.7. 1865, s 2. Den gotländska sjömannen Jöns Lindelius blev redan år 1849 sänd av den amerikanska metodistmissionen "för att bringa gotlänningarna Guds ord". Jarlert 2001, s 167.

²⁶⁴ MLA Köpenhamn, Willerup cb 1864-67, s 246.

²⁶⁵ Bilden kompliceras dock av det faktum att det amerikanska missionssällskapet redan år 1856 gett Johan Peter Larsson i uppdrag att verka i Sverige med placeringsort i Kalmar. Victor Witting, liksom för övrigt Gunnar Westin, betecknar Larssons arbete i detta skede som kolportörsverksamhet. Witting betraktar alltså inte Larsson som någon predikant vid den här tiden. Witting berättar vidare: "Den gode brodern, vare sig af öfverdrifven försigtighet eller af andra bevekelsegrunder, det må vara osagdt, hade knappast låtit förstå att han var metodist och för den skull vardt föga eller alls intet utträttadt." År 1856 återvände han till Norge varifrån han även hade kommit. Han återkom dock till Sverige år 1866. Barclay 1957, s 957-960; Westin 1958, s 71, 77, 262; Witting 1902, s 517.

²⁶⁶ Åtminstone ingick Cederholm år 1866 till Kungl Maj:t med en officiell anhållan om få grunda en församling med egen sakramentsförvaltning, vilket visar att de metodistiska klasserna i Visby redan då i praktiken fungerade som en församling. Rye 1875, s 6; Westin 1958, s 77; Witting 1902, s 518. I ett av *Svenska Sändebudets* septembernummer år 1924 ingår i en minnesteckning över Herman Rabe även

leumsboken *Metodistkyrkan i Sverige 100 år* att St Pauls metodistförsamling i Stockholm var Sveriges första metodistförsamling. Även Gunnar Westin och Odd Hagen håller sig till denna, som jag ser det, oriktiga uppgift.²⁶⁷

Det källmaterial jag har haft till mitt förfogande säger aldrig direkt ut att det fanns politiska intressen förknippade med etableringen av den amerikanska metodistmissionen i Norden. Men det faktum att det förekom ett så intimt samarbete mellan de amerikanska regeringsrepresentanterna och de män som igångsatte metodistmissionen i Danmark samt undersökte möjligheterna i Sverige gör ändå att man börjar misstänka att det fanns politiska avsikter med i spelet. I något fall var ju den amerikanska regeringens och metodistmissionens intressen sammankopplade i en och samma tjänstemans aktiviteter, som i fallet med B F Tefft. Det var inte bara i Europa som missionärer fungerade som amerikanska sändebud. I Kina förekom det ofta att missionärer användes för diplomatiska uppdrag av den amerikanska regeringen.²⁶⁸ En förklaring till varför den amerikanska statsmaktens representanter kunde förhålla sig så positivt till missionärerna var den att dessa betraktades som *pioneers of progress*.²⁶⁹

Till bilden hör även det faktum att slutet av 1800-talet var den tidsperiod när den amerikanska imperialismen tog fart. De flesta ledande personligheterna inom den amerikanska metodismen, tidningsredaktörer, biskopar och missionsansvariga, ställde sig närmast förbehållslöst på den amerikanska regeringens sida vid annekteringen av Hawaii och Filippinerna. Vid spansk-amerikanska krigets utbrott stödde metodistkyrkan med entusiasm det amerikanska

denna intressanta upplysning angående Rabes föräldrar: "Hans föräldrar voro då bosatta i Visby, och då pastor A. Cederholm 1865 bildade den första metodistförsamlingen i Sverige, voro Carl Rabe och hans fru de första som ingingo som medlemmar i församlingen." SVS nr 39 1924, s 462.

²⁶⁷ Hagen 1961, 65; Hurtig, M 1968 s 21; Westin 1958, s 79.

²⁶⁸ MacKenzie 1961, s 19.

²⁶⁹ MacKenzie 1961, s 21.

krigsprojektet. Bortsopandet av den spanska katolska kolonialmakten skulle bana väg inte bara för politisk frihet utan även för den metodistiska missionen.²⁷⁰ Politik och mission kunde enligt detta synsätt verkligen gå hand i hand vid skapandet av Guds rike. Den amerikanska expansionspolitiken handlade inte om att komma som erövrare, utan att som kristna söka vinna själar. Den amerikanska nationen var som världens ledande evangelist förpliktigad att fullfölja sin *heaven-appointed mission*, kunde det heta.²⁷¹

Kenneth McKenzie har visat hur intim förbindelsen var mellan den framväxande amerikanska imperialismen och den metodistiska rörelsen under tidsperioden 1865-1900. I sin studie *The Robe and the Sword: The Methodist Church and the Rise of American Imperialism* från år 1961 säger han:

... while the Methodist Church did not in itself instigate American imperialism, either consciously or unconsciously, it did help to develop a *rationale* which would make this type of venture more palatable to individuals who might ordinarily have been exceedingly critical.²⁷²

Metodistmissionen i Nordeuropa, vilken fick en imponerande start genom grundandet av missionscentret i Köpenhamn, var tydligen ett led i ett betydligt större sammanhang. Från amerikansk sida handlade det om att "civilisera världen", att bana väg för framsteg och utveckling. Imperialism och mission ingick som komponenter i ett framåtskridande av världsvida dimensioner. Metodismen hade gått hand i hand med samhällsutvecklingen vid den amerikanska expansionen västerut under början av 1880-talet. Nu fick detta symbiotiska förhållande en fortsättning i den metodistiska missionens samarbete med den amerikanska regeringen i dess utrikespolitik. Ett viktigt inslag i detta arbete var att motarbeta katolicismen.

²⁷⁰ MacKenzie 1961, s 32-46, 69-75.

²⁷¹ MacKenzie 1961, s 107.

²⁷² MacKenzie 1961, s 3.

2.4.2 John Wesley och Finland

John Wesley höll den ovan i avsnitt 2.2.1 omnämnda missionspredikan *The General Spread of the Gospel* under ett besök i Dublin på Irland i april år 1783. Predikan utgick från följande ord i Jes 11:9 ... *for the earth shall be full of the knowledge of the Lord, as the waters cover the sea.*²⁷³ Mot slutet av predikan finns ett stycke där Finland omnämns:

We may reasonably believe that the heathen nations which are mingled with the Christians, and those that bordering upon Christian nations have constant and familiar intercourse with them, will be some of the first who learn to worship God in spirit and in truth; those, for instance, that live on the continent of America, or in the islands that have received colonies from Europe. Such are likewise all those inhabitants of the East Indies that adjoin to any of the Christian settlements. To these may be added numerous tribes of Tartars, the heathen parts of the Russias, and the inhabitants of Norway, Finland, and Lapland. Probably these will be followed by those more distant nations with whom the Christians trade; to whom they will impart what is of infinitely more value than earthly pearls, or gold and silver. The God of love will then prepare his messengers and make a way into the polar regions, into the interior parts of Africa; yea, into the heart of China and Japan, with the countries adjoining to them. And 'their sound' will then 'go forth into all lands, and their voice to the ends of the earth'.²⁷⁴

Riktigt vad John Wesley hade för avsikt med att nämna Finland i detta sammanhang kan vara svårt att avgöra. Menade han att hela Finlands befolkning var hednisk, eller avsåg han, vilket är mera sannolikt, att Nordeuropas allra nordligaste, av samer bebodda, område var ett missionsområde? Hur som helst framstår det klart att Wesley hyste en tanke om att kristendomen skulle

²⁷³ Outler 1985, s 485. Den svenska översättningen lyder enligt 1917-års översättning "ty landet skall vara fullt av Herrens kunskap, likasom havsdjupet är fyllt av vatten". Observera att den engelska King James-översättningen i stället för ordet "landet" använder "jorden", vilket kan anses betyda "hela världen".

²⁷⁴ Outler 1985, s 496, 497.

”smitta av sig” från kristna trakter till geografiskt närliggande icke-kristna områden. Till sist skulle hela jorden vara uppfylld av kunskap om Herren.

John Wesleys resonemang måste ha varit känt bland de olika brittiska missionsällskap som i början av 1880-talet verkade för mission i Sverige. Rimligtvis kan man även räkna med att Wesleys tankegångar hade en inspirerande inverkan på denna missionsverksamhet. Som jag omnämnt ovan i avsnittet 1.1.3 har Hanna Hodacs undersökt dessa missionsorganisationer. Hon lyfter fram det faktum att den ”hedniska” samebefolkningens situation bidrog till att de brittiska missionsällskapen betraktade Sverige som ett *missionsobjekt*. I missionspropagandan presenterades samerna och deras andliga behov jäm-sides med hottenhotter, negrer, hinduer och kineser.²⁷⁵

Jag har i min forskning inte hittat något exempel på att den amerikanska missionsledningen i slutet av 1800-talet skulle ha sett Wesleys direkta omnämnande av Finland i den ovancerade missionspredikan som en orsak till att starta missionsföretag i Finland. Man kan emellertid räkna med att denna text var känd bland de amerikanska metodisterna. De kan av texten ha inspirerats att tänka på ett liknande sätt som de brittiska missionsällskapen ett halvsekel tidigare. Mission i Finland kunde vara ett sätt att sprida det kristna budskapet till det i deras ögon icke-kristna Ryssland.

2.4.3 Finland som porten till Ryssland och Kina

Det första dokumenterade exemplet på att en amerikansk metodistbiskop skulle ha uttalat sig rörande igångsättandet av metodistmission i Finland finns från den svenska metodistkyrkans årskonferens i Stockholm år 1874. Orsaken

²⁷⁵ Hodacs 2003, s 63, 198-200.

till att Finland överhuvudtaget kom att diskuteras vid årskonferensen var den att sjömannen Gustaf Bärnlund från Kristinestad var närvarande. Bärnlund hade flera år tidigare blivit omvänd inom ramen för Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn och hade nu infunnit sig till den svenska årskonferensen för att be om predikanthjälp till Finland.²⁷⁶ Biskop W L Harris, som fungerade som årskonferensens ordförande, lär enligt en uppgift nedtecknad av B A Carlson, som var närvarande vid tillfället, ha blivit mycket intresserad för saken. På ledande svenskt håll ansåg man sig dock inte ännu ha möjlighet att avvara någon predikant för missionsarbete i Finland. Enligt Carlsons självbiografi skulle biskopen emellertid ha gett en utfästelse:

... att en predikant från vår kyrka skulle bliva sänd till Finland, så snart Gud utsett en sådan, ty, sade biskopen, jag ser nu tydligt, att Gud pekar med sitt heliga finger på denna väg in i det stora och väldiga Ryssland.²⁷⁷

Från officiellt håll inom *Methodist Episcopal Church*, den amerikanska nordstatsgrenen av den världsvida metodismen, började man betrakta Finland som ett intressant missionsfält, kanske framför allt för att man ville använda Finland som en språngbräda in i det stora ryska riket.

Under de två sista årtiondena av 1800-talet och fram till sin död år 1908 var biskop Charles Henry Fowler²⁷⁸ en av de ledande missionsstrategerna inom den amerikanska metodismen. Han var under en följd av år ledamot av missionsstyrelsen, *the Board*, och under perioden 1880–84 dess sekreterare. En-

²⁷⁶ För en närmare beskrivning av Gustaf Bärnlund och Kristinestadsmetodismens begynnelsekedje, se avsnitten 3.2.2 och 3.2.3.

²⁷⁷ Carlson 1921, s 98-99.

²⁷⁸ Charles Henry Fowler var född år 1837 i Burford, Ontario, Canada och var av engelsk-skotsk-irländsk härkomst. Sin omvändelseupplevelse fick han under julfattagen år 1859 under sitt första studieår som juridikstuderande, och blev medlem av Rock River årskonferensen år 1861, redaktör för den viktigaste amerikanska metodisttidningen *Christian Advocate* 1876–80, biskop år 1884. Han dog i New York City år 1908. Encyclopedia of World Methodism 1974, s 869; Leete 1948, s 70-71.

ligt *Encyclopedia of World Methodism* förändrade Fowler, som populärt kallades för *Whirlwind Fowler*, genom sin värtalighet och sitt sinne för finanser på ett genomgripande sätt metodistkyrkans missionsvisioner. Han hade rykte om sig att kunna åstadkomma vad som helst. Flera av de anföranden och olika föredrag som Fowler höll i missionsärenden finns publicerade. I dessa föredrag framträder med all önskvärd tydlighet både Fowlers starka självförtroende och tro på kyrkans framtid samt hans speciella missionsintresse för Ryssland och Kina.²⁷⁹

Biskop Fowler sammankopplade på ett säreget sätt det dåtida aktuella världspolitiska läget med metodistkyrkans missionsstrategi. Antagligen var denna koppling inte så långsökt för den dåtida amerikanska åhöraren. Enligt Fowler utgjorde Ryssland och dess förmodade kommande bundsförvant Kina det stora hotet mot den anglosachsiska världen och därmed den protestantiska kristenheten. I synnerhet var det brittiska väldet i Indien hotat av den ryska frammarschen. Världshistoriens framtid låg i Asien och kontrollen av Stilla havet. Det bästa sättet att motverka den ryska expansionen var att vinna Ryssland och Kina för den metodistiska världsmissionen. Amerika måste kämpa till det bittra slutet, seger eller död, för att hjälpa friheten till sin sista och slutliga triumf och därmed för all framtid säkerställa medborgerliga rättigheter och religionsfrihet för hela mänskligheten.²⁸⁰

Fowlers drygt hundrasidiga *Missions and World Movements* utmynnar i en stark missionsappell för Rysslands sak:

We must pray mightily for Russia. We ought to enter Russia with a great missionary force. There she stands, blocking the door of the future. As I look at her she seems the greatest field, the most inviting field under the stars. One hundred and twenty-five millions of people, not an effete race, the virile and conquering race of all Asia; most of them free from idolatry, with an open Bible in their hands, and observing the forms of Christian worship; most of them within the reach of

²⁷⁹ Encyclopedia of World Methodism 1974, s 869.

²⁸⁰ Fowler 1903, s 13-19, 42-61, 69-76, 84-85.

Christian altars, lacking the spirit of the gospel, lacking the personal experience of the new life received by the faith only in Jesus Christ.²⁸¹

Mot bakgrunden av biskops Fowler brinnande intresse för mission i Ryssland är det inte svårt att se förklaringen till varför metodistkyrkans mission i Finland, när den väl grundades som en från den svenska metodistkyrkan fristående missionsverksamhet år 1892, fick namnet *Finlands och St Petersburgs mission*.²⁸² Då de till Finland sända rikssvenska predikanterna hela tiden hade svårigheter med att riktigt få liv i arbetet i St Petersburg fick biskop Fowler själv göra ett besök i staden i augusti år 1889 och dra upp riktlinjerna för den metodistiska missionen i det egentliga Ryssland.²⁸³

Biskoparna Fowler och Harris såg alltså Ryssland som ett viktigt *missionsobjekt*, för att åter resonera i linje med Hanna Hodacs begreppspar *object* och *ally*. Men vilken var då Finlands roll i detta perspektiv? Vi skall se vad biskop Fowler kan ha haft att säga om den saken. Charles H Fowler säger ingenting specifikt om Finlands roll i det världshistoriska perspektivet. Däremot hade han en klar uppfattning om Nordeuropas roll i sammanhanget:

It is fairly safe to expect sympathy and comfort from SCANDINAVIA. Those sons of the Vikings and of the old pirate chiefs, those sons of the heroes of the Thirty Years' War, who single-handed against all Catholic Europe for a whole generation defended and saved Protestantism and Liberty; these Scandinavians who stood off and so defeated Peter the Great, that after one of his defeats he had the Te Deum sung in the churches, saying: "The time has at last come when three Russians stand against one Swede. The time will come when we can stand two against one;" these Scandinavians who have a larger per cent of people able to read and write than any other nation anywhere, who, living by their fjords and mountain streams, sing the glad songs of liberty and are as free as any people have ever been in any land or

²⁸¹ Fowler 1903, s 92-93.

²⁸² Elfving 1984, s 19-20; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1892, s 27.

²⁸³ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1890, s 43.

age; these Scandinavians will be true to their history, to their faith, and to their God. They will be found on the right side.²⁸⁴

Mycket klarare än så här kunde biskop Fowler knappast ha gett uttryck för sin uppfattning om nordbornas uppgift i det andliga och politiska fälttåget gentemot Ryssland. Den anglosachsiska världen kunde lita på de frihetsälskande, modiga och dessutom bildade skandinaverna. I Fowlers perspektiv intar Finland knappast alls rollen som *missionsobjekt*, snarare är det hela Nordeuropa som framträder på scenen som en viktig *bundsförvant* i det världs- och frälsningshistoriska skeendet. Hur detta perspektiv och denna missionsstrategi fungerade i praktiken skall jag återkomma till längre fram i min undersökning.

²⁸⁴ Fowler 1903, s 64-65.

3. FINLAND – ETT MISSIONSFÄLT FÖR SVENSK METODISM

Från början av 1880-talet började svenska metodistpredikanter verka i Finland. De första predikanterna anlände helt på eget initiativ, men efter ett tag började den svenska metodismen aktivt och målmedvetet sända över missionärer till grannlandet. Hur kom det sig att de rikssvenska metodisterna började bedriva missionsverksamhet i Finland, ett land som av snart sagt alla dess dåtida inbyggare måste ha ansetts vara ett kristet land? Bakgrunden till denna missionsverksamhet återfanns både i Finland och i Sverige. Från slutet av 1850-talet började enskilda personer och små grupper av till metodismen omvända finländare begära att få över metodistpredikanter till Finland. Dessutom präglades metodismen, som i skandinavisk 1800-tals tappning var en amerikansk företeelse, av en stark expansionsiver. Därför kan man räkna med att de rikssvenska metodistpredikanterna såg det som en skyldighet att föra den metodistiska omvändelseförkunnelsen vidare till Finland. Den metodistiska predikoverksamheten i Sverige under 1800-talets senare del var heller ingen unik företeelse. Metodismen utbredde sig i ett andligt landskap där även baptismen och en rörelse med rötter i den s.k. *nyevangelismen* och *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen*, nämligen *Svenska Missionsförbundet*, spred ett väckelsebudskap starkt präglat av frikyrkliga idéer. Hos dessa tre väckelserörelser fanns en stor iver att sprida budskapet över hela Sverige och även till Finland.

3.1 Det finländska samhället under 1800-talets senare del

Hur såg det Finland ut som på 1880-talet blev föremål för det metodistiska missionsföretaget? Under den senare delen av 1800-talet genomgick det finländska samhället genomgripande förändringar. Det var inom flera olika

sektorer av samhällslivet som en utveckling hade satt igång. Inom offentlig förvaltning, lagstiftning och näringsliv hade flera reformer genomförts. Handel och kommunikationer utvecklades. De första stegen i en begynnande industrialiseringsprocess hade tagits. Nya idéer spreds snabbare genom tätare och förbättrade kontakter med utlandet. Den samhällsutveckling som var på gång på flera olika områden i Finland gynnade spridningen av den metodistiska väckelseförkunnelsen.

3.1.1 Genomförda reformer inom lagstiftning och förvaltning

Finland hade som ett resultat av 1808–09 års krig och freden i Fredrikshamn 1809 upphört att tillhöra Sverige och i stället blivit en del av det ryska riket. Finland fick ställning som ett separat storfurstendöme med den ryske kejsaren som storfurste. Kejsaren hade lovat att respektera och vidmakthålla landets religion, grundlagar och ståndsprivilegier. En finländsk lantdag sammankallades i Borgå redan under våren 1809. Skapandet av Finland som en egen nation hade fått sin början i och med att landet fick en särställning inom de ryska kejsardömet.²⁸⁵

Utvecklingen gick långsamt i det finländska samhället under 1800-talets första hälft. Men från mitten av 1800-talet, efter Krimkriget (1853–1856) och kejsar Alexander II:s trontillträde (1855), ägde ett omfattande reformarbete rum beträffande lagstiftning och administration.²⁸⁶ Av central betydelse var den genomgripande förändring inom den offentliga förvaltningen som genomfördes under 1860-talet. Fram till år 1865 hade lokaladministrationen på

²⁸⁵ Klinge 1996, s 11-30. Beträffande Finlands evangelisk-lutherska kyrkas ställning i de förändrade politiska förhållandena, se Murtorinne 2000, s 11-17.

²⁸⁶ Beträffande Krimkrigets inverkan på Finland och vidare kejsar Alexander II:s reformpolitik, se Klinge 1996, s 167-184, 201-230.

landsbygden fungerat så att socken och församling varit en odelad enhet. I och med den år 1865 antagna nya lagen skapades en kommunförvaltning med eget ansvarsområde vid sidan av kyrkans församlingsverksamhet. I städerna hade redan tidigare en sådan åtskillnad inom förvaltningen gjorts, men även där hade kyrkan länge haft ansvar för till exempel fattigvården. Först i och med 1873 års förordning om kommunalförvaltningen i städerna överfördes slutligen de sista ”världsliga” ansvarsuppgifterna från kyrkan. Samtidigt skedde en förändring beträffande undervisningsväsendet. Skolan frikopplades från det kyrkliga ansvarsområdet. Finland fick en förordning om folkskolors inrättande år 1866. Vidare överfördes läroverken från domkapitlens överinseende till den år 1869 grundade skolöverstyrelsen.²⁸⁷

Den evangelisk-lutherska kyrkans relation till staten fick en ny utformning i och med den nya kyrkolagen år 1869. Beredningsarbetet inför denna lagstiftning hade skötts av biskop Frans Ludvig Schauman. Kyrkan fick en vidsträckt självstyrelse genom instiftandet av ett eget högsta organ, kyrkomötet, med både präster och lekmän som medlemmar. Enligt den nya kyrkolagen reglerades förhållandet mellan kyrka och stat på ett sätt som egentligen förutsatte religionsfrihet.²⁸⁸

Även om Finland inte fick någon officiell religionsfrihet ännu under slutet av 1800-talet innebar ändå den schaumanska kyrkolagen att en öppning mot ökad religiös tolerans hade ägt rum. När de första metodistpredikanterna anlände till Finland mötte de därför inte ett så starkt motstånd från officiella myndighetsrepresentanters sida.

²⁸⁷ Klinge 1996, s 199, 244, 259; Murtorinne 2000, s 152-158.

²⁸⁸ Klinge 1996, s 245-246; Murtorinne 2000, s 158-162; Rosenqvist 1946, s 90-96; Ruuth 1933, s 25-26.

3.1.2 Utvecklingen inom industri och kommunikationer

Från mitten av 1800-talet ägde en genomgripande ekonomisk utveckling rum i Finland. Detta berodde till stor del på den ökade engelska efterfrågan på nordiska trävaror. Sedan 1800-talets början hade Storbritannien skyddat sin trävaruimport från Canada med höga tullavgifter på europeiska virkesprodukter. Vid tiden efter Krimkriget låg det ett brittiskt intresse i att få exportera industriprodukter, vilket även ledde till en sänkning av de brittiska införseltullarna. År 1856 började den Londonbaserade tidskriften *The Economist* notera priser på bräder och plankor från Finland. Den finländska sågindustrin fick sin egentliga början. Under 1860-talet växte det upp åtskilliga sågverk bland annat i Kymmenedalen. Svenska och norska företagare med erfarenhet inom branschen från sina egna länder sökte sig till Finland. Utskeppningen av trävaror från hamnen i Kotka blev särskilt livlig. År 1877 besöktes Kotka av över 500 fartyg. På basen av en tysk uppfinning började man experimentera med att göra papper av trä. Det första träsliperiet anlades år 1859 nära Viborg. På 1880-talet var den finländska pappersproduktionen i full gång. De stora finländska skogarna, som ända fram till mitten av 1800-talet varit närmast värdelösa ur ekonomisk synvinkel, framstod genom utvecklingen under 1860- och 70-talen plötsligt som en värdefull naturtillgång.²⁸⁹

Skapandet av ett järnvägsnät i Finland startade år 1857 genom byggandet av en järnväg mellan Helsingfors och Tavastehus. Den stod klar år 1861. Av stor betydelse för kommunikationerna blev det faktum att en järnvägsförbindelse ända till St Petersburg blev verklighet år 1870. Under 1870- och 80-talen utbyggdes nätet från Tavastehus vidare till Åbo, Tammerfors och Vasa.²⁹⁰ Ångbåtstrafiken fick en början under 1870-talet bland annat genom regelbunden trafik från Vasa över Bottenhavet. *Finska Ångfartygsaktiebolaget* grundades år 1883. Bolagets verksamhet växte snabbt under de följande tio åren. I bör-

²⁸⁹ Jutikkala 1960, s 152-154; Juva 1966, s 441-454; Krantz 2001, s 44.

²⁹⁰ Juva 1966, s 455-460; Klinge 1996, s 188, 191, 192, 240.

jan på 1890-talet fick man igång åretruntrafik till England, och man öppnade passagerartrafik på Hull.²⁹¹

Industrialiseringen kan dock sägas ha gått långsamt i Finland. Av ett uppskattat invånarantal på nästan 1,8 miljoner år 1870 var bara 8.807 fabriksarbetare, alltså inte ens en halv procent av den totala befolkningen.²⁹²

3.1.3 Finlands religiösa karta vid ingången av 1880-talet

I takt med ökad handel och växande internationella kontakter började även nya andliga idéer och strömningar göra sig gällande i det finländska samhället. På det religiösa området var det baptismen som först kom att utmana den lutherska kyrkans monopolställning. Men även den lutherska kyrkan präglades sedan tidigt 1800-tal av en intern mångfald. Flera inom-lutherska väckelserörelser hade svept igenom landet och berört stora delar av den finländska befolkningen.

De finländska lutherska väckelserörelserna kan grupperas i fyra olika huvudströmningar. Den så kallade bedjarrörelsen hade från början av 1800-talet sitt centrum i sydvästra Finland. Besläktad med denna väckelse var den rörelse som verkade i östra Finland med prästen Henrik Renqvist som ledare.²⁹³ Norra Savolax, norra Karelen och Österbotten var de områden som starkast berördes av den *senare pietismen*, vilken hade släktskap med den äldre 1700-tals pietismen. Själva kallade man sig inom denna riktning rätt och slätt för *de väckta*. Paavo Ruotsalainen var den dynamiske ledaren bland des-

²⁹¹ Juva 1966, s 460-462; Norrvik 1999, s 337.

²⁹² Jutikkala 1960, s 151.

²⁹³ Bedjarrörelsen eller den s.k. renqvistianismen har utforskats av bl a Harri Heino och Kauko Pirinen. Heino 1976; Heino 1977; Pirinen 2003.

sa pietister.²⁹⁴ I polemik mot denna rörelse uppstod kring prästen Fredrik Gabriel Hedberg den evangeliska rörelsen inom vilken den kristna trons objektiva sida, försoningen, på ett avgörande sätt ställdes i centrum för troslivet. Denna väckelserörelse fick en egen organisation år 1873 genom grundandet av *Lutherska Evangeliihöförelsen i Finland*. Den evangeliska riktningen fick sina starkaste förtroende män i västra och sydvästra Finland samt Nyland.²⁹⁵ I norra Finland fick från mitten av 1800-talet den laestadianska riktningen stor utbredning.²⁹⁶ Gemensamt drag för alla dessa lutherska väckelseriktningar var att de trots varierande grad av spänning i förhållande till den lutherska kyrkan, dess ledning och prästerskap, förblev inomkyrkliga.²⁹⁷

Baptismen bröt på ett avgörande sätt mot denna inom-lutherska väckelsetradition och verkade i en från lutherdomen separatistisk riktning. Redan under 1850-talet, vid tiden för Krimkriget, uppstod genom den rikssvenske predi-

²⁹⁴ Kyrkohistorisk forskning kring finländska väckelserörelser och i synnerhet pietismen bedrevs redan vid mitten av 1800-talet av Matthias Akiander. Han publicerade verket *Historiska Upplysningar om Religiösa rörelserna i Finland i äldre och senare tider i flera band*. Akiander 1857–1863. Modernare forskning kring den senare pietismen har bedrivits av bland andra Olavi Kares och Ilkka Huhta. Kares publicerade år 1936 verket *Palava kynttilä - Niilo Kustaa Malmbergin elämä*, vilket sedan utkommit i flera nyupplagor. År 1977 medverkade han även med artikeln *Paavo Ruotsalainen eilen ja tänään* i *Herätys-Yhdistys* jubileumsbok vid 200-årsminnet av Paavo Ruotsalainen födelse. Kares 1977; Kares 1981.

²⁹⁵ Den evangeliska väckelserörelsen har i kronologisk ordning utforskats av Ari Haavio, Lauri Koskenniemi, Reijo Arkkila och Ingvar Dahlbacka. Arkkila 1975; Arkkila 2002; Dahlbacka 1987; Haavio 1963; Koskenniemi 1967.

²⁹⁶ För den laestadianska väckelsens splittring i flera olika riktningar, se Talonen 2001. Kyrkohistorisk forskning kring laestadianismen har bedrivits bl a av Pekka Raittila, Seppo Lohi och Jouko Talonen. Lohi 1989; Lohi 1997; Raittila 1976; Talonen 1993.

²⁹⁷ Rosenqvist 1946, s 7-22. För en utförligare beskrivning av de inomkyrkliga väckelserörelsernas förhållande till den evangelisk-lutherska kyrkan, se Murtorinne 2000, s 77-138.

kanten Carl M Möllersvärds²⁹⁸ verksamhet på Åland en baptistisk rörelse på Föglö. De första baptistdopen ägde rum vid Finnholma på Föglö på hösten 1856. Samtidigt grundades Föglö baptistförsamling av sex personer.²⁹⁹ Från Åland spred sig baptismen till Österbotten. Ett starkt fotfäste fick den baptistiska rörelsen i Pedersöre med utgångspunkt från Rosenlunds prästgård, där flera av barnen i den heikelska kyrkoherdefamiljen blev baptister. De första baptistdopen på det finländska fastlandet ägde rum vid Stora Lysarholmen utanför Jakobstad den 14 juli 1869, då Maria Ekqvist och Petter Stormåns döptes. Jakobstads baptistförsamling grundades i augusti år 1870. Under perioden 1972–74 grundades åtta baptistförsamlingar i området kring eller söder om Jakobstad, i Monå, Pensala, Vörå, Forsby, Österpurmo, Överpurmo, Larsmo och Esse.³⁰⁰

Under slutet av 1870-talet började den frikyrkliga rörelsen³⁰¹ göra sig gällande på olika orter i Finland, framför allt i de svenskspråkiga kustbygderna. Personer inom denna rörelse hade haft kontakt med rikssvenska nyevangeliska kretsar inom *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS)*, vilka år 1878 grundade *Svenska Missionsförbundet (SMF)*.³⁰² Inom SMF hyllade man ett nytestamentligt församlingsideal samtidigt som man var starkt påverkade av

²⁹⁸ Carl Justin Mattias Möllersvärd var född 1832 i Ekeby, Östergötland. Han hade vistats en tid i Amerika. Där anslöt han sig till baptismen och blev en av Sveriges första baptistpredikanter. Han dog år 1874. Svenska folkrelser 1937, s 791.

²⁹⁹ Edén 1930, s 28-41; Holm & Söderlund 1996, s 12-13; Näsman 1962, s 25-29.

³⁰⁰ Edén 1930, s 42-65, 323-342; Näsman 1962, s 85-93, 103-114, 125-179.

³⁰¹ För en förklaring av användningen av begreppet *frikyrklig* se ovan i avsnittet 1.4.

³⁰² Till bilden hörde att många i Finland andligt intresserade personer hade haft täta kontakter till den så kallade nyevangelismen i Sverige. I organisatoriskt avseende var denna rikssvenska väckelse förkroppsligad i *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS)*. Efter ledaren Carl Olof Rosenius död splittrades rörelsen i en mera lutherskt bekännelsetrogen riktning och en mer frikyrkligt orienterad. Den senare gruppen bröt sig under Paul Peter Waldenströms ledning ut ur EFS och grundade Svenska Missionsförbundet (SMF) år 1878. Åtskilliga rikssvenska missionsföreningar organiserades i och med detta om till friförsamlingar. Walan 1964.

tidens liberala och demokratiska strömningar i samhället. Varje församling skulle vara så självständig som möjligt.³⁰³ Två unga finländska adelsmän kom att betyda mycket för spridningen av den frikyrkliga idéströmningen i Finland, Constantin Boije af Gennäs i östra Nyland och Edvard Björkenheim på Orisbergs herrgård i Storkyro. Constantin Boije hade studerat vid *Johannelunds missions- och predikantskola* i Sverige 1874–75. Efter återkomsten till hemlandet upptog han, avlönad av *Brittiska och Utländska Bibelsällskapet*, tillsammans med folkskolläraren Jakob Forsberg predikoverksamhet i Borgå landsförsamling. Ett bönehus uppfördes för denna verksamhet i Veckoski by år 1877. Från år 1879 understöddes verksamheten ekonomiskt av SMF i Sverige. Predikoverksamheten i byarna på landsbygden runtom Borgå och i Sibbo socken blev framgångsrik. År 1880 grundades de första friförsamlingarna i östra Nyland.³⁰⁴

Edvard Björkenheim hade studerat till agronom vid Ultuna lantbruksinstitut i Sverige och där genomgått en andlig omvändelseupplevelse. Hösten 1877 kom han till Österbotten i egenskap av ägare till godset Orisberg, beläget ungefär 50 km öster om Vasa. I Vasa kom han i kontakt med baptisten Alba Hellman som upprätthöll en bokhandel för andlig litteratur i staden. Tillsammans grundade de *Vasa absoluta nykterhetsförening* år 1878. På Orisberg startade Björkenheim söndagsskolverksamhet och började hålla andliga sammankomster för de anställda. Genom Alba Hellmans förmedling kom Björkenheim i kontakt med Constantin Boije och dennes verksamhet i Borgåregionen. Snart nog började Björkenheim resa omkring i Finland på prediko-

³⁰³ Juva 1960, s 64-66; Walan 1964, s 17, 104-121.

³⁰⁴ Juva 1960, s 66-67; Lindahl 1939, s 15-29; Wejryd, H 1984, s 70-75. Den brittiske lorden Radstocks predikobesök i Helsingfors på hösten 1879 gav den frikyrkliga rörelsen ytterligare vind i seglen. Radstock var nämligen känd från sina tidigare besök i St Petersburg, där medlemmar ur den finländska societeten besökt hans möten. Lindahl 1939, s 90-91; Wejryd, H 1984, s 74. Lord Radstock, som var influerad av plymouthbröderna, hette egentligen Granville Augustus William Waldegrave och levde 1833-1913. Newman 1937, noten 61 på s 152.

resor.³⁰⁵ De första österbottniska friförsamlingarna grundades en bit in på 1880-talet.³⁰⁶

Vid ingången av 1880-talet var det andliga livet i Finland alltså redan präglad av en mångfald av olika andliga väckelserörelser. De flesta av dessa rörelser var starkt förbundna med den evangelisk-lutherska kyrkan och förhöll sig trogna till den lutherska bekännelsen. Denna trohet mot lutherdomen hade emellertid sedan slutet av 1850-talet blivit ifrågasatt av baptismen. Flera baptistförsamlingar hade grundats i norra svenska Österbotten under början av 1870-talet. I slutet av detta årtionde hade ytterligare en väckelseriktning med starka band till rikssvenskt fromhetsliv, nämligen den frikyrkliga rörelsen, börjat få fotfäste i Finland. Denna rörelse var dock ännu bara i startgroparna när det gällde verksamheten. Växelverkan med denna väckelseriktning skulle komma att bli av avgörande betydelse för metodismens spridning i Finland. Men metodismen kom även i beröring med flera av de lutherska väckelserörelserna.

³⁰⁵ Ekholm, T 1937, s 5-23; Forsberg 1952, s 53-55, 72-97; Forsberg 1955, s 25-36; Juva 1960, s 67; Newman 1948, s 8-10, 23-67; Wejryd, H 1984, s 61-62. Redan år 1877 hade Alba Hellman grundat *Hoppets här*, en första ansats till en nykterhetsförening i Vasa. Denna förblev dock bara en matrikel med några få namn antecknade i ett skrivhäfte. Först följande år kom en egentlig föreningsverksamhet i gång i Vasa. Ekholm, T 1937, s 9-17; Forsberg 1952, s 85-88.

³⁰⁶ Till de äldsta österbottniska friförsamlingarna hör församlingarna i Närpes grundad år 1881 och Vasa 1883. Lindahl 1939, s 77-89, 123-132; Lindfors 1983, s 28-34; Wejryd, H 1984, s 44-55. I detta skeende var redan Karl Johan Lindborg, den första rikssvenska metodistpredikanten verksam i Finland, involverad. Mer om detta längre fram i detta arbete.

3.2 De första finländska metodisterna

De första finländska metodisterna var personer som i utlandet gjort bekant-skap med den metodistiska rörelsen. De flesta av dem vi känner till var hem-mahörande i Österbottens kustbygder. Det fanns beröringspunkter med den redan under början av 1800-talet av George Scott ledda metodistiska verk-samheten i Stockholm. De finländska metodister som haft kontakt med George Scott kom emellertid inte att sprida metodismen vidare i Finland. An-norlunda blev det när finländska sjömän blev omvända till den metodistiska tron i New York. Dessa sjömän startade efter hemkomsten egna metodistiska grupper i Finland under 1850- och 60-talen. Från dessa grupper riktades begä-ran om metodistpredikanter från Sverige.

3.2.1 Finländska kontakter med George Scotts verksamhet

Inom den interna metodistiska historieskrivningen brukar Maria Charlotta Hydén betecknas som den första kända finländska metodisten.³⁰⁷ Hon var född i Lochteå i Österbotten år 1805. Som fjortonåring kom hon till Stock-holm. Genom George Scotts verksamhet i staden blev hon väckt, och då Scotts svenska metodistförsamling grundades i oktober år 1839 var Maria Charlotta Hydén en av dess första 28 medlemmar. Redan följande år flyttade hon till Tammerfors, där hon blev lärarinna vid en skola för barnen till an-ställda vid Finlaysons fabrik.³⁰⁸

³⁰⁷ Ekholm, T 1933, s 6. Även Ernst Newman menar att Maria Charlotta Hydén med viss rätt kan kallas "Finlands första infödda metodist". Newman 1948, s 163.

³⁰⁸ Ekholm, T 1933, s 6; Westin 1928–1929 I, s 484–487, 518–519.

George Scott var bekant med den tyske industrimannen Ferdinand Uhde, bruksparton vid Finlayson-Nottebecks fabrik i Tammerfors. Denna fabrik hade grundats av den engelske kväkaren James Finlayson, vilken var mån om sina anställdas andliga välbefinnande. Uhde fortsatte dessa traditioner, och då flera av de vid Tammerforsfabriken utländska anställda var metodister upprätthöll Uhde kontakter till Scott i Stockholm. På grundval av Scotts rekommendation blev Maria Charlotta Hydén anställd av Uhde. Hydén kom inte att verka för metodismens spridning i Finland. Däremot engagerade hon sig starkt för missionens sak. Hon bedrev penninginsamlingsverksamhet, och dessa medel sände hon vidare till missionssällskapet i Sverige. Under julloven företog hon resor bland annat till Viborg och Sordavala under vilka hon propagerade för missionsverksamhet i hednavärlden.³⁰⁹ Hos Torsten Ekholm finns en uppgift om att forna elever till Maria Charlotta Hydén ännu i december 1929, hela 61 år efter hennes död 1868, var samlade till en julfest och minneshögtid till den avhållna lärinnans minne.³¹⁰

Bland de utländska metodister som levde och bodde i Finland redan under mitten av 1800-talet fanns Frances Peilhart-Cowie, dotter till Samuel Owen och uppvuxen på Kungsholmen i Stockholm. Frances Owen, som i sitt första äktenskap hade efternamnet Peilhart, hade genast vid George Scotts ankomst till Stockholm år 1827 blivit medlem i *Methodist Society*, den lilla engelska metodistförsamlingsgrupp, denne då grundat. Frances andre man mekanikern David Cowie anställdes i Åbo år 1836. Frances Cowie följde maken till Åbo, där hon dog år 1877. Någon betydelse för metodismens spridning i Finland fick dock inte heller hon.³¹¹

³⁰⁹ Ekholm, T 1933, s 6-7; Newman 1948, s 162-164; Westin 1928-1929 I, s 519-520. Ernst Newman påpekar det faktum att Hydén senare kom att stå i nära förbindelse med hedbergianska kretsar. Newman 1948, s 164.

³¹⁰ Ekholm, T 1933, s 7.

³¹¹ Westin 1928-1929 I, s 520.

Kännedom om George Scotts missionsarbete fanns i vida kretsar i Finland. Den missionstidning Scott hade startat hade läsare i Finland, bland andra C F Stenbäck och F G Hedberg. Penningbidrag till *Svenska missionssällskapet*s insamlingar kom även från Finland. Den pietistiska väckelseledaren L H Laurin i Övertorneå och Kalajoki stod brevlades i kontakt med Georg Scott.³¹² Klart är att man inom en del pietistiska kretsar i Finland förhöll sig positivt till den engelska metodismen.

3.2.2 Finländska sjömän omvända till metodismen i New York

Från och med slutet av 1850-talet fanns det i Österbotten ett antal enstaka personer som hade kommit till tro genom metodistisk förkunnelse. Emigranter och sjömän hade kommit i kontakt med metodistisk verksamhet. Flera österbottniska sjömän hade genom sjömansmissionen i New Yorks hamn blivit intresserade av och vunnit för metodismen redan på 1850-talet.

Den första kända finländska sjömannen med en omvändelseupplevelse ombord på Bethelskeppet John Wesley i New York var Gustaf Lervik från Korsholm i Österbotten, vilket redan ovan i avsnitt 2.3.3 omnämnts. När han återvände till hembygden år 1859 slog han sig ner i Gamla Vasa och satte igång metodistisk predikoverksamhet. Det uppstod en andlig rörelse kring Lerviks verksamhet både i Gamla Vasa och i Helsingby. En del källor hävdar t.o.m. att det var en kraftig rörelse som uppstod och att många blev omvända. Då dessa uppgifter nedtecknats flera årtionden efter Lerviks hemkomst, kan de inte anses vara helt tillförlitliga och man kan ifrågasätta rörelsens omfattning. Men klart är att en andlig väckelse i en eller annan omfattning ändå uppstod. Denna slutsats kan man dra framför allt av det faktum att rörelsen genast

³¹² Akiander 1862, s 342; Westin 1928–1929 I, s 331–332, 517–518; Westin 1958, s 345.

väckte starkt motstånd från den evangelisk-lutherska kyrkans sida. Lervik gick omkring och gjorde hembesök och spred i samband med dessa besök metodistiska skrifter. Motståndarna samlade sedan in vad de kunde få tag på av dessa skrifter, och inför Lerviks åsyn ställde man till med bokbål vid vilket den ”själsskadliga litteraturen” brändes.³¹³ Hos Gustaf Wagnsson finns från år 1889 den äldsta beskrivningen av Gustaf Lervik och dennes verksamhet:

Den gudomliga eld, som brann i hans hjerta, släcktes ej strax af den i Finland vid denna tid rådande andliga kylan. Lervik började med den nyomvändes nit och värma att hålla religiösa möten och förmanade sina medmänniskor att undfly den tillkommande vreden samt göra den bättring som gäller inför Gud och tro på Herren Kristus, att de måtte varda frälsta. En rörelse uppstod, som dock inte egde någon större omfattning och djup och därför inom kort afstannade utan att kvarlemna några betydande lifstecken. Nitet hos vår broder aftog äfven, hvarefter hela saken snart förglömdes³¹⁴.

Beträffande Gustaf Lerviks engagemang för metodismens fortsatta spridning i Finland under 1860- och 70-talen är det svårt att dra några slutsatser. Källorna flödar sparsamt på denna punkt.³¹⁵

Konsekvenserna av bröderna Gustaf och Wilhelm Bärnlunds från Kristinestad omvändelse kom däremot att bli av betydligt mer avgörande och bestående betydelse. Bröderna som var hemma ifrån Kristinestad kom från Amerika tillbaka till hembygden i november år 1866 och började genast predika. Hemma hos en god vän från ungdomstiden anordnade bröderna redan dagen efter hemkomsten ett andligt möte. En andlig rörelse, vilken förutom Kristinestad även berörde omkringliggande byar, blev resultatet av brödernas predikoverksamhet. Givetvis mötte denna nya rörelse även motstånd, men intressant nog

³¹³ Carlson 1921, s 97-98; Ekholm, T 1933, s 8; Åkerblom 1956, s 182.

³¹⁴ Wagnsson 1889, s 39.

³¹⁵ När Karl Johan Lindborg som den första rikssvenska metodistpredikanten verksam i Vasa anlände till staden år 1880 tog han kontakt med Gustaf Lervik, som då ännu levde. Denne verkade dock i detta skede inte längre visa något större intresse för metodistisk verksamhet. Wagnsson 1889, s 39-40.

lär både den lokala kyrkoherden och borgmästaren efter en viss tvekan ha förhållit sig positiva till bröderna och deras verksamhet.³¹⁶

Bröderna Bärnlunds verksamhet tycks ha lett till en viss oro och splittring bland Fredrik Gabriel Hedbergs anhängare inom den evangeliska rörelsen i Kristinestad. Enligt en källuppgift härrörande från den evangeliska gruppen i Kristinestad skall bröderna Bärnlund redan efter en månads verksamhet under hösten 1866 ha samlat en betydande anhängarskara. Timmermannen J H Sundblad, vilken varit en ledargestalt bland de evangeliska började allt mer sympatisera med den metodistiska rörelsen. I ett brev till F G Hedberg i januari 1867 omnämnes att metodisterna vid sin senaste sammankomst i staden samlat ett hundratal personer, medan man inom det evangeliska lägret lyckats samla drygt hälften så många.³¹⁷

Wilhelm Bärnlund återvände efter ett tag till Amerika, men brodern Gustaf fortsatte med prediko- och mötesverksamheten i Kristinestad och landsbygden runt omkring. Sjuklighet gjorde dock att Gustaf Bärnlund var tvungen att dämpa intensiteten i sin mötesverksamhet efter ett par år.³¹⁸ I ett brev till F G Hedberg i mars år 1871 berättas att den metodistiska verksamheten blivit något lamare.³¹⁹ Ivar Lindén konstaterar dock i sin pastoralavhandling:

Men om också möten icke kunde hållas som förut, hade metodismen dock stort anseende i staden, vilket även de evangeliska medge.³²⁰

Under senare delen av 1860-talet fanns det alltså en metodistisk rörelse av betydande omfattning i Kristinestad. Någon församling hade metodisterna emellertid inte ännu grundat i staden. Man hade inte någon officiell rätt att

³¹⁶ Carlson 1921, s 98; Ekholm, T 1933, s 8-10; Elfving 1984, s 9; Sjöblom 1915, s 286; Wagnsson 1889, s 40.

³¹⁷ Dahlbacka 1987, s 56-60; Lindén 1941, s 55, 58-60.

³¹⁸ Carlson 1921, s 98; Ekholm, T 1933, s 10; Lindén 1941, s 77.

³¹⁹ Lindén 1941, s 77.

³²⁰ Lindén 1941, s 77.

grunda sådana församlingar i Finland vid denna tid. Själva det metodistiska systemet som var uppbyggt kring de ordinerade predikanternas verksamhet och deras rättigheter omöjliggjorde egentligen även en församlingsbildning på initiativ av lekmän. För att få stadga och ett bestående resultat av verksamheten i Kristinestad var Gustaf Bärnlund helt beroende av att få hjälp av någon ordinerad metodistpredikant och officiellt erkännande av det internationella metodistiska kyrkosamfundet. Gruppen av metodistiskt troende i Kristinestad började därför till Sverige rikta upprepade vädjanden om att få predikanter till Finland.

3.2.3 Finländska metodister ber om predikanthjälp från Sverige

Den första betydande gruppen av metodistiskt troende i Finland hade uppstått i Kristinestad med omkringliggande landsbyar under de sista åren av 1860-talet. Av avgörande betydelse för uppkomsten av denna rörelse var den från Amerika hemkomna sjömannen Gustaf Bärnlunds verksamhet. Bärnlunds sviktande hälsa gjorde emellertid att dennes kapacitet att upprätthålla verksamheten var begränsad. Vidare insåg Bärnlund att det för verksamhetens fortbestånd krävdes ett officiellt erkännande av det metodistiska kyrkosamfundet.

I syfte att be om metodistisk predikanthjälp till Finland åkte Gustaf Bärnlund personligen till de svenska metodistpredikanternas, den s k missionärsföreningens, årsmöte i Karlskrona år 1870. Han hade även tidigare skrivit brev både till Sverige och Amerika och bett om att predikanter skulle översändas till Finland. Resultatet blev emellertid klen. Bärnlund fick återvända hem utan att ha fått något löfte om hjälp från svensk sida.³²¹ Gruppen i Kristinestad gav dock inte upp, och år 1874 framförde man en ny vädjan till Sveriges

³²¹ Hurtig, K 1923, s 8-9; Hurtig, M 1968, s 24, 45; Wagnsson 1889, s 40.

metodister. Karl Hurtig skriver i boken om metodismens 40-åriga historia i Finland så här:

På flera vänners enträgna begäran reste Bärnlund, ehuru ytterst svag, ännu en gång till Sverige för att vid årsmötet anhålla om att en predikant bleve sänd hitöver. Det var i Stockholm år 1874.³²²

Gustaf Bärnlunds besök vid den svenska årskonferensen i Stockholm är kort omnämnt redan ovan i avsnitt 2.4.3. Biskop W L Harris³²³, som ledde denna årskonferens, tillfrågade predikanten Bengt August Carlson om denne vore villig att bege sig över till Finland och verka där. Carlson besvarade frågan jakande. Men då hade Victor Witting, vid den tiden en av de ledande personligheterna inom rikssvensk metodism, menat att arbetet i Sverige inte kunde avvara någon ordinerad predikant för missionsverksamhet i Finland. Ännu en gång fick Bärnlund lov att återvända till Finland utan att önskemålet om predikanthjälp från Sverige blivit uppfyllt.³²⁴

När sedan år 1880 den första metodistpredikanten Karl Johan Lindborg kom över från Sverige och började predika i Österbotten, bl a i Kristinestads-trakten, blev han varmt mottagen av Gustaf Bärnlund. Men Lindborg hade kommit över på privat initiativ och var inte utsänd av metodistkyrkan i Sverige. Han skriver i sin självbiografi om mötet med Gustaf Bärnlund:

Jag predikade här och där i husen någon vecka samt uppmuntrade br. Bärnlund med att nu hade Gud hört deras böner och verksamhet komme nog snart att begynnas i Finland. Men då han hörde att jag ej var sänd utaf kyrkan sade han

³²² Hurtig, K 1923, s 9.

³²³ William Logan Harris var född i Richland County, Ohio, år 1817. Han blev omvänd som sjuttonåring vid ett *camp meeting*, lägermöte, och upptogs i Michigan årskonferens år 1837. Biskop Harris verkade en tid som missionssällskapets sekreterare. Han dog i New York City år 1887. Leete 1948, s 84-85.

³²⁴ Carlson 1921, s 98-99.

tviflande: ”Jag har två gånger varit öfver till svenska årskonferensen 1870 och 1874 och begärt predikant till Finland men ej fått, så nu har jag förlorat hoppet.”³²⁵

Tydligt är att det fanns en stor längtan bland de troende metodisterna i södra Österbotten att få predikanter över från Sverige. När Karl Hurtig i fyrtioårs-historiken har skrivit att Gustaf Bärnlund var ytterst svag när han för andra gången reste över till Sverige för att begära om predikanthjälp, får man ändå antagligen räkna med en lindrig överdrift i formuleringen. Skulle Bärnlund ha varit ”ytterst svag” till hälsan torde han inte med dåtida kommunikationsmöjligheter ha kunnat göra båtresan ända till Stockholm. Att Bärnlund var sjuklig vid tillfället lär det dock inte råda någon tvekan om. Även Lindborg har omvitnat Bärnlunds sjukdom i sin självbiografi.³²⁶ Det faktum att denna sjukling gjorde sig mödan värd att resa till Stockholm visar att motivationen var hög. Tidigt nedtecknade uppgifter, hos Wagnsson i dennes *Bilder från Finland* från år 1889³²⁷, alltså endast femton år efter Gustaf Bärnlunds resa till Stockholm, berättar om Bärnlunds envetna kamp för att få metodistpredikanter över till Finland.

3.3 Motiven för svenskt missionsintresse för Finland

Under 1800-talets senare del, vid tidpunkten för metodismens inbrytning i Finland, var Finland att betrakta, åtminstone ur luthersk synvinkel sett, som ett kristet land. Den officiella kyrkan hade verkat i landet i flera århundraden och dessutom satte, som konstaterats ovan i avsnitt 3.1.3 olika lutherska väckelserörelser sin starka prägel på olika delar av landet. Inte minst i Österbotten torde detta ha varit fallet. Tor Krook ger en livfull beskrivning av det

³²⁵ Lindborg 1910, s 12-14.

³²⁶ Lindborg 1910, s 12.

³²⁷ Wagnsson 1889, s 40-41.

andliga läget i Österbotten vid 1800-talets mitt. Landskapet skildras som nära nog ett hav av väckelse. Tor Krook beskriver det andliga läget så här:

Väckelsen hade i Österbotten vuxit till en makt, vars segerrika utbredning bland dess folk intet längre kunde hindra. Väckelsefolkets stora möten och deras täta resor från den ena socknen till den andra tryckte en särprägel på hela bygden. Resande, som en söndagsmorgon färdades över den södra Österbottens slätter, kunde knappt röra sig på dess vägar i närheten av sådana kyrkor, där väckelsepräster predikade.³²⁸

Denna beskrivning vill skildra läget kring år 1850. Men det andliga läget ungefär 30 år senare torde inte ha sett särskilt mycket annorlunda ut. Österbotten var alltså präglad av andlighet och lutherska väckelserörelser. Varför kom då metodisterna, och då särskilt de rikssvenska metodisterna, att se Finland och Österbotten som ett missionsfält? Faktum är att flera av de första metodistpredikanternas missionsresor riktades just till Österbotten.

3.3.1 Den ”andliga nöden” i Finland

I föregående avsnitt har vi sett att det fanns österbottningar som ville få över metodistpredikanter från Sverige till Finland. Men även från rikssvensk sida såg man Finland som ett missionsfält. Pastor Gustaf Wagnsson, som själv hade verkat under perioden 1883–1886 i Finland,³²⁹ uttryckte sig om metodistkyrkans arbete i Finland på detta sätt år 1889, när han nedskrev sina minnesbilder från Finland:

³²⁸ Krook 1947, s 216-217.

³²⁹ Wanqvist 1968, s 124.

Bland denna befolkning i Finland är det, som under det senaste årtiondet svenske missionärer och predikanter uppträdt med föredrag och predikan, ofta med de bästa resultat.³³⁰

Vidare berättade Wagnsson i samma skrift om det arbete som bedrevs av baptister och frikyrkliga:

Baptister och waldenströmare ha ock utvecklat en icke ringa verksamhet under sista årtiondet. De förra ha under flera årtionden, om ock under mycken svaghet, bedrivit andlig verksamhet, men ha ej ännu synnerligen många medlemmar. Sedan waldenströmske missionärer kommo till landet, ha på några ställen åtskilliga baptister anslutit sig till de nybildade friförsamlingarna.³³¹

Av ovanstående citat framgår med önskvärd tydlighet att Wagnsson betraktade de av *Metodistkyrkan i Sverige* och *Svenska Missionsförbundet* utsända predikanterna till Finland som missionärer. Men hur beskrev han då det finländska folket som var föremål för denna missionsverksamhet? Följande citat är ganska belysande:

Tobaksrökning är en mycket utbredd osed. Pojken börjar röka vid 10 till 12 års ålder. På tobaksbruket följer bränvinet. Redan tidigt få ungdomarna smak på denna eller beslägtade rusdrycker. Med sorg såg jag stundom äfven bildade mödrar tvinga sina små barn att förtära rusdrycker. Under rusets inflytelse begås vanligen våldshandlingar och dråp. Så framgick det utaf fångvärdsstyrelsen rapport för 1884, att icke mindre än 346 mord och dråp under det året blifvit begångna i Finland. Det är gräsligt, att det således kan sägas tillhöra ordningen för dagen att mörda eller dräpa i Finland.³³²

Avsikten med denna beskrivning av läget i Finland år 1889 måste otvivelaktigt ha varit att i Sverige uppamma till ytterligare missionsiver för det östra grannlandet. När svenska metodister, som var eller hade omvänts till att bli övertygade absolutister och för vilka nykterhetssaken var helig, läste denna

³³⁰ Wagnsson 1889, s 24.

³³¹ Wagnsson 1889, s 28.

³³² Wagnsson 1889, s 20-21.

skildring måste reaktionen ha blivit stark. Dessutom hade man ju att göra med en ögonvitnesskildring. Wagnsson själv hade ju vistats i Finland i hela tre års tid. Han säger ju sig själv ha sett hur till och med bildade kvinnor i Finland kunde bete sig. Dessutom var det antagligen ett rätt laddat kraftuttryck pastor Wagnsson tog till när han beskrev tillståndet i Finland som ”gräsligt”. Metodistmissionen ansågs med andra ord vara behövlig för att höja moralen i det finländska samhället.

Hanna Hodacs opererar, som jag tidigare nämnt, i sin undersökning av de brittiska missionssällskapens förhållningssätt till Sverige med begreppen *object* och *ally*, *missionsobjekt* och *bundsförvant*.³³³ Av det ovasagda framgår tydligt att Finland betraktades som ett *missionsobjekt* av predikanten Gustaf Wagnsson, en av de första rikssvenska metodistpredikanterna med erfarenhet av arbetet i Finland. När Wagnsson beskriver de egna metodistpredikanternas samt de baptiska och ”waldenströmska” predikanternas verksamhet kallar han dem *missionärer*. Han lyfter även fram den som han ser det allmänt låga moralen beträffande tobaks- och alkoholkonsumtion i Finland. Den finländska befolkningen behövde, enligt Wagnssons uppfattning, bli föremål för missionsaktivitet.

3.3.2 Hela det lutherska Norden ett metodistiskt missionsfält

Överhuvudtaget var man bland metodister i Norden under slutet av 1800-talet inte speciellt imponerad av lutherdomens landvinningar. De rikssvenska metodistpredikanternas inställning kan här jämföras med ett intressant uttalande av T B Barratt³³⁴, den norska pingströrelsens förgrundsgestalt. Barratt verkade

³³³ Se avsnittet 1.1.3 *Forskningsteoretisk diskussion*.

³³⁴ Thomas Ball Barratt var född i Albaston, England, år 1862. Föräldrarna, som var brittiska metodister, emigrerade till Varaldsøy i Hardangerfjorden pga ett svavel-

under tidsperioden 1889–1906 som metodistpredikant i Oslo. I sin självbiografi berättar han:

Mitt liv var nu vigd helt och hållet för metodistkyrkans sak, och i ett land som Norge, där statskyrkan är luthersk, finnes mycket att göra. Men jag sökte alltid att visa ett broderligt sinne mot de andra samfunden, även om jag på den tiden arbetade med full kraft för att göra metodismen till en makt att räkna med i landet.³³⁵

Jag vill i detta sammanhang återkomma till de redan i det föregående avsnittet omnämnda minnesanteckningarna av den rikssvenske predikanten Gustaf Wagnsson. I ett avsnitt som handlar om undervisningsväsendet uttrycker sig Wagnsson i positiva ordalag angående skolundervisningen att denna ”går icke längre i kyrkans ledband i Finland”.³³⁶ I ett annat avsnitt berättas om olika inomkyrkliga väckelserörelser i Finland bl a *Evangelieföreningen* och den ”besynnerliga religiösa rörelse” vars anhängare kallas ”hehuliter”.³³⁷ Wagnsson har visserligen några positiva kommentarer att fälla om dessa rörelser, men han klandrar dem samtidigt för att de ”aldrig synts hysa någon böjelse att ge något skiljebrev” åt statskyrkan. Däremot lovordar Wagnsson i samma avsnitt Edvard Björkenheim och den frikyrkliga rörelsen.³³⁸ Wagnsson hyste alltså en synnerligen negativ inställning till den lutherska kyrkan i Finland. Den inställningen var han med all sannolikhet inte ensam om inom de riks-svenska metodisternas led.

kisgruvbolags verksamhet. År 1882 blev Barratt godkänd som lokalpredikant. Vid årskonferensen i Kongsberg 1889 blev han ordinerad av biskop Charles H Fowler. Under perioden 1889–1906 verkade han som metodistpredikant i Oslo. Barratt 1942, s 7, 14-22, 45, 63.

³³⁵ Barratt 1942, s 79.

³³⁶ Wagnsson 1889, s 21-22.

³³⁷ De två inomkyrkliga väckelserörelser Wagnsson i detta sammanhang uttalar sig om var *Lutherska Evangelieföreningen i Finland* och den laestadianska rörelsen.

³³⁸ Wagnsson 1889, s 25-30.

Karl Johan Lindborg, som var den första rikssvenska metodistpredikanten verksam i Österbotten, berättar i sin självbiografi om upprinnelsen till sitt missionsintresse för Finland:

Då jag nu fått verksamheten i S.[undsvall] tryggad ansåg jag mig ledig att börja på annan plats, och Gud hade redan utvisat mig vägen. Jag hade nämligen i Sundsvall kommit i beröring med finnar hvilka drefvo handel med finska matvaror. Det syndiga lif de förde, uppväckte hos mig tanken att skynda öfver till de "tusen sjöars land" och förkunna det evangelium, hvilket lyckliggjort mitt hjärta, samt vinna själar för himlen genom metodistkyrkans verksamhet och sålunda bidra till att John Wesleys ord: "Världen är min socken" måtte gå i fullbordan.³³⁹

Det fanns speciella orsaker till varför enskilda rikssvenska predikanter började uppleva Finland som sitt personliga missionsfält. Lindborg hade haft sitt personliga möte med "syndiga" finländare i hamnmiljö.³⁴⁰ Samtidigt skymtar i Lindborgs beskrivning även det världsvida missionsperspektivet. Till bilden hör att metodismen överhuvudtaget under slutet av 1800-talet var inne i en expansiv missionsperiod i så gott som hela Norden. Finland var bara en del av denna större missionsverksamhet. År 1853 hade Ole Peter Petersen fått utnämning som den första missionären till Norge. Följande år fick John P Larsson utnämning som missionär för Sverige med Kalmar som placeringsort.³⁴¹

När det gällde att sätta igång metodistisk verksamhet på olika håll i det lutherska Norden var de språkliga termer man använde från nordiskt håll och även från amerikansk sida *mission* och *missionärer*. Detta språkbruk skvallrar om den bakomliggande motivationen och vilken syn man hade på de etablerade lutherska kyrkorna i de nordiska länderna. Det fanns en djup ömsesidig misstro i relationen mellan åtskilliga företrädare för de lutherska kyrkorna och metodistiska missionärer i Norden under metodismens tidigaste tidevarv på

³³⁹ Lindborg 1910, s 9.

³⁴⁰ Årsbok Finland 1926, s 75.

³⁴¹ Barclay 1957, s 957; Hagen 1961, s 53-54; Hassing 1991, s 26-27.

den nordiska arenan. Det lutherska Norden var ett *missionsobjekt* för den metodistiska rörelsen.

4. METODISTPREDIKANTERNAS ARBETE INLEDS 1880–1885

Vid ingången till 1880-talet dök de första rikssvenska metodistpredikanterna upp i Finland. De första som kom var ett par unga studeranden från Uppsala och en lokalpredikant som hade verkat i Sundsvallstrakten. De inledde sin predikoverksamhet i Finland helt på eget initiativ och hade ingen officiell sanktion från den svenska metodistkyrkans sida. Utan resultat blev denna predikoverksamhet emellertid inte. Det hela fick i förlängningen som följd att metodismen även som kyrkosamfund började se det som sitt uppdrag att bedriva missionsverksamhet i Finland. Ett stycke in på 1880-talet kom sedan de första metodistiska predikantutnämningarna till missionsarbetet i det östra grannlandet.

4.1 Privata missionsinitiativ 1880–1883

Den första rikssvenska metodistmissionen ägde rum på privata initiativ och den riktades mot de vid denna tid två viktigaste kuststäderna i västra Finland, Åbo och Vasa. Målsättningarna inom ramen för dessa missionsprojekt var tydligen olika. I Åbo var predikoverksamheten inte omedelbart inriktad på att grunda någon metodistförsamling, medan arbetet i Vasaregionen nästan genast ledde till församlingsbildning. I det följande kommer jag att undersöka det pionjärbete som de rikssvenska lokalpredikanterna utförde i dessa två städer i början av 1880-talet.

4.1.1 Unga Uppsalapredikanter i Åbo

De allra första rikssvenska predikanter med metodistisk anknytning vilka kom att bedriva predikoverksamhet i Finland var, så vitt man vet, några unga teologie studerande från *Fjellstedtska skolan*³⁴² i Uppsala, nämligen Johan Wilhelm Lundmark³⁴³, Nils Lindström³⁴⁴ och J Forsberg. Det var i Åbo och Åbolands skärgård som de åren 1879–80 bedrev sin verksamhet med en viss framgång.³⁴⁵

Då J W Lundmark sommaren 1879 besökte Åbo för första gången³⁴⁶, innan han på hösten samma år inledde sina teologiska studier, var han inte ännu metodist. I februari 1880 blev emellertid Lundmark och hans studiekamrat Nils Lindström medlemmar i Uppsala metodistförsamling och, märkligt nog, redan dagen före medlemsintagningen godkända som lokalpredikanter.³⁴⁷ Kort därefter skall Lundmark ha återvänt till Åbo, och under sommaren 1880 utsträck-

³⁴² För en beskrivning av Peter Fjellstedt och den efter honom uppkallade *Fjellstedtska skolan*, se Jarlert 2001, s 114, 120.

³⁴³ Johan Wilhelm Lundmark var född år 1861 i Skellefteå. Innan han kom till Åbo hade han verkat på Åland. ULA FSA Uppsala, *Fjellstedtska skolans Inskriftsbok 1865–1932*, nr 180; Wejryd, H 1984, s 28.

³⁴⁴ Nils Lindström var född år 1857 i Segerstad, Hälsingland. Han ordinerades till äldste år 1885. Han verkade sedan i bl a Örebro, Uppsala, Karlstad och Jönköping, innan han år 1906 lämnade metodistkyrkan. ULA FSA Uppsala, *Fjellstedtska skolans Inskriftsbok 1865–1932*, nr 124; Wanqvist 1968, s 109.

³⁴⁵ Mäkinen 1911, s 119-120; Wejryd, H 1984, s 37-38.

³⁴⁶ ÅSFA Åbo, Svenska friförsamlingens 50-årsberättelse, s 2.

³⁴⁷ Att ungdomarna godkändes som lokalpredikanter redan dagen före de intogs som medlemmar var märkligt och stred mot bestämmelserna i MEK:s kyrkoordning. Den person som ledde kvartalkonferensen när Lindström och Lundmark godkändes som lokalpredikanter var B A Carlson. FRAUL UMA Uppsala, *Förteckning å Profmedlemmar 1878–1887*; FRAUL UMA Uppsala, *Konferens Protocol för Uppsala Methodistförsamling 7.2 1880*; Erikson 1895, s 367.

te han även predikoverksamheten till flera byar i Nagu.³⁴⁸ Samma sommar verkade även Nils Lindström och J Forsberg i Åbo, liksom även fortsättningsvis J W Lundmark. De tre unga predikanterna höll sina möten på olika platser i staden, i det nybyggda missionshuset och i en hyrd lokal på Universitetsgatan.³⁴⁹ Beträffande J Forsberg vet vi föga. Det är osäkert om han var antagen som lokalpredikant inom metodistkyrkan och huruvida han var teologie studerande överhuvudtaget.³⁵⁰ Troligen var han det inte, då senare metodistisk historieskrivning bara omnämner två lokalpredikanter från Uppsala tidiga verksamhet i Åbo.³⁵¹ Tydligt är emellertid att J W Lundmark var den mest framträdande av de tre predikanterna.

Inom den interna metodistiska historieskrivningen har de unga teologie studerandenas från Uppsala predikoverksamhet i Åbo med omnejd 1879–80 inte tillskrivits någon väsentlig roll.³⁵² Bengt August Carlson omnämner helt kort de unga lokalpredikanternas verksamhet i Åbo år 1880 i sin självbiografi, men anger inte ens deras namn utan kallar dem helt enkelt ”två unga lokalpredikanter från vår församling i Uppsala”.³⁵³ I Gamlakarleby metodistförsamlings 50- årshistorik anknyter Torsten Ekholm till uppgiften hos B A Carlson om två svenska lokalpredikanter verksamhet i Åbo år 1880, men ger dem namnen Lundmark och Pettersson.³⁵⁴ Gunnar Larson ger i Åbo svenska metodistförsamlings 50-årshistorik samma knapphändiga uppgifter. Larson har tydligen hämtat uppgiften från Torsten Ekholm, då dennes skrift är an-

³⁴⁸ Wejryd, H 1984, s 37; ÅU 15.9. 1880.

³⁴⁹ Wejryd, H 1984, s 38; ÅSFA Åbo, Svenska friförsamlingens 50-årsberättelse, s 3.

³⁵⁰ Wejryd, H 1984, s 38. Forsbergs namn återfinns inte i Uppsala metodistförsamlings medlemsförteckningar och protokollböcker.

³⁵¹ Se t e x Carlson 1921, s 99.

³⁵² Elfving 1984, s 10.

³⁵³ Carlson 1921, s 99.

³⁵⁴ Ekholm, T 1933, s 12.

given som källa i Larsons historik.³⁵⁵ Gustaf Wagnsson igen noterar även de unga predikanternas verksamhet, men nämner enbart Lundmark vid namn.³⁵⁶ J W Lundmark verkar alltså ha varit välkänd, medan varken Nils Lindströms eller J Forsbergs namn figurerar i metodistiska jubileumsskrifter eller annan metodistisk historieskildring. Namnuppgiften Pettersson hos Torsten Ekholm och sedan hos Gunnar Larson förbryllar. Från vilken källa Torsten Ekholm har hämtat denna namnuppgift förblir oklart. Men Ekholms skrift är ju också av relativt sent datum, från år 1933.

Det verkar också som om de unga predikanterna, och detta gällde i synnerhet Lundmark, inte skulle ha haft något stark metodistidentitet.³⁵⁷ Men inte heller Lindström, som längre fram i flera års tid verkade som ordinerad metodistpredikant i Sverige, var en helt övertygad metodist vad läran beträffar.³⁵⁸ Det är antagligen symptomatiskt att deras verksamhet omnämns mera ingående inom den frikyrkliga rörelsens i Finland historieskrivning.³⁵⁹

Vidare förhöll det sig så att Lundmark inte levde i enlighet med gängse moraliska principer.³⁶⁰ Detta kan mycket väl förklara varför man inom metodistisk historieskrivning inte velat vidkänna sig hans verksamhet. Harald Wejryd menar dock i sin doktorsavhandling att de unga predikanterna samlade så pass

³⁵⁵ Larson 1937, s 4.

³⁵⁶ Wagnsson 1889, s 41-42.

³⁵⁷ Lundmark lär vid ett sammanträffande med Lindborg i Åbo år 1880 ska ha sagt: ”Jag bryr mig icke om metodisterna.” Wagnsson 1889, s 46.

³⁵⁸ J M Erikson uppger att Lindström var tjänstledig perioden 1889-91, då denne hyste ”åtskilliga betänkligheter i afseende på lärouppfattning”. Erikson 1895 s 367.

³⁵⁹ Till exempel P W Lindahl omnämner i samband med *Fria Missionsförbundets* 50-årsjubileum i synnerligen positiva ordalag Lundmarks predikoverksamhet i Åbo. Lindahl 1939, s 30-31.

³⁶⁰ Wagnsson säger att Lindborg upptäckte att Lundmark ”icke rätteligen vandrade”. Wagnsson 1889, s 46. Även inom den frikyrkliga rörelsens historieskrivning har Lundmark klandrats för omoraliskt leverne. EW 30.1. 1917; ÅSFA Åbo, Svenska friförsamlingens 50-årsberättelse, s 3.

stora åhörarskaror till sina möten och fick så många anhängare att detta fick betydelse för uppkomsten av både friförsamlingen och metodistförsamlingen i Åbo några år senare.

4.1.2 K J Lindborgs pionjärmission i Österbotten

Nästan samtidigt med Uppsalapredikanternas uppträdande på predikoscenen i Åbo inledde Karl Johan Lindborg sin mångåriga predikoverksamhet i Finland. Ovan i avsnittet 3.3.2 finns den händelse beskriven som enligt Lindborgs egen utsago fick honom att åka över till Finland för att bedriva sitt missionsarbete. Lindborg var född i Kalmar år 1854, men hade som 18-åring flyttat till Stockholm. Där hade han efter en tid av andligt sökande genomgått en avgörande omvändelseupplevelse i en metodistisk bönesal i januari 1873. Nästan genast anslöt han sig som medlem till den år 1868 grundade metodistförsamlingen, en av Sveriges äldsta, som något år senare fick namnet *St Pauls metodist-episkopalförsamling*. Bengt August Carlson var vid denna tid ledare och föreståndare för församlingen.³⁶¹ Lindborg var år 1876 med om att inviga församlingens helgedom *St Paulskyrkan* vid *Adolf Fredriks torg*, nuvarande *Mariatorget*, på Söder i Stockholm.³⁶² Bara två år senare flyttade han som privatföretagare med egen affärsverksamhet till Sundsvall. Det andliga arbetet kom dock att bli allt viktigare för honom. Därför startade han mer eller mindre omedelbart en metodistisk mötesverksamhet i staden och det med fram-

³⁶¹ Julén 1923, s 22; Lindborg 1910, s 3-5; Ljunggren 1992, s 193; Wagnsson 1889, s 43; Årsbok Finland 1926, s 74. Beträffande Bengt August Carlson, se avsnittet 4.2.2 i detta arbete.

³⁶² *St Paulskyrkan* vid *Mariatorget* i Stockholm är stadens äldsta bevarade frikyrko-lokal. Alm 1974, s 60-67; Ljunggren 1992, s 194-195.

gång.³⁶³ Denna verksamhet ledde fram till att Sundsvalls metodistförsamling grundades den 1 januari år 1879. Samma år fick Leonard Peterson av årskonferensen utnämning att verka som predikant i staden.³⁶⁴ Lindborg kunde därmed dra vidare med sin missionsverksamhet till Härnösand, men han upplevde en allt starkare dragning till Finland. Våren 1880, då ångbåtstrafiken igen satte igång över Bottniska viken, kunde Lindborg göra slag i saken, och i maj månad åkte han med av metodistkyrkan utfärdad lokalpredikantsfullmakt över till Vasa.³⁶⁵

Väl framme i Vasa upplevde Lindborg, enligt vad han själv berättar, att modet svek. Men efter en inspirerande bönestund på knä på den plats där Vasa järnvägsstation numera är belägen, började han vandra från hus till hus.³⁶⁶ På detta sätt kom han i kontakt med systrarna Alba och Hilda Hellman, vilka bad honom predika vid offentliga möten både i deras eget hem och i folkskolan där Hilda Hellman var lärarinna.³⁶⁷ Efter åtta dagars vistelse och verksamhet

³⁶³ Lindborg hade försökt etablera predikoverksamhet i Sundsvall i samarbete med först *Svenska kyrkans* representanter och sedan med en baptistpredikant, innan han startade egen metodistisk verksamhet i staden. Varken lutheraner eller baptister hade emellertid velat samarbeta med honom. Lindborg 1910, s 7-8; Wagnsson 1889, s 44; Årsbok Finland 1926, s 75.

³⁶⁴ Hurtig, M 1968, s 215-216; Julén 1923, s 28. Leonard Petersson var född 1857 i Kristinehamn. Hans första verksamhetspost var Odensvi 1877–1879. Efter året i Sundsvall 1879-80 verkade han på många olika orter i Sverige, bland annat i Säffle, Halmstad, Visby, Eskilstuna, Arboga, Nyköping, Oskarshamn och Laxå. Han pensionerades år 1915 och dog år 1934 i Mora. Wanqvist 1968, s 116.

³⁶⁵ Lindborg 1910, s 9-11; Wagnsson 1889, 44-45. När Lindborg fick sin lokalpredikantsfullmakt framgår inte ur källmaterialet.

³⁶⁶ Ekholm, T 1933, s 11-12; Lindborg 1910, s 11-12; Wagnsson 1889, s 45.

³⁶⁷ Alba Hellman var den första baptisten i Vasa. Hon hade blivit troendedöpt 5.8. 1870 vid *Stora Lysarholmen* invid *Fäboda* i Jakobstad och tillhörde under 1870-talet Jakobstads baptistförsamling. När Vasa första baptistförsamling grundades år 1881 kom hon dock, efter vad det verkar, inte att ansluta sig till denna församling. Hennes sympatier gled allt mer över till den frikyrkliga rörelsen. Det faktum att hon tog emot metodistpredikanten Lindborg i sitt hem och understödde dennes

i Vasa färdades Lindborg till fots och någon kortare delsträcka med hästskjuts till Kristinestad. Han kände nämligen till den i Amerika omvända metodisten Gustaf Bärnlunds existens i denna stad. Han sammanträffade med Bärnlund och bedrev predikoverksamhet i Kristinestad under någon veckas tid, och for sedan över till metodistkyrkans årskonferens i Eskilstuna för att tala för Finlandsmissionens sak.³⁶⁸

Besöket vid årskonferensen i Eskilstuna blev en besvikelse för Lindborg. Han fick inget som helst löfte om hjälp vare sig finansiellt eller resursmässigt i form av predikohjälp för metodistisk verksamhet i Finland. Lindborg återvände dock, och nu tillsammans med sin familj, till Finland via Åland. De kom att vistas en tid på Åland,³⁶⁹ och han hade enligt egen uppgift en viss framgång i predikoverksamheten där. Han berättar i självbiografen:

Ett par veckors tid upplefdes nu med Guds ords predikande här och där i byarna och sådan hunger efter ordet har jag sällan sett. Fastän det var skördetid lämnade folket sin tröskning i riorna midt på dagen och kommo så sotiga de voro för att lyssna till predikan.³⁷⁰

Lindborg valde dock att inte stanna någon längre tid på Åland, då han gett ett löfte till sina nya vänner i Sydösterbotten om predikoverksamhet i Kristinestad och Närpes. Efter att ha lämnat hustrun och barnen i omvårdnad hos tre kvinnor i Yttermark, reste han någon tid omkring och predikade i byarna i

predikoverksamhet har ansetts vara ett av de första tecknen på hennes läromässiga brytning med baptistsamfundets ledande predikanter. Edén 1930, s 86-88; Forsberg 1952, s 98-100; Lindfors 1983, s 17; Sundqvist 1980, s 8-12.

³⁶⁸ Ekholm, H 1971, s 9; Elfving 1984, s 10; Lindborg 1910, s 11-14; Wagnsson 1889, 45-46.

³⁶⁹ Närmare bestämt var på Åland Lindborg vistades under sensommaren eller förhösten år 1880 förblir oklart, då han i självbiografen inte säger det klart ut. Möjligen kan det ha rört sig om Föglö, som han kände till från tidigare och där han kände baptister, vilka dock tidigare har varit lite tveksamt inställda emot honom. Lindborg 1910, s 15-17.

³⁷⁰ Lindborg 1910, s 17; Wagnsson 1889, s 47.

Närpesbygden.³⁷¹ Vid jultiden 1880 och på nytt vid nyårstiden 1881 besökte Lindborg Vasa, där han hade bekanta sedan drygt ett halvt år tidigare. Självbiografin berättar:

... och som jag hade bekanta från förra besöket var jag snart i full verksamhet och en kraftig rörelse uppstod, så att många blefvo förda till tron och blevo förvissade om Guds nåd.³⁷²

Resultatet av predikoverksamheten kring årsskiftet 1880–1881 i Vasa blev att det uppstod en grupp av nyomvända i staden. Dessa bad honom flytta till Vasa. Det gjorde Lindborg tillsammans med sin familj i februari år 1881. Han höll sedan igång regelbunden verksamhet i Vasa fram till sommaren, då han beslöt göra ett nytt försök med begäran om hjälp från Sverige i samband med årskonferensen i Gävle. Inte heller denna gång fick Lindborg omedelbart gehör hos biskopen för sin sak. Men han lyckades utverka ett löfte om ett kommande besök av presiderande äldste Johan Kihlström³⁷³ från Stockholm. Vid årskonferensen beslöts även att Finland skulle räknas som en del av Stockholms distrikt inom den svenska metodistkyrkan.³⁷⁴

I augusti 1881 kom Johan Kihlström från Stockholm på ett kortare besök till Vasa. Kihlström kunde som fullt ordinerad metodistpastor leda nattvardsgång och döpa barn, vilket Lindborg som enbart var lokalpredikant inte hade någon

³⁷¹ När Lindborg anlände till Närpes visade det sig att de bönder som han hade räknat med att få bli inkvarterad hos inte längre såg sig kunna härbärgera honom och hans familj. Frosten hade nämligen slagit hårt under sommaren och gjort att skörden av både råg och potatis blivit dålig. Lindborg 1910, s 18; Nordlund 1998, s 229-230; Wagnsson 1889, s 47.

³⁷² Lindborg 1910, s 19.

³⁷³ Johan Kihlström, född 1828, var en av de allra första rikssvenska metodistpredikanterna. Han hade verkat bl a i Göteborg, Kalmar, Örebro och Visby innan han år 1880 blev presiderande äldste för Stockholms distrikt. Han omkom i en järnvägsolycka i april 1882, ett drygt halvår efter Finlandsbesöket. Wanqvist 1968, s 103.

³⁷⁴ Ekholm, T 1933, s 13; Elfving 1984, s 10-12; Lindborg 1910, s 19-21.

rätt att göra enligt metodistkyrkans ordning. Under Kihlströms ledning kunde man fira den första metodistiska nattvarden i Finland. Ett metodistiskt barndop ägde även för första gången rum i Finland, då det yngsta av Lindborgs barn döptes. Under Kihlströms drygt veckolånga vistelse i Vasa organiserades även officiellt metodistförsamlingen i staden. Församlingen hade från början ett tjugotal medlemmar. Därmed hade den första metodistförsamlingen i Finland grundats. Lindborg anställdes som den nybildade församlingens första predikant, dock utan lön.³⁷⁵ Under två års tid fram till sommaren 1883 fungerade Lindborg sedan som Vasaförsamlingens predikant. Han utgav även en månatlig andlig tidsskrift, *Finska Evangelisten*, under ett och halvt års tid 1881–82. Tidsskriften hann utkomma med 17 nummer och hade en upplaga på 500 exemplar.³⁷⁶

I samband årskonferensen i Göteborg år 1882 hade Lindborg hoppats kunna utverka löfte om att få någon medhjälpare till verksamheten i Finland.³⁷⁷ Men trots att J P Larsson³⁷⁸, presiderande äldste för Stockholms distrikt, i sin konferensrapport påkallade behovet av arbetare till Finland, blev det inte heller den här gången något genombrott för en mer omfattande eller organiserad

³⁷⁵ Ekholm, T 1933, s 13; Elfving 1984, s 12; Lindborg 1910, s 21-22; Wagnsson 1889, s 48-49. Underrättelser om verksamheten i Finland nådde i detta skede missionsledningen i New York. Kihlström ansökte nämligen i efterskott särskilt om bidrag för resekostnaderna för besöket i Finland. GCAH Madison NJ, UM 299, reel 3, vol 8: Minutes of the Board of Managers MS of the MEC 21.2. 1882.

³⁷⁶ Elfving 1984, s 12; Lindborg 1910, s 27, 30-31; Wagnsson 1889, s 47.

³⁷⁷ Lindborg 1910, s 34.

³⁷⁸ Johan Peter Larsson var född 1825 i Loftahammar. År 1850 kom han till Amerika, där han blev omvänd genom *Bethelskeppsmissionen*. Han var en av de allra första svenska metodistpredikanterna. Under perioden 1856–66 hade han utnämningar i Norge. När han återvände till Sverige bedrev han först predikoverksamhet i Göteborg och fick sedan utnämning till flera olika orter i Sverige. Han var presiderande äldste för Stockholms distrikt i två omgångar. Larsson besökte Finland år 1883, då den första kvartalskonferensen hölls i Vasa. Han dog år 1915 i Kungsör. Wanqvist 1968, s 105; Westin 1958, s 71, 73, 76-77, 262, 348.

mission i det östra grannlandet.³⁷⁹ Det enda kyrkan i Sverige kunde bistå Finland med var en predikoresa av Carl Hultgren³⁸⁰ under sensommaren samma år. I alla fall blev i samband med Hultgrens vistelse i Finland det första metodistkapellet i landet invigt. Gustaf Bärnlund i Kristinestad hade inrett sitt hem till "ett rum för den allsmäktige Gudens tjänst och dyrkan".³⁸¹

Vid sidan av skötseln av församlingen i Vasa företog Lindborg en hel del predikoresor i Österbotten, framför allt till Närpes och Kristinestad, där Vasaförsamlingen nu hade medlemmar, men även till Åbo och Åland. Medan han färdades mellan Vasa och de andra huvudorterna för verksamheten gjorde han kortare predikouppehåll på olika orter längs med färdvägen.³⁸² Närpes hade på kort tid utvecklats till ett centrum för andlig verksamhet bedriven av olika icke-lutherska väckelseriktningar. Pastor K I Nordlund skildrade hösten 1883 i sin *Berättelse om Nerpes pastorats tillstånd* den livliga mötesverksamhet och det samarbete som på orten bedrevs av baptister, metodister och waldenströmare. Han menade att de:

... idka dock tillsvidare åtminstone det förtroligaste umgänge med hvarandra hafvande till föreningslänk allas gemensamma hat till den lutherska statskyrkan.³⁸³

På hösten 1882 gjorde Lindborg en resa med ångbåt till Gamlakarleby. I staden gick han sin vana trogen från hus till hus och blev väl emottagen. Han fick predika i stuga efter stuga. Enligt hans egen utsago uppstod det en väckelse. Han stannade i staden ett par veckor, men måste återvända till skötseln av församlingen i Vasa. I början av år 1883 fick Lindborg flera brev från Gamlakar-

³⁷⁹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1882, s 29.

³⁸⁰ Carl Hultgren var född i Vånga, Östergötland. Hans första utnämning var Lekhyttan år 1876, under perioden 1882–84 verkade han i Stockholm. Han blev pensionerad år 1921 och dog år 1943 i Göteborg. Wanqvist 1968, s 98-99.

³⁸¹ Ekholm, T 1933, s 14; Elfving 1984, s 13; Lindborg 1910, s 34.

³⁸² Lindborg 1910, s 30-34.

³⁸³ ÅLA ÅDA Åbo, E VI 139: Pastor K I Nordlunds Berättelse om Nerpes pastorats tillstånd.

leby med förfrågan om återbesök i denna stad. Han beslöt sig därför för att göra, som han själv säger, en andra missionsresa till Gamlakarleby.³⁸⁴ Predikoverksamheten fick nu ännu större gensvar än vid det första besöket under hösten:

Då jag framkom stodo nästan alla hus öppna för mig och en sådan andlig rörelse uppstod, som jag aldrig annars varit med om. Hela staden blef uppväckt och de som ej voro för saken kände sig likväl kraftigt tilltalade t. o. m. underbara drömmar hade åtskilliga haft, hvilka tydde på min verksamhet. Det var i sanning en besökelsens tid på denna plats. Innan jag reste ansåg jag det bäst att sammansluta de nyomvända och uppteckande 75 namn. Vi hade haft möten både morgon och kväll för fullt hus i 3 veckors tid.³⁸⁵

Lindborgs uppgifter om god framgång i predikoverksamheten i Gamlakarleby finns bekräftade av icke-metodistiska källor. Systrarna Maria Sofia Sipola och Brita Johanna Byskata berättade för Tor Krook vid en intervju (1926) att det laestadianska bönehuset i Gamlakarleby vid något tillfälle i början av 1880-talet skulle ha upplåtits för Lindborgs verksamhet. Enskilda laestadianer övergick till den metodistiska rörelsen.³⁸⁶ Systrarna Anna och Ida Schroderus, döttrar till den lutherske pastorn Jakob Schroderus, berättade i ett sammanhang för Tor Krook följande:

När Lindborg predikade, strömmade mycket folk till, emedan det nu var något nytt i framställning med personlig syftning. Många kommo till väckelse och tro. Detta torde ha varit 1883. Kapellänen Lundenius var ingen partimänniska. Mild och

³⁸⁴ Ekholm, T 1933, s 14-16; Lindborg 1910, s 34-35.

³⁸⁵ Lindborg 1910, s 36. Ett brev skrivet av Lindborg, daterat 28.4. 1883 i Vasa, i vilket han berättar om den nya verksamheten i Gamlakarleby publicerades i Chicago-tidningen *Sändebudet* i juni 1883. *Sändebudet* (Amerika) 11.6 1883, s 5.

³⁸⁶ KFNA Nykarleby, TKS, Uppgifter från Gamlakarleby stad 1926, Intervju med Maria Sofia Sipola (född 1852) och Brita Johanna Byskata (född 1855). Laestadianerna upplevde en visst mått av frändskap med metodisterna. Detta framgår till exempel av det faktum att Johan Raattamaa (1811–1899), ledargestalt inom den laestadianska rörelsen, brevledes uppmanade laestadianerna i Amerika att gå till nattvarden hos metodisterna ifall det inte var möjligt bland närmare trosfränder. Vanhinen kirja 1956, s 94. Raattamaa efterträdde L L Laestadius som ledare inom den laestadianska rörelsen. Murtorinne 2000, s 132-134.

försynt gjorde och talade han intet, som skulle ha uttryckt hans direkta ogillande av den metodistiska rörelsen.³⁸⁷

Ovanstående uttalande är intressant även såtillvida att det berättar något om attraktionskraften i Lindborgs predikan. Förkunnelsen hade tydligen, helt i överensstämmelse med metodistisk teologi, en stark betoning på det individuella gudsförhållandet, vilket bland åhörarna uppfattades som någonting nytt.

Som ett resultat av arbetet i Gamlakarleby kunde Lindborg grunda den andra metodistförsamlingen i Finland. Sommaren 1883 hölls den svenska metodistkyrkans årskonferens i Norrköping. Under konferensen beslöt man sända den första ordinerade metodistpredikanten i tjänst till Finland. Det blev Gustaf Wagnsson som placerades i Vasa. Lindborg fick nu i stället ansvara för den nya församlingen i Gamlakarleby.³⁸⁸

I motsats till hur man inom den metodistiska historieskrivningen sett på den verksamhet som de unga Uppsalapredikanterna bedrev i Åbo (avsnitt 4.1.1), har Karl Johan Lindborgs pionjärbete för metodismen i Finland överlag skildrats i en betydligt mer positiv dager. I sin år 1923 utkomna fyrtioårshistorik över metodismen i Finland skildrar Karl Hurtig Lindborgs verksamhet och banbrytande roll.³⁸⁹ Senare historieskrivare som Torsten Ekholm i *Gamla Karleby Metodistförsamling 50 år* (1933), Håkan Ekholm i *Ordets säningsmän* (1971) och Björn Elfving i *Metodistkyrkan i Finland 100 år* (1984) gör det likaså.³⁹⁰ Men intressant nog omnämns Lindborgs arbete mer sparsamt i de äldre historieskildringarna. B A Carlson ger i sin självbiografi, där han noggrant beskriver metodistkyrkans arbete i Finland under tiden fram till

³⁸⁷ KFNA Nykarleby, TKS, Uppgifter från Gamlakarleby stad 1926, Intervju med Anna Schroderus (född 1849) och Ida Schroderus (född 1858).

³⁸⁸ Ekholm, T 1933, s 18; Lindborg 1910, s 36-37.

³⁸⁹ Hurtig, K 1923, s 10-16.

³⁹⁰ Ekholm, T 1933, s 10-20; Ekholm, H 1971, s 9-10; Elfving 1984, s 10-13.

tiden för sin egen död år 1906, ett utrymme på över fyrtio sidor åt denna skildring.³⁹¹ Lindborgs pionjärverksamhet däremot ägnas enbart några korta textstycken på ungefär en och en halv boksida i Carlsons självbiografi.³⁹² I ett avsnitt där Carlson berättar om Gamlakarleby metodistförsamlings uppkomst och verksamhet lyckas han helt undvika att nämna Lindborgs namn.³⁹³ Gustaf Wagnsson gör däremot Lindborgs banbrytande arbete i Finland större rättvisa i sin skrift *Bilder från Finland* (1889).³⁹⁴

Orsakerna till varför B A Carlson är något njugg med att lyfta fram Lindborgs betydelse i det historiska sammanhanget kan vara flera. Klart är att Carlson och Lindborg kände varandra väl. Carlson var vårdhavande predikant i St Paulsförsamlingen i Stockholm när Lindborg blev metodist och medlem i församlingen år 1872. Det verkar som om de två senare av olika anledningar inte skulle ha varit särskilt goda vänner. Lindborg säger rent ut flera gånger i sin självbiografi att Carlson hindrade honom gång på gång i hans missionsverksamhet.³⁹⁵ I sin självbiografi ondgör sig Lindborg över hur Carlson hade uttryckt sig i sin rapport rörande verksamheten i Finland till årskonferensen i Motala år 1885. Carlson skulle ha menat att han för verksamheten i Gamlakarleby ”lyckats anställa en lokalpredikant från Sverige vid namn K. Lindborg”. Lindborg tillägger att Carlson gott och väl kände till hans tidigare verksamhet i Finland, men ändå undlät att med ett ord omnämna denna i

³⁹¹ Carlson 1921, s 95-140.

³⁹² Carlson 1921, s 99-100.

³⁹³ Carlson 1921, s 120-122.

³⁹⁴ Wagnsson 1889, s 42-52.

³⁹⁵ Lindborg 1910, s 6. Även minnesteckningen i metodistkyrkans årsbok vid Lindborgs fränfalle år 1926 omnämner missämjan med B A Carlson utan att nämna Carlson vid namn. Minnesteckningen är skriven av N J Rosén som mycket väl lär ha känt till personrelationerna predikanterna emellan. Årsbok Finland 1926, s 74-75.

rapporten.³⁹⁶ Carlson och Lindborg var alltså inte de allra sätaste bröder. Vad kan ha varit orsaken till denna missämja? Wagnsson omnämner en episod i början av Lindborgs karriär. När metodisternas predikantskola år 1876 flyttades till Stockholm hade Lindborg för en tid studerat vid denna skola. Samtidigt som Lindborg hade varit generös genom att penningmässigt hjälpa andra studeranden vid skolan fick han ekonomiska problem med sin egen bageriverksamhet. Lindborg lär då skall ha blivit bitter på den bristande solidariteten och gemenskapen predikanter sinsemellan.³⁹⁷ Men det kan också finnas en annan orsak till varför Carlson inte särskilt betonar Lindborgs insatser för metodismens etablering i Finland, vilket jag skall återkomma till längre fram.

Märkligt är utan vidare det faktum att man rätt länge i metodistkyrkans egen historieskrivning i Finland räknade år 1884 som kyrkans begynnelseår i landet. Detta var det år då B A Carlson inledde sin verksamhet i Finland och grundade Helsingfors metodistförsamling.³⁹⁸ I linje med detta betraktelsesätt höll man till exempel år 1909 en jubileumskonferens till minne av att kyrkan i Finland firade sitt 25-årsjubileum, och samtliga metodistförsamlingar i landet uppmanades fira detta jubileum. Björn Elfving har i sin historik påpekat det anmärkningsvärda i att man tillmätte B A Carlsons inträde på arenan i Helsingfors år 1884 så mycket större betydelse än Lindborgs omfattande verksamhet i framför allt Österbotten 1880–83.³⁹⁹ Karl Hurtig ändrade år 1923 historieskrivningen något, men räknade med märkesåret 1883 som kyrkans

³⁹⁶ Lindborg 1910, s 40-41. Riktigt exakt så som Lindborg hävdar hade nu inte Carlson i själva verket formulerat sig, i alla fall om man skall sätta tilltro till det tryckta protokollet. Enligt protokollet heter det angående *Gamla Karleby mission*: ”... platsen kunde ej behållas utan att gifva den egen predikant, och det lyckades kort efter nyåret att få en sådan dit, vid namn K. Lindborg, lokalpredikant från Kalmar.” Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1885, s 29.

³⁹⁷ Wagnsson 1889, s 43.

³⁹⁸ Carlson 1921, s 102-107; Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 12-17; Hurtig, K 1923, 20-24.

³⁹⁹ Elfving 1984, s 26.

begynnelseår.⁴⁰⁰ År 1883 var det år då den första fullt ordinerade predikanten, Gustaf Wagnsson, sändes till Finland.

Ovan i avsnittet 2.2.3 har den metodistiska synen på ämbetet och predikoverksamhetens framträdande roll inom metodismen blivit granskad. De fullt ut ordinerade *äldste*, vilka ofta kallades ”vårdhavande predikanter” eller ”resepredikanter”, har allt sedan John Wesleys dagar haft som sin första och största kallelse att predika. Deras uppdrag var missionerande, att sprida budskapet. Då de utbildade och ordinerade predikanterna emellertid inte räckte till för det världsvida evangelisationsföretaget tog man som hjälp i arbetet i bruk godkända lekmannapredikanter, *lokalpredikanter*. Dessa skulle på lokalplanet hjälpa de ordinerade predikanterna med församlingsvården och predikouppdraget. Ordningen var den att de ordinerade predikanterna på kyrkans order skötte missionsverksamheten, och att lokalpredikanterna följde efter och tog hand om de arbetsuppgifter som de förstnämnda inte hann utföra. Men när metodismen etablerades i Finland var ordningen den rakt motsatta, både i fallet med Uppsalaynglingarnas predikoverksamhet i Åbo, och i det senare fallet, K J Lindborgs verksamhet i Vasa, Gamlakarleby och Kristinestad. Här var det fråga om lokalpredikanter som självständigt startade ny missionsverksamhet. Kan detta ha varit en av orsakerna till varför B A Carlson och andra med honom hade svårt med att tillmäta de första rikssvenska lokalpredikanternas verksamhet i Finland dess rätta betydelse? Var det svårt för Gustaf Wagnsson och B A Carlson och andra att acceptera det faktum att vid tidpunkten för deras ankomst till Finland var den andliga jordmånen redan bearbetad av metodistiska ”privatföretagare”? Troligen var detta fallet.

Harald Wejryd tillmäter, enligt vad som tidigare konstaterats, de unga teologie studerandenas från Uppsala tidiga predikoverksamhet i Åbo med omnejd en inte alltför blygsam betydelse. Hur skall vi då se på K J Lindborgs verksamhet? I rapporten över verksamheten i Finland till metodistkyrkans årskonferens i Norrköping år 1883 sägs att Lindborg verkat med god framgång

⁴⁰⁰ Hurtig, K 1923, s 5,16.

och att denna framgång varit som störst i Gamlakarleby. Rapporten omnämner vidare det faktum att kyrkan vid denna tidpunkt hade sammanlagt ett hundratal medlemmar på tre orter, förutom i Gamlakarleby, även i Vasa och Kristinestad, och vidare två söndagsskolor med 50 elever.⁴⁰¹ Drygt tre år hade det gått sedan K J Lindborg för första gången kom över Bottniska viken för att inleda verksamheten i det nya missionslandet. Under denna tid hade två församlingar grundats, en i Vasa och en i Gamlakarleby. I Kristinestad, som visserligen hade en förhistoria från bröderna Bärnlunds tid, hade Lindborg gett verksamheten kontinuitet och stadga. I ett och ett halvt års tid hade Lindborg på eget initiativ gett ut den första metodistiska tidskriften i Finland, *Finska Evangelisten*. Förutom på de tre orter där man enligt årskonferensrapporten hade medlemmar och regelbunden verksamhet hade Lindborg predikat på en rad andra platser framför allt i Österbotten, men även i Åbo och på Åland samt på åtminstone några ställen i Nyland.

Ifall Lindborg i detta tidiga skede i början av 1880-talet skulle ha fått assistans i predikoverksamheten och församlingsvården i Österbotten, hade han kanske haft möjlighet att vistas en något längre tid på Åland. Det är möjligt att metodismen i så fall även där kunde ha fått en fast förankringspunkt. Beträffande Lindborgs predikoverksamhet i Närpes har Harald Wejryd visat att denna ägde rum i nära samarbete med de kretsar som i oktober år 1881 kom att grunda *Närpes missionsförening*, sedermera *Närpes missionsförsamling*. Enligt Wejryd fanns även Lindborg med i bilden som en tänkbar kandidat när gruppen i Närpes skulle välja predikant för föreningen. Valet stod mellan Lindborg, Erik Jansson, Mårten Granberg och Matts Josefsson. Man valde slutligen den sistnämnde till predikant med den motiveringen att man inte skulle behöva betala någon lön åt honom.⁴⁰² Hade man i stället valt Lindborg kunde det som sedan blev Närpes missionsförsamling lika gärna ha utvecklats till en metodistförsamling. Lindborgs predikoverksamhet gav alltså inte enbart upphov till uppkomsten av metodistförsamlingar i Österbotten, utan man kan

⁴⁰¹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883, s 19.

⁴⁰² Nordlund 1998, s 229-231; Wejryd, H 1984, s 46-52.

även anse att han åtminstone indirekt bidrog till grundandet av Närpes missionsförsamling. I Närpes, på samma sätt som i Åbo, är alltså den frikyrkliga rörelsens historia intimt förknippad med metodismens historia. Predikantvalet i Närpes visar även hur pass flytande gränserna var mellan de olika väckelseriktningarna, metodism, baptism och frikyrklighet. I detta perspektiv blir det mycket lätt att även för Finlands vidkommande hålla med Jan-Arvid Hellström i den arbetshypotes och uppfattning som denne presenterar i boken *Den allra högsta sången* (1981):

När det gäller den nyevangeliska och frikyrkliga 1800-talsväckelsen i Sverige, finns det nämligen anledning att närmare undersöka arbetshypotesen, om inte de konfessionella motiven var av sekundär natur och lekmännens behov av självförverkligande i bön, sång och förkunnelse det primära. Man skulle t ex kunna undersöka ett begränsat område i Sverige för att se i vilken utsträckning de tidigaste missionsförsamlingarna (eller föreningarna) alls var konfessionellt profilerade i början av sin verksamhetstid. Min uppfattning är att det till stor del var lekmännens nya frihet i fråga om bön, sång och förkunnelse som var den främsta orsaken till nyevangelismens och frikyrkighetens utformning och snabba expansion. Först senare, i samband med den kommande struktureringen och organisationen, uppstod frågan om man skulle tillhöra "baptisterna", "waldenströmarna" etc.⁴⁰³

Till Hellströms konstaterade måste dock tillfogas det faktum att metodismen i allmänhet kom till en ny ort med en färdig organisationsmodell.⁴⁰⁴ Detta gällde dock inte ännu i Lindborgs fall. Lindborg fungerade i sin "privatföretagsamhet" på ett annat sätt än de metodistpredikanter som senare skulle komma att anlända till Finland.

I många sammanhang har man betonat kommunikationernas betydelse för spridningen av religiösa och sociala rörelser. I *Sveriges kyrkohistoria* lyfts ångbåtstrafiken fram som en förutsättning för mormonmissionen från Ame-

⁴⁰³ Hellström 1981, s 110-111. Observera att Jan-Arvid Hellström av naturliga skäl utgående från ett rikssvenskt perspektiv använder termen *frikyrklighet* på ett annat sätt än vad jag gör det inom ramen för denna avhandling.

⁴⁰⁴ Denna diskussion kommer jag att föra i avsnitt 5.1.7 *Metodismen i mötet med den frikyrkliga rörelsen*.

rika.⁴⁰⁵ Jens Arup Seip har generellt betonat utvecklingen av infrastruktur och teknologi i samband med framväxten av organisationssamhället i Norge under 1800-talet:

Som forutsetning for alt dette, og samtidig som resultat, stod de nye muligheter for samferdsel og kontakt: dampskip, veier, jernbaner, billig post, bøker, nye blad. For mange i samtiden var denne vekst i kommunikasjon selve det karakteristiske for den nye tid, ja nettopp den ting som førte alt det andre med seg.⁴⁰⁶

I den mån metodismen i Sverige har blivit undersökt har man även kunnat konstatera att järnvägsnätet hade en betydelse för metodismens etablering i landet.⁴⁰⁷ Det inte enbart den senare historieforskningen som man insett kommunikationernas betydelse. Redan under 1800-talet insåg man inom metodistkyrkan att kommunikationerna spelade en viktig roll för missionen och det i samband med ekonomisk samhällsutveckling. S P Craver, som var metodistmissionär i det katolska Mexico, gav uttryck för följande tanke i den metodistiska tidskriften *Northwestern Christian Advocate*:

... railroads are Protestant institutions, and the whistle of the locomotive will awaken the people of these inland towns and cities to a realization that there exists a spiritual and intellectual power in Protestantism that can never be imparted by the mass and the confessional.⁴⁰⁸

När K J Lindborg inledde sitt arbete i Finland anlände han med ångbåt från Sverige. När han vidare från det etablerade brohuvudet i Vasa på senhösten

⁴⁰⁵ Jarlert 2001, s 173.

⁴⁰⁶ Seip 1981, s 45.

⁴⁰⁷ Erik Nyhlén säger i *Svensk frikyrka*: "Metodismen kom att följa järnvägarnas utbredning i en rad stationssamhällen, som hastigt växte upp längs stambanorna och deras förgreningar: I Hallsberg, Laxå, Nässjö, Vislanda, Emmaboda såg man tidigt de metodistiska plåttornens ambitiösa försök att resa sig över hustaken och skorstenarna. Kalmarmetodismens utbredning är i detta avseende typisk, den följer järnvägen från Kalmar,, över Emmaboda till Skruv." Nyhlén 1964, s 210-211.

⁴⁰⁸ S P Cravers uttalande i januarinumret år 1881 av *Northwestern Christian Advocate* finns citerat hos Kenneth M MacKenzie i *The Robe and the Sword*. MacKenzie 1961, s 14-15.

1882 begav sig ut på missionsresa norrut förlitade han sig på ångbåtstrafiken. Egentligen hade han haft för avsikt att bege sig till Nykarleby, men ifrågavarande ångbåt gick direkt till Yxpila utan att gå in i hamnarna mellan Vasa och Gamlakarleby.⁴⁰⁹ Lindborgs besök, och därmed den metodistiska väckelsen i Gamlakarleby vintern 1882–83, var alltså direkt beroende av ångbåtstrafiken och dess färdрут.

I avsnittet 1.1.3 redogjorde jag för *politisk process-teori* inom den religions-sociologiska forskningen. Denna teoribildning betonar att en social eller religiös rörelse aldrig uppstår i ett vakuum utan att en rörelse uppstår inom ramarna för en äldre, tidigare redan existerande, rörelse. Kan vi se något sådant mönster beträffande Lindborg och grundandet av metodistförsamlingarna i Vasa och Gamlakarleby? Jag har ovan i texten konstaterat att Lindborg fick en ingång för sitt arbete i Vasa genom systrarna Hellman, vilka hade anknytning både till baptism och frikyrklighet. Kopplingen mellan metodism och frikyrklighet kommer jag att behandla generellt i avsnittet 5.1.7.

Hur såg det då ut i Gamlakarleby? Denna stad och landsbygdsocknarna runt omkring var präglade av en stark närvaro av olika väckelserörelser. Varken pietism, hedbergianism eller laestadianism saknades. Det verkar inte heller ha varit ovanligt att folk vid denna tid ”bytte sida” och övergick från en väckelseriktning till en annan. Det finns ett flertal uppgifter om att personer som anslöt sig till eller i alla fall blev påverkade av metodismen tidigare hade räknat sig tillhöra andra väckelserörelser, som pietismen och laestadianismen.⁴¹⁰ Detta kan även styrkas av det faktum att flera av dem som Lindborg antecknat som provmedlemmar på nyåret 1883 senare inte ville ha något med den nygrundade församlingen att göra. De menade att Lindborg hade lurat

⁴⁰⁹ Normalt brukade ångbåten från Vasa på sin väg till Yxpila, Gamlakarlebys hamn, även gå in till Nykarleby och Jakobstad. Lindborg 1910, s 34-35.

⁴¹⁰ KFNA Nykarleby, TKS, Om pietismen, Intervju år 1926 med I A Björklund (född 1853), Gamlakarleby; KFNA Nykarleby, TKS, Uppgifter från läsförhören i Karleby 1926, Intervju med Maria Eli/sa/bet Hannila (född 1850), Storby.

dem att bli metodister.⁴¹¹ Dessa personer hade antagligen en så pass stark luthersk väckelseidentitet att de inte ville byta ut den mot en ny sådan av metodistiskt märke. Den metodistiska väckelsen i Gamlakarleby utgör alltså ett exempel på hur olika religiösa rörelser följer på varandra och på hur pass flytande gränser det var mellan de olika väckelserna.

4.2 De första officiellt utsända missionärerna 1883–1885

Karl Johan Lindborg bedrev i början av 1880-talet ett pionjärbete för metodismen i Finland. Han hann till och med grunda två församlingar i Österbotten innan kyrkosamfundet började agera. Men med början från år 1883 påtog sig den rikssvenska metodismen ansvaret för missionsarbetet i Finland. De första ordinerade äldste vilka av metodistkyrkan i Sverige blev utsända till missionsverksamheten i Finland var Gustaf Wagnsson och B A Carlson. Vid svenska metodistkyrkans årskonferens som hölls den 24-28 maj 1883 i Norrköping beslöt man att ge Gustaf Wagnsson utnämning till Finland.⁴¹² Vid årskonferensen i Uppsala den 9-14 juli 1884 fick Bengt August Carlson i uppdrag att börja verka i Helsingfors.⁴¹³

⁴¹¹ Wagnsson 1889, s 52.

⁴¹² Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883, s 11.

⁴¹³ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1884, s 16.

4.2.1 Den första predikantutnämningen till Finland

När Gustaf Wagnsson⁴¹⁴ vid årskonferensen år 1883 blev sänd att arbeta i Vasa, fick han officiellt en utnämning till att verka som vårdhavande metodistpredikant för hela Finland. I realiteten kom han dock mest att verka i Österbotten.⁴¹⁵ Inför den utnämning till Finland som svenska metodistkyrkans predikanter visste skulle komma att äga rum i samband med årskonferensen i Norrköping hade det, enligt vad Wagnsson berättar, förts livliga diskussioner inom predikantkåren angående vilken av dem som skulle komma att drabbas av ett så hårt öde:

De fleste tycktes ha den uppfattningen, som om det att bli sänd till Finland såsom metodist-episkopalkyrkans första missionär, vore liktydigt med att bli sänd till Sibirien.⁴¹⁶

Gustaf Wagnsson säger dock att han ändå inte tvekade när han började förstå att det var han som skulle komma att bli utsedd till det inte alltför eftertraktade uppdraget. Han var villig att gå ”hvert helst Gud och kyrkan behagade anvisa” honom ett arbetsfält.⁴¹⁷ Den 8 juli 1883 anlände Wagnsson till Vasa, där han sedan skulle komma att bo och verka i tre års tid. Första dagen i Vasa predikade han i en liten sal på Rådhusgatan 6. Redan följande dag begav han sig till Kristinestad. Även Wagnsson blev, i likhet med vad som skett med Lindborg tidigare, väl mottagen av systrarna Hellman i Vasa. På liknande sätt

⁴¹⁴ Anders Gustaf Wagnsson var född år 1857 i Ölme i Värmland. Han blev omvänd genom kontakt med metodistförsamlingens i Kristinehamn verksamhet. Innan han kom till Finland hade han hunnit verka som metodistpredikant bl a på Gotland. Efter att han år 1886 återvänt till Sverige kom han att fungera på många olika ansvarsposter inom den svenska metodismen, bl a som distriktsföreståndare. Han dog i Stockholm år 1929. Ekholm, H 1971, s 11; Ekholm, T 1933, s 83; Svenska folkrörelser 1937, s 1018; Wanqvist 1968, s 124; Årsbok Sverige 1929, s 118-120.

⁴¹⁵ Elfving 1984, s 14.

⁴¹⁶ Wagnsson 1889, s 53.

⁴¹⁷ Wagnsson 1889, s 53.

som Lindborg tidigare, reste även Wagnsson i bygderna och predikade där han kunde och blev väl mottagen.⁴¹⁸ I början av år 1884 höll Wagnsson möten i Närpes varvid en väckelse utbröt. Han beskriver själv i skriften *Bilder från Finland* en del av det som skedde i detta sammanhang:

I Närpes utbröt en kraftig väckelse, då vi höllo ett eftermöte, med de frälsnings-sökande själarne. Det var som om rummet, i hvilket vi voro församlade, skulle på ett sällsamt sätt uppfyllts med Herrens närvaro. Der offrades ”bön med starkt rop och tårar”. Och bönhörelse uteblef icke heller, ty innan vi skildes kunde flere tacka Gud för frälsta själar. När väckelsen nådde sin kulminationspunkt, var den minst sagt häpnadsväckande.⁴¹⁹

Det existerar en ögonvittnesskildring till en av Gustaf Wagnsson ledd bönestund i Kristinestad år 1885. Amanda Henriksdal som senare själv blev metodist har berättat följande:

År 1885 den 4 September flyttade jag till Kristinestad. Den 17 började jag gå och sy hos fröken Ida Svanström, då var pastor Wagnson på besök där och till morgonbönen inkallades vi flickor också, mot slutet av sin bön bad han att Gud skulle välsigna även flickorna, vi voro då tre stycken där som var främmande för Gud. Jag blev förvånad över detta ty jag hade aldrig förr sett eller varit med om dylikt ty i mitt hem fanns ingen Gudsfruktan. Först tyckte jag att han var barnslig, en så stor karl ock till en präst talar [till] en så stor Gud som ett barn, men huru han talade blev mitt hjärta rört under samma bönestund, i synnerhet då han bad för flickorna att Gud skulle frälsa dem.⁴²⁰

Amanda Henriksdals berättelse är intressant. Den visar att hon uppfattade att predikanten stod för någonting nytt på det andliga livets område. Det som hon tyckte var ”barnsligt” i hans religiösa förhållningssätt var antagligen uttrycksformerna för hans personliga gudstro.

⁴¹⁸ Nordlund 1998, s 229; Wagnsson 1889, s 53-54.

⁴¹⁹ Wagnsson 1889, s 56-57.

⁴²⁰ KSMA Kristinestad, Amanda Henriksdals Teckningar ur minnet angående min Frälsning, s 1. Nedteckningarna, som tyvärr är odaterade, har Amanda Henriksdal själv gjort i ett blått skrivhäfte.

Vid något tillfälle under sina tre år i Finland predikade Wagnsson även på andra orter än i Österbotten. Bland annat blev Wagnsson inbjuden att predika i missionshuset i Tammerfors i början av år 1885. Detta missionshus hade kommit att byggas på privat initiativ av affärsmannen Carl Josef Hildén, vilken var en Paul Peter Waldenströms⁴²¹ närmaste förtrogna i Finland. Hildén, som lärt känna Waldenström redan sommaren 1869 i samband med en brunnsvistelse i Visby, var tydligen i likhet med systrarna Hellman i Vasa öppen för samarbete med metodist. På långfredagen år 1885 grundades den tvåspråkiga friförsamlingen i Tammerfors.⁴²²

I och med att Gustaf Wagnsson år 1883 fick officiell utnämning att arbeta i Finland hade metodistkyrkan på allvar gått in för att missionera i landet. Tidigare hade enskilda lokalpredikanter på privat initiativ bedrivit predikoverksamhet i olika delar av Finland. Men från och med årskonferensen i Norrköping var det metodistkyrkan officiellt med biskopen i spetsen som med till buds stående medel verkade för metodismens spridning österut på andra sidan Bottniska viken. Karl Johan Lindborg hade utfört ett omfattande arbete med rätt stor framgång i Finland i tre års tid. Men det faktum att hela kyrkan nu uppfattade det som sitt ansvar att verka i Finland innebar givetvis en stor förändring för metodismens fortbestånd och tillväxt i landet. Utan de ekonomiska resurser som nu stod till förfogande kunde med tiden resultatet av det arbete som Lindborg under ekonomiskt svåra förhållanden bedrivit lätt ha runnit ut i sanden. Samtidigt var det naturligtvis så att det var Lindborgs förtjänst att metodistkyrkan överhuvudtaget gick in för att arbeta i Finland. Som vi tidigare sett, i avsnitt 3.2.3, hade Gustaf Bärnlunds besök och vädjanden vid de svenska årskonferenserna inte gett några resultat. Lindborg hade

⁴²¹ Paul Petter Waldenström föddes i Luleå 1838. Han prästvigdes 1864, engagerade sig inom *EFS*, och blev redaktör för *Pietisten* vid C O Rosenius död 1868. År 1872 igångsatte han den s k waldenströmska försoningsstriden, genom sina i *Pietisten* publicerade avvikande åsikter beträffande försoningsläran. Han tog avsked från prästämbetet i Svenska kyrkan år 1882, och blev en av de främsta ledarna inom *SMF*. Han dog i Lidingö år 1917. Svenska folkrörelser 1937, s 1020-1021.

⁴²² Wagnsson 1889, s 67-68; Wejryd, H 1984, s 57-59.

mer eller mindre tvingat kyrkosamfundet att agera genom att han skapat grunden för församlingsbildningarna i Österbotten.

Gustaf Wagnsson verkar inte att ha tillfört något speciellt nytt under sina tre arbetsår i Finland. Han konsoliderade verksamheten i de församlingar som Lindborg tidigare grundlagt. Möjligen kan man tänka sig ett visst inflytande på utvecklingen inom den frikyrkliga rörelsen i Tammerfors. Bara någon månad efter Wagnssons predikovistelse hos Hildén i staden kom nämligen den tvåspråkiga friförsamlingen i Tammerfors att grundas.

4.2.2 Metodismens spridning till Helsingfors

I något skede i början av 1880-talet hade pionjären Karl Johan Lindborg predikat även i Helsingfors och det i friförsamlingens lokal.⁴²³ Troligen har han även i detta tidiga skede besökt Sibbo. Beträffande predikoverksamheten i Sibbo existerar det dock i källmaterialet endast mycket knapphändiga uppgifter. Enligt en uppgift skulle Lindborg dock ha intagit Sibbobor som medlemmar i metodistkyrkan redan i början av 1880-talet, och det innan det fanns någon metodistförsamling i Helsingfors.⁴²⁴

Vid årskonferensen i Uppsala i juli 1884 beslöts att metodistkyrkan även officiellt skulle börja bedriva verksamhet i Helsingfors. Uppdraget gick till Bengt August Carlson⁴²⁵, som bl a fungerat som vårdhavande predikant i en

⁴²³ Lindborg 1910, s 40.

⁴²⁴ Hurtig, K 1923, s 52.

⁴²⁵ Bengt August Carlson var född år 1833 i Tydje i Dalsland. Som nyssanländ immigrant i Amerika år 1861 blev han omvänd genom Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn. 1863 flyttade han till Chicago, och anslöt sig där till den lokala svenska metodistförsamlingen. Där inleddes också hans predikoverksamhet, som

av Sveriges äldsta metodistförsamlingar, *St Paulsförsamlingen* i Stockholm, och innan dess arbetat och verkat bland svenska emigranter i Amerika. Carlson var inte speciellt förtjust över ordern att uppta verksamhet i Helsingfors.⁴²⁶ Han anlände med ångbåt till Finland och berättar om detta i sin självbiografi:

Den 11 augusti landsteg jag tidigt på morgonen i Helsingfors - en dag som jag aldrig kan glömma. Mina känslor kunna icke beskrivas, då jag med min kappsäck i handen för första gången satte mina fötter på den finländska jorden. Hade jag icke känt en högre kallelse från Gud, skulle jag säkert hava återvänt med samma ångbåt till min familj i Sverige.⁴²⁷

Men efter bara ett par dagar fick Carlson kontakt med lektorn vid Helsingfors universitet O E Florell⁴²⁸, vilken han kände från tiden inom Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn 20 år tidigare. På Florells initiativ höll sedan Carlson en predikan vid ett hem för så kallade fallna kvinnor. Hemmet förestods av den frikyrkligt engagerade Emma Åhman⁴²⁹. Vid detta tillfälle blev han även presenterad för Mia Sahlberg, som var föreståndarinna för elementärläroverket för flickor.⁴³⁰ Resultatet blev att Carlson fick inbjudan att predika re-

ledde till diakonvigning år 1866 inom Central Illinois årskonferens. Han blev sänd till Sverige i missionsuppdag år 1869. Innan han år 1884 anlände till Finland hade han verkat i Kalmar, Karlskrona och Stockholm. Carlson 1921, s 5-14, 31-32; Ekholm, H 1971, s13; Svenska folkrörelser 1937, s 393.

⁴²⁶ Erikson 1895, s 76-77; Hurtig, M 1968, s 22,

⁴²⁷ Carlson 1921, s 102.

⁴²⁸ Otto Edvard Florell var född år 1840. Under sin tid i Amerika hade han blivit metodist genom verksamheten på Bethelskeppet i New Yorks hamn. Florell utnämndes till lektor i engelska språket vid Helsingfors Universitet år 1879. Han blev den förste föreståndaren för den juridiskt registrerade metodistförsamlingen i Helsingfors år 1891. Han dog år 1906. Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 30.

⁴²⁹ Emma Åhman, sedermera Mäkinen, tillhörde de frikyrkliga i Helsingfors. Lindahl 1943, s 46; NB nr 21 1915, s 165-166.

⁴³⁰ Mia Sahlberg tillhörde även hon friförsamlingen i Helsingfors, men blev nu intresserad av metodismen. Lindahl 1943, s 12, 18, 46-47.

dan följande söndag vid två gudstjänstillfällen i denna skola.⁴³¹ I början av september började man hålla sammankomster i en hyrd lokal vid Georgsgatan 12.⁴³² Detta var samma lokal där den år 1880 grundade friförsamlingen i Helsingfors hållit sina sammankomster 1882–83.⁴³³ Redan den 7 november 1884, alltså bara knappt tre månader efter B A Carlsons ankomst till staden, kunde man grunda en metodistförsamling i Helsingfors. Florell intogs som medlem med flyttningsbetyg från en metodistförsamling i Chicago. Vidare fanns det några personer vilka K J Lindborg redan i samband med sina predikobesök i huvudstaden intagit som medlemmar i metodistkyrkan innan det fanns någon församling på orten. Ytterligare fanns nu hela 23 nytillkomna vilka antecknades som provmedlemmar i församlingen.⁴³⁴

Efter någon tid fick man hyra en egen fastighet för den metodistiska mötesverksamheten i Helsingfors. Det handlade om en före detta affärslokal, där man kunde få plats för åtminstone 300 mötesdeltagare. Lokalen skall enligt uppgift ofta ha blivit ända till trängsel fylld av åhörare. I sin rapport till årskonferensen i Motala år 1885 berättar Carlson att han under det första året i Helsingfors hållit i medeltal fem eller sex andliga sammankomster per vecka. Varje söndag predikade han två gånger. Gudstjänsterna besöktes av folk från alla samhällsklasser, även om de flesta enligt Carlsons utsago verkar ha kommit från den längre socialgruppen. Carlson omnämner även det faktum att fyra studenter från *Helsingfors universitet* regelbundet deltagit i gudstjänstverksamheten. En av dessa fyra studenter namnges, nämligen Antti Mäkinen.⁴³⁵ En icke-metodistisk ögonvittnesskildring från slutet av 1880-talet ger en något annorlunda bild beträffande gudstjänstbesökarna i den metodist-episkopala

⁴³¹ Carlson 1921, s 103; Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 12-13,.

⁴³² Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 15.

⁴³³ Lindahl 1943, s 17-18, 46-47. Den första tiden kallades friförsamlingen i Helsingfors för *Guds församling i Helsingfors*. Lindahl 1943, s18, 23.

⁴³⁴ Carlson 1921, s 106-107; Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 14-16.

⁴³⁵ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1885, s 27.

församlingen. Det är Rafaël Hertzberg som i sin Helsingforsskildring *Helsingfors för trehundra år sedan och i våra dagar* även berättar om den metodistiska gudstjänsten:

När man besöker en gudstjänst här, finner man alla platser fullbesatta, så att en del åhörare fått taga sin tillflykt till angränsande rum. Det är till öfvervägande del kvinnor man ser, mest ur de bildade klasserna. Äfven de som ej äro klädda i hatt, hafva detta solida utseende, som utmärker ett högre trappsteg på den sociala och ekonomiska rangskalan, än hvad vi funno förhållandet bland Laestadianerna.⁴³⁶

Även Carlson själv omnämner att en del högre ståndspersoner hittade vägen till den metodistiska mötesverksamheten. Han berättar att till och med den ”ryska ministern”⁴³⁷ hade besökt någon gudstjänst, och den 18 januari 1885 hade dennes syster Aurora Karamzin⁴³⁸ befunnit sig bland gudstjänstbesökarna. Aurora Karamzin hade skänkt ett bidrag till införskaffande av orgel till möteslokalen. En engelska vid namn Francis L Parker hade anslutit sig till församlingen, grundat en sångkör och hon skötte också om musiken i guds-

⁴³⁶ Hertzberg 1888, s 178.

⁴³⁷ Den ”ryska ministern” var den förre ministerstatssekreteraren friherre Emile Stjernvall-Walleen. Han hade avgått från sin post i samband med Alexander III:s troninträde. Klinge 1996, s 211, 289.

⁴³⁸ Aurora Charlotta Stjernvall föddes i Björneborg år 1808. Efter att hennes far, som var landshövding i Viborg, hade dött, växte hon upp hos sin moster Minette von Willebrand i St Petersburg. Efter att hennes första man Paul Demidov hade dött gifte hon år 1846 om sig med Andrej Karamzin. Aurora Karamzin kom att göra en betydande social insats genom sin omfattande välgörenhetsverksamhet. Hon grundade den första barnträdgården i Helsingfors år 1861, vidare ett barnhem och år 1867 diakonissanstalten. På 1870-talet mottog Aurora Karamzin starka intryck av den engelska lorden Radstocks förkunnelse i St Petersburg och Helsingfors. I hennes närmaste umgängeskrets fanns därefter många som tillhörde den frikyrkliga rörelsen. Även *Frälsningsarméns* i Finland grundare Hedvig von Haartman tillhörde denna krets. Aurora Karamzin dog år 1902. Hurskainen 2002, s 19-22, 46-56, 73-95, 127-142; Könönen 1964, s 37-43; Murtorinne 2000, s 195-198. Ett flertal verk har skrivits om Aurora Karamzin, se t ex Qvarnström 1937; Saarisalo 1972.

tjänstlivet. Även Zacharias Topelius hade besökt den metodistiska gudstjänsten.⁴³⁹

Under den period Carlson kom att vara stationerad i Helsingfors predikade han även på ett stort antal andra platser både i huvudstadens närhet och längre bort ifrån huvudstadsregionen. Redan innan församlingen i Helsingfors hade grundats, hade Carlson hunnit vara på predikobesök i Ekenäs. De första mötestillfällena i Ekenäs ägde rum i läroverkets festsal den 3 november 1884. Detta första predikobesök fick en god respons. Man ville att Carlson framöver skulle komma på predikoresor till Ekenäs minst en söndag i månaden.⁴⁴⁰

B A Carlson beskrev metodismens framtidsutsikter i Finland på följande sätt i rapporten till Motalakonferensen år 1885:

Vår kyrka har onekligen goda utsikter för framgång i Finland. Ibland befolkningen är i allmänhet stor hunger efter att höra Guds ord, ehuru fördomarne för andra trosbekännare äro mycket stora, men det finska folket, med sitt lugna sätt, i synnerhet de svensktalande, är dock mycket tillgifvet oss svenskar. Föreningen med Ryssland utöfvar nog på dem ett ganska stort inflytande, men den gamla brödrakärleken till Sveas söner är dock ännu qvar, och min tro är den, att vårt arbete för själars frälsning skall icke förfela sitt mål bland dem.⁴⁴¹

Andliga missionsambitioner blandades här av predikanten Carlson på ett rätt sällsamt sätt samman med kulturella, politiska och historiska realiteter.

B A Carlson var inte den första metodisten som predikade i Helsingfors. Karl Johan Lindborg var även på den denna ort pionjärpredikant. Men Carlson var den som efter bara tre månaders vistelse i staden kunde grunda den första metodistförsamlingen i Helsingfors. Förutom att Carlson med sin verksamhet i stor utsträckning bidrog till att konsolidera den metodistiska etableringen i

⁴³⁹ Carlson 1921, s 108-109; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1885, s 28.

⁴⁴⁰ Ekholm, H 1986, s 3-4.

⁴⁴¹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1885, s 28-29.

Helsingfors, tog han även initiativet till att metodismen spred sig till Ekenäs och senare även till andra orter i Nyland.

Den framgång B A Carlson fick när det gällde verksamheten i huvudstaden måste beskrivas som rätt enastående. Stora mänskoskaror uppges regelbundet ha samlats till de i enkla lokaler hållna metodistiska gudstjänsterna. Även om de flesta av åhörarna var så kallat vanligt folk, måste det ha varit iögonfallande att personer som exempelvis Aurora Karamzin inte bara ville bevista ett enskilt mötestillfälle utan även ge ekonomiskt bidrag till arbetet. Carlson var tydligen inte heller sen att utnyttja det faktum att Aurora Karamzin besökt hans predikotillfällen. Hans rapport om händelsen gick vidare till Amerika, där den med tacksamhet noterades.⁴⁴² Intressant är även att konstatera att Carlson med sin verksamhet tidigt vann respons bland universitetets studenter. Man kan anta att det faktum att den universitetsanställda Florell anslöt sig till den av Carlson grundade församlingen bidrog till detta. Den av honom i rapporten till årskonferensen i Motala år 1885 omnämnda studenten Antti Mäkinen kom senare att bli en av den frikyrkliga rörelsens ledande gestalter.⁴⁴³ Här fanns alltså ytterligare en koppling mellan metodismen och den frikyrkliga rörelsen i ett tidigt skede. Till en diskussion kring detta fenomen återkommer jag i avsnitt 5.1.7.

Varför drogs folk av alla samhällsklasser till B A Carlsons mötesverksamhet? Jag har ovan i avsnitt 2.3.1 diskuterat metodismens koppling till det amerikanska samhället. Carlson hade redan i sin ungdom, föräldralös som han var, begett sig till Amerika. Det var inom ramen för den amerikanska metodismen

⁴⁴² I en översikt över den världsvida metodismen, skriven av Ammi Bradford Hyde år 1887, är det enda som överhuvudtaget berättas om metodismen i Finland följande: "In Finland, the nobility are aiding the society at Helsingfors. A minister of government and his sister, the Princess Karamsin, have attended and dealt generously." Hyde 1887, s 639.

⁴⁴³ Antti Mäkinen gifte sig med den tidigare i texten nämnda Emma Åhman. Han blev den svenska friförsamlingens anställd predikant för den finskspråkiga verksamhet man bedrev. Lindahl 1939, s 101-102.

som han hade fostrats till metodistpredikant. Den amerikanska metodisthistorikern John Dunstan kallar Carlson för *an American of Swedish birth*.⁴⁴⁴ Eventuellt ligger det mer i detta uttryck än vad Dunstan avsett. Theodor Arvidsson säger att Carlson präglades av en ”glödande hänförelse”.⁴⁴⁵ Det är knappast alltför långsökt att tänka sig att Carlson hade ett starkt självförtroende pga de livserfarenheter, både på det andliga och allmänmännskliga planet, han fått i Amerika.

Säkert gick en och annan helsingforsare till Carlsons predikotillfällen en gång och kanske rentav ett par gånger bara för själva underhållningsvärdet. Något nytt hade kommit till staden. Men det måste också ha funnits något som kvarhöll folk även efter att den första nyhetens behag lagt sig.⁴⁴⁶ Antagligen representerade metodismen något annorlunda och modernt utöver bara rena sensationsvärdet. Kopplingen till Amerika bidrog antagligen till intresset. Emigranter hade haft kontakt med metodismen i den nya världen. Deras berättelser gjorde att metodismen åtminstone indirekt förknippades med framgång, möjligheter och ideal på många olika plan, ekonomiskt, men sannolikt också politiskt. De amerikanska frihetsidealen verkade säkert attraherande. I vilken mån folk i allmänhet verkligen gjorde en sådan koppling mellan metodismen och drömmarna i framgångslandet Amerika är givetvis omöjligt att veta. Men åtminstone i någon utsträckning torde denna associationstankekedja ha bidragit till de första metodistpredikanternas framgång i arbetet. Man kunde till och med tillämpa *deprivationsteorin*, vilken jag presenterat i avsnitt 1.1.3, på den metodistiska väckelsen i Helsingfors. Förklaringen skulle i så fall vara att huvudstadsbefolkningen kompenserade bristen

⁴⁴⁴ Dunstan 1995, s 56.

⁴⁴⁵ Svenska folkrörelser 1937, s 393.

⁴⁴⁶ Det kan noteras att Rafaël Hertzberg i sin år 1888 publicerade Helsingforsskildring menar att ”det väl får antagas, att metodisternas religionslära är allmänt känd”. Hertzberg 1888, s 180. Detta kunde antyda att folk i allmänhet kände till metodismen redan innan de rikssvenska predikanterna upptog sin verksamhet i Finland. Man måste i så fall räkna med att dels Scotts verksamhet i Sverige under början av 1800-talet och dels Amerikaemigranternas vittnesmål bidragit till detta.

på politisk frihet och ekonomiska möjligheter med en religiös väckelse som hade en samhällspolitisk anstrykning.

5. MISSION I FINLAND – SVENSKA METODISTKYRKANS UPPDRAG 1885–1903

Karl Johan Lindborg och B A Carlson samt några andra rikssvenska metodistpredikanter hade genom sitt pionjärbete i Finland vunnit en del anhängare för den metodistiska rörelsen. Metodismen hade sedan ett par årtionden tillbaka varit känd bland finländska sjömän och hemvändande emigranter. Men vid mitten av 1880-talet hade även borgarna i flera österbottniska städer som Vasa, Gamlakarleby och Kristinestad samt även i den finländska huvudstaden fått stifta bekantskap med metodismen genom de nyligen grundade församlingar eller församlingsgrupper som väckte uppmärksamhet genom en från den etablerade lutherska kyrkan fristående andlig verksamhet. Arbetet växte och behövde en klar struktur. Den svenska metodistkyrkan ålades ett officiellt ansvar för spridningen av det metodistiska budskapet i den forna östra svenska rikshalvan. Det fanns en potential för ytterligare landvinningar, varför allt fler rikssvenska metodistpredikanter sändes över till Finland. Nya orter framför allt på svenskt språkområde men även i en del regioner där det finska språket var helt dominerande blev under senare delen av 1880-talet och under 1890-talet föremål för metodistisk missionsverksamhet. Även i St Petersburg startades en mission. Det stora och väldiga Ryssland hägrade som missionsprojekt för det amerikanska missionssällskapet.

I detta kapitel kommer jag att undersöka de rikssvenska metodistpredikanternas verksamhet i Finland under de sista femton åren av 1800-talet och åren strax över sekelskiftet. Vilka blev resultaten av deras arbete? Vilka ytterligare orter kom att beröras av metodismen genom sporadisk predikoverksamhet eller direkt församlingsetablering? Hur konsoliderades arbetet i fortsättningen på de orter där metodistförsamlingar grundats redan under början av 1880-talet? Vilka var de speciella verksamhetsmetoder som metodismen från Amerika via svensk förmedling förde med sig till Finland?

När metodistpredikanterna anlände till Finland kom de inte till en nation fattig på religion. Tvärtom, de hamnade på ort efter ort in i sammanhang präglade av en rad andra religiösa aktörer. I mötet med det lutherska prästerskapet, den evangeliska rörelsen och den frikyrkliga väckelsen uppstod olika konstellationer, vilka på ett avgörande sätt kom att inverka på metodismens spridning.

5.1 Finlandsdistriktet inom svenska metodistkyrkan 1885–1892

Vid svenska metodistkyrkans årskonferens i Motala 21-26 maj 1885 blev kyrkans missionsarbete i Finland avskilt från Stockholms distrikt och fick ställning som ett eget separat distrikt.⁴⁴⁷ Denna ordning blev sedan bestående i sju års tid fram till årskonferensen år 1892, då man beslöt att åtskilja verksamheten i Finland från den svenska metodistkyrkan så att metodismen i Finland fick status som en egen mission inom den världsvida metodismen. Predikanterna kvarstod dock även efter 1892 som medlemmar i den rikssvenska årskonferensen.⁴⁴⁸

I och med att Finlandsmissionen år 1885 lösgjordes från Stockholmsdistriktet kan metodismens första trevande initialskede i Finland betecknas vara ett avslutat kapitel. Metodismen var nu etablerad i Finland. Den ursprungligen på privat initiativ igångsatta och, framför allt, löst organiserade verksamheten fick nu allt fastare strukturer. Bengt August Carlson blev utnämnd till det nya Finlandsdistriktets första presiderande äldste.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1885, s 21.

⁴⁴⁸ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1892, s 12-13.

⁴⁴⁹ Ekholm, H & Dubrovin 1984 s 17; Elfving 1984, s 16.

Mikko Juva menar i sin *Valtiokirkosta kansankirkoksi* (Från statskyrka till folkkyrka) att årskonferensbeslutet i Motala 1885 att låta Finland bli ett eget distrikt inom den svenska metodistkyrkan skall uppfattas som de finländska metodisternas avståndstagande ifrån och en vilja till lösryckning ur lutherska kyrkan.⁴⁵⁰ Frågan är om man verkligen kan dra så långtgående slutsatser. Troligen spelade rent praktiska förhållanden en betydligt större roll vid fattandet av detta beslut. Det faktum att alla viktiga beslut rörande den metodistiska rörelsens verksamhet i Finland fram till år 1885 formellt skulle fattas vid sammanträden i Stockholm måste anses ha varit synnerligen opraktiskt med tanke på dåtida kommunikationsmöjligheter. I och med att Finland blev ett eget distrikt fick man sin egen verksamhetsledare i form av en presiderande äldste stationerad i Helsingfors, vilket för arbetets konsolidering var synnerligen betydelsefullt. Oberoende av en eventuell vilja till markering gentemot lutherdomen, måste Finlands formering till ett eget distrikt inom den metodistiska kyrkoorganisationen av rent praktiska skäl ha kommit förr eller senare.

5.1.1 Växande verksamhet i existerande församlingar

Under 1880-talets senare del fortsatte de rikssvenska predikanterna med arbetet att ge stadga åt den metodism som redan etablerats på några orter i Finland. När det nya Finlandsdistriktet grundades år 1885 fanns det metodistförsamlingar i Vasa, Gamlakarleby och Helsingfors. Det gällde att behålla det som redan vunnits på dessa orter samtidigt som man strävade efter att församlingsverksamheten skulle växa och nå allt fler individer. Presiderande äldste B A Carlson fortsatte ett framgångsrikt arbete i Helsingfors. I en något blygsammare omfattning växte även verksamheten i de österbottniska församlingarna.

⁴⁵⁰ Juva 1960, s 143.

Samtidigt som B A Carlson från år 1885 skulle sköta lednings- och tillsyningsfunktionerna för hela arbetet i Finland, skulle han även handha det omedelbara församlingsansvaret på lokalplanet i Helsingfors. Uppgiften som Helsingforsförsamlingens föreståndare skötte han sedan fram till årskonferensen år 1890.⁴⁵¹ År 1891 överflyttades han på egen begäran tillbaka till metodistkyrkans verksamhet i Sverige.⁴⁵²

B A Carlsons andra arbetsår i Helsingfors kom, enligt källuppgifterna, att betecknas av en ”ansenlig framgång” i församlingsverksamheten. Vid årsskiftet 1885–1886 upplevde man vad som beskrivits som en väckelsevåg.⁴⁵³ Händelseförloppet alldeles i början av år 1886 har av Carlson själv i självbiografin skildrats på detta sätt:

Över 60 personer blev väckta och omvända under vår första bönevecka på nyåret. Vid tacksägelsefesten den 9 januari vittnade över 50 personer, att de under den gångna veckan fått frid med Gud. Alla dessa nyomvända deltog med oss i Herrens nattvard följande söndag, och flertalet av dem intogs på prov i församlingen samma dag.⁴⁵⁴

I rapporten till årskonferensen i Stockholm den 27-31 maj 1886 skrev B A Carlson på följande sätt:

Den nybildade församlingen har alltså under årets lopp blifvit i det närmaste fördubblad, fastän några hafva utflyttat, en till himmelen, en till Sibirien och en till Amerika.⁴⁵⁵

⁴⁵¹ Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 19.

⁴⁵² B A Carlsons hustru hade dött och han hade blivit ensam med sex minderåriga barn, varför en återflyttning till Sverige ansågs nödvändig. Carlson 1921, s 144.

⁴⁵³ Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 18.

⁴⁵⁴ Carlson 1921, s 110.

⁴⁵⁵ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 37. Man kunde kanske tro att den medlem som flyttat till Sibirien hade blivit förvisad dit av myndigheterna, men den bilden ger inte den motsvarande anteckningen i kvartalskonferensprotokollet från 20.10. 1885: ”En profmedlem nämligen fröken Elise Fontell har flyttat till Sibirien, men kvarstå tills vidare i vår förening här.” KKA Helsingfors, Helsingfors sv metf

Det är möjligt att Carlson något överdriver framgången i verksamheten. Antalet omvända behöver inte nödvändigtvis ha varit så stort. En del av de personer som av Carlson beskrevs som nyomvända hade med stor sannolikhet i ett tidigare skede haft att göra med andra former av kristet församlingssliv eller kanske till och med olika väckelserörelser. Men statistiken över medlemsökningen i församlingen talar ändå ett tydligt språk. Den vid denna tid ungefär fjorton månader gamla metodistförsamlingen i Helsingfors fick ett betydande tillskott av nya medlemmar i början av år 1886. Detta positiva utvecklingsförlopp inom den metodistiska röreslen var inte någon källa till glädje inom andra andliga rörelser i staden. Inom den år 1880 grundade friförsamlingen upplevde man år 1886 som ett särskilt prövosamt och tungt år. Åtskilliga av friförsamlingens medlemmar övergick nämligen under detta år antingen till baptisterna, vilka hade bildat att en egen församling i Helsingfors i april år 1885, eller till metodisterna. Friförsamlingens medlemsantal minskade med en fjärdedel.⁴⁵⁶ Tydligt är att åtminstone några av de nya medlemmar som Carlson vann för sin församling kom från friförsamlingen.

Om relationen till de frikyrkliga var ansträngd, så verkar det däremot som om B A Carlson i ett tidigt skede skulle ha kommit på god fot med det lutherska prästerskapet. Carlson rapporterade år 1886 följande beträffande läget i huvudstaden:

Något öppet motstånd hafva vi icke rönt. Myndigheterna och presterskapet hafva hittills visat oss sin välvilja, med undantag af en och annan predikan af de senare mot den s.k. "villfarelsen". Många af presterskapet bevista likväl ofta våra gudstjänster och bemöta oss på det mest vänliga sätt.⁴⁵⁷

Synbarligen hade B A Carlson en helt annan personlighet och ett betydligt mer vinnande sätt än lokalpredikanten K J Lindborg, som nästan vart han än kom alltid hamnade i gräl med det lutherska prästerskapet. Två år senare, i

kvkfprot 20.10. 1885.

⁴⁵⁶ Edén 1930, s 107-109, 354; Lindahl 1943, s 47.

⁴⁵⁷ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 37.

rapporten till årskonferensen i Göteborg den 11-16 juli 1888, berättade nämligen Carlson stolt att man i gudstjänsten i Helsingfors söndagen den 29 april till och med haft glädjen att ha ”en af statskyrkans högt aktade biskopar” bland åhörarskaran.⁴⁵⁸ Det är fullt möjligt att denne biskop ville inspektera vad den metodistiska verksamheten gick ut på, men åtminstone uppfattade Carlson besöket enbart som något positivt. Enligt 1889 års verksamhetsrapport hade Carlson även fått möjligheten att predika i Nyslott vid två tillfällen. Inbjudan hade kommit från kyrkoherden i Nyslott, som hade upplåtit lutherska kyrkan ”och detta på en söndag”, som Carlson uttrycker sig.⁴⁵⁹ I rapporten året innan meddelade Carlson även från verksamheten i Åbo, där man till en början stött på lutherskt motstånd:

Åtskilliga af statskyrkans prester besöka t.o.m. ofta våra gudstjänster och hafva visat oss mycken vänlighet. (En af dem har t.o.m. en gång predikat på vår sal.)⁴⁶⁰

Även i den äldsta metodistförsamlingen i Finland, den i Vasa, expanderade arbetet under senare delen av 1880-talet. Sedan år 1884 hade Gustaf Wagnsson verkat i Vasa.⁴⁶¹ När Wagnsson år 1886 återvände till Sverige efterträddes han av Lars Linderoth.⁴⁶² Linderoth var inte ordinerad äldste utan lokalpredikant liksom pionjären Karl Johan Lindborg. Redan under sin första höst i Vasa fick Linderoth var med om medlemsökning i församlingen. Han kunde hälsa 38 nya medlemmar välkomna till församlingen under sitt första halvår. I och med detta nära nog fördubblades medlemsantalet i Vasa. Under Linde-

⁴⁵⁸ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 31.

⁴⁵⁹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 36.

⁴⁶⁰ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 32.

⁴⁶¹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 38.

⁴⁶² Lars J Wall Linderoth föddes i Wallkärra, Skåne år 1847. Han kom till andlig väckelse vid ett av pionjären Victor Wittings predikobesök i Lund. År 1882 fick han lokalpredikantsfullmakt och blev utnämnd till Lidköping-Axvalls krets. Efter Finlandstiden verkade han bland annat i Alingsås, Lekhyttan och Hallsberg. Sjukdom gjorde att han år 1898 drog sig tillbaka från den aktiva predikantgåringen. Han dog år 1927. Ekholm, H 1971, s 19; Wanqvist 1968, s 108; Årsbok Sverige 1928, s 130-131.

roths tid i Vasa grundades även församlingens första strängband. Efter tre år av verksamhet i Vasa återvände Linderoth till Sverige, där han kom att arbeta vidare som predikant på olika platser.⁴⁶³

Församlingen i Gamlakarleby kunde däremot inte rapportera några större framgångar under senare delen av 1880-talet. Vintern 1889 har visserligen beskrivits som väckelsetider i Gamlakarleby. *Helgelseförbundets*⁴⁶⁴ evangelister Nelly Hall⁴⁶⁵ och Ida Nihlén⁴⁶⁶ från Sverige besökte staden och höll väckelsemöten i samarbete med metodistförsamlingen. Mötena som hölls i rådhuset samlade i flera veckors tid en mängd åhörare.⁴⁶⁷ Den goda uppslutningen till trots blev dock möteskampanjens resultat magert beträffande medlemsökning bland metodisterna. Intressant i sammanhanget är det faktum att man inte hyste några betänkligheter beträffande predikande kvinnor. Faktum är kvinnor alltid fått spela en viss roll i det offentliga livet inom den metodistiska

⁴⁶³ Ekholm, H 1971, s 19-20, 1981, 4-5; Wanqvist 1968, s 108; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 40.

⁴⁶⁴ Det rikssvenska *Helgelseförbundet* grundades år 1887, men hade betydligt äldre rötter i det s k Närkesläseriet. Vidare fanns det inom rörelsen starka inflytelser från angloamerikansk helgelsereligiositet. Förbundet som från början enbart kunde ha personmedlemmar ville vara en missionsorganisation både för hemlandet och den s k hednavärlden, men utvecklades småningom till ett frikyrkosamfund. År 1927 ändrades stadgarna så att även hela församlingar kunde vara anslutna till *Helgelseförbundet*. Westin 1958, s 140-145, 187-191.

⁴⁶⁵ Nelly Hall var född 1848 i Väderstad, Östergötland. Efter att ha studerat till lärarinna i Stockholm och tagit examen 1868, verkade hon inom detta yrke i Göteborg fram till år 1882. Då inledde hon sin verksamhet som kringresande predikant. Gunner 2003, s 51-59; Svenska folkrörelser 1937, s 531

⁴⁶⁶ Ida Nihlén var född 1866 i Kristianstad. Hon hade tänkt bli operasångerska, men ändrade livsriktning efter en omvändelseupplevelse. Mellan åren 1886 och 1893 samarbetade hon med Nelly Hall och fungerade som sångsolist vid Halls väckelsemöten. Gunner 2003, s 149-154, 178-180.

⁴⁶⁷ Ekholm, H 1983, s 7; Ekholm, T 1933 s 21-22.

rörelsen. Redan John Wesley på sin tid tillät kvinnor att under vissa förutsättningar tala vid metodisternas möten.⁴⁶⁸

5.1.2 Nya predikanter för nya etableringar

Metodistpredikanterna nöjde sig inte bara med att se verksamheten utvecklas och medlemsantalet öka i de redan etablerade församlingarna. De strävade efter vidare expansion. Den metodistiska ideologi som inspirerade dem önskade vinna hela världen för skriftenlig helighet. Presiderande äldste B A Carlson kunde inte inskränka sitt arbete till enbart fortsatt församlingsbygge i Helsingfors. Han gjorde predikoresor till olika platser i Österbotten och även till Tammerfors, Kotka och Fredrikshamn. De flesta predikobesöken gjorde han dock av naturliga orsaker på olika orter i Nyland, nämligen Hangö, Brödtorp i Pojo, Borgå, Sibbo och inte minst till Ekenäs.⁴⁶⁹

På senhösten 1884, det år han anlände till Helsingfors, började B A Carlson göra regelbundna predikoresor till Ekenäs. Gång på gång samlades vid dessa predikobesök en trogen lyssnarskara. För att ge arbetet i staden en solidare grund behövde man en fast stationerad predikant. Uppdraget gick till Peter Jeppson⁴⁷⁰, som blev den tredje ordinerade rikssvenska metodistpredikanten

⁴⁶⁸ För en närmare beskrivning av kvinnornas möjlighet att predika inom den tidiga metodistiska rörelsen, se Chilcote 1991; Heitzenrater 1995, s 235-237. Se även Furseth 2002, s 209-210; Gunner 2003, s 27; Westerkamp 1999, s 112-130.

⁴⁶⁹ Carlson 1921, s 115-116.

⁴⁷⁰ Peter Jeppson var född i Skåne år 1849. Som 22-åring emigrerade han till Amerika, där han blev omvänd bland metodisterna. År 1877 återvände han till Sverige och anslöt sig till metodistförsamlingen i Lund. Efter genomgången predikantskola blev han först placerad i Ransäter. Åren 1882–85 hade han ansvar för församlingarna i Bjuv, Råå och Landskrona. År 1886 blev han ordinerad äldste. Efter åren i Finland verkade han på många platser i Sverige, bl a Nyköping, Hallsberg, Kumla

som fick utnämning till Finland. Efter att vid årskonferensen i Motala 1885 ha blivit skickad till Gotland och verkat där i ett halvår, blev Jeppson mitt i vintern kallad till missionsarbetet i Finland.⁴⁷¹

Väl framme i Ekenäs fick Jeppson - enligt vad källmaterialet uppger - uppleva en anseelig framgång i arbetet. Vid flera tillfällen lär det till och med ha varit så att folk inte fick plats i möteslokalen.⁴⁷² I Peter Jeppsons första kvartalskonferensrapport, i vilken han berättar om den allra första tidens verksamhet i Ekenäs, finns en intressant passus vilken måste tolkas så att man bland de troende i staden uppfattade att metodismen stod för en ny form av andlighet:

Det dröjde icke länge förrän elden började brinna, själar frälstes och några gamla troende fingo emottaga den högre välsignelsen, i hvilken de fröjdade sig med ousäglig glädje och förvånades mycket, att en så stor välsignelse fanns att få, men varit dold för dem i så många år.⁴⁷³

Den 5 december år 1886 grundades metodistförsamlingen i Ekenäs med nitton medlemmar.⁴⁷⁴ Sedan ökade medlemsantalet i snabb takt, så att Ekenäsförsamlingen på kort tid blev den tredje finländska metodistförsamlingen i storleksordning efter Helsingfors- och Vasaförsamlingarna. År 1887 rapporte-

och Nässjö. Han dog i Berga 1931. Ekholm, H 1971, s 17; Wanqvist 1968, s 101; Årsbok Sverige 1931, s 136-137.

⁴⁷¹ Carlson 1921, s 118-119; Elfving 1984, s 17; MKA Grankulla, Ekenäs metf kvkfprot 18.4. 1887. Färden över Ålands hav blev dramatisk för Jeppson och hans följeslagare Anders Gustaf Edlund. Det hela skildras i Ekenäs metodistförsamlings 100-årshistorik: "Man färdades med s.k. isbåt med segel över Ålands hav. Den vanliga postångaren låg infrusen i isen och isbrytare fanns inte. Mitt på Ålands hav brast isen och pastor Jeppson hamnade i vaken med hela kroppen. Med nöd och näppe lyckades man få honom upp på isen, där han blev tvungen att byta om till torra kläder. Hans ena sko följde med i djupet och några skor till ombyte hade inte den fattige metodistpredikanten. Sådan var hans första kontakt med Finland!" Ekholm, H 1986, s 4.

⁴⁷² Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 38-39.

⁴⁷³ MKA Grankulla, Ekenäs metf kvkfprot 18.4. 1887.

⁴⁷⁴ Ekholm 1986, s 5; MKA Grankulla, Ekenäs metf kvkfprot 18.4. 1887.

rades 31 medlemmar i full förening i Ekenäs, år 1888 50 i full förening och fyra provmedlemmar samt år 1889 65 medlemmar i full förening och 21 på prov.⁴⁷⁵ Även i Billnäs upptog Peter Jeppson predikoverksamhet innan han år 1889 fick förflyttning till Vasa.⁴⁷⁶

Den till metodismen för övrigt reserverat inställde seminarieriktorn F W Sundvall har i sina *Minnen från min lefnad*⁴⁷⁷ berättat att det i Ekenäs förekom ”en stark metodistisk rörelse, framkallad af metodistpredikanten Jeppson från Sverige”. Sundvall menade att den lutherska kyrkan i Ekenäs inte gav prov på någon särskilt stark andlighet utan tvärtom erbjöd ”sina medlemmar en ända till ytterlighet torftig själavård”.⁴⁷⁸ Om det var så illa ställt med den verksamhet som stod till buds på lutherskt håll, var det kanske inte så märkligt om Jeppson hade framgång i arbetet i staden.

En orsak till Jeppsons snabba framgång i Ekenäs var även den att han fick en hel del anhängare bland de frikyrkligt sinnade i staden. Initiativet till verksamhet i frikyrklig anda hade i Ekenäs tagits av redaktören F W Lönnbeck, som hade vistats i England och där kommit i kontakt med *Plymouth*

⁴⁷⁵ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 62; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 59; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 59.

⁴⁷⁶ Ekholm, H 1971, s 18; Ekholm, H 1986, s 5-6.

⁴⁷⁷ Fredrik Wilhelm Sundwalls memoarer *Minnen från min lefnad* har i manuskriptform funnits vid Åbo Akademis biblioteks handskriftsavdelning, men tyvärr förkommit någon gång på 1970-talet. De i texten förekommande bevarade citaten från Sundwalls memoarer är hämtade från Newman 1948, noten 1 på s 19, noten 4 på s 169-170.

⁴⁷⁸ Att rektor Sundvall inte var särskilt positivt inställd till metodismen framgår tydligt av följande omdöme: ”Vi kände oss icke tilltalade af [Jeppsons] framställningssätt, som alltför mycket stöter på method för att gå ihop med ev.-luthersk uppfattning.” Sundvall lär alltså inte ha haft något behov av att överdriva Jeppsons framgång i verksamheten. Newman 1948, s 170.

*Brethren*⁴⁷⁹ och mottagit starka intryck av denna rörelse. Väl hemkommen till Ekenäs startade han hösten 1883 den fria evangeliska verksamheten på orten. Ivrande för nykterhet utgjorde ett väsentligt inslag inom vad Lönnbeck själv kallade *Inre Missionen i Ekenäs*. Särskilt omfattande och framgångsrikt hade arbetet varit under år 1884.⁴⁸⁰ Någon friförsamling hade dock inte ännu grundats i staden. Detta kom att äga rum först år 1890.⁴⁸¹ S S Salmensaari, som år 1957 publicerade ett arbete om den finska frikyrklighetens historia, beskriver Jeppsons ankomst till Ekenäs på följande sätt:

När Lönnbeck flyttade från Ekenäs till Åbo, lämnades de frikyrkliga i Ekenäs utan ledare. Då sände metodisterna dit en predikant, vilken togs vänligt emot inom de frikyrkligas krets. Efter att under en tid ha arbetat tillsammans med dem grundade han en metodistförsamling, och då Lönnbeck återvände 1887 till Ekenäs, hade allianssinnet inom de troendes krets försvunnit ...⁴⁸²

När man läser Salmensaaris skildring av Jeppsons ankomst till Ekenäs kan man få den uppfattningen att man från metodistisk sida på ett illfundigt sätt passade på att värva frikyrkliga till den metodistiska rörelsen i en situation när den frikyrkliga verksamheten i staden befann sig i en svacka. Riktigt så enkelt förhöll det nu sig inte. Intressant nog tiger P W Lindahl beträffande utvecklingen i Ekenäs under senare delen av 1880-talet i sin annars så förtjänst-

⁴⁷⁹ Rörelsen *Plymouth Brethren* uppstod i England under början av 1800-talet bland en grupp anglikanska evangelikaler samt några frikyrkliga vilka tillsammans ville återvinna den första kristna kyrkans trosuppfattningar och synsätt. Stark betoning lades vid inväntan på Kristi andra tillkommelse. Man förkastade formulerade trosbekännelser och kyrkliga ämbeten. Molland 1976, s 295.

⁴⁸⁰ Lindahl 1939, s 115-119; Wejryd, H 1984, s 80-82.

⁴⁸¹ Holm & Söderlund 1991, förordet och s 1-4.

⁴⁸² Författarens egen översättning, citatet hos Salmensaari lyder i original på finska på detta sätt: ”Kun Lönnbeck muutti Tammisaaresta Turkuun, jäivät Tammisaaren vapaakirkolliset ilman johtajaa. Sillion metodistit lähettivät sinne saarnaajan, joka vapaakirkollisten piirissä otettiin ystävällisesti vastaan. Jonkun aikaa yhdessä heidän kanssaan työskentellenytään hän perusti metodistiseurakunnan, ja kun Lönnbeck 1887 palasi Tammisaareen, oli allianssimieli uskovaisten piiristä hävinnyt ...” Salmensaari 1957, s 91.

fulla skildring av den frikyrkliga rörelsens historia i jubileumsskriften inför Fria Missionsförbundets 50-års jubileum år 1939. Sakförhållandet var det att det fanns fler aktörer inblandade i sammanhanget 1885–86 än de ledande personligheterna inom den frikyrkliga rörelsen och metodistmissionen. Dessa aktörer fanns inom den till frikyrklighet väckta gruppen på lokalplanet i Ekenäs. I sin rapport till metodistkyrkans årskonferens i Stockholm 27-31 maj 1886 skriver presiderande äldste B A Carlson:

Ekenäs, en liten stad, som ligger omkring 100 verst från Helsingfors, har jag under året besökt och på inbjudning predikat en och annan gång. Strax efter nyåret kom därifrån en vänlig skrivelse, undertecknad af 29 personer, och bland dem var t.o.m. sjelfva den lutherske prestens egen dotter, hvilka enträget anhöllo, att ofördröjligen få en predikant af vår kyrka ditsänd, och om möjligt vore en ordinerad man. Vi ansåga att denna deras begäran var värd att beakta, hvadan vi gingo deras önskan till mötes och sände dem vår gode broder P. Jeppson ...⁴⁸³

Den metodistiska missionen expanderade i södra Finland vid mitten av 1880-talet, men detsamma fortsatte även att i någon mån gälla för Österbottens vidkommande. Verksamheten i Kristinestad hade i några års tid utgjort en del av Vasaförsamlingens arbete. Men år 1885 blev församlingen i Kristinestad självständig med ett medlemsantal på 17 personer.⁴⁸⁴ För att sköta verksamheten i denna församling sände man från Sverige Anders Gustaf Edlund⁴⁸⁵, som just blivit klar med sin utbildning vid metodistkyrkans predikantsskola i Uppsala. B A Carlson rapporterade till årskonferensen i Stockholm i

⁴⁸³ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 38.

⁴⁸⁴ Den första kvartalskonferensen i Kristinestads metodistförsamling hölls i april 1886. Medlemsantalet i församlingen var då 18 personer, varav tolv i full förening och sex på prov. MKA Grankulla, Kristinestads metf kvkfprot 28.4 1886.

⁴⁸⁵ Anders Gustaf Aronsson, sedermera Edlund, var född 1856 i Degerfors, Värmland, där han redan tidigt kommit i kontakt med metodismen. Edlund blev ordinerad till äldste år 1889 i samband med att han överflyttades tillbaka till arbetet i Sverige, närmare bestämt i Bengtsfors. Senare verkade han i bl a Åtorp, Lekhyttan, Hallsberg och Kumla, innan blev pensionerad år 1910. Han dog i Vintrosa 1946. Ekholm, H 1971, s 15; Elfving 1984, s 17; Wanqvist 1968, s 90; Årsbok Sverige 1946, s 162-164.

maj 1886 att Edlunds ankomst till Kristinestad inneburit ”en ganska god rörelse på platsen”.⁴⁸⁶ Men efter att ha verkat i Kristinestad i endast några månaders tid under första halvåret 1886 blev Edlund sänd till Gamlakarleby, som blev hans vistelse- och verksamhetsort för ett år framåt. Därefter sändes han tillbaka till Kristinestad, där han verkade 1887–89.⁴⁸⁷ Medlemsökningen i församlingen i Kristinestad blev i absoluta tal liten under denna tid. År 1889 rapporterade man 27 medlemmar i full förening.⁴⁸⁸

Olika metodistiska lokalpredikanter hade sporadiskt bedrivit predikoverksamhet i Åbo, vilket jag beskrivit ovan i kapitel 4.1.1. År 1886 gjorde ordinerade äldste B A Carlson sitt första predikobesök i Åbo. Då flera Åbobor bad om regelbunden metodistisk verksamhet i staden, beslöt Carlson hyra en centralt belägen predikolokal.⁴⁸⁹ I rapporten till årskonferensen i Karlskrona år 1887 uttryckte Carlson dock att det var ”ingen lätt sak att börja mission i denna mest aristokratiska stad”.⁴⁹⁰ Till hjälp i arbetet i Helsingfors hade B A Carlson 1886 fått Karl Emil Schildt,⁴⁹¹ en ung svensk lokalpredikant. Efter knappt ett år i huvudstaden blev Schildt utnämnd till vårdhavande predikant för Åboverksamheten.⁴⁹² I självbiografen uppger Carlson att metodistförsamlingen

⁴⁸⁶ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 38.

⁴⁸⁷ Ekholm, T 1933, s 84.

⁴⁸⁸ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 59. Vid årskonferensen i Stockholm år 1886 hade man rapporterat tolv medlemmar i full förening i Kristinestad. Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, statistisk tab I.

⁴⁸⁹ Carlson uppger i sin självbiografi (1921) att det första predikobesöket i Åbo skedde i februari 1886. Schildt uppger i en rapport skriven redan år 1888 att Carlsons första predikobesök i Åbo ägde rum på hösten 1886. Carlson 1921, s 124-125; ÅSMA Åbo, Åbo metf kvkonfprot 23.4. 1888.

⁴⁹⁰ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 39.

⁴⁹¹ Karl Emil Schildt var född år 1864 i Mönsterås, där han genom söndagsskolverksamhet vanns för metodismen. Ekholm, H 1971, s 21.

⁴⁹² Ekholm, H 1971, s 21; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 34-35; KKA Helsingfors, Helsingfors sv metf kvkfprot 26.7. 1887.

i Åbo grundades i december år 1886.⁴⁹³ Detta kan emellertid inte stämma, då rapporten till den svenska årskonferensen 1887 i Karlskrona inte omnämner saken. Däremot berättas angående verksamheten i Åbo i rapporten till årskonferensen i Göteborg 1888 följande:

En liten metodistförening har under året blifvit bildad och räknar nu 8 medlemmar i full förening samt 27 på prof.⁴⁹⁴

Tydligen har en feldatering insmugit sig i Carlsons självbiografi. Gunnar Larsons jubileumshistorik från år 1937 anger, om än något diffust och indirekt, 1887 som Åboförsamlingens grundläggningsår.⁴⁹⁵ I alla händelser var det Karl Emil Schildt som blev Åboförsamlingens första egna predikant. Det första kvartalskonferensprotokollet från Åbo är daterat den 23 april 1888. I detta protokoll ingår en rapport rörande församlingens tillblivelse skriven av Schildt. Trots att skildringen är detaljerad framgår det ändå inte tydligt av denna rapport vilket datum församlingen hade blivit organiserad, men det torde ha skett hösten 1887.⁴⁹⁶ I *Nya Budbärarens* decembernummer år 1887 rapporterade Schildt från verksamheten i Åbo:

Vår mission här är helt nyligen börjad hvarför jag icke har mycket att skriva om, men likväl vill jag meddela något från detta fält. ... Min första predikan härstädes hölls Söndagen den 12 Juni och hade jag glädjen att se salen nästan full av uppmärksamma åhörare, och hafva vi sedan dess haft våra gudstjänster väl besökta, isynnerhet om Söndagarna.⁴⁹⁷

Schildts verksamhetstid i Åbo blev inte lång. Han ville skaffa sig en predikantutbildning, och återvände därför till Sverige redan år 1888 efter bara ett

⁴⁹³ Carlson 1921, s 126.

⁴⁹⁴ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 32.

⁴⁹⁵ Larson 1937, s 1-5.

⁴⁹⁶ Schildt rapporterar att en klass bildats 9.10. 1887 och att presiderande äldste B A Carlson besökt Åbo 22.1. 1888 och att man då intagit tre medlemmar i full förening. ÅSMA Åbo, Åbo metf kvkfprot 23.4. 1888.

⁴⁹⁷ NB nr 12 1887, s 100.

arbetsår i Åbo.⁴⁹⁸ I varje fall var det metodistiska församlingsarbetet nu konsoliderat i Åbo.

Metodistförsamlingar grundades alltså under åren 1885-87 i Kristinestad, Ekenäs och Åbo. Därmed hade antalet finländska metodistförsamlingar till antalet fördubblats från tre till sex.

5.1.3 Metodistmission över språkgränsen

Efter att ha etablerat metodistisk verksamhet på en rad övervägande svenskspråkiga orter i Finland gick metodistpredikanterna under senare delen av 1880-talet in för arbete även bland finskspråkiga. De städer där detta först skedde på ett mera regelbundet sätt var Uleåborg och Björneborg.

Uleåborg omnämnes första gången som en ort med regelbunden metodistisk verksamhet i presiderande äldste B A Carlsons rapport till årskonferensen i Karlskrona 5-10 maj 1887.⁴⁹⁹ I detta fall kunde dock inte någon rikssvensk metodistpredikant ta åt sig äran till att initiativ togs för arbete på en ny ort. Bakgrunden var den att en av medlemmarna i metodistförsamlingen i Gamla-karleby, nämligen telegraftjänstemannen Alexander Oivo, tillsammans med sin hustru hade flyttat till Uleåborg år 1886. Oivo hade fått predikofullmakt av kvartalskonferensen i sin gamla hemförsamling, och han upptog genast en viss verksamhet i Uleåborg. B A Carlson gjorde ett predikobesök i Uleåborg 12-14 februari 1887. Laestadianerna hade intressant nog upplåtit sitt bönehus

⁴⁹⁸ ÅSMA Åbo, Åbo metf kvkfprot 3.9. 1888. Efter avslutade studier vid predikant-skolan i Uppsala verkade Schildt i Lund och Norrköping, innan han år 1897 emigrerade till Amerika, där han tjänstgjorde inom olika svenska årskonferenser. Han dog år 1927. Ekholm, H 1971, s 22; Wanqvist 1968, s 119.

⁴⁹⁹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 40.

för detta metodistiska möte. I samband med sitt besök inrättade Carlson en så kallad klass i staden i enlighet med den metodistiska ordningen. Med i denna grupp fanns även ett par från Sverige inflyttade metodister.⁵⁰⁰ Torsten Ekholm skriver om arbetet i Uleåborg:

Under en lång följd av år utgjorde Uleåborg sedan annex till Gamla Karleby, vars präster hade att nu och då predika även i den förstnämnda staden.⁵⁰¹

Någon stark förankring fick metodismen emellertid aldrig i Uleåborg. Betydligt mera framgångsrik blev den metodistiska etableringen i Björneborg. Pionjären Karl Johan Lindborg blev år 1887 sänd till Björneborg på officiellt uppdrag av metodistkyrkan.⁵⁰² Bakgrunden var den att B A Carlson i egenskap av ledare för den metodistiska missionen i Finland i oktober år 1886 erhållit en begäran om metodistisk predikoverksamhet från denna stad. Skrivelsen var undertecknad av 16 björneborgare.⁵⁰³

När Lindborg anlände till Björneborg i början av sommaren 1887 predikade han inledningsvis för de svenskspråkiga i staden, men fann genast att det skul-

⁵⁰⁰ Carlson 1921, s 122-123; Ekholm, T 1933, s 75. Som vi sett ovan i avsnitt 4.1.2 förekom det även på andra platser att laestadianerna upplät sina bönehus för metodistpredikanterna.

⁵⁰¹ Ekholm, T 1933, s 75.

⁵⁰² Vid årskonferensen i Motala år 1885 hade Karl Johan Lindborg återigen blivit stationerad i Gamlakarleby efter ett kortare mellanspel på Nybro krets i Småland. Nästa år blev det dock förflyttning till Kristinestad. Han verkade enligt egen utsago med framgång bland annat i byn Härkmeri i Lappfjärd strax söder om staden. Men efter bara ett år blev det åter förflyttning, för nu skulle verksamhet inledas i Björneborg. Ekholm, T 1933, s 82; Lindborg 1910, s 40-41.

⁵⁰³ SMA Helsingfors, Björneborgs metf kvkfprot 17.9. 1888; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 39-40. Protokollen anger felaktigt antalet undertecknare till 17, men Mäki-Mikola anger det riktiga antalet, nämligen 16. Mäki-Mikola 1983, s 21. Bland undertecknarna återfinns ingen med klart uttalat finskspråkigt namn. Mäki-Mikola har även visat att beträffande de undertecknare vilkas språktillhörighet kan spåras med hjälp av anteckningar i kyrkböckerna gäller att sex av sju hade svenska som modersmål. Mäki-Mikola, s 21-22.

le löna sig med finskspråkig verksamhet. Hjälp fick han av den apoteksanställda Jonas Wilhelm Häggman⁵⁰⁴ och folkskollärinnan Hilda Forsvik, vilka fungerade som tolkar vid möten med även finskspråkiga deltagare.⁵⁰⁵ Både Häggman och Forsvik hade tillhört den skara personer som avsänt brevet med begäran om predikohjälp till Carlson och utgjorde tydligen ledargestalter i sammanhanget. Bägge hade tidigare varit engagerade inom den frikyrkliga rörelsen.⁵⁰⁶ Forsvik hade blivit omvänd vid Hjalmar Braxéns möten. Häggman hade sommaren 1886 i samband med alliansmötet i Tammerfors försökt övertala någon ”waldenströmsk” missionär att komma till Björneborg, men misslyckats med detta företag.⁵⁰⁷

Under sommaren 1887 höll Lindborg och hans medhjälpare samlingar utomhus på gårdarna i staden. När det blev kallare hyrde man emellanåt någon lokal. Ibland fick man hålla de metodistiska mötena i nykterhetsföreningen *Alphas* stora samlingshus. Till bilden hörde att tolken Jonas Wilhelm Häggman under en period varit föreningsaktiv inom olika nykterhetsföreningar i Björneborg. I början av år 1885 hade han och Hilda Forsvik varit med och

⁵⁰⁴ Jonas Wilhelm Häggman som var född i Pedersöre år 1864 var farmaceut till yrket. Han kom att bli Finlands första infödde metodistpredikant. Han intogs på prov i den svenska årskonferensen 1888. På 1890-talet studerade han i Boston, USA, och verkade sedan under flera decennier inom den finskspråkiga metodistkyrkan i Finland. Han dog år 1946. Ekholm, H 1971, s 25-26; Hurtig, K 1923, s 66; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 30; Lehtonen 1972, s 103; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 9.

⁵⁰⁵ Ekholm, T 1933, s 82; Elfving 1984, s 17; Hurtig, K 1923, s 65-66; Lindborg 1910, s 42-43; Mäki-Mikola 1983, s 39.

⁵⁰⁶ Mäki-Mikola 1983, s 19-23.

⁵⁰⁷ SMA Helsingfors, J W Häggmans Kort berättelse om hvarför metodismen kom till Björneborg. Angående alliansmötet i Tammerfors, se Lars-Erik Wentins pro gradu-avhandling. Wentin 1983, s 37.

startat nykterhetsföreningen *Alpha*, vilken hade grundats i frikyrklig anda. Han kom även att fungera som denna förenings första ordförande.⁵⁰⁸

En personligt skriven skildring av bakgrunden till den metodistiska verksamheten i Björneborg finns bevarad. Skildringen som är daterad den 30 april 1888 bär titeln *Kort berättelse om hvarför metodismen kom till Björneborg* och är skriven av Jonas Wilhelm Häggman. Inte minst intressant är författarens redogörelse för sin egen andliga bakgrund:

Mitt föräldrahem var kristligt, ty föräldrarna hade blifvit väckta redan i sin ungdom under den pietistiska rörelsen (hvars deltagare buro s.k. "skörtetröjor" och kallades skörtafolket) i mellersta Österbotten och sedan varit med under väckelsen genom baptisternas värksamhet i Jakobstad och trakten däromkring. De slöto sig äfven till församlingen, därigenom blef granskningen af bibeln i hemmet en viktig sak och friare åsigter i religionsfrågor angående den "rena läran" och statskyrkan gjorde sig gällande. Familjen flyttade till Ekenäs i södra Finland år 1872, hvarest det andliga lifvet var alldeles dödt. Tio år senare uppstod en väckelse i denna stad genom f.d.sjömannen F.W.Lönnbecks kraftiga och överbevisande föredrag. Denne fick sedan en ung studerande vid Universitetet, Hj. Braxén, till hjälp och rörelsen tilltog. Mina föräldrar voro de första som anslöto sig till [de frikyrkliga] ...⁵⁰⁹

Jonas Wilhelm Häggman kom att bli Finlands första inhemska metodistpredikant. Denne Häggman hade alltså en släktbakgrund där pietism, baptism och frikyrklighet spelat en viktig roll. Olika väckelserörelser hade influerat och avlöst varandra i familjens historia.

Det metodistiska arbetet i Björneborg fick nästan omedelbart fasta former. I september 1887 grundades enligt det traditionella, av John Wesley instiftade, systemet en metodistisk klass i staden. Denna hade från början ett femtiotal

⁵⁰⁸ Lindborg 1910, s 42-43; Mäki-Mikola 1983, s 16-19. Orsaken till varför Häggman och Forsvik drog sig tillbaka från Alphas verksamhet var den att nykterhetsföreningen med tiden fick en allt lägre kristen profil. SMA Helsingfors, J W Häggmans Kort berättelse om hvarför metodismen kom till Björneborg.

⁵⁰⁹ SMA Helsingfors, J W Häggmans Kort berättelse om hvarför metodismen kom till Björneborg.

medlemmar.⁵¹⁰ Jarmo Mäki-Mikola beskriver i sin pro gradu-avhandling den metodistiska väckelsens begynnelse i Björneborg på detta sätt:

Under en tidsperiod av tre månader hade metodismen på detta sätt bitit sig fast i den björneborgska jordmånen och vunnit ett avsevärt understöd.⁵¹¹

Verksamhetens omfattning i Björneborg framgår av Lindborgs rapport till *Nya Budbäraren* i december år 1887. Vid det här laget hade man redan ett veckoschema med fyra samlingar varje söndag förutom både en svensk- och en finskspråkig söndagsskola och fyra sammankomster inne i veckorna. Mötesprogrammet på söndagar bestod av ett helgelsemöte på förmiddagen, på eftermiddagen ett svenskspråkigt predikotillfälle och på kvällen två finskspråkiga möten i två olika lokaler samtidigt. Det är givet att Lindborg behövde flera medhjälpare för att kunna hålla en sådan verksamhet i gång. Detta vittnade han även själv om i rapporten:

Vi hafva goda medhjälpare. Gud har uppväckt sådana; ära vare hans namn. Tvenne lärarinnor deltaga flitigt i söndagsskolverksamheten och en af dem, fröken F-k, biträder som tolk uti de finska mötena. Äfven ett par unga män är oss till stor hjälp, såväl med förmaningstal som i bönen.⁵¹²

Vidare kan från metodismens första tid i Björneborg nämnas att när man under nyårsnatten 1887–88, alltså bara drygt ett halvår efter att verksamheten startat, höll en s k vaknattsgudstjänst i nykterhetslokalen lär ca 400 personer ha varit samlade.⁵¹³ En församling grundades av den till metodismen omvända

⁵¹⁰ SMA Helsingfors, Björneborgs metf kvkfprot 17.9. 1888. Beträffande det metodistiska klasssystemet, se avsnitt 2.1.3 i detta arbete.

⁵¹¹ Författarens egen översättning, citatet hos Mäki-Mikola lyder i original på finska på detta sätt: ”Kolmen kuukauden aikana metodismi oli näin pureutunut porilaiseen maaperään ja saanut huomattavaa kannatusta.” Mäki-Mikola 1983, s 41.

⁵¹² NB nr 1 1888, s 10.

⁵¹³ Lindborg 1910, s 43; NB nr 2 1888, s 22. Lindborg själv uppger att den fullsatta nykterhetslokalen rymde ca 500 personer, medan Mäki-Mikola anger antalet till ca 400. Mäki-Mikkola, s 39.

skaran i Björneborg i september 1888.⁵¹⁴ Lindborg, som kom att stanna fyra år i staden,⁵¹⁵ beskriver själv arbetet i Björneborg under den första tiden:

Verksamheten fortsattes sedan under Guds rika välsignelse och det var ingenting ovanligt att 10 à 12 personer begärde förböner söndagligen vid aftonmötena. Och då man besinnar, att verksamheten bedrefs med tillhjälp av tolk, är det förvånande att vi så snart kunde bilda församling på 80 personer, t.o.m. vid enskilda möten i hemmen frälste Gud själar genom att använda tolk.⁵¹⁶

Den första finskspråkiga metodistförsamlingen var nu ett etablerat faktum.⁵¹⁷ Motståndet mot den metodistiska verksamheten blev emellertid starkt i Björneborg. Förmodligen kan detta motstånd beskrivas som det starkaste motstånd metodistisk verksamhet upplevt någonstans i Finland överhuvudtaget. Enligt Lindborg var det en prästman, vilken även var redaktör för tidningen *Satakunta*, som gick i bräsch för agitationen emot honom och metodismen.⁵¹⁸ Det blev mycket oroligt på möten och sammankomster. Vid ett till-

⁵¹⁴ Mäki-Mikola 1983, s 53; NB nr 11 1888, s 132.

⁵¹⁵ Lindborg 1910, s 48.

⁵¹⁶ Lindborg 1910, s 44. När Lindborg i självbiografen talar om ”en församling på 80 personer”, avser han den klass som grundades i september 1887 och som snabbt tillväxte i fråga om medlemsantal. När församlingen grundades i september 1888 bestod den av sju personer i full förening. SMA Helsingfors, Björneborgs metf kvkfprot 17.9. 1888.

⁵¹⁷ Enligt Mäki-Mikola skulle Björneborgsförsamlingen redan från första början vid grundandet ha varit uttalat finskspråkig, men vad han egentligen bygger detta påstående på förblir oklart. Mäki-Mikola 1983, s 54. I sin rapport till *Nya Budbäraren* i maj 1888 uppger Lindborg att medlemmarna ”i föreningen” till största delen var finskspråkiga. Med ”förening” avser Lindborg här förmodligen den klass som grundats året innan, för i kvartalskonferensprotokollet 17.9. 1888 använder han helt uppbart orden ”förening” och ”klass” för att beteckna samma sak. NB nr 6 1888, s 71; SMA Helsingfors, Björneborgs metf kvkfprot 17.9. 1888.

⁵¹⁸ Prästmannen i fråga var Reinhold Grönwall. Lindborg 1910, s 45; Mäki-Mikola 1983, s 43-45, 47-48, 50; SMA Helsingfors, Björneborgs metf kvkfprot 17.9. 1888. Noteras bör att Grönwall inte var medlem i *Evangelieföreningen*, i alla fall förekommer hans namn inte i Koskenniemis medlemsförteckning över präster inom rörelsen 1873–1895. Koskenniemi 1967, s 291.

fälle hände det till och med att en kvinna på hemväg från ett metodistiskt möte blev slagen och knuffad i vägdiket. Namninsamlingar gjordes mot den farlige predikanten och kyrkorådsförbud följde. Lindborg vände sig dock själv till domkapitlet, vars utslag blev att man inte ville blanda sig i lärostriderna i Björneborg. Med domkapitlets utslag i handen uppsökte Lindborg kyrkoherde K E Stenbäck. Efter en häftig diskussion, varvid Lindborg hotat gå till världspressen ifall man skulle fortsätta att försöka hindra hans verksamhet, blev det enligt Lindborgs egen berättelse betydligt lugnare förhållanden.⁵¹⁹

Jarmo Mäki-Mikola anger att Björneborg var ett av den evangeliska rörelsens starkaste fästen i Finland under 1880-talet.⁵²⁰ Lauri Koskenniemi har ingående studerat denna lutherska väckelserörelsens kolportörsverksamhet och utbredning under de sista tre årtiondena av 1800-talet. I sin *Suomen Evankelinen liike 1870–1895* presenterar han bl a rörelsens medlemsstatistik. Relativt livlig kolportörsverksamhet förekom från *Evangeliiöreningens* sida i Björneborgstrakten. Kolportören J G Wahlström bodde själv i Björneborg.⁵²¹ I sin slutgiltiga analys av den evangeliska rörelsens aktivitet på olika orter i landet under tidsperioden 1875–1895 ger Koskenniemi ett högt poängtal för Björneborg, delad tredjeplats tillsammans med Viborg efter ledande Helsingfors och Åbo.⁵²² Det faktum att den evangeliska rörelsen hade ett relativt starkt fotfäste i Björneborg kan anses utgöra en delförklaring till å ena sidan varför metodismen vann insteg i staden, och å andra sidan till varför motståndet blev starkt. Skillnaden mellan de bägge rörelserna var så pass liten, att de kunde tänkas attrahera samma potentiella anhängarskara, medan den skillnad som fanns var tillräcklig för att skapa åtskillig polemik. Den lutherska kritiken mot

⁵¹⁹ Lindborg 1910, s 45-48; Mäki-Mikola 1983, s 48-52, 55.

⁵²⁰ Mäki-Mikola 1983, s 60.

⁵²¹ Koskenniemi 1967, s 151-154.

⁵²² Koskenniemis poängtal är ett slags jämförelsetal, vilka han räknat fram på basen av på olika föreningsaktiviteter såsom medlemsantal, donationer, litteraturspridning, kolportörsverksamhet osv. Koskenniemi 1967, s 278-281.

metodismen i Björneborg betonade särskilt avsaknaden av förkunnelse om och den bristande respekten för sakramenten inom denna rörelse.⁵²³

Den rikssvenska metodistpredikantmissionen hade tagit ett avgörande steg i expansionsverksamheten i Finland. Genom etableringen av församlingsarbete i Björneborg i slutet av 1880-talet hade metodismen gått över språkgränsen och visat att den även var en väckelserörelse med ambitioner att nå den finskspråkiga befolkningen i Finland.

5.1.4 Ytterligare förstärkning av predikantkåren i Finland

Under senare delen av 1880-talet anlände ytterligare ett antal rikssvenska predikanter till det metodistiska missionsarbetet i Finland. En del av dem avlöste kollegor vilka återvände till Sverige efter några års arbetsinsats i Finland. Andra sattes in för att avlasta arbetsbördan för predikanter som redan var och förblev stationerade i landet.

År 1887 kom Gustaf Alfred Hidén⁵²⁴ till Gamlakarleby, där han avlöste Anders Gustaf Edlund som åter hade fått utnämning till Kristinestad. Hidén studerade finska under tjänsteåren i Gamlakarleby, vilket skulle komma att få stor betydelse för hela det metodistiska arbetet i Finland längre fram. Efter tre

⁵²³ Mäki-Mikola 1983, s 46-47, 52-53.

⁵²⁴ Gustaf Alfred Hidén var född 1863 i Nora. Som barn växte han upp i Lekhyttan, dit metodistisk verksamhet spridit sig från Örebro. Vid sexton års ålder anslöt han sig till Lekhyttans metodistförsamling, som tjugoföråring fick han lokalpredikantsfullmakt. Perioden 1885-87 genomgick han predikantskolans utbildning. Ekholm, H 1971, s 23; Ekholm, T 1933, s 84; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 31.

arbetsår i Gamlakarleby fick Hidén en ändamålsenlig förflyttning till det tvåspråkiga församlingsarbetet i Björneborg år 1891.⁵²⁵

Även på andra orter blev det avlösning inom den rikssvenska predikantkåren i Finland. Vid årskonferensen i Visby 31.7-4.8. 1889 fick Peter Jeppson förflyttning från Ekenäs till Vasa, där han kom att verka i två års tid fram till 1891. Pga svag hälsa blev han tjänstledig och flyttade tillbaka till Sverige.⁵²⁶ Anders Grönblad⁵²⁷ efterträdde Jeppson först i Ekenäs år 1889 och sedan igen i Vasa år 1891. Under Grönblads tid i Ekenäs växte församlingens hela medlemsantal till över 100 personer och behovet av en egen kyrkolokal blev alltmer påträngande. Grönblad kom därför att ägna en hel del av sin kraft åt kyrkbygget i Ekenäs, vilket blev klart år 1891.⁵²⁸

Vid årskonferensen i Göteborg 11-16 juli 1888 fick Herman Rabe⁵²⁹ utnämning till Helsingfors. Han skulle bistå B A Carlson i det omfattande arbetet i Finlands huvudstad. Carlsons arbetsuppgifter, att dels handha den växande Helsingforsförsamlingen och dels leda missionsarbetet i hela Finland med förgreningar in i Ryssland, hade vuxit till den grad att de var svårskötta för en

⁵²⁵ Ekholm, H 1971, s 23-24; Ekholm, T 1933, s 84-85.

⁵²⁶ Ekholm, H 1971, s 18; Ekholm, H 1981, s 5-6; Ekholm, H 1986, s 6.

⁵²⁷ Anders Grönblad var född 1865 i Dannemora, Uppland. Genom söndagsskolverksamhet kom han i kontakt med metodismen. Som adertonåring började han predika, och vägen gick vidare till predikantskolan. Sin första utnämning fick han till Stenhamra 1886. Ekholm, H 1971, s 29; Svenska folkrörelser 1937, s 515; Wanqvist 1968, s 94; Årsbok Sverige 1959, s 157-159.

⁵²⁸ Ekholm, H 1971, s 29; Ekholm, H 1981, s 6; Ekholm, H 1986, s 6.

⁵²⁹ Herman Rabe var född 1863 i Visby. Hans far, färgaren Carl Rabe, tillhörde de första metodisterna på Gotland. Herman Rabe växte alltså upp i en metodistisk hemmiljö. Sin första utnämning fick han 1886 vid 23 års ålder till metodistförsamlingen i Nässjö, där han verkade i två år. Efter tolv år i Finland återvände han år 1900 till Sverige, där han verkade i bl a Munksfors, Göteborg och Gävle. Han dog i Linköping år 1924. Ekholm, H 1971, s 27; NB nr 20 1924, s 157; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 37; Svenska folkrörelser 1937, s 893; SVS nr 39 1924, s 39.

enda person. Därför genomförde man en genomgripande förändring vid årskonferensen i Visby 1889. B A Carlson blev nu enbart presiderande äldste för Finlands distrikt men med en utnämning även för St Petersburg och Viborg, medan ansvaret för församlingsarbetet i Helsingfors helt överfördes på den unge Herman Rabe.⁵³⁰

Rabes tid i Helsingfors verkar inte ha varit särskilt märklig. Inga stora framgångar rapporterades under dessa år. Han förflyttades år 1891 till församlingen i Ekenäs, där han som efterträdare till Anders Grönblad däremot skulle komma att få bevittna en fortsatt medlemsökning i församlingen.⁵³¹ Speciella veckor av bönemöten arrangerades om vilka rapporterades på följande sätt:

Folk kom med till stunderna av bön ofta av ren nyfikenhet, eller t.o.m. för att störa och ställa till oreda. Men innan mötet var slut upplevde man syndanöd och frälsningsvisshet. Vid nästan varje mötestillfälle var det någon som bad om församlingens förbön till frälsning.⁵³²

Herman Rabe stannade i Ekenäs till år 1897, då det åter i Anders Grönblads fotspår blev flyttning till Vasa.⁵³³ Hjalmar Bergqvist⁵³⁴ anlände till Finland år 1889 och fick utnämning till Kristinestad, där han verkade i två års tid. År

⁵³⁰ Ekholm, H 1971, s 27; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 36-37.

⁵³¹ Ekholm, H 1971, s 27; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 39.

⁵³² Ekholm, H 1986, s 9.

⁵³³ Ekholm, H 1971, s 27; Ekholm, H 1986, s 9.

⁵³⁴ Hjalmar Bergqvist var född 1864 i Ånimskog, Dalsland. Efter avslutade studier vid predikantskolan år 1887 fick han sin första utnämning till Hillringsberg i Värmland. I och med flyttningen till Finland år 1889 skulle han aldrig mer återvända till Sverige. Han dog i Malm, Helsingforsregionen år 1937. Ekholm, H 1971, s 31; Wanqvist 1968, s 86; Årsbok Finland 1937, s 71-73. Torsten Ekholm beskriver Hjalmar Bergqvist på följande sätt: "en stilla och försynt faderlig vän, som alltid visade sin ödmjukhet ävensom sin glädje över varje liten vänlighet och uppskattning man ådagalade. Som nitälskande själasörjare var han ett föredöme även om han inte ägde så stora talanger som talare." Kolsva, Torsten Ekholms Vårt livs rika resa – Blad ur minnenas bok band III, s 269.

1891 blev det för Bergqvists del förflyttning till Gamlakarleby.⁵³⁵ Det året anlände Nils Johan Rosén⁵³⁶ från Malmö till Finland med utnämning till Helsingfors. Vid årskonferensen i Uppsala 29.7-3.8. 1891 fick B A Carlson på egen begäran avlösning på posten som presiderande äldste för Finlands distrikt.⁵³⁷ I hans ställe inträdde Johannes Roth⁵³⁸. Roth kom att verka i några års tid i ledningen för metodistkyrkans mission i Finland och Ryssland.⁵³⁹ I sin första rapport över verksamheten i Finland inför årskonferensen 1892 skrev Johannes Roth, efter att bland annat ha berättat om en viss framgång beträffande medlemsskapsstatistiken:

På grund af den stora hungersnöd, som i år rådt inom landet, hafva nästan alla lifsförnödenheter varit mycket dyrare i år än i fjor, och två af predikantfamiljerna hafva varit i stort trångmål för sitt dagliga bröd. Den lilla lönen har ej räckt till så att de kunnat få ordentlig föda och klädnad. Vi hoppas dock att det värsta nu är öfver och vi se framtiden an med godt mod.⁵⁴⁰

⁵³⁵ Ekholm, T 1933, s 85.

⁵³⁶ Nils Johan Rosén var född 1858 i Bollnäs. Under studietiden i Kristinehamn kom han till tro. Han sahlade då om för en predikantbana. Efter avslutad utbildning vid metodistkyrkans predikantskola 1884 fick han Vallda och Släp på svenska västkusten nära Göteborg som första utnämning. Där verkade han i två års tid. Sedan följde fem år i Malmö, innan han fick utnämningen till Helsingfors. Rosén blev ordinerad äldste år 1888. Han dog i Helsingfors år 1937. Ekholm, H 1971, s 35; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 43; Svenska folkrörelser 1937, s 913; Wanqvist 1968, s 118; Årsbok Finland 1937, s 73-74. Torsten Ekholm beskriver N J Rosén på följande sätt: "Det vilade en viss monumentalitet och kraft över honom både som predikant och personlighet, vilket ock kom till synes i hans yttre gestalt. Seg och kraftfull var han in i det sista." Kolsva, Torsten Ekholms Vårt livs rika resa – Blad ur minnenas bok band III, s 269.

⁵³⁷ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 43.

⁵³⁸ Johannes Roth var född år 1850 i Algutstorp nära Alingsås i Västergötland. Redan ett år efter sin omvändelse fick han lokalpredikantsfullmakt. Sin första utnämning som vårdhavande predikant fick han som 22-åring till församlingen i Gävle. Ekholm, H 1971, s 33; Wanqvist 1968, s 118.

⁵³⁹ Ekholm, H 1971, s 33-34.

⁵⁴⁰ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1892, s 27.

Från och med den senare delen av 1880-talet var utsändandet av rikssvenska metodistpredikanter till Finland som en del av den svenska metodistkyrkans ordinarie missionsarbete definitivt satt i system. Detta skall jämföras med förhållandena i början av 1880-talet då K J Lindborg vid flera årskonferenser förgäves hade försökt få över predikanter till Finland. Skillnaden var den att B A Carlson i egenskap av presiderande äldste för Finlandsdistriktet och stationerad i Helsingfors med en helt annan auktoritet kunde kalla över predikanter allt efter behoven och det med kort varsel.

5.1.5 Det tryckta ordet i metodismens tjänst

I metodistmissionen var predikanterna den huvudsakliga resursen som man förlitade sig på för rörelsens expansiva arbete. Men under 1800-talets gång började man även i allt större utsträckning ty sig till olika hjälpmedel i missionsarbetet. Inom den internationella metodismen hade man sedan början av 1800-talet med framgång använt sig av det tryckta ordet för spridandet av rörelsens budskap. I Amerika hade den metodistiska publikations- och förlagsverksamheten vuxit fram på ett enastående sätt. Av särskild betydelse inom detta arbete var den insats som gjordes av Nathan Bangs⁵⁴¹. År 1820 fick Bangs i uppdrag att fungera som förvaltare för the *Methodist Book Concern*, som då var ett kämpande, närmast bankrutt, förlag utan egna fastigheter. Fyrtio år senare, nämligen år 1860, hade den metodistiska bokkoncernen utvecklats och expanderat i sådan utsträckning att den då var världens största förlag. Bangs förnyade den månatliga tidskriften *Methodist Magazine*. Vidare intro-

⁵⁴¹ För personuppgifter rörande Nathan Bangs, se avsnittet 2.3.1 *Metodismen och det amerikanska samhället*.

ducerade han år 1826 *the Christian Advocate and Journal*, vilken två år senare blev metodistkyrkans officiella organ.⁵⁴²

I ett tidigt skede av missionsarbetet i Norge hade missionssekreterare Durbin påtalat bristen på metodistisk litteratur. Han menade att avsaknaden av lämplig litteratur utgjorde ett stort hinder i rörelsens verksamhet. Även Inger Furseth menar att denna brist på metodistisk litteratur under begynnelseskedet måste ha haft en begränsande inverkan på den metodistiska rörelsens möjligheter att expandera i Norge.⁵⁴³

När metodistmissionen inleddes i Finland var man angelägen om att snabbt få igång litteraturspridning. Presiderande äldste B A Carlson hade kommit i kontakt med och vunnits för metodismen i Amerika. Han hade där sett hur metodistkyrkan gjorde stora ansträngningar för att sprida budskapet genom tidskrifts- och förlagsverksamhet. Även i Sverige hade man inom predikantkåren verkat för att få igång liknande verksamhet efter amerikansk förebild. Våren 1869 fick Sveriges metodister sin egen tidskrift i *Lilla Sändebudet*, som år 1882 bytte namn till *Svenska Sändebudet*. Superintendenten Victor Witting, som själv under tiden i Förenta staterna startat det svensk-amerikanska *Sändebudet*, var mån om litteraturarbetet i Sverige och sökte bidrag från traktatsällskapet i Amerika. Brevledes till Amerika kunde han år 1875 rapportera att *Lilla Sändebudet* hade 4.000 prenumeranter.⁵⁴⁴

För de finländska behoven började B A Carlson år 1886 utge *Nya Budbäraren, tidskrift för kristlig uppbyggelse och nykterhet*. I sex års tid var han redaktör för denna tidskrift. Under dessa år hade *Nya Budbäraren* en upplaga

⁵⁴² Hatch 1989, s 202-204. *Christian Advocate and Journal* kom att på sin tid att bli Förenta staternas mest spridda tidskrift med ungefär 25.000 prenumeranter. Hatch 1989, s 204.

⁵⁴³ Furseth 2002, s 235, 269.

⁵⁴⁴ Carlson 1921, s 85; Hurtig, M 1968, s 22, 24.

på i snitt 1000 exemplar per månad.⁵⁴⁵ Tidskriften höll sig med ett format om i regel åtta, ibland tolv, sidor. Innehållet bestod i första rummet av predikningar eller annat material av uppbyggelsekaraktär. Men varje nummer innehöll även under rubriken *Från missionsfältet* eller *Kyrka och mission* notiser och rapporter från metodismens landvinningar både på hemmaplan och långt borta. Påfallande ofta rapporterade man även om händelser inom andra trosriktningar.⁵⁴⁶ Tydligt är att Carlson saxade en hel del av sitt material från riks-svenska eller amerikanska tidningar.

På detta sätt utförde B A Carlson ett banbrytande arbete inom den metodistiska publikationsverksamheten i Finland med konsekvenser långt fram i tiden. *Nya Budbäraren* är fortfarande Finlands svenska metodistkyrkas officiella publikation.⁵⁴⁷

5.1.6 Söndagsskolverksamhet

Söndagsskola av den så kallade amerikanska typen introducerades i Finland av baptisterna och de frikyrkliga. Anna Heikel inledde söndagsskolverksamhet på Rosenlunds prästgård i Pedersöre troligen samma år som hon blev baptist, nämligen år 1868. Emilia Humble och Alba Hellman startade en frikyrklig söndagsskola i Vasa år 1871.⁵⁴⁸ Redan tidigare existerade det söndagsskolverksamhet i Finland. Men den söndagsskola av den äldre typen som hade funnits inom ramen för den lutherska kyrkans verksamhet var en läxläs-

⁵⁴⁵ Carlson 1921, s 114-115; Elfving 1984, s 17.

⁵⁴⁶ NB 1886-1891.

⁵⁴⁷ NB nr 1 2005.

⁵⁴⁸ Holtti 1989, s 99; Lindfors 1983, s 10; Näsman 1962, s 72.

ningsskola där barnen bland annat lärde sig innantilläsning.⁵⁴⁹ Inom den nya söndagsskolan av andaktstyp utgjorde inte minst den nya repertoaren av andliga sånger ett viktigt inslag vilket bland andra Ingvar Dahlbacka belyst i artikeln *Söndagsskolan bidrog till väckelse i Terjärv*.⁵⁵⁰ Den nya söndagsskolformen kallades amerikansk därför att den hämtade sin inspiration, inte minst på sångens område, från anglosachsiskt håll.⁵⁵¹

Inom den amerikanska metodismen fanns det ett starkt engagemang för söndagsskolverksamhet. År 1827 grundades *the Sunday School Union of the Methodist Episcopal Church (SSU)*. Nathan Bangs, som vi stött på tidigare inom ramen för denna undersökning (avsnitten 2.2.2, 2.3.1 och 5.1.5), blev sekreterare för detta söndagsskolförbund. I statistiken för år 1830 rapporterade man över 150.000 söndagsskolelever.⁵⁵² År 1868 valdes John Heyl Vincent⁵⁵³ till sekreterare för SSU. Vincents tjugo år långa tid inom det amerikanska söndagsskolarbetet kom att innebära en rad moderna förändringar inom verksamhetsformen. Han introducerade en metodistisk söndagsskoltidning, lärarhandledningar och träningsinstitut för söndagsskollärare. Det system med förtryckta söndagsskollektioner i folderformat som Vincent introdu-

⁵⁴⁹ Ruuth 1928, s 11-97; Sändebudet (Finland) nr 2 1998, s 18-19.

⁵⁵⁰ Sändebudet (Finland) nr 2 1998, s 18-19.

⁵⁵¹ Näsman 1962, s 72. I söndagsskolorna använde man sig av de rikssvenska bröderna Palmqvists sångbok *Pilgrimssånger*. Gustaf Palmqvist hade varit i Amerika och där blivit baptist. Brodern Per Palmqvist, som även han blev baptist, hade bl a genom George Scotts förmedling stått i kontakt med ledande söndagsskolkretsar i London. Per Palmqvists verksamhet fick stor betydelse för söndagsskolan inom den baptistiska rörelsen i Sverige. Selander 1973, s 141-150; Sändebudet (Finland) nr 2 1998, s 19; Westin 1958, s 64-65.

⁵⁵² Kinghorn 1999, s 114; Kirby & Richey & Rowe 1998, s 181.

⁵⁵³ John Heyl Vincent föddes i Tuscaloosa, Alabama år 1832. Redan under barndomen flyttade han tillsammans med sin föräldrar, som var engagerade metodister, till Pennsylvania. Vincent blev lokalpredikant år 1850 och ordinerad till äldste år 1857. Han stora intresse för kristen undervisning ledde honom till ett omfattande engagemang inom söndagsskolarbetet. År 1888 blev han vald till biskop. American National Biography 22 1999, s 372-373.

cerade kom att distribueras i ungefär två och en halv miljon exemplar och övertogs av en rad andra kyrkosamfund inom ramen för *International Sunday School Convention* år 1872. Detta reformarbete har beskrivits som söndagsskolverksamhetens *second birth* efter Robert Raikes pionjärbete i England på 1700-talet.⁵⁵⁴

Mot denna bakgrund var det en självklarhet för de rikssvenska metodistpredikanterna att se till att ”amerikansk söndagsskolverksamhet” även kom igång inom ramen för det finländska missionsarbetet. Under Lindborgs pionjärtid i början av 1880-talet grundades söndagsskolor i Vasa och Gamlakarleby. Vid årskonferensen i Norrköping år 1883 rapporterades det att det fanns 50 barn i de två metodistiska söndagsskolorna i Finland.⁵⁵⁵ Följande år hade även söndagsskolverksamhet startat i Kristinestad och det sammanlagda antalet söndagsskolbarn i Finland rapporterades vara 120.⁵⁵⁶ Sofie Elfstrand var under 1880-talet ledargestalt inom söndagsskolarbetet i Gamlakarleby.⁵⁵⁷

Det var baptister och frikyrkliga som grundade de första söndagsskolorna av amerikansk typ i Finland, men på flera finländska orter var det de rikssvenska metodistpredikanterna som introducerade denna nya verksamhetsform. Mäki-Mikola lyfter fram söndagsskolarbetets centrala roll från första början i den metodistiska verksamheten i Björneborg och menar att detta var något alldeles nytt.⁵⁵⁸ Att detta antagande kan vara riktigt stöds av ett uttalande i *Nya Budbäraren* av Lindborg i april 1888. Lindborg klagade från sin synvinkel sett över att söndagsskolverksamheten ”blivit något hindrad, hvilket synes be-

⁵⁵⁴ Kinghorn 1999, s 114; Kirby & Richey & Rowe 1998, s 203-212.

⁵⁵⁵ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883, s 19.

⁵⁵⁶ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1884, s 22.

⁵⁵⁷ Ekholm, T 1933, s 42-43.

⁵⁵⁸ Mäki-Mikola 1983, s 41.

visa att denna nyttiga verksamhet, är härstädes icke rätt förstådd.”⁵⁵⁹ Den tonvikt Lindborg lade vid verksamheten inriktad på barnen framkommer även av andra rapporter han skrev. De söndagsskoljulfester som hölls redan inför den första julen Lindborg var verksam i Björneborg blev en succé, vilket nogsam omnämndes i rapporten till *Nya Budbäraren*.⁵⁶⁰ Även Peter Jeppson ansåg tydligen att söndagsskolverksamheten var viktig. Under sitt första arbetsår i Ekenäs grundlade han en söndagsskola som samlade över 100 barn.⁵⁶¹ Under Karl Emil Schildts ledning grundades en söndagsskola i Åbo genast under den första verksamhetshösten 1887.⁵⁶² Intressant är B A Carlsons skildring av starten av söndagsskolarbetet i Helsingfors:

Den andra söndagen i september 1885 organiserades vår första söndagsskola i Helsingfors, då 20 barn och två lärare läto anteckna sig. De antecknade lärarne voro jag själv och min hustru. Men innan konferensåret var slut räknade vi 158 barn och 15 lärare i söndagsskolan. Bland lärarne var en prästkandidat från statskyrkan, som särskilt hade begärt att få vara med oss för att lära sig söndagsskolarbete.⁵⁶³

Söndagsskolverksamheten hade alltså en hög prioritet inom den metodistiska missionen i Finland. Så snart det var möjligt startade man söndagsskolor inom ramen för de nygrundade metodistförsamlingarna. De rikssvenska predikanterna engagerade sig själva för saken och i något fall finns det dokumenterat att deras hustrur deltog i detta arbete.⁵⁶⁴ Den metodistiska söndagsskolverksamheten i Helsingfors inspirerade till ett motsvarande arbete inom den lutherska kyrkan. Söndagsskolverksamhet skulle komma att visa sig vara en av de mest framgångsrika arbetsformerna inom den metodistiska rörelsen i Finland.

⁵⁵⁹ NB nr 4 1888, s 48.

⁵⁶⁰ NB nr 2 1888, s 22.

⁵⁶¹ Carlson 1921, s 119.

⁵⁶² NB nr 12 1887, s 100.

⁵⁶³ Carlson 1921, s 107.

⁵⁶⁴ Sannolikt var betydligt fler predikanthustrur engagerade inom den metodistiska söndagsskolverksamheten än vad som uttryckligen finns dokumenterat.

5.1.7 Metodismen i mötet med den frikyrkliga rörelsen

I föregående avsnitt har vi gång på gång sett hur de rikssvenska metodistpredikanterna inom ramen för sin verksamhet på olika orter i Finland kom i kontakt med den frikyrkliga rörelsen. Jag kommer nu i det följande att mera ingående granska den växelverkan som ägde rum mellan metodismen och den frikyrkliga rörelsen under 1880-talet.

Ovan i avsnitten 4.1.1 och 4.1.2 har jag i anslutning till Harald Wejryds doktorsavhandling konstaterat att den frikyrkliga rörelsens historia är intimt sammankopplad med metodismens historia i Närpes och i Åbo. När de rikssvenska metodistpredikanterna anlände till dessa orter i början av 1880-talet blev de väl mottagna av kretsar vilka sympatiserade med den frikyrkliga rörelsen. Personer från dessa löst sammansatta kretsar av anhängare till nya, ofta utländskt inspirerade, religiösa idéer bildade sedan friförsamlingar i Närpes 1881 och i Åbo 1883.⁵⁶⁵ Denna friförsamling i Närpes kunde lika gärna ha blivit en metodistförsamling, om man kommit att stanna för Lindborg som församlingens predikant. Mönstret av kontakter mellan frikyrkligheten och metodistmissionen fortsatte att gå igen när metodistförsamlingen i Åbo bildades år 1887. Ur friförsamlingskretsen i Åbo utgick nämligen en grupp som bildade kärntrupp i den nygrundade metodistförsamlingen. P W Lindahl skildrar händelseförloppet inom den frikyrkliga församlingskretsen på 1880-talet i Åbo:

Tills nu hade även några metodist- och baptistmedlemmar varit med i församlingen. Frid och endräkt rådde oaktat dessa olikartade uppfattningar. På våren 1887 anlände emellertid en metodistpredikant till Åbo och särskild församling bildades. ”Att våra kära metodistvänner under denna tid flyttade från oss var en naturlig sak, och att några andra följde med kunde ej hjälpas ... men ett vänskapligt förhållande rådde

⁵⁶⁵ Lindahl 1939, s 33-34; Wejryd, H 1984, s 51.

mellan oss och vi hjälpte varandra vid behov”, är det vackra och sympatiska yttrande som fälles, vid minnet av denna tid.⁵⁶⁶

Det nära sambandet mellan grupper av den frikyrkliga rörelsens anhängare och metodismens etableringar på olika orter under 1800-talet har lyfts fram av S S Salmensaari. I sin omfattande historik rörande den frikyrkliga rörelsen i Finland historia ger han uttryck för den uppfattningen att striden kring den waldenströmska försoningsläran skulle ha haft en inverkan i detta sammanhang. Det var framför allt vid mitten av 1880-talet, då debatten kring försoningsläran var som kraftigast, som metodismen kom att utöva en dragningskraft på åtskilliga frikyrkligt sinnade.⁵⁶⁷ Huruvida försoningsstriden verkligen spelade någon avgörande roll kan vara svårt att avgöra. Hur som helst gick mönstret av nära kontakter mellan frikyrklighet och metodism från Närpes och Åbo igen på flera andra orter i Finland. Detta gällde åtminstone i Helsingfors, Ekenäs och Björneborg. När den första till Helsingfors utnämnde metodistpredikanten B A Carlson inledde sin verksamhet vände han sig mer eller mindre direkt till friförsamlingskretsar i huvudstaden (se avsnitt 4.2.2). Då metodistförsamlingen i Helsingfors grundades år 1884 utgjordes åtminstone en del av de nyvunna metodisterna av personer som tidigare varit anslutna till *Guds församling i Helsingfors*, nämligen friförsamlingen. När Peter Jeppson skickades som metodistmissionär till Ekenäs var det mot bakgrunden av en uttrycklig begäran från gruppen av frikyrkligt sinnade på orten och det var inom denna krets som han grundade metodistförsamlingen år 1886 (avsnitt 5.1.2). När K J Lindborg flyttade till Björneborg år 1887 skedde detta på inbjudan av personer som var engagerade inom den frikyrkliga rörelsen (avsnitt 5.1.3). Karl Hurtig uppger i sin jubileumshistorik (1923) att björneborgarnas förfrågan om predikohjälp riktades till metodismen just för att man från frikyrkligt håll inte hade någon möjlighet att sända någon predikant

⁵⁶⁶ Lindahl 1939, s 35.

⁵⁶⁷ Salmensaari 1957, s 91. Angående den ”waldenströmska försoningsstriden”, se Newman 1932, s 165-363; Newman 1948, s 152-154.

till staden.⁵⁶⁸ När landets första finskspråkiga metodistförsamling sedan grundades i Björneborg år 1888 av Lindborg, var förhållandet där detsamma som tidigare både i Helsingfors och Åbo, nämligen att en del av dessa metodister tidigare räknat sig som frikyrkliga.

S S Salmensaari, och med honom Jarmo Mäki-Mikola, lyfter förutom försö-
ningsstriden fram ytterligare ett par tänkbara orsaker till varför den framväx-
ande metodismen kunde vinna anhängare på den frikyrkliga rörelsens bekost-
nad. Den frikyrkliga rörelsen var i avsaknad av en fast organisation, medan
metodismen präglades av vilja till fasta strukturer och snabb organisering.⁵⁶⁹
De rikssvenska metodistpredikanterna hade en färdig organisationsmodell,
som de kunde applicera på missionssituationen i Finland. Nya lokalförsam-
lingar kunde utan dröjsmål organiseras på basen av kyrkoordningens instruk-
tioner.⁵⁷⁰ Vidare tog metodismen ställning i trosfrågor, medan frikyrkligheten
med sin alliansinriktning präglades av en avsaknad av klara ståndpunkter i lä-
rofrågor.⁵⁷¹ Detta sakförhållandet torde nog ha spelat en avgörande roll. Det
har alltid funnits enskilda personer som har känt en dragning till rörelser med
klara besked och fasta normer beträffande det religiösa förhållningssättet.⁵⁷²

⁵⁶⁸ Hurtig, K 1923, s 64; Mäki-Mikola 1983, s 18.

⁵⁶⁹ Salmensaari 1957, s 91-92; Mäki-Mikola 1983, s 22.

⁵⁷⁰ Här kan man göra en direkt jämförelse med metodismens etablering i Norge, där
den färdiga metodistiska organisationsmodellen även kom väl till pass när den väl
togs i bruk. I Norge var dock skillnaden att den metodistiska organisationsstruktur-
en till en början var mycket lös. Ole Peter Pedersen hade nämligen i begynnelseske-
det inte för avsikt att grunda någon metodistkyrka i landet. Furseth 2002, s 228-
229, 235.

⁵⁷¹ Salmensaari 1957, s 91. F W Lönnbeck, ledare inom den frikyrkliga rörelsen, ut-
tryckte själv saken på detta sätt i *De frikyrkliges program*: "Hvad lestadianism,
baptism, metodism innebär vet hvar och en, men hvad de frikyrklige egentligen fö-
ra i skölden har ingen blifvit klok uppå, ...". Lönnbeck 1889, s 26.

⁵⁷² Det kan eventuellt diskuteras hur pass klara normerna och de förväntade beteende-
mönstren var för den enskilda individen inom den metodistiska rörelsen under slut-
et av 1800-talet. Men så länge det traditionella klasssystemet var i bruk och uteslut-
ningarna ur rörelsen var många kan man nog räkna med att modellen för en ordent-

Frikyrkligheten tvingade människor att tänka självständigt och själva fatta avgörande beslut. Här ligger säkert en av orsakerna till varför de olika fria religiösa riktningarna på 1880-talet i Finland sist och slutligen trots kanske likartade utgångspunkter och inte alltför divergerande trosinnehåll fick förhållandevis olika anhängarskaror, baptismen bland den österbottniska bondebefolkningen, metodismen bland städernas borgare och arbetare samt frikyrkligheten inom societetskretsar.

Men även metodistmissionens fasta organisation på nationell nivå var av en avgörande betydelse. Vi har sett hur grupper av frikyrkligt väckta eller intresserade grupper i Ekenäs och Björneborg vände sig till ledaren för metodistmissionen i Helsingfors, presiderande äldste B A Carlson, med begäran om utsändande av predikanter till dessa orter. Metodismen hade, till skillnad från den frikyrkliga rörelsen, en organisation och beredskap att jakande besvara dessa förfrågningar. Den metodistiska expansionen och etableringen i Ekenäs och Björneborg var ett direkt resultat av det metodistiska utnämningssystemet, predikanterna kunde med mycket kort varsel bli kommenderade till nya orter där utvecklingspotential fanns. Både S S Salmensaari och P W Lindahl medger även att metodisternas effektiva organisation framtvängde fastare former och strukturer inom den frikyrkliga rörelsen, så att man till sist som resultatet av en lång process av sammanträden i Helsingfors, Åbo och Tammerfors under år 1889 grundade *Fria Missionen*.⁵⁷³ Lindahl beskriver bakgrunden på detta sätt:

... vid de första metodistförsamlingarnas bildande (i Vasa, Helsingfors, Ekenäs och Åbo) icke så få personer ur de s.k. frikyrkliga kretsarna övergått till detta samfund. -

lig metodistisk livsföring stod klar för medlemmarna. Erik Nyhlén säger att metodismen var främmande för svensk mentalitet, men ”att den fyllt ett behov. Kanske det även för oss [svenskar] kan vara skönt ibland att få vägen till Gud upplinjerad i bestämda dagsmarscher och att alltid i varje stund veta precis vad man skall göra för att vara Gud till behag.” Nyhlén 1964, s 212. Inger Furseth menar att metodismen i Norge “exercised strict internal control, which provided the movement with a higher degree of internal stability”. Furseth 2002, s 297.

⁵⁷³

Landell 1909, s 13-19; Lindahl 1939, s 145-151; Salmensaari 1957, s 92.

- - Dessa erfarenheter ledde till ökad uppmärksamhet på en väsentlig brist hos den unga frikyrkliga rörelsen, bristen på nödig organisation, sammanhållning och planmässighet i missionsverksamheten.⁵⁷⁴

Ingen av de frikyrkliga historieskrivarna säger det rent ut, men i grund och botten handlade den metodistiska dragningskraften även om ekonomi. När olika religiösa grupperingar under 1800-talets senare del ställde sig vid sidan av den officiella lutherska kyrkan och bildade egna fristående församlingar, skulle de även börja hålla sig med egna avlönade predikanter. Att den ekonomiska börda som då började vila på ett fåtal personer i en liten friförsamlingsbildning kunde vara nog så betungande säger sig självt. De frikyrkliga kunde på vissa orter dra nytta av välbemedlade ståndspersoner inom sin egen krets. Så var fallet till exempel i Vasa där Edvard Björkenheim på egen hand bekostade uppförandet av ett missionshus.⁵⁷⁵ Men i allmänhet hade de frikyrkliga inte tillgång till något penningflöde från utlandet. Annorlunda förhöll det sig delvis med baptisterna som åtminstone i någon utsträckning i ekonomiskt hänseende understöddes från Sverige, England och Amerika. Predikanten Johan Liljestränd understöddes till exempel av Grattan Guinness *East London Institute for Home and Foreign Missions*, medan Erik Jansson i omgångar fick understöd från olika baptistorganisationer eller privatpersoner i Amerika.⁵⁷⁶ Den grupp som på denna punkt utan vidare hade det allra bäst förspänt var metodisterna. De rikssvenska metodistpredikanter vilka var officiellt utsända till Finland av metodistkyrkan i Sverige fick alla sitt underhåll betalat av missionsstyrelsen i New York.⁵⁷⁷ Lönen var nog jämförelsevis liten, men

⁵⁷⁴ Lindahl 1939, s 147.

⁵⁷⁵ Lindfors 1983, s 28; Wejryd, H 1984, s 64.

⁵⁷⁶ Näsman 1962, s 326-332.

⁵⁷⁷ Som exempel kan nämnas att den amerikanska missionsledningen i predikantlöner för verksamheten i Finland utbetalade 200 \$ år 1882, 659,12 \$ för konferensåret 1886-1887 samt 3.816,16 \$ för 1891-1892. RA MKSA Stockholm, Bokföringsbok *Salaries paid to the preachers*. Även Inger Furseth lyfter i sin undersökning beträffande de norska metodisterna fram det faktum att de hade det bättre ekonomiskt förspänt än andra rörelser genom att de drog nytta av sina organisatoriska band

det var ändå en avsevärd skillnad mellan att ha en garanterad lön och att som i en del frikyrkliga predikanter fall vara helt i avsaknad av regelbundna löneinkomster.

De 16 frikyrkliga björneborgarna som sände sin skrivelse till B A Carlson uttryckte rent ut att de hade förstått att man ”gratis” kunde få en metodistpredikant till sin ort om man bara anhöll om en sådan.⁵⁷⁸ Ekonomin hade även spelat en avgörande roll vid valet av predikant inom friförsamlingsgruppen i Närpes år 1881. När valet där stod mellan en baptist, en metodist, en predikant med anknytning till SMF eller en lokal förmåga som inte annars var speciellt väl kvalificerad, bestämde man sig för det sistnämnda alternativet, som just i det fallet var det billigaste. Lärofrågor lär ha spelat en mer underordnad betydelse i sammanhanget.⁵⁷⁹ K J Lindborg hade ju kommit över till Finland på eget initiativ och hade ännu i detta skede varken svenskt eller amerikanskt understöd för sitt uppehälle. I Ekenäs igen, där de frikyrkliga i ett tidigt skede byggt ett missionshus, saknade de pengar till att anställa predikant.⁵⁸⁰ Därmed låg det fältet fritt för ”gratis metodistpredikanter”.

I inledningen lyfte jag fram Inger Furseths forskning kring fem olika rörelser i Norge. Hon har i sin undersökning av metodismen sett ett mönster beträffande rörelsens etablering vid mitten av 1800-talet på Østfold i södra Norge. Hon har kunnat konstatera att metodisterna till en början vann anhängare bland framför allt ”haugianska”⁵⁸¹ pietister. Det var till och med så att Ole

med missionssällskapet i Amerika. Furseth 2002, s 236, 297.

⁵⁷⁸ Lindborg 1910, s 42.

⁵⁷⁹ Wejryd, H 1984, s 51-52.

⁵⁸⁰ Holm & Söderlund 1991, s 1-4.

⁵⁸¹ Hans Nielsen Hauge var född 1771 på Østfold. En omvändelseupplevelse som 25-åring förstärkte hans kallelsemedvetenhet. Han började resa omkring som predikant och publicerade en rad andliga skrifter. Hans verksamhet stötte på motstånd från myndigheternas sida, och han satt fängslad större delen av tioårsperioden 1804–1814. Han dog år 1824. Furseth 2002, s 70-75. För en närmare beskrivning

Peter Petersen, som introducerade metodismen i Norge, personligen ansåg sig vara en anhängare till Hauge.⁵⁸² Den nya metodistiska väckelsen följde alltså en äldre pietistisk väckelse i spåren. Metodismens etablering i de finländska kuststäderna under 1880-talet uppvisar ett liknande mönster. På många håll följde metodismen i den frikyrkliga rörelsens kölvatten. Även i följande avsnitt, där jag behandlar frågan om metodismens juridiska ställning i det finländska samhället, kommer vi att se hur interaktionen mellan de två väckelseriktningarna fick praktiska konsekvenser.

5.1.8 Metodismens officiella ställning i det finländska samhället

När de första rikssvenska metodistpredikanterna inledde verksamhet i Finland saknade de strängt taget en laglig grund för sin verksamhet. Det existerade inte någon religionsfrihet i landet. Religiös verksamhet vid sidan av den etablerade evangelisk-lutherska kyrkan var tillåten endast för ortodoxa trosbekännare.⁵⁸³ På en del orter ledde detta dock inte till några större problem för det metodistiska missionsarbetet. Särskilt i Österbotten och på Åland, där baptisterna tidigare berett väg för en begynnande tolerans gentemot icke-lutherska trosriktningar, kunde metodistpredikanterna verka relativt ostört. Även i Helsingforsregionen kunde B A Carlson verka i stort sett obehindrat. På annat håll, som vi ovan sett i fallet Björneborg (5.1.3), kunde dock motståndet från det lutherska prästerskapets sida bli kraftigt. Motståndarna kunde

och undersökning av den haugianska rörelsen, se Furseth 2002, s 95-105, 111-125, 131-137, 140-147, 150-155, 158-161.

⁵⁸² Furseth 2002, s 269-270, 279, 293-294.

⁵⁸³ Den ryska ortodoxa kyrkan fick genom den förändrade politiska situationen 1809, genom det s k Gamla Finlands (Viborgs län) införlivande med det övriga Finland år 1911 och genom särskilda förordningar år 1927 en starkare position i Finland än vad den haft tidigare. Murtorinne 2000, s 13.

med visst fog hävda att den metodistiska verksamheten var olaglig. I alla hän- delser låg det i metodistpredikanternas intresse att få verksamheten att vila på en officiellt erkänd grund. Av denna orsak engagerade de sig även i den ak- tuella finländska samhällspolitiska debatten rörande religionsfrihet.

Men det hörde även till bilden att metodismen som sådan hade ett samhällspo- litiskt program. Främst på dagordningen inom ramen för detta program stod kampen för religionsfrihet. Inger Furseth har i sin norska undersökning lyft fram det faktum att Ole Peter Pedersen och andra norska metodistledare aktivt verkade för religionsfrihetens sak.⁵⁸⁴ Arne Hassing ägnar en stor del av sin doktorsavhandling om den norska metodismen åt de norska metodisternas ar- bete för förbättringar av den norska dissenterlagen och uppnående av fullstän- dig religionsfrihet.⁵⁸⁵ På denna punkt var de skandinaviska metodisterna starkt inspirerade av den amerikanska hållningen i frågan.⁵⁸⁶ Hans Petter Bergh, redaktör för *Kristelig Tidende*, metodistkyrkans organ i Norge, skrev år 1883:

Med et ord: Det må her i Norge blive som i Amerika, hvor der ikke findes nogen særskilt lov for dissenterne eller annerledes troende, men alle landets borgere er stillede lige for loven.⁵⁸⁷

Mot denna bakgrund var det inte alls förvånande att de rikssvenska predikan- terna ville engagera sig för religionsfrihetsarbetet även i Finland. Vid mitten av 1880-talet fördes i den finländska liberala tidningspressen en påtagligt livlig debatt i religiösa frågor. Röster höjdes för införande av religionsfrihet. Den lutherska kyrkans ställning i det finländska samhället diskuterades även mer generellt.⁵⁸⁸ I februari år 1887 ingick i *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet*, *Åbo Tidning* och *Wasa Tidning* ett upprop om grundandet

⁵⁸⁴ Furseth 2002, s 211, 213.

⁵⁸⁵ Hassing 1991, s 116-176.

⁵⁸⁶ Furseth 2002, s 213; Hassing 1991, s 171.

⁵⁸⁷ Kristelig Tidende nr 35 1883, s 1.

⁵⁸⁸ Mikko Juva har utförligt behandlat denna debatt i *Valtiokirkosta kansankirkoksi*. Juva 1960, s 140-182.

av *Förening för religionsfrihet och tolerans i Finland*. Uppropet var formulerat som ett inbjudningsbrev och förklarade syftemålet med den tilltänkta föreningen. I uppropet betonades det att all religion är en samvetsfråga och hjärtesak, och att själva andan i den kristna tron är just frihet. Man efterlyste omedelbara praktiska åtgärder, såsom stiftandet av en frisinnad dissenterlag och avskaffandet av dop-, nattvards- och edstvånget.⁵⁸⁹ Upproret hade samlat 51 namnundertecknare och bland dessa återfanns metodistpredikanterna B A Carlson och Peter Jeppson. Däremot hade inga framträdande baptister eller frikyrkliga sällat sig till skaran av undertecknare.⁵⁹⁰ Det som hände omedelbart efter uppropets publicering var att Carlson och Jeppson fick utstå kritik från ledande frikyrkligt håll för sitt tilltag.⁵⁹¹ Detta gjorde att metodistpredikanterna såg sig tvingade till att i efterskott ta avstånd ifrån uppropet. I egenskap av utlänningar hade de enligt egen utsago inte förstått att de i samband med uppropet hamnat bland fiender i stället för bland vänner. I en skrivelse till det frikyrkliga organet *Tro och lif* avsade de sig allt vidare samröre med ”fritänkargruppen”.⁵⁹²

Incidenten kring uppropet för grundandet av en religionsfrihetsförening är intressant och belysande. Den visar först och främst hur de ifrågasavarande metodistpredikanterna agerade utgående från sin fasta övertygelse, i linje med den internationella metodistiska rörelsens hållning, och att de samtidigt inte var helt införstådda med den lokala situationen. Men händelsen är även slående beträffande reaktionen från den frikyrkliga rörelsens sida. Från frikyrkligt håll

⁵⁸⁹ I uppropet hävdades det vidare att religionstvång förkväver det religiösa livet och framkallar likgiltighet och förställning samt att statskyrkosystemet inte enbart förorsakar sådant religionstvång utan även skapar bitterhet och otillfredsställdhet. Juva 1960, s 161.

⁵⁹⁰ Juva 1960, s 161-162.

⁵⁹¹ F W Lönnbeck kritiserade i *Tro och lif* nr 5, 1.3. 1887, rätt skarpt det faktum att metodistpredikanterna undertecknat ett upprop dikterat av fritänkare. Detta nummer av tidskriften *Tro och lif* står inte längre att uppbringa vid arkiv i Finland, men det finns citerat hos Mikko Juva. Juva 1960, s 165.

⁵⁹² Juva 1960, s 165-166; *Tro och lif* nr 6, 1887, s .

såg man här en chans att attackera de konkurrerande metodistpredikanterna och var inte sena att utnyttja denna möjlighet. Doug McAdams *politiska processteori* är här användbar för att beskriva skeendet. En äldre etablerad rörelse tillgriper olika sanktioner för att kunna kontrollera en ny ”uppstickar-rörelse”.

Oberoende av den eventuella inverkan 1887 års uppprop i dagspressen i sig kan ha fått, kom samhällsutvecklingen i Finland att gå dithän att toleransen beträffande religionsfrågor skulle få ett officiellt uttryck i en så kallad dissenterlag. Detta innebar givetvis en väsentlig förändring i den metodistiska verksamhetens juridiska ställning i Finland. I november 1889 utfärdades dissenterlagen, vilken gav frikyrkliga trossamfund den officiella möjligheten att juridiskt organisera sig.⁵⁹³

Metodistpredikanterna välkomnade den nya lagstiftningen. I viss utsträckning kan de ha haft en viss inverkan på hur dissenterlagen kom att utformas. Bland annat hade ett möte i anslutning till dissenterlagstiftningsarbetet hållits i missionshuset i Vasa den 25-26 mars 1887.⁵⁹⁴ B A Carlson hävdar i sin självbiografi att den av lantdagen antagna dissenterlagen i stor utsträckning byggde på ett förslag som han själv uppgjort.⁵⁹⁵ Detta påstående är säkert överdrivet, men kanske inte fullt så förvånande som man först kunde tycka. Det är möjligt att B A Carlson ägde ett visst inflytande på lagstiftningsarbetet. I praktiken berörde dissenterlagstiftningen närmast baptister och metodister. Att myndigheterna inför stiftandet av denna nya lag rådfrågade de grupper vilka skulle komma att beröras är inte omöjligt. Baptisterna var aldrig riktigt nöjda med dissenterlagen⁵⁹⁶, medan metodisterna i det stora hela ansåg att lagen var bra.

⁵⁹³ Juva 1960, s 174; Murtorinne 2000, s 251-253; Näsman 1962, s 346-347; Rosenqvist 1946, s 115.

⁵⁹⁴ Näsman 1962, s 345.

⁵⁹⁵ Carlson 1921, s 138.

⁵⁹⁶ Näsman 1962, s 346-350, 363. När baptisterna med den österbottniske predikanten Erik Jansson i spetsen inlämnade en första anhållan om legalisering av baptist-

Tydligt hade de metodistiska åsikterna ifråga om lagen blivit hörsammade, medan detsamma inte gällde för baptisternas vidkommande. I april 1890 meddelades i *Nya Budbäraren* under rubriken *Utträde ur statskyrkan* att:

Ett visst antal medlemmar av methodist episkopalförsamlingen i Helsingfors hafva anmält sig för utträde från statskyrkan, och ämna så snart möjligt är, att lagligen organisera sig, i enlighet med den i Finland utkomna dissenterlagen.⁵⁹⁷

Det rörde sig om sjutton personer vilka hos senaten ansökte om möjligheten att grunda dissenterförsamlingen i Helsingfors. Även på andra orter hade metodister beslutat sig för att bilda dissenterförsamlingar. I maj 1891 publicerades senatens tillstånd enligt vilket *Metodist-Episkopalkyrkan* lagligen erkändes som kyrkosamfund i Finland med fyra församlingar, nämligen Helsingfors, Ekenäs, Åbo och Vasa.⁵⁹⁸ Metodisterna brydde sig alltså inte om att genast registrera samtliga församlingar i enlighet med dissenterlagen. Metodistförsamlingen i Kristinestad blev till exempel legaliserad först år 1905.⁵⁹⁹

5.1.9 Mission i St Petersburg

Först mot slutet av sin första verksamhetsperiod i Finland började B A Carlson ägna tid och krafter åt det som hade funnits i tankarna från första början, nämligen mission i det ryska rikets huvudstad. I rapporten till årskonferensen i Karlskrona 5-10 maj 1887 berättade Carlson nämligen att man vid tidpunkten för missionsverksamhetens begynnelse i Finland gjort upp en plan för att

samfundet, kom denna ansökan i retur från senaten med en uppmaning att baptisterna skulle använda metodist-episkopalkyrkans samfundsordning som mall för sin registrering. Näsman 1962, s 363-364.

⁵⁹⁷ NB nr 4 1890, s 48.

⁵⁹⁸ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 38.

⁵⁹⁹ Sjöblom 1915, s 286.

starta verksamhet i St Petersburg.⁶⁰⁰ Vem som låg bakom denna plan och exakt när den uppgjorts avslöjas inte i rapporten. Men på basen av vad som berättats angående diskussionen vid tidigare årskonferenser kan räkna med att det var årskonferensens ordförande, den vid det ifrågavarande tillfället närvarande amerikanska biskopen, som hade velat styra in missionsarbetet mot Ryssland.⁶⁰¹

Vid årskonferensen i Göteborg 11-16 juli 1888 beklagade Carlson att han trots inbjudan som hade anlånt i april månad det året inte ännu hade haft möjlighet att göra något predikobesök i St Petersburg.⁶⁰² Men efter ännu ett år, vid årskonferensen i Visby 31.7-4.8. 1889, kunde Carlson berätta om en resa till St Petersburg i maj månad. Han hade då haft möjlighet att predika vid två tillfällen i nykterhetsföreningens lokal och vid två sammankomster hemma hos privatpersoner. Även Viborg och Nyslott nämns nu för första gången i en verksamhetsrapport. Under året hade Carlson predikat fem gånger i Viborg och två gånger i Nyslott.⁶⁰³

Den amerikanska metodistmissionsledningen var tydligen angelägen om att få igång missionsverksamhet i Ryssland. Den slutsatsen kan man dra bland annat av det faktum att den officiella missionstidskriftens *The Gospel in All Lands* julinummer år 1888 mer eller mindre var ett temanummer om Ryssland. Inte mindre än 16 sidor ägnades åt att beskriva Rysslands kulturella, politiska och religiösa förhållanden. Numret är rikt illustrerat med vad som måste betecknas vara välgjorda teckningar av ryska stadsvyer, bygg-

⁶⁰⁰ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 40.

⁶⁰¹ När vi inte känner till året för ifrågavarande årskonferens, där dessa diskussioner troligen har förts, kan vi inte heller veta vilken biskop det rörde sig om. Men både vid årskonferensen i Uppsala 1884 och den i Motala år 1885 var biskop John Fletcher Hurst närvarande. Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1884, s 3, 1885, s 3.

⁶⁰² Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 33.

⁶⁰³ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 35-36.

nader, präster och representanter för olika folkslag.⁶⁰⁴ Septemhernumret 1888 av samma tidskrift innehåller en femsidig artikel med titeln *The Gospel in Russia* skriven av *A Lay Missionary*.⁶⁰⁵ Dessa nummer med ett omfattande material rörande Ryssland hade i juni samma år föregåtts av ett nummer där B A Carlson beskrev metodismens begynnelse i Finland.⁶⁰⁶ Carlson var givetvis medveten om vad som skrevs i de amerikanska missionstidningarna och han kände säkert en press på sig att så snart som möjligt få igång det förväntade arbetet i St Petersburg. Därför är det något anmärkningsvärt att hans första besök i staden gjordes först i maj år 1889. Man får intrycket att han skjutit upp det besöket i det längsta, men inte längre kunde vänta, eftersom han under den kommande sommaren, på årskonferensen i Visby skulle komma att vara tvungen att avlägga rapport för biskop Charles H Fowler. Jag har ovan i avsnittet 2.4.3 skildrat biskop Fowlers stora politiskt motiverade passion för mission i Ryssland.

B A Carlson var en handligens man. Han hade redan under den första vintern 1884–85 i Finland gjort omfattande predikoresor runt om i landet samtidigt som han byggde upp ett helt nygrundat församlingsarbete i Helsingfors. Om Carlson hade brunnit för den ryska missionen, på samma sätt som han med ”glödande hänförelse” verkade för metodismen i Finland och Sverige⁶⁰⁷, hade han sannolikt besökt St Petersburg i ett betydligt tidigare skede. Det är även ett obestridligt faktum att Carlson lämnade arbetet i Finland bara något år efter att den ryska verksamheten kommit igång på allvar.

Vid årskonferensen i Västervik 6-11 augusti 1890 rapporterade Carlson att verksamheten i St Petersburg hade startat. I början av augusti 1889, omedel-

⁶⁰⁴ GAL July 1888, s 290-305.

⁶⁰⁵ GAL September 1888, s 418-423.

⁶⁰⁶ GAL June 1888, s 269-271.

⁶⁰⁷ Uttrycket ”glödande hänförelse” kommer från biskop Theodor Arvidssons beskrivning av B A Carlsons arbete för metodistkyrkan i Norden. Svenska folkrörelser 1937, s 393.

bart efter årskonferensen i Visby, gjorde Carlson en resa till St Petersburg tillsammans med biskop Charles H Fowler.⁶⁰⁸ Resultatet av denna rekognoseringsstur blev att man regelbundet började hålla sammankomster i en liten predikolokal, som hyrdes för 30 rubel i månaden. I november samma år bildade man av en liten skara nyomvända på sju personer en metodistisk klass. Fram till datum för årskonferensen 1890 hade ytterligare fyra personer blivit omvända, varför man nu kunde rapportera ett medlemskap om elva personer, tre i full förening och åtta provmedlemmar. Under vintern och våren 1890 besökte Carlson St Petersburg regelbundet en gång per månad. Men gudstjänster kunde även hållas vid andra tidpunkter, då en man vid namn H K Ridderström fått lokalpredikantsfullmakt för gudstjänstverksamheten i St Petersburg.⁶⁰⁹ Följande år, i rapporten till Uppsalakonferensen 29.7-3.8. 1891, kan man läsa att Carlson fortsatt att besöka St Petersburg en gång per månad. För övrigt berättas det år 1891 inte speciellt mycket om arbetet i St Petersburg. Men det är värt att notera att det rapporteras att predikningarna hållits på svenska, finska och estniska samt någon gång på ryska.⁶¹⁰ Av detta kan man dra den slutsatsen att den metodistiska verksamheten i St Petersburg till en början främst nådde i staden boende finsk- och svenskspråkiga personer, vilka vid denna tid inte torde ha varit så få till antalet.⁶¹¹ Man saknade tydlig

⁶⁰⁸ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1890, s 42-43. Biskop C H Fowler skrev ett brev om intrycken från St Petersburg till biskop Hurst. Detta brev låg sedan till grund för diskussionen vid missionsledningens sammanträde i januari 1890 i New York. Fowler uttryckte att "It seems to me a great chance to kindle a Methodist fire by the side of the Greek and Russian churches and show hungry souls in Russia how magnificently and lovingly our God and Father saves sinners, and teels them of it." GCAH Madison NJ, Administrative Files BFM of the MEC 1307-3-10:02 Minutes of the Committee on Western Europe 20.1. 1890. Fowler omnämner även själv besöket i St Petersburg i sin bok *Missionary Addresses*. Fowler 1906, s 175.

⁶⁰⁹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1890, s 42-43.

⁶¹⁰ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1891, s 25-26.

⁶¹¹ Även biskop Fowler omnämner i sitt brev till biskop Hurst upprepade gånger de svensk- och finstalande invånarna i St Petersburg. GCAH Madison NJ, Administrative Files BFM of the MEC 1307-3-10:02 Minutes of the Committee

en personresurser och möjligheter till någon mer omfattande missionsverksamhet inriktad på den ryska befolkningen.

Den slutsats jag drar av Carlsons senfärdighet att på allvar satsa på verksamhet i St Petersburg är att han inte var så entusiastisk för det ryska missionsprojektet. Han tvingades småningom till att agera pga det stora amerikanska intresset för saken. Biskop Fowler ville ha med de skandinaviska metodisterna som *bundsförvanter* i missionsprojektet i Ryssland. Medan de rikssvenska predikanterna med sin presiderande äldste i spetsen såg Finland och dess befolkning som sitt primära *missionsobjekt*. Förutom de rent språkliga och kulturella problem som mötte den rikssvenska predikant som eventuellt skulle försöka verka i St Petersburg, måste man även räkna med att de rikssvenska metodistpredikanterna kan ha haft en stor politisk motvilja mot Ryssland. De amerikanska planerna var inte helt enkla att förverkliga emot en sådan bakgrund.

År 1892 var det dags för den finländska metodismen att ta ett steg i riktning mot ökad självständighet i förhållande till den rikssvenska metodismen. Det namn, *Finlands och St Petersburgs mission*, som missionen fick skvallrar ytterligare om den amerikanska beslutsamheten att använda Finland som ett brohuvud för missionsverksamhet i Ryssland. Anmärkningsvärt är att det tryckta protokollet från årskonferensen i Göteborg bara talar om "Finlands bildande till egen mission", St Petersburg figurerade inte alls i sammanhanget. Signifikativt är att det är i den amerikanska rapporteringen som man hittar det officiella namnet.⁶¹²

on Western Europe 20.1. 1890.

⁶¹² Annual Report MS of the MEC 1892, s 161; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1892, s 12-13.

5.1.10 Sammanfattande diskussion

När Finland blev ett eget distrikt inom den svenska metodistkyrkans verksamhetsområde år 1885 fanns det bara två ordinerade metodistpredikanter verksamma i Finland, nämligen Bengt August Carlson i Helsingfors och Gustaf Wagnsson i Vasa. Samtidigt fick dock Karl Johan Lindborg på nytt utnämning för arbete i Finland. Han stationerades i Gamlakarleby efter en kort verksamhetsperiod i Småland. Men den snabbt expanderande verksamheten krävde ytterligare arbetskraft från Sverige. Under sjuårsperioden fram till år 1892, då Finland blev en helt egen mission, kom sedan ytterligare tio riks-svenska predikanter att verka i Finland, nämligen Anders Gustaf Edlund, Peter Jeppson, Lars Linderoth, Karl Emil Schildt, Gustaf A Hidén, Herman Rabe, Anders Grönblad, Hjalmar Bergqvist, Nils Johan Rosén och Johannes Roth.

Att A G Edlund och Peter Jeppson fick order att komma över till arbetet i Finland mitt i vintern konferensåret 1885–86 måste anses vara anmärkningsvärt. Inom metodismen brukade verksamhetsutnämningar till nya orter och i synnerhet till ett annat land ytterst sällan verkställas vid andra tidpunkter än i omedelbar anslutning till årskonferenserna, vilka i nordiska förhållanden i regel ägt rum sommartid. Det måste ha varit så att presiderande äldste B A Carlson i Helsingfors ansåg att möjligheterna till ytterligare framgångar i missionsarbetet i Finland var så stora att man omedelbart skulle skrida till extraordinära åtgärder. Församlingen i Kristinestad hade blivit självständig i relation till Vasaförsamlingen och behövde egen predikant. I södra Finland igen, där Carlson själv utbredd verksamheten till Ekenäs, såg han tydligen en potential för utvidgad verksamhet och eventuell församlingsbildning. En sådan församlingsbildning ägde sedan rätt snart rum efter Jeppsons ankomst i Ekenäs. Edlund verkade i Finland under tre och ett halvt års tid 1886–89, medan Jeppson stannade i landet i fem och ett halvt år 1886–91. När Edlund lämnade Kristinestad och Finland år 1889 hade församlingen i denna stad 27 medlemmar i full förening och 13 på prov. Jeppson lämnade samma år Ekenäs

vid förflyttningen till Vasa och kunde då inrapportera 65 medlemmar i full förening och 21 provmedlemmar för Ekenäsförsamlingens vidkommande.⁶¹³

Vid årskonferensen i Stockholm 27-31 maj 1886 avgav B A Carlson sin första rapport i egenskap av presiderande äldste för arbetet i Finland. Rapporten andades tillförsikt. Han inledde med en generell beskrivning av det andliga läget i distriktet. Redogörelsen ger även klart uttryck för en självmedvetenhet i missionsarbetet:

Vår kyrkas mission i Finland har hittills haft stadig framgång. Hvarje opartisk och rättänkande människa kan därför hafva orsak att glädja sig öfver hvad som redan blifvit gjordt, då vi besinna på hvilken låg andlig ståndpunkt folket i allmänhet står i Finland. Osedligheten är stor och okunnigheten om praktisk kristendom icke mindre. Men det oaktadt är det finska folket ganska mottagligt för det som bättre är. Under den hårda ytan finnes hos de allra flesta en djup vördnad för religionen och ett stort begär efter sanningen, och vårt ringa arbete bland dem har icke varit förgäfvets.⁶¹⁴

Lars Linderoth efterträdde Gustaf Wagnsson i Vasa år 1886. Linderoth kom liksom sin företrädare att verka i tre års tid i Vasa och i Finland. Under Linderoths tid växte antalet församlingsmedlemmar i Vasa betydligt. I den statistiska tabellen från årskonferensen 1886 anges för Vasas del 34 medlemmar i full förening och 16 provmedlemmar. Tre år senare är siffrorna 80 respektive tre.⁶¹⁵ Samtidigt som Linderoth kom till Finland, kom även Karl Emil Schildt. Det bestående resultatet av Karl Emil Schildts ankomst var inte bara att B A Carlson fick hjälp i arbetet i Helsingfors utan även att regelbunden verksamhet startade i Åbo. År 1887 grundade man en församling i Åbo och

⁶¹³ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 59.

⁶¹⁴ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 37.

⁶¹⁵ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, statistisk tab I; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 59.

denna hade två år senare 26 medlemmar i full förening och 29 provmedlemmar.⁶¹⁶

Men det var inte bara nykomlingar som Peter Jeppson, Lars Linderöth och K E Schildt vilka lyckades åstadkomma metodistiska landvinningar i Finland under 1880-talets senare del. B A Carlson fortsatte det expansiva arbetet i Helsingfors, och K J Lindborg bröt ny mark i Björneborg. Ernst Newman hävdar att Carlsons verksamhet ”beredde vägen för metodismens starka ställning i Helsingfors”.⁶¹⁷ Själv uttryckte Carlson efter att ha varit verksam i den finländska huvudstaden i två års tid att ”vår sak har blifvit känd i vida kretsar, och det är inte litet mummel om den vägen”.⁶¹⁸ Faktum är att Carlsons omfattande predikoverksamhet runt om i Nyland gjorde metodismen känd även långt utanför orterna Helsingfors och Ekenäs, där man redan under 1880-talets första hälft grundat församlingar.⁶¹⁹ I och med Lindborgs pionjärarbete i Björneborg kom Finlands första finskspråkiga metodistförsamling att grundas.

De rikssvenska metodistpredikanterna lyckades överlag någorlunda väl i sitt arbete för den metodistiska rörelsens utbredning i Finland under 1880-talets senare del. En ort med kontinuerlig metodistisk predikoverksamhet uppvisade emellertid ett avvikande mönster. Trots att Kristinestad var den stad där metodismen först slagit rot i Finland, visade det sig vara betydligt trögare att vinna nya anhängare för metodismen i denna stad än på annat håll där metodistpredikanter verkade i Finland under 1880-talet. Kristinestadsförsamlingens medlemsantal ökade visserligen procentuellt sett, men i absoluta tal var ökningen blygsam. År 1886 rapporterade man tolv medlemmar i full förening och fem på prov, år 1887 19 i full förening och elva på prov, år 1888 24 i full

⁶¹⁶ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 59.

⁶¹⁷ Newman 1948, s 167.

⁶¹⁸ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886.

⁶¹⁹ Även Ernst Newman konstaterar att B A Carlsons inflytande sträckte sig långt utanför Helsingforsförsamlingens gränser. Newman 1948, s 167.

förening med 15 på prov samt år 1889 27 i full förening och 13 på prov.⁶²⁰ I vilken utsträckning bristen på vidare framgång i verksamheten i Kristinestad under senare delen av 1880-talet eventuellt kan tillskrivas predikanten A G Edlunds ringa erfarenheter av predikoverksamhet och församlingsgrundande i hemlandet, innan han kom till Finland, är inte möjligt att avgöra. Det kan ha varit helt andra faktorer som spelade in. I Kristinestad fanns inte på samma sätt som till exempel i Ekenäs någon grupp av välvilligt inställda frikyrkliga. Det var ju inom kretsar närstående den evangeliska rörelsen som metodismen först slagit rot i Kristinestad. I det långa loppet torde en sådan rekryteringsbas ha gett upphov till mera problem än framgång.

Under de fyra sista åren av 1880-talet och alldeles i början av 1890-talet anlände en rad nya svenska metodistpredikanter till Finland, vilka samtliga var kvar år 1892, då den egna metodistmissionen grundlades i landet. Gustaf A Hidén kom till Gamlakarleby år 1887, Herman Rabe till Helsingfors år 1888, Anders Grönblad till Ekenäs år 1889, Hjalmar Bergqvist till Kristinestad år 1889, Nils Johan Rosén till Helsingfors år 1891 samt Johannes Roth som presiderande äldste för hela det finländska distriktet år 1891. Det enda påtagliga exemplet beträffande medlemsökning vilket åstadkoms under övergången mellan 1880- och 1890-talet återfinns under Grönblads tid i Ekenäs 1889-91. Medlemsantalet i Ekenäs växte från 65 i full förening och 21 på prov år 1889 till 87 i full förening och 15 på prov år 1891.⁶²¹ Men överlag var tillväxten statistiskt sett blygsam under dessa år inom metodismen i Finland. Visserligen ansåg man i Gamlakarleby att staden varit med om väckelsetider vintern 1889 i samband med evangelisterna Nelly Hall och Ida Nihléns besök, men detta ledde i alla fall inte till någon avsevärd medlemsökning för den lokala metodistförsamlingens vidkommande.

⁶²⁰ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 57; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1887, s 62; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1888, s 59; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889, s 59.

⁶²¹ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1889; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1891.

Samtidigt som det kan konstateras att medlemsökningen överlag var måttlig 1889–91 inom metodismen i Finland, måste man ha klart för sig att den metodistiska verksamheten berörde långt fler människor än de personer som anslöt sig som fullvärdiga medlemmar till metodistförsamlingarna. Jarmo Mäki-Mikola har klart visat att detta förhållande gällde i Björneborg, där hundratals människor besökte de metodistiska mötena, medan församlingsstatistiken över medlemmar i full förening år 1889 uppvisar 14, 1890 tolv och 1891 17 medlemmar. Detta faktum jämför han vidare med att det samtidigt i Björneborg fanns förhållandevis många prenumeranter på det svenskspråkiga metodistorganet *Nya Budbäraren*. År 1889 förekom 34 st prenumerationer på *Nya Budbäraren* i staden, år 1890 28 och år 1891 24. Då man kan ha skäl att anta att varje nummer av tidskriften sannolikt lästes av åtminstone två personer, ser man att det metodistiska budskapet nådde långt fler personer än dem som var officiellt antecknade i metodistförsamlingens matrikelbok.⁶²²

Under tidsperioden 1885–92 ägde en rätt snabb konsolidering och strukturering av den metodistiska verksamheten i Finland rum. Mäki-Mikola har påpekat att den metodistiska rörelsen alltid eftersträvat skapandet av en fast organisation.⁶²³ Genom bildandet av det egna Finlandsdistriktet år 1885 togs det första steget i riktning mot en klar organisationsstruktur. Som ytterligare ett uttryck för denna vilja till fasta organisationsformer kan ses beslutet att genast, så snart lagstiftningen i Finland gav möjlighet till detta, organisera sig som ett legalt dissentersamfund. Visst fanns det en vilja till separatism från lutherdomen.⁶²⁴ Men registreringen som dissentersamfund handlade ur metodistisk synpunkt även om ”ordning och reda” i god metodistisk anda. I linje med iveren att konsolidera arbetet i fasta strukturer kan man även betrakta pub-

⁶²² Mäki-Mikola 1983, s 58-59.

⁶²³ Mäki-Mikola 1983, s 41.

⁶²⁴ Gustaf Wagnsson kritiserade ju år 1889 i tryck både hedbergianer och laestadianer för att de aldrig hyst någon vilja att ge statskyrkan något ”skiljebref”. Wagnsson 1889, s 27-28.

likationsverksamheten. Metodismen hade nu fått sitt officiella tidningsorgan i Finland, nämligen *Nya Budbäraren*.

År 1885 existerade det metodistförsamlingar i Vasa, Gamlakarleby, Helsingfors och Kristinestad samt något så när regelbunden verksamhet i Närpes. Sju år senare fanns det även församlingar i Ekenäs, Åbo och Björneborg, samtidigt som man tydligen behållit ställningarna på de förstnämnda orterna. Dessutom hade man etablerat regelbunden verksamhet i Billnäs och Brödtorp i västra Nyland, i Uleåborg i norra Österbotten samt i Viborg. Vidare hade St Petersburg blivit en officiell del av det finländska distriktets verksamhetsområde.

5.2 Konsolidering och fortsatt expansion 1892–1903

Vid den svenska metodistkyrkans årskonferens i Göteborg 18-23 augusti 1892 beslöts enhälligt att den metodistiska verksamheten i Finland skulle få ställning som en egen mission, vilken fick namnet *Finlands och St Petersburgs mission*.⁶²⁵ Detta innebar framför allt en vidare förenkling beträffande de beslutsprocesser som berörde arbetet i Finland. Nu behövde inte ens formellt frågor rörande Finland längre avgöras i samband med de rikssvenska konferenserna. Alla de i Finland verkande predikanterna behövde därmed inte heller längre resa till den svenska årskonferensen, som ju ibland kunde vara förlagd rätt långt ifrån Finland. Beslutet innebar att man från svensk och amerikansk sida erkände att metodismen i Finland uppnått en viss mognadsstatus. Men det handlade definitivt inte om att beroendet skulle ha upphört. Fortfarande var det metodismen i Sverige som tillhandahöll de nödvändiga predikanterna för missionsverksamheten i Finland. Då ingen separat årskonferens

⁶²⁵ Annual Report MS of the MEC 1892, s 161; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1892, s 12-13.

ännu grundats för Finlands del, tillhörde predikanterna alltför den rikssvenska årskonferensen. Enkelt uttryckt kan man säga att det nya arrangementet innebar att själva verksamheten i Finland blev självständig, men inte predikanterna. Dessa var fortfarande underställda den svenska årskonferensen.

Vilka nya rikssvenska predikanter kom över till Finland under 1890-talet? Hur fortsatte den metodistiska rörelsen att expandera i Finland under detta årtionde? Vilka var de nya orter där metodismen etablerade verksamhet? Skulle metodismen i Finland för all framtid vara beroende av svenska predikanter eller tänkte man sig att verksamheten borde bli ”nationaliserad”? Dessa är några av de frågeställningar jag kommer att behandla inom de följande avsnitten av denna avhandling.

5.2.1 Nya ledare för missionsarbetet i Finland

Årskonferensen i Göteborg 18-23 augusti 1892 hade fattat beslut om grundandet av en egen mission för Finlands del. Själva organiseringen av missionen ägde rum ett par dagar senare i Stockholm.⁶²⁶ Johannes Roth⁶²⁷ blev den nystrukturerade metodistmissionens i Finland första ledare. Han övertog även redaktörskapet för *Nya Budbäraren* efter B A Carlson, som pga familjeskäl

⁶²⁶ Elfving 1984, s 19; SVS nr 34 1892, s 270.

⁶²⁷ Johannes Roth föddes i Algustorp nära Alingsås år 1850. Redan som barn hade han kommit i kontakt med andlig verksamhet. I tjugoårsåldern genomgick han en omvändelseupplevelse, och redan ett år senare blev han lokalpredikant i sin hemförsamling. Sin första utnämning fick han till Gävle år 1872. Sedan följde bl a Mönsterås, Västervik, Eskilstuna, Karlskrona och en tid som presiderande äldste på Gotland. När han återvände till Sverige 1893 blev det åter utnämning till Eskilstuna och sedan vidare till Luleå och Boden. Han dog i Bergforsen år 1909. Ekholm, H 1971, s 33-34; Wanqvist 1968, s 118; Årsbok Sverige 1910, s 100-102.

återvänt till Sverige. Roth stannade bara ett år på posten som presiderande äldste i Finland, innan han år 1893 återvände till Sverige.⁶²⁸ Den nya missionens första årsmöte ägde rum i Helsingfors 20-24 augusti 1893 med biskop J H Vincent som ordförande.⁶²⁹

I Roths rapport till missionssällskapet i New York år 1893, den enda Finlandsrapport han för övrigt kom att skriva då hans tid i landet blev kort, finns mot slutet en mening som speglar dynamiken, spänningen mellan realism och förväntningar, inom Finlandsmissionen:

Our Finnish-speaking work is growing more year by year, and it is by that work we will reach Russia. God bless our work in Finland!⁶³⁰

Detta uttalande är ytterligare ett belägg för det faktum att man i Amerika tänkte sig en spridning av metodismen till Ryssland från Finland. Presiderande äldste hade klart för sig vad man i New York förväntade sig av Finlandsmissionen och såg till att det i rapporten kom en mening som tillfredsställde den amerikanska missionsledningen.

Samtidigt som Johannes Roth kom till Finland år 1891, kom även Nils Johan Rosén⁶³¹ till landet. Om Roth stannade en kortare tidsperiod, bara två år, blev det helt annorlunda för Rosén. Rosén återvände aldrig till Sverige, utan stannade i Finland ända till sin död år 1937 och blev även finsk medborgare. Sin första utnämning i landet fick Rosén till arbetet i Helsingfors, där han ersatte Herman Rabe i egenskap av församlingsföreståndare. Då Johannes Roth 1893 återvände till Sverige, fick Rosén vid sidan av församlingsansvaret i Helsingfors även åta sig uppdraget som superintendent för hela den finländska mis-

⁶²⁸ Ekholm, H 1971, s 33; Wanqvist 1968, s 118.

⁶²⁹ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 46.

⁶³⁰ Annual Report MS of the MEC 1892, s 161.

⁶³¹ För personuppgifter rörande Nils Johan Rosén, se avsnittet 5.1.4 *Ytterligare förstärkning av predikantkåren i Finland*.

sionen.⁶³² Som hjälp i arbetet i Helsingfors fick Rosén under en kortare period mellan åren 1895 och 1897 predikanten August Berg, som tidigare verkat inom Frälsningsarmén.⁶³³

5.2.2 Nya församlingsbildningar under 1890-talet

Under 1890-talet hade de rikssvenska metodistpredikanterna egentligen händerna fulla med att upprätthålla verksamhet på de finländska orter där metodismen hunnit bli etablerad. Men 1890-talet innebar även expansion i ”territoriellt avseende”. Sju nya metodistförsamlingar kom nämligen att grundas på olika orter där man antingen startat ny verksamhet eller gått in på nytt språkområde. I Viborg och Tammerfors hade metodistpredikanter gjort mer eller mindre regelbundna predikobesök redan under 1880-talet. På 1890-talet fick den metodistiska verksamheten på dessa centralorter fastare former. Till Hangö och Brödorp i Pojo spreds metodismen ifrån Ekenäs och till Lovisa från Helsingfors. Den svenskspråkiga metodistförsamlingen i Helsingfors kom även att ge upphov till grundandet av en finskspråkig församling i huvudstaden.

I Viborg hade predikobesök gjorts sedan B A Carlsons tid år 1889.⁶³⁴ Hurtig menar i sin fyrtioårshistorik (1923) att predikoverksamheten i Viborg under

⁶³² Ekholm, H 1971, s 35-36; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 43, 46.

⁶³³ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 46-47. August Berg var född 1867 i Skåne. Han blev officer i *Frälsningsarmén* år 1892. Han kom dock att övergå till metodistkyrkan och fick sin första utnämning till Helsingfors, där han stannade till år 1897. Han verkade sedan i Degerfors, Borås, Köping och Stockholm under åren fram till 1912, då han avslutade sig aktiva tjänst som predikant. I stället övergick han till försäkringsbolagsverksamhet. Han dog år 1931. Ekholm, H 1971, s 43-44; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 31; Wanqvist 1968, s 86.

⁶³⁴ Carlson 1921, s 136.

Carlsons tid försiggick i *Stadshotellens* festsal.⁶³⁵ Inledningsvis var verksamheten i Viborg inriktad på de svenskspråkiga i staden. Därefter skall en omorientering ha ägt rum, så att arbetet för en tid (1890–91) var helt inriktat på den finskspråkiga befolkningen i stadsdelen *Tegelbruket*.⁶³⁶ Den svenskspråkiga församlingen i Viborg torde ha blivit organiserad år 1892 av presiderande äldste Johannes Roth. Folkskolläraren H E Fagerlund hade blivit vunnit för metodismen och blev lokalpredikant i staden.⁶³⁷ Vid årskonferensen i Göteborg år 1892 rapporterades i den statistiska tabellen ett sammanlagt medlemsantal för Viborg och St Petersburg på 50 medlemmar i full förening och 20 på prov. Samtidigt uppger presiderande äldste Roth i sin rapport över det finländska distriktet att man fått mottaga 59 nya provmedlemmar i enbart Viborg.⁶³⁸ Dessa statistiska uppgifter verkar vara motstridiga och förvirrande. Det faktum att verksamheten i Viborg även redovisades tillsammans med St Petersburg gör inte saken klarare. De statistiska uppgifterna behöver dock inte nödvändigtvis vara felaktiga. Det kan vara så att en del av 59 provmedlemmarna vilka mottagits i Viborg under verksamhetsåret hunnit bli medlemmar i full förening i det skede när statistikrapporten inlämnades. Någon klarhet i hur man med säkerhet skall tolka siffrorna lär dock inte stå att finna. Hurtig säger att det redan från starten stora medlemsantalet i den svenskspråkiga Viborgsförsamlingen berodde på att en tidigare grundad friförsamlingsgrupp ledd av läraren Fagerlund hade övergått till metodismen.⁶³⁹ Detta kunde även förklara ett eventuellt snabbt godkännande av provmedlemmar som medlemmar i full förening. Metodismens etablering i Viborg uppvisar ett känt mönster. I Viborg, liksom som vi sett tidigare beträffande en rad andra orter i Finland, rekryterades de första medlemmarna i metodistförsamlingen bland de frikyrkliga.

⁶³⁵ Hurtig, K 1923, s 44.

⁶³⁶ Carlson 1921, s 136-137; Hurtig, K 1923, s 44.

⁶³⁷ Hurtig, K 1923, s 44.

⁶³⁸ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1892, s 25, 65.

⁶³⁹ Hurtig, K 1923, s 44.

Vilket år det finskspråkiga församlingsarbetet i Viborg ansågs vara en självständig församling i relation både till St Petersburg och det svenskspråkiga församlingsarbetet i Viborg blir inte heller klart utgående från källmaterialet. Hurtig anger rätt diffust att den finskspråkiga Viborgsförsamlingens organisering ”daterar sig från 1892–1893, och torde ha skett genom pastor Roth”. I det av Paavo Koponen år 1999 publicerade verket *Karjalan kirkkokummut* sägs att den finskspråkiga församlingen i Tegelbruket grundades år 1892 och att den finskspråkiga stadsförsamlingen bildades först år 1919. Inget årtal anges däremot för den svenskspråkiga Viborgsförsamlingen, som även omnämns i texten.⁶⁴⁰

Predikanten August Ek⁶⁴¹ kom i varje fall år 1894 till det svenska församlingsarbetet i Viborg direkt från Sverige. Som mest skall församlingen under Eks period ha nått upp till ett medlemsantal på ett 70-tal personer. Samtidigt som Ek hade ansvar för arbetet i Viborg, var han även utnämnd för verksamheten i St Petersburg. Efter fyra år av församlingsverksamhet återvände han till Sverige år 1898.⁶⁴²

Man kan fråga sig varför man under ett antal år på 1890-talet i årskonferensstatistiken rapporterade medlemmar för församlingarna i Viborg och St Petersburg tillsammans.⁶⁴³ Det kan ha funnits juridiska orsaker. Församlingen

⁶⁴⁰ Hurtig, K 1923, s 70; Koponen 1999, s 238.

⁶⁴¹ August Ek var född i Trankil, Värmland, år 1860. Redan som 16-åring hade han blivit omvänd genom metodistisk verksamhet. Då metodistförsamling saknades i hembygden, anslöt han sig till *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen*. Efter en tid som predikant inom EFS övergick han dock år 1892 till metodistkyrkan. Sin första utnämning fick han till Vetlanda år 1893. Till Finland kom han från Malmö. Efter Finlandstiden blev det utnämningar till bl a Råå, Alingsås, Trollhättan och Arvika. Han övergick senare till *Svenska kyrkan* och dog som domkyrkoadjunkt i Karlstad. Ekholm, H 1971, s 41-42; Wanqvist 1968, s 90.

⁶⁴² Ekholm, H 1971, s 41.

⁶⁴³ Först i rapportering för år 1895 ges skilda statistiska uppgifter för församlingarna i St Petersburg och Viborg. Annual Report MS of the MEC 1895, s 113.

i St Petersburg var kanske rentav illegal. Vidare förekom det som ovan nämnts i August Eks fall att samma predikant hade ansvar för bägge församlingarna. Församlingarna utgjorde tillsammans en utnämning. Men det kan även ha varit så att man från de missionsansvarigas sida hade behov att för missionssällskapet i New York dölja det faktum att verksamheten i St Petersburg inte var så framgångsrik. Det ringa antalet medlemmar i den ryska metropolen gömdes undan i den betydligt finare medlemsstatistiken för Viborg.

Det verkar även vara lite oklart beträffande metodistförsamlingens i Tammerfors grundläggningsår. Sporadiska predikobesök i staden hade gjorts sedan mitten av 1880-talet av bl a Gustaf Wagnsson och B A Carlson. Tammerfors förekommer första gången i utnämningslistan från året 1893–1894. En lokalpredikant vid namn Anders Blomqvist hade fått ansvar för verksamheten på orten vid missionens årsmöte år 1893. Men i verksamhetsrapporten från år 1894, skriven av presiderande äldste N J Rosén, figurerar inte alls namnet Blomqvist längre. I stället nämns att Erland Björnberg, N J Rosén och lokalpredikanten Fagerlund från Viborg gjort predikobesök på orten. Från år 1897 finns en första uppgift om medlemsantalet för Tammerforsförsamlingen. Det skall då ha handlat om fyra personer. Men när Jonas Wilhelm Häggman samma år återvände från studier i Amerika och blev stationerad i Tammerfors började det hända saker på den metodistiska verksamhetsfronten i staden.⁶⁴⁴

På hösten 1891 inledde man i Helingfors metodistförsamling en mer organiserad verksamhet på finska och anställde Edvard Kukkasela från Björneborg som lokalpredikant för detta arbete. Av ekonomiska orsaker blev det en paus i denna verksamhet under år 1892, men den återupptogs på hösten 1893. Kukkasela verkade bara i några månaders tid och dog följande år.⁶⁴⁵ Hans efter-

⁶⁴⁴ Hurtig, K 1923, s 72-73.

⁶⁴⁵ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 44-45. Närmare uppgifter om Edvard Kukkasela saknas.

trädare som lokalpredikant blev Matti Lehtonen⁶⁴⁶. Under år 1894 blomstrade den finskspråkiga verksamheten upp, en syförening och en sångkör bildades och 17 personer antogs som provmedlemmar. I augusti 1894 grundades den självständiga finskspråkiga metodistförsamlingen i Helsingfors.⁶⁴⁷

Hangö metodistförsamling grundades år 1895 av 13 personer. Redan i slutet av 1880-talet hade metodistförsamlingen i Ekenäs haft medlemmar vilka bodde i Hangö, men först i början av 1890-talet började man göra regelbundna predikobesök i staden. Skaran av metodister i staden växte och det blev allt mer opraktiskt att de skulle tillhöra församlingen i Ekenäs. Det var Ekenäspredikanten Herman Rabe som var med om att grundlägga församlingen i Hangö. I tre års tid fick sedan Hangöborna nöja sig med att det var predikanten från Ekenäs som även skötte församlingen i Hangö.⁶⁴⁸ Men år 1898 fick Karl L. Lundqvist, efter att ha verkat i Gävle i ett par års tid, utnämning som predikant till Hangö.⁶⁴⁹ Lundqvist lär ha varit en rätt speciell personlighet. I Hangöförsamlingens 100-årshistorik skildras han på detta sätt:

Karl L. Lundqvist var en rikt konstnärligt begåvad person. Han skrev både dikt och prosa. Han målade tavlor och älskade sång och musik.⁶⁵⁰

Genom en privat donation av makarna Frans och Pauline von Haartman fick Hangöförsamlingen rätt snart ett eget kapell. Detta Betelkapell byggdes år

⁶⁴⁶ Matti Lehtonen var född 1870 i Kitee. Lehtonen 1972, s 104. Han skulle senare komma att bli en av de första studerandena vid det nya teologiska seminariet i Tammerfors. Se vidare avsnitt 5.2.6 i detta arbete.

⁶⁴⁷ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 45; NB nr 1 1895, s 7.

⁶⁴⁸ Ekholm, H 1996, s 6-8.

⁶⁴⁹ Karl Ludvig Lundqvist var född år 1869 i Arboga. Redan som ung kom han i kontakt med metodistkyrkan och upplevde en kallelse till predikoämbetet. Han studerade vid teologiska skolan i Uppsala 1888–90, och sin första utnämning fick han till Vetlanda. Innan han kom till Finland hade han även hunnit vara verksam i bl a Råå, Nyköping och Gävle. Ekholm, H 1971, 49; Wanqvist 1968, s 111; Årsbok Sverige 1957, s 146-148.

⁶⁵⁰ Ekholm, H 1996, s 9.

1897 och överlämnades till församlingen år 1900.⁶⁵¹ Hangöförsamlingen fick inte behålla den begåvade predikanten Lundqvist i sin tjänst någon längre tid. I knappa två års tid hade Lundqvist utnämning till Hangö, men även under den tiden fick han lov att vara sjukledig i flera perioder. Under denna sjukdomstid skrev han boken *Den Eviges vägar*. Han återvände till sin hemstad Arboga år 1899.⁶⁵²

Samma år som Hangöförsamlingen bildades grundades även Brödtorps metodistförsamling i Pojo. Församlingsbildningen är märklig på flera sätt. Det här var den första metodistförsamlingen som grundades på landsbygden i Finland. Det skulle inte heller komma att bli många fler metodistförsamlingar av det slaget. Till en grundligare diskussion om metodismens ringa spridning på landsbygden i Finland återkommer jag i avsnitt 6.2.5 *Metodismen på den finländska landsbygden*.

Församlingen i Brödtorp grundades först år 1895⁶⁵³, men det metodistiska arbetet på orten hade inletts redan under B A Carlsons första tid i Finland hösten 1884. Baron Hisinger vid bruket skall enligt uppgift ha uppmuntrat metodistpredikanterna att verka på platsen. Peter Jeppson hade under sin tid i Ekenäs regelbundet gjort predikobesök i Brödtorp. Enligt Håkan Ekholms jubileumsskrift *Ekenäs metodistförsamling 100 år* skall det ha funnits både metodistisk söndagsskola och syföreningsverksamhet i Brödtorp innan själva för-

⁶⁵¹ Ekholm, H 1996, s 10-11; GCAH Madison NJ, Administrative Files BFM of the MEC 1307-4-1:01 Minutes of the Committee on Europe 17.5 1898.

⁶⁵² Ekholm, H 1996, s 8-9; Årsbok Sverige 1957, s 147. Efter hemkomsten till Sverige var Karl Lundqvist tjänstledig fram till år 1910, då han en kort tid verkade som predikant i Sala. Han blev pensionerad år 1911, men kom att leva ända till 1957. I hela 46 år intog han alltså vad som kallas för en ”pensionerad predikants ställning” enligt metodistkyrkans kyrkoordning. Ekholm, H 1971, s 49-50; Wanqvist 1968, s 111; Årsbok Sverige 1957, s 146-147.

⁶⁵³ Det första kvartalskonferensprotokollet är daterat den 12 november 1895. MKA Grankulla, Brödtorps metf kvkfprot 12.11. 1895.

samlingen grundades.⁶⁵⁴ För att verka i församlingarna i Brödtorp och Ekenäs kom år 1897 predikanten Johan Berg från Östersund.⁶⁵⁵ I ett skede fanns det planer på att bygga ett metodistkapell i Pojo och en del medel insamlades för detta ändamål.⁶⁵⁶ Den drivande kraften bakom Brödtorpsmetodismen var förvaltaren Erik Gustaf Borg på Brödtorp gård.⁶⁵⁷ Även denne Borg var rikssvensk och hade inflyttat år 1872 från Kumla. När Borg vid sekelskiftet flyttade till Ingå avstannade den metodistiska verksamheten i Brödtorp.⁶⁵⁸ Som mest hade Brödtorps metodistförsamling 22 medlemmar. När församlingen upplöstes framgår inte klart av källmaterialet, men i rapporteringen år 1905 nämns inte Brödtorp längre i de statistiska tabellerna. Det metodistiska medlemskapet för de kvarvarande församlingsmedlemmarna överfördes till församlingen i Ekenäs.⁶⁵⁹

Hur kom det sig då att det grundades en metodistförsamling även i Lovisa? Den första metodistpredikanten på besök i den här staden var troligen N J Rosén. Lovisaborna Adolf och Charlotta Nyberg hade i Helsingfors sökt upp Rosén och bett honom göra predikobesök i deras hemstad. De önskade även att få en metodistpredikant permanent stationerad på orten. Vid metodistmissionens årsmöte i Vasa 1894 beslöt man därför att uppta regelbunden verksamhet i Lovisa. Pionjären Karl Johan Lindborgs krafter var inte ännu ut-

⁶⁵⁴ Ekholm, H 1986, s 7-8.

⁶⁵⁵ Johan Berg var född 1871 i Skåne. Innan han blev metodistpredikant hade han verkat inom *Frälsningsarmén*. Efter bara två år i Finland återvände han till Sverige år 1899. Han lämnade metodistkyrkan år 1911 och blev präst i *Svenska kyrkan*. Ekholm, H 1971, s 47-48; Wanqvist 1968, s 86.

⁶⁵⁶ MKA Grankulla, Brödtorps metf kvkfprot 9.7. 1900.

⁶⁵⁷ Erik Gustaf Borg var född år 1841 i Kumla. Han var förvaltare vid Brödtorp gård 1872–1900. Vid sekelskiftet flyttade han till Ingå station där han drev en diversehandel. NB nr 18 1915, s 141, nr 23 1916, s 181. För en beskrivning av Brödtorp gårds historia, se Kerkkonen 1959, s 280-284; von Koskull 1966, s 23-24; Nordström, G & Nordström, W 1966.

⁶⁵⁸ Ekholm, H 1986, s 8; MKA Grankulla, Brödtorps metf kvkfprot 21.10. 1900.

⁶⁵⁹ Annual Report MS of the MEC 1905, s 99; Ekholm, H 1986, s 8.

tömda. Efter att ha grundat församlingarna i Vasa, Gamlakarleby och Björneborg slog denne man ingalunda sig till ro. På en mellanperiod 1891–94 i Kristinestad och Närpes följde nya order.⁶⁶⁰ I den lilla självbiografin berättar Lindborg:

Härifrån sändes jag till Lovisa för att äfven där bryta ny mark. Under tre år från 1894 till 1897 verkade jag Herrens verk såväl i Lovisa som ock grannstäderna Borgå och Kotka.⁶⁶¹

Själva församlingsgrundandet i Lovisa var dock Lindborg inte med om. När detta skedde var Lindborg stationerad i Limhamn i Sverige.⁶⁶² Det var i stället Hjalmar Bergqvist som besökte Lovisa i juli 1899 och vid detta tillfälle organiserades församlingen. I *Nya Budbärarens* augustinummer 1899 rapporteras församlingsbildandet:

Pastor Hj. Bergqvist från Åbo besökte den 30 sistlidne juli Lovisa, där han predikade och ledde nattvardsgång. Vid samma tillfälle intogos 14 personer i full gemenskap med kyrkan, och kan detta betraktas som organiserandet af en metodistförsamling i nämnda stad. Några profmedlemmar vunnos äfven vid sagda tillfälle.⁶⁶³

5.2.3 Rikssvensk predikantverksamhet på finska

År 1891 fick Gustaf A Hidén förflyttning från Gamlakarleby till Björneborg. Mot slutet av Lindborgs pionjärtid hade verksamheten i Björneborg försvagats. Färre personer sökte sig till de metodistiska gudstjänsterna än under Lindborgs allra första år i staden. När Hidén kom till Björneborg år 1892 fick

⁶⁶⁰ MKA Grankulla, Håkan Ekholms minnesskrift Metodistförsamlingen i Lovisa 90 år, s 1-2.

⁶⁶¹ Lindborg 1910, s 49.

⁶⁶² Elfving 1984, s 22-23; MKA Grankulla, Håkan Ekholms minnesskrift Metodistförsamlingen i Lovisa 90 år, s 3.

⁶⁶³ NB nr 8 1899, s 121.

församlingslivet emellertid något av ett uppsving. Han hade nämlingen lärt sig finska, vilket givetvis kom väl till pass i arbetet i Björneborg. Under år 1893 höll man samlingar regelbundet fem dagar i veckan, söndagar hölls både finsk- och svenskspråkiga gudstjänster samt ungdomsmöte och söndagsskola, tisdagar finskt klassmöte, onsdagar syföreningsmöte, torsdagar svenskt möte och lördagar svenskt bibelstudium.⁶⁶⁴

Men predikanten Hidén nöjde sig inte enbart med att sköta församlingsarbetet i Björneborg. Han bar på visioner för en mer omfattande finskspråkig missionsverksamhet. Därför började han år 1893 utge *Rauhan Sanomia*, en finskspråkig tidskrift för metodismen i Finland.⁶⁶⁵ Hidén utgav vidare en finskspråkig psalmbok, *Rauhan Säveliä*, på 319 sidor och översatte *Metodist-Episkopalkyrkans lära och kyrkoordning* på 320 sidor till finska. Visserligen hade Hidén en medhjälpare i en lärare Laine för detta översättningsarbete, men ändå måste det ha varit ett stort projekt för Hidén.⁶⁶⁶ Dessutom redigerade han en finskspråkig söndagsskoltidning med namnet *Lasten Ystävä*. Hidén fick många olika förtroendeuppdrag, bland annat representerade han Finlands mission vid ett rådsmöte i Berlin år 1895. Han var även en tid redaktör för *Nya Budbäraren*.⁶⁶⁷

Redan år 1894 fick Hidén förflyttning från Björneborg till Helsingfors, men man kan förstå orsaken. Den nygrundade finskspråkiga metodistförsamlingen i huvudstaden behövde en god ledare. Hidén blev liksom Rosén finsk medborgare. Han emigrerade till Amerika år 1901, där han kom att verka bland finska immigranter.⁶⁶⁸ Ett speciellt exempel på Hidéns företagsamhet utgör den lilla skriften *Suomi: The Land of A Thousand Lakes*. Denna av Hidén på

⁶⁶⁴ Mäki-Mikola 1983, s 82-83.

⁶⁶⁵ Ekholm, T 1933, s 84; Hurtig, K 1923, s 103; Mäki-Mikola 1983, s 83.

⁶⁶⁶ Ekholm, T 1933, s 84; Mäki-Mikola 1983, s 83.

⁶⁶⁷ Ekholm, T 1933, s 84-85.

⁶⁶⁸ Ekholm, T 1933, s 84-85; Mäki-Mikola 1983, s 83-84.

engelska författade lilla bok på 72 sidor med ett *supplement* på 24 sidor, några ytterligare sidor med *advertisements* samt en karta över *the Grand-Duchy of Finland* är troligen rätt så unik i sitt slag. Boken är utgiven hos *Methodist Book-Room*, Helsingfors, och alltså inte i Amerika. Tyvärr saknas tryckår angivet i boken, men boken torde ha utgivits alldeles efter sekelskiftet. Boken vill tydligen vara *a short descriptive account of the Grand Duchy of Finland with numerous illustrations*. Skriften beskriver finländska naturförhållanden, folkliv och kultur samt innehåller en del statistiska uppgifter. Inte så få sidor ägnas åt att beskriva det metodistiska missionsarbetet i Finland, och fotografier på samtliga *Preachers in the Finland Mission 1896–97* finns med i boken. I slutet av boken beskrivs de politiska förhållandena i Finland och *februarimanifestet* av år 1899 diskuteras rätt ingående.⁶⁶⁹

Som Hidéns efterträdare i arbetet i Björneborg kom Hjalmar Bergqvist från församlingen i Gamlakarleby. Församlingslivet i Björneborg förutsatte vid det här laget definitivt predikoverksamhet på finska. Bergqvist lärde sig därför så pass mycket finska att han småningom klarade av att predika på språket.⁶⁷⁰

Gustaf A Hidéns insatser för den finskspråkiga metodismen var av avgörande betydelse. Genom Hidéns arbete fick metodistkyrkan ett tidningsorgan som kunde sprida det metodistiska budskapet vidare bland den finskspråkiga majoritetsbefolkningen. Egen psalmbok och egen kyrkoordning på finska betydde mycket för identiteten bland de finskspråkiga metodisterna i landet.

⁶⁶⁹ Hidén *Suomi: The Land of A Thousand Lakes*, s 1-68 med bilagor. Beträffande det historiska sammanhanget kring *februarimanifestet*, se Klinge 1996, s 344-346.

⁶⁷⁰ Mäki-Mikola 1983, s 84; Årsbok Finland 1937, s 71-72.

5.2.4 Nya rikssvenska predikanter i missionens tjänst

Under 1890-talet kom flera nya rikssvenska predikanter till det metodistiska missionsarbetet i Finland. Förutom de redan i avsnitt 5.2.2 omnämnda August Ek, Karl L Lundqvist och Johan Berg, vilka var inkopplade på verksamheten i de nya församlingarna i Viborg, Hangö och Brödtorp, kom ytterligare fyra nya predikanter från Sverige, nämligen Anton Hultqvist, Erland Björnberg, Albin Janzon och Johan Edvard Jarl.

En rikssvensk nykomling på scenen samma år som den metodistiska verksamheten i Finland blev en egen fristående mission var Anton Hultqvist. Han kom till verksamheten i Åbo år 1892.⁶⁷¹ Under fyraårsperioden 1888–1892 hade den första Finlandsfödda metodistpredikanten Jonas Wilhelm Häggman verkat som Åboförsamlingens predikant.⁶⁷² Den lilla bönesal man använde i Åbo i början av 1890-talet började bli alltför liten. Redan under en bönevecka i september den första hösten i Åbo 1892 fick Anton Hultqvist vara med om att församlingens möteslokal varje kväll var alldeles full av folk, enligt vad han själv rapporterade till *Nya Budbäraren*. Längre fram på hösten hände det att folk fick vända hem, därför att det redan var överfullt i församlingssalen.⁶⁷³

⁶⁷¹ Anton S Hultqvist var född år 1863 i Högsby, Småland. Redan som femtonåring hade han kommit till tro genom *EFS:s* verksamhet, och 24 år gammal anslöt han sig till *Oskarshamns metodistförsamling*. Genom Anton Hultqvists själavinnarnit kom i slutet av 1880-talet bröderna John och Karl Hurtig till personlig trosavgörelse och i kontakt med metodismen. År 1888 fick Anton Hultqvist lokalpredikantsfullmakt och sändes till Buttle på Gotland. Efter avslutade studier vid Teologiska skolan i Uppsala år 1892 blev han sänd till Finland. Han återvände till Sverige år 1902 och verkade i bl a Limhamn, Tranås, Malmberget, Halmstad och Göteborg. Han dog år 1924. Ekholm, H 1971, s 37-38; Hurtig, M 1972, s 14; SVS nr 21 1924, s 247; Wanqvist 1968, s 99; Årsbok Sverige 1924, s 124-125.

⁶⁷² Ekholm, H 1971, s 25.

⁶⁷³ NB nr 11 & 12 1892, s 124, 135.

Man började planera för och samla in pengar till ett kapellbygge. Efter två år i Åbo fick Hultqvist utnämning till Gamlakarleby.⁶⁷⁴

Hultqvist ersattes i Åbo av en annan rikssvensk nykomling, nämligen Erland Björnberg.⁶⁷⁵ Egentligen hade Björnberg kommit till Finland redan år 1893, men då inte fått någon egen församling, utan först under hösten arbetat som assistent åt Rosén i Helsingfors och sedan verkat som evangelist på olika håll i landet.⁶⁷⁶ Under vårvintern 1895 rapporterade Björnberg till *Nya Budbäraren* om en väckelseperiod i församlingen i Åbo.⁶⁷⁷ Inför hösten 1897 blev det förflyttning för Björnbergs del från Åbo till Gamlakarleby, även denna gång i Anton Hultqvists efterföljd. I tre års tid fram till sekelskiftet verkade Björnberg i Gamlakarleby. År 1900 flyttade han för ett kort tag över tillbaka till Sverige och hade utnämning till Odensvi. Redan följande år emigrerade han tillsammans med sin Åbofödda hustru till Amerika.⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ Ekholm, H 1971, s 37; Ekholm, T 1933, s 86.

⁶⁷⁵ Erland Björnberg var född år 1862 i Hidinge, Närke. Redan som barn hade han genom söndagsskolverksamhet kommit i kontakt med metodistkyrkans verksamhet. 1888–91 studerade han vid predikantskolan i Uppsala. Han fick sin första utnämning till Buttle på Gotland. Till Finland kom han från Loftahammar. Ekholm, H 1971, s 39; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 31; Wanqvist 1968, s 87.

⁶⁷⁶ Ekholm, H 1971, s 39; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 46.

⁶⁷⁷ Ekholm, H 1971, s 40.

⁶⁷⁸ Ekholm, H 1983, s 9; Ekholm, T 1933, s 87; Wanqvist 1968, s 87. Björnbergs hustru Lydia hette som ogift Hällström i efternamn och hade bland annat varit söndagsskolföreståndare i metodistförsamlingen i Åbo. ÅSMA Åbo, Ministerialbok för Åbo Metodistförsamling År 1887–. Den rikssvenske predikanten Carl Petrus Carlsson omnämner i sin Amerikareseskildring (1913) ett sammanträffande med Erland Björnberg i Cleveland, Ohio. Carlsson 1913, s 88.

Albin Janzon⁶⁷⁹ anlände till Finland år 1898 för att verka inom det svenska församlingsarbetet i Helsingfors, när Anders Grönblad efter bara ett år i huvudstaden återvände till Sverige. Rapporteringen från Janzons fyra år långa verksamhetsperiod i Helsingfors är knapphändig. Man använde färdigt förtryckta formulär för nedtecknandet av kvartalskonferensprotokollen. Även rapporteringen i *Nya Budbäraren* rörande arbetet i Helsingforsförsamlingen var sparsam under denna tid.⁶⁸⁰

För att verka som predikant på den s k *Vasa krets* kom Johan Edvard Jarl⁶⁸¹ till Finland år 1896. Han skulle fungera som biträdande predikant i verksamheten i Vasa och samtidigt inneha ett särskilt ansvar för landsbygden runt omkring. Men redan följande år sändes han till Björneborg, som blivit helt utan metodistpredikant. Jarls tid i Björneborg verkar inte ha varit särskilt framgångsrik. Mäki-Mikola berättar att speciellt den första tiden blev besvärlig. En stor del av de tidigare församlingsaktiva metodisterna drog sig av någon anledning undan. En stor svårighet för Jarl i verksamheten i Björneborg var givetvis hans bristande språkkunskaper i finska. Nu fanns det inte längre någon i stil med Jonas Wilhelm Häggman på plats som i tiden hade varit Lindborgs språkliga stöd på orten. Efter en tid verkade det dock som om för-

⁶⁷⁹ Albin Janzon var född 1858 i Sundsvall. Han studerade vid *Fjellstedtska skolan* i Uppsala, när han kom i kontakt med metodismen. Sin första utnämning fick han till Göteborg år 1891. Till Finland kom han år 1898 efter att ha varit redaktör för *Svenska Sändebudet* i ett par omgångar. När han lämnade Finland år 1906 blev han utnämnd till Jönköping. Han dog i Stockholm år 1923. Ekholm, H 1971, s 51-52; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 50; Wanqvist 1968, s 101; Årsbok Sverige 1924, s 122-124; ÖTSA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (Albin Janzon).

⁶⁸⁰ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 49-50.

⁶⁸¹ Johan Edvard Jarl var född i Eksjö, Småland, år 1864. Först verkade han en tid som officer i *Frälsningsarmén*, innan han sökte sig till metodistkyrkans predikantsskola år 1893. Ekholm, H 1971, s 45; Ekholm, T 1933, s 87.

samlingsmedlemmarnas förtroende för Jarl skulle ha vuxit, för verksamheten återhämtade sig något efter den svacka man genomgått år 1897.⁶⁸²

5.2.5 Kritik mot söndagsskolverksamheten under 1890-talet

Som vi sett ovan i avsnitt 5.1.6 etablerades det redan under den metodistiska rörelsens första tid i Finland i början av 1880-talet metodistisk söndagsskolverksamhet i Vasa, Gamlakarleby och Kristinestad. Särskilt söndagsskolan i Gamlakarleby fick från första början en god start. År 1886 räknade man där 177 söndagsskolbarn.⁶⁸³ I marsnumret av *Nya Budbäraren* år 1893 ingick i en rapport rörande verksamheten inom ramen för Gamlakarleby metodistförsamling uppgiften om att man i fyra söndagsskolor hade sammanlagt över 200 söndagsskolelever.⁶⁸⁴

Den framgångsrika söndagsskolverksamheten i Gamlakarleby kom att bli föremål för polemik. I det ovannämnda marsnumret av *Nya Budbäraren*, men på annan plats i tidskriften och utan nämnande av stadens namn, ingick under rubriken *Ovist nit* följande text:

I staden finnes en stadsdel, som är illa beryktad för dryckenskap, liderlighet och slagsmål, ja, mord har nyligen förekommit därstedes. Några på Jesus troende och af Jesu kärlek brinnande personer hafva därstäder inrättat andaktsstunder på söndagarne för barn, som vilja samlas omkring Guds ord. Dessa vänner läsa något ur bibeln för barnen, sjunga för dem några andeliga sånger samt uppmana de små, att fly synden och lämna sina hjärtan åt Gud. Men en sådan verksamhet har af en prestman i staden, hvilken vill gälla för att vara riktigt renlärig och gudfruktig, ansetts så skadlig och brottslig, att han gifvit lärarinnorna i hvardagsskolan befallning att hålla alla barn, som bewista sagde andaktsstunder och äro elever i folkskolan, i arrest

⁶⁸² Mäki-Mikola 1983, s 86-87.

⁶⁸³ Carlson 1921, s 121; Ekholm, T 1933, s 42-43.

⁶⁸⁴ NB nr 3 1893, s 36.

sedan den vanliga skoltiden är slut. Kan man tänka sig något dylikt i ett land känt för sitt humana skolväsen och där presterna i folkskolan ej hafva någon prerogativ att ingripa. Denne prestman lär hafva fått den hedern att blifva invald i skoldirektionen, men sin ställning därstedes har han använt på ovarsagde sätt. Sålänge sådant får försiggå inom landet, är det ej skäl att klagas öfver den fara och det förtryck, som man fruktar från annat håll.⁶⁸⁵

Antagligen var det *Nya Budbärarens* redaktör Johannes Roth som hade skrivit detta inlägg. Han hade nämligen i februari 1893 varit på besök i Gamlakarleby och hållit kvartalskonferensförhandlingar i metodistförsamlingen.⁶⁸⁶ Dessa formuleringar i det metodistiska tidningsorganet föranledde den lutherske prästen Elis Bergroth att reagera. I tidskriften *Vartija* skrev Bergroth följande:

Sålunda våga desse från främmande land komne och med främmande medel verkande personer i sin partiifver skryta öfver huru de trampa det folks lag bland hvilket de verka, en lag som förbjuder dem att i sina söndagsskolar intaga lutherska barn.⁶⁸⁷

Elis Bergroth syftade å sin sida på dissenterlagens stipulationer vilka visserligen gav metodister rätt att undervisa egna barn i den metodistiska tron, men igen generell rätt att undervisa alla finländska barn i de metodistiska söndagsskolorna. Bergroth hävdade att man inom ramen för den metodistiska söndagsskolverksamheten bedrev lagstridig verksamhet. Björn Elfving skriver i sin jubileumshistorik *Metodistkyrkan i Finland 100 år* att det i början av 1890-talet förekom att man mer allmänt motarbetade metodistkyrkans söndagsskolor. Bland annat i samband med läsförhör skall föräldrar ha blivit uppmanade att inte sända sina barn till de metodistiska söndagsskolorna. Meto-

⁶⁸⁵ NB nr 3 1893, s 34-35.

⁶⁸⁶ NB nr 3 1893, s 36

⁶⁸⁷ NB nr 6 1893, s 67. Citatet återgivet i *Nya Budbärarens* översättning. Detta publicerades i NB i juni 1893. Texten i *Vartija* lyder på originalspråket: ”Tässä siis nämä vieraasta maasta tulleet ja vieraan maan rahoilla toimivat henkilöt puolueinnossaan rohkenevat kerskata siitä, miten he polkevat sen kansan lakia, jonka joukossa he työskentelevät, lakia, joka kieltää heitä pyhäkouluihinsa ottamasta luterilaisia lapsia.” *Vartija* 1893, s 150-151.

disterna försökte på en del håll lösa problemet genom att anlita personer vilka var medlemmar i den lutherska kyrkan att fungera som söndagsskollärare i de metodistiska söndagsskolorna.⁶⁸⁸ Faktum är att motståndet mot den metodistiska sön­dagsskol­verksamheten i början av 1890-talet fick effekt. Från år 1893 till år 1894 minskade antalet söndagsskolbarn inom metodistkyrkans verksamhet i Finland. Det var framför allt i Gamlakarleby som en stor minskning av antalet rapporterade söndagsskolelever ägde rum, en minskning från 250 till 125. Även i Kristinestad, Björneborg och Åbo minskade antalet söndagsskolbarn, medan det omvända var fallet i Ekenäs, Helsingfors och Viborg.⁶⁸⁹ Ännu år 1895 fortsatte antalet söndagsskolbarn att minska dramatiskt i Gamlakarleby, Kristinestad och Björneborg. Men detta uppvägdes inom den nationella statistiken genom nytillkomna söndagsskolor i Nyland.⁶⁹⁰ Men det dröjde till år 1896 innan söndagsskolverksamheten generellt sett på nytt började växa.⁶⁹¹

⁶⁸⁸ Elfving 1984, s 105-106.

⁶⁸⁹ Annual Report MS of the MEC 1893, s 132; Annual Report MS of the MEC 1894, s 111.

⁶⁹⁰ Annual Report MS of the MEC 1895, s 125.

⁶⁹¹ Annual Report MS of the MEC 1896, s 112.

Tabell nr 1: *Metodistiska söndagsskolor i Finland 1892-1896*⁶⁹²

	Antal söndagsskolor	Söndagsskolelever
1892	11	670
1893	17	898
1894	17	790
1895	18	799
1896	20	1.091

Trots den temporära nedgången beträffande antalet söndagskolbarn på en del håll inom den metodistförsamlingarnas verksamhet under perioden 1893-1895 måste man ändå betrakta den metodistiska söndagsskolverksamheten som framgångsrik. Den var den arbetsform genom vilken metodismen i Finland nådde det största antalet individer. Den skulle komma att expandera under fortsättningen av den i denna avhandling undersökta tidsperioden.

5.2.6 Ungdomsföreningsverksamhet

De rikssvenska metodistpredikanterna var under 1880-talet, som vi sett, med om att introducera söndagsskolverksamhet på flera orter i Finland. Under 1890-talet kom med internationell uppbackning en annan liknande arbetsform, nämligen ungdomsföreningsverksamheten, som även den kom att betyda

⁶⁹² Annual Report MS of the MEC 1892, s 162; Annual Report MS of the MEC 1893, s 132; Annual Report MS of the MEC 1894, s 111; Annual Report MS of the MEC 1895, s 125; Annual Report MS of the MEC 1896, s 112.

mycket för rekryteringen till den metodistiska rörelsen. Lika stor genomslagskraft som söndagsskolan fick den emellertid inte.

Inom den amerikanska metodismen grundades *the Epworth League*⁶⁹³ år 1889 i Cleveland, Ohio. Upprinnelsen till detta stora ungdomsförbund var förekomsten av flera mindre eller lokala ungdomsföreningar sedan något årtionde tidigare. Det hade uppstått ett behov av och en vilja till att förena och samordna denna ungdomsverksamhet. Vid generalkonferensen år 1892 fick *the Epworth League* status som metodistkyrkans officiella ungdomsorganisation. Vidare uppmanades alla metodistförsamlingar att organisera ungdomsföreningar i anslutning till sitt församlingsarbete. En passus om ungdomsföreningsverksamhet inskrevs i kyrkoordningen.⁶⁹⁴ Målsättningen med ungdomsförbundet och ungdomsföreningsverksamheten var att

promote intelligent and vital piety in the young members and friends of the church; to aid them in the attainment of purity of heart and in constant growth of grace, and to train them in works of mercy and help.⁶⁹⁵

Särskild ungdomsföreningsverksamhet hade kommit igång inom några metodistförsamlingar i Finland i slutet av 1880-talet, alltså redan innan generalkonferensbeslutet fattades. I Helsingfors grundades en ”ynglingaförening” den 31 augusti 1886 och den rapporterades i januari 1887 ha 22 medlemmar. Verksamheten inom föreningen bestod bland annat av traktatspridning.⁶⁹⁶

⁶⁹³ Namnet kom av John Wesleys födelseort *Epworth* i grevskapet *Lincolnshire*. Elfving 1984, s 95; Heitzenrater 1984 a, s 37; Källstad 1974, s 41.

⁶⁹⁴ Bræstrup Karlsen 2000, s 41-42; Hurst III 1903, s 1113-1123; Norwood 1974, s 305, 365; Witting 1904, s 119-120.

⁶⁹⁵ Hurst III 1903, s 1118. När *Finlands svenska Epworthförbund* organiserades år 1905 fick det samma målsättning som det amerikanska förbundet. Elfving 1984, s 96.

⁶⁹⁶ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 34; KKA Helsingfors, Helsingfors sv metf kvkfprot 24.1. 1887.

Predikanten Anders Grönblad verkar ha varit den som särskilt ivrade för speciell verksamhet inriktad på ungdomar. Under Grönblads tid i Ekenäs grundades en ”jungfruförening” år 1888. I Vasa grundade Grönblad en ungdomsförening år 1891.⁶⁹⁷ Ekenäsförsamlingens jungfruförening omorganiserades år 1892 till en mer regelrätt ungdomsförening enligt den internationella förebilden. På programmet stod bland annat traktatspridning och syföreningsverksamhet. Föreningens medlemmar gjorde även hem- och sjukbesök i staden.⁶⁹⁸ I Helsingfors grundades en ”jungfruförening” år 1891. När Grönblad år 1897 fick utnämning till Helsingfors såg han till att den redan existerande ungdomsföreningen i församlingen organiserades om till en Epworthförening i enlighet med kyrkoordningens principer. Inom ramen för denna verkade sedan både en sång- och en musikförening.⁶⁹⁹

Vid Finlandsmissionens årsmöte år 1893 beslöts att tillsätta en kommitté för ungdomsföreningar och söndagsskolor. Denna riktade sedan en uppmaning till alla metodistförsamlingar om grundande av Epworthföreningar.⁷⁰⁰ Det var inte emellertid så lätt att i alla församlingar få ungdomsföreningar organisera. Detta visar diskussionsinlägg på *Nya Budbärarens* sidor. Det fanns bland annat en farhåga om att ungdomsföreningarna skulle bli ett ”surrogat för den kristna församlingen”.⁷⁰¹

I Gamlakarleby grundade Hjalmar Bergqvist år 1893 ungdomsföreningen *Hoppet*. Denna förening samlades på onsdagkvällar till arbetsmöten och avsikten var att man genom inkomstbringande verksamhet skulle hjälpa upp församlingens ekonomi. I ett par års tid blomstrade verksamheten. Men vid sekelskiftet låg den speciella ungdomsverksamheten praktiskt taget nere i Gam-

⁶⁹⁷ Ekholm, H 1981, s 6; Ekholm, H 1986, s 6.

⁶⁹⁸ Ekholm, H 1986, s 6; Elfving 1984, s 1, 95.

⁶⁹⁹ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 44, 49.

⁷⁰⁰ Elfving 1984, s 21, 95.

⁷⁰¹ NB nr 19 1897, s 151; NB nr 13&14 1898, s 110, 112.

lakarleby. På vårvintern år 1905 grundades på nytt en ungdomsförening och då som en Epworthförening i enlighet med kyrkoordningen.⁷⁰² Även i anslutning till den lilla församlingen i Brödtorp i Pojo existerande en Epworthförening åtminstone under tidsperioden 1896–1898.⁷⁰³

Flera Epworthföreningar grundades i slutet av 1890-talet, i Lovisa och Tammerfors år 1898 samt i Björneborg och Helsingfors finska metodistförsamling år 1899. I Hangö och Viborg grundades Epworthföreningar år 1900. År 1901 rapporterades det att Epworthförbundet hade 621 medlemmar i Finland, varav 381 i det svensk distriktet och 240 i det finska distriktet.⁷⁰⁴ Juniorföreningsverksamhet startade i början av år 1899 i Helsingfors svenska metodistförsamling.⁷⁰⁵ Den drivande kraften bakom denna nya verksamhetsform var predikanten Albin Janzon, som verkade i Helsingfors 1898–1902. Janzon hade, liksom den ovannämnde Anders Grönblad, ett speciellt intresse för barn- och ungdomsarbete. Han hade i Sverige i början av 1890-talet varit med om att grunda en av de allra första svenska Epworthföreningarna.⁷⁰⁶

Ungdomsföreningsverksamheten kunde givetvis fungera som ett hjälpmedel i medlemsrekryteringen till den metodistiska rörelsen. Genom den för ungdomar speciellt anpassade verksamheten skapade man förutsättningar för unga människor att bli bekanta med metodistkyrkan och dess budskap. Redan medlemskapet i en ungdomsförening betydde att man på sätt och vis blev

⁷⁰² Ekholm, T 1933, s 48-50; NB nr 3 1893, s 36.

⁷⁰³ Epworthföreningen i Brödtorp samlades varannan lördagkväll, antingen till arbetsmöten eller möten för andlig uppbyggelse. Föreningen bedrev dessutom biblioteksverksamhet. Man anordnade även ”kaffedrickningsaftnar” med syftet att samla in medel för verksamheten. MKA Grankulla, Brödtorps metf kvkfprot 30.7. 1896 § 3, 12.4. 1897 § 6, 25.6. 1898 § 3.

⁷⁰⁴ NB nr 6&7 1901, s 103.

⁷⁰⁵ NB nr 3 1899, s 44.

⁷⁰⁶ Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 51; ÖTSA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (Albin Janzon).

ansluten till metodismen, utan att för den skull genomgå den betydligt besvärligare juridiska processen som en övergång till en dissenterförsamling innebar. Hur pass effektiva Epworthföreningarna egentligen var för medlemsrekryteringen till församlingarna är svårt att avgöra. Ungdomsföreningsverksamheten gav emellertid metodistpredikanterna ett redskap i det arbete för ”skriftenlig helighet” som stod högt på deras dagordning.

5.2.7 Rekrytering av en inhemsk predikantkår

Metodismens förkämpar i Finland insåg på ett tidigt stadium den potentiella betydelsen av en predikantkår som behärskade det finska språket. Flera av de rikssvenska metodistpredikanterna predikade på sina håll med hjälp av tolk även för finskspråkiga lyssnarskaror och inte helt utan framgång. Någon av de rikssvenska predikanterna hade även lyckats lära sig det finska språket. Trots detta räknade man utan vidare med att det var viktigt att rekrytera inhemska predikanter för metodismens vidare spridning i Finland.

Planeringen för en egen finländsk teologisk utbildning för blivande metodistpredikanter började redan i början av 1890-talet. Då sändes Jonas Wilhelm Häggman⁷⁰⁷, som var född i Pedersöre, över till Amerika för att studera teologi. Under perioden 1892–97 vistades Häggman vid *Boston University*. Vid hemkomsten blev han föreståndare för den teologiska skola som förlades till Tammerfors.⁷⁰⁸ Inför metodistmissionens årsmöte i Vasa sommaren 1897 hade hade en kommitté arbetat med skolfrågan. Vid årsmötet antogs planeringskommitténs rapport.⁷⁰⁹ Rapporten innehöll bland annat följande skrivelse:

⁷⁰⁷ För persondata angående Jonas Wilhelm Häggman, se noten 504 i avsnitt 5.1.3.

⁷⁰⁸ Hurtig, K 1923, s 66; NB nr 9 1897, s 72.

⁷⁰⁹ KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK i Finland 1897, § 5.

Enär behovet af en teologisk skola där särskildt finska talande predikanter kunde få nödig utbildning för predikokallet, länge varit känt, och enär en möjlighet förefinnes att få en sådan till stånd, får eder komité föreslå följande: 1:o Att en teologisk skola öppnas under den nu instundande hösten. 2:o Att biskopen utnämner föreståndare för densamma.⁷¹⁰

Den finländska utbildningsanstalten för blivande metodistpredikanter leddes alltså från första början av en finländare, Jonas W Häggman, vilken hade skickliggjorts för uppdraget genom en flera år lång utbildningsvistelse i Amerika. De rikssvenska predikanterna fanns dock med i bilden på ett påtagligt sätt. Skolsaken bereddes inför metodistmissionens årsmöte 1897 av N J Rosén, Gustaf A Hidén och Anders Grönblad.⁷¹¹ När skolan högtidligt inledde sin verksamhet den 1 oktober samma år medverkade förutom dessa tre även Hjalmar Bergqvist. Hidén höll vid inledningshögtiden ett på finska avfattat tal om behovet av ”omvända förkunnare” i Finland. De första fyra eleverna var Matti Lehtonen⁷¹², K A Nurmi⁷¹³, Johannes Puttonen⁷¹⁴ och Karl Holm

⁷¹⁰ NB nr 15&16 1897, s 125.

⁷¹¹ NB nr 15&16 1897, s 125.

⁷¹² Matti Lehtonen var född 1870 i Kitee. Redan innan han påbörjade studierna vid seminariet i Tammerfors hade han verkat som predikant i Viborg, Kotka och Helsingfors. Efter avslutade studier tjänstgjorde han i fyra års tid i Björneborg och Helsingfors, innan han år 1904 emigrerade till Duluth i USA. Han grundade flera församlingar i Amerika, bland annat verkade han i flera års tid i Chisholm, Minnesota. Han dog år 1937. Lehtonen 1972, s 104; SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS Oppilaita.

⁷¹³ Karl August Nurmi föddes år 1866 i Längelmäki. Han upptogs efter avslutade studier år 1900 på prov i årsmötet, ordinerades till äldste 1904. Nurmi hann tjänstgöra i Helsingfors och Viborg, innan han år 1906 emigrerade till Amerika. Där dog han i Detroit år 1941. Lehtonen 1972, s 104-105; SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS oppilaita.

⁷¹⁴ Johannes Puttonen, sedermera Hannes Walkama, var född i Laukaa 1875. Han tjänstgjorde i Viborg och Kotka, innan han begav sig till Amerika där han studerade 1903–06. Han avlade Bachelor of Theology-examen vid *Boston University* 1906. Efter hemkomsten till Finland verkade han i St Michel 1906–08 och som lärare vid teologiska seminariet 1908–10. Efter studier vid *Helsingfors universitet*

ström⁷¹⁵. Skolans verksamhet finansierades med hjälp av insamlingar, vilka möjliggjorde fritt boende för eleverna. Vidare beviljades de studerande lån från den amerikanska metodistkyrkans sida genom *The Board of Education*.⁷¹⁶ Den 1 juni 1900 utexaminerades efter tre års studier de fem första eleverna från teologiska skolan. Bland dessa återfanns de fyra ovannämnda samt dessutom Harras Högman⁷¹⁷. Denne hade behövt studera vid skolan i endast ett års tid, då han på grund av tidigare skolgång införskaffat gedigna

övergick han till lutherska kyrkan och kom att verka som kyrkoherde både i Luumäki och Rantasalmi. Han dog år 1952. Lehtonen 1972, s 109; SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS Oppilaita.

⁷¹⁵ Karl Fridolf Holmström föddes år 1876 i Pojo. Han blev omvänd till metodismen genom verksamheten i Brödtorp. Efter avslutade teologiska studier hann han verka i Hangö, Kristinestad, Viborg, Kotka och Gamlakarleby, innan han slutgiltigt övergick till den finskspråkiga verksamheten i och genom stationeringen i den finska församlingen i Helsingfors år 1913. Senare arbetade han bl a i de finska metodistförsamlingarna i Lahtis och Åbo. Han dog i Pojo år 1942. Ekholm, H 1971, s 53-54; Lehtonen 1972, s 103.

⁷¹⁶ NB nr 20 1897, s 158; NB nr 10 1900, s 154; KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK i Finland 1899, rapporter och kommittébetänkanden.

⁷¹⁷ Harras Henrik Högman, sedermera Aulanko, var född 1876 i Helsingfors. Han upptogs på prov i årsmötet år 1900, blev ordinerad till äldste år 1904. De platser på vilka han kom att verka var Lovisa, Tammerfors, Åbo, Viborg och slutligen Vasa, där han dog 3.6 1921. SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS Oppilaita; Lehtonen 1972, s 101.

förhandskunskaper.⁷¹⁸ År 1901 blev Hjalmar Salmi⁷¹⁹ och K A Holmstén⁷²⁰ klara med sina studier.⁷²¹

Från början var det av naturliga orsaker uteslutande rikssvenska metodistpredikanter som satt som medlemmar i den skolstyrelse som ledde den teologiska skolans verksamhet. Den första skolstyrelsen utnämndes inför skolstarten år 1897 och bestod av samma personer som hade berett skolärendet inför årsmötet i Vasa, dvs N J Rosén, Gustaf A Hidén och Anders Grönblad.⁷²² Följande år ersattes Grönblad av Erland Björnberg, vilken i sin tur ersattes av Hjalmar Bergqvist vid årsmötet år 1900. Detta årsmöte tillsatte även för första gången ett examensutskott. Examensutskottet bestod av skolstyrelsens medlemmar förstärkta med ytterligare två medlemmar, skolans föreståndare Jonas W Häggman och Albin Janzon.⁷²³ Vid missionens årsmöte i Viborg 1901 kom Gustaf Adolf Gustafson⁷²⁴ in i bilden i stället för Gustaf A Hidén

⁷¹⁸ NB nr 6 1900, s 89-90.

⁷¹⁹ Hjalmar Gustafsson, sedermera Salmi, föddes år 1872 i St Petersburg. Han upptogs på prov i årsmötet 1901 och verkade därefter vid sjömansmissionen i Kotka 1901–02. Under åren 1902–06 vistades han i Amerika, där han arbetade i församlingar i Minnesota och Michigan. Ordinerad till äldste i USA 1903. Efter återkomsten till Finland 1906 verkade han i St Petersburg 1906–10. Därefter arbetade i församlingarna i St Michel, Viborg, Björneborg och Joensuu. I början av 1920-talet vistades han i Baltikum, först verksam i Tallinn och sedan en tid i Riga. År 1925 kom han tillbaka till Finland. Han hann verka i Uleåborg, Kotka, Riihimäki och den längsta tiden i Viborg, innan han dog i Tammerfors år 1936. SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS Oppilaita; Lehtonen 1972, s 106-107.

⁷²⁰ K A Holmsténs första utnämning 1902 blev Närpes och Pörtom, följande år blev det Kuopio. NB nr 9, 1902, s 146; NB nr 8 1903, s 125.

⁷²¹ NB nr 5 1901, s 77.

⁷²² NB nr 15&16 1897, s 125.

⁷²³ NB nr 17&18 1898, s 141; NB nr 10 1899, s 156; NB nr 9 1900, s 141.

⁷²⁴ Gustaf Adolf Gustafson var född år 1865 i Jonsberg, Östergötland. Han hade verkat som officer inom *Frälsningsarmén* innan han anslöt sig till metodismen. Sin första utnämning fick han till Sandviken år 1890. Till Vasa kom han år 1900 efter

i både skolstyrelsen och examensutskottet.⁷²⁵ G A Gustafson hade året innan anlänt från Sverige för att arbeta i församlingen i Vasa, där han kom att stanna i fem års tid.⁷²⁶

På detta sätt var de rikssvenska predikanterna med om att påverka rekryteringen av finska metodistpredikanter och den utbildning som dessa fick. Detta innebar indirekt i förlängningen även att de medverkade till att minska sitt eget inflytande inom metodistmissionen i Finland. Ganska snart uppstod det nämligen spänningar inom metodistpredikantkåren i Finland mellan de predikanter som kommit från Sverige och de unga nyutexaminerade inhemska predikanterna. De omvälvande organisatoriska förändringar som ägde rum vid missionens årsmöte i Vasa 1903 hade varit otänkbara ifall det inte vid det laget hade hunnit växa fram en skara metodistpredikanter av finländskt ursprung.

att ha verkat två år i Gävle. År 1906 återvände han till Sverige, men återkom till arbetet i Finland år 1909. Gustafson intresserade sig särskilt för Afrikamissionen. Tillbaka till Sverige flyttade han definitivt år 1915 och verkade bland annat som redaktör för *Svenska Sändebudet*. Han dog år 1922 i Stockholm. Ekholm, H 1971, s 55-56; Wanqvist 1968, s 94; Årsbok Sverige 1923, s 110-111.

⁷²⁵ NB nr 6&7 1901, s 95; NB nr 10 1902, s 160.

⁷²⁶ Ekholm, H 1981, s 8.

År 1902 blev Juho J Hellberg⁷²⁷ och Matti Pitkänen⁷²⁸ klara med sin studier vid predikantseminariet. Följande år blev Otto Serenius⁷²⁹ utexaminerad.⁷³⁰ Vid det laget, när teologiska skolan i Tammerfors hade verkat i sex års tid, hade man där utbildat tio stycken finländska metodistpredikanter. På kort sikt innebar detta en avsevärd numerär förstärkning av predikantkåren i Finland. Men i det längre perspektivet betydde det inte att den finländska metodismen hade fått särskilt många duktiga och trogna missionsarbetare. Av de tio skulle två, nämligen K A Holmstén och Otto Serenius, komma att bli avstängda från tjänsten efter bara ett par års verksamhet. Hela fyra stycken, Matti Lehtonen, K A Nurmi, Juho J Hellberg och Matti Pitkänen, emigrerade under tidsperioden 1903–10 till Amerika för att aldrig mer återvända till tjänst i Finland. Johannes Puttonen, som senare tog namnet Walkama, bedrev studier i Amerika under perioden 1903–06. Han återvände visserligen till arbetet i hemlandet, men blev präst i lutherska kyrkan. Endast tre stycken, nämligen Harras Högman, Hjalmar Salmi och Karl F Holmström, skulle komma att göra en mera betydande insats inom den finländska metodismen.

⁷²⁷ Juho Jaakko Hellberg, sedermera Hillberg, var född år 1878. Han intogs på prov i årskonferensen 1902, men tjänstgjorde aldrig i Finland. Redan år 1903 emigrerade han till Amerika, där han verkade i Ishpeming och Ironwood i Michigan och från år 1907 i Fort Bragg i Californien. SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS Oppilaita.

⁷²⁸ Matti Pitkänen föddes år 1877 i Nyslott. Sin första utnämning fick han 1902 till Björneborg. Efter fyra år på denna ort, följde utnämning till Uleåborg år 1906. År 1910 emigrerade han till Amerika. Där verkade han i olika metodistförsamlingar i Michigan och Minnesota fram till sin död år 1940. SMA Helsingfors, MTSA, Sulo Sinisalos kortkartotek MTS Oppilaita; Lehtonen 1972, s 105.

⁷²⁹ Angående Otto Serenius finns endast knapphändiga uppgifter. Så mycket vet vi att han var finlandssvensk och kom från Lovisa.

⁷³⁰ NB nr 6 1902, s 99; NB nr 6 1903, s 92.

5.2.8 Kyrkobyggnadsprojekt

Metodismen hade kommit till Finland under 1880-talet. I ett par av de äldre metodistförsamlingarna började man under 1890-talet på allvar fundera på kyrkobyggnadsprojekt. Byggnadsplanerna visade att metodismen som rörelse i Finland hade nått en viss stadga. Den hade fått en så pass fast förankring i flera lokalsamhällen att en reursmobilisering för byggnationer var möjlig.

Finlands äldsta metodistförsamling, den församling Karl Johan Lindborg hade grundat i Vasa år 1881, fortsatte att expandera under 1890-talet. Jämsides med församlingarna i Ekenäs och Helsingfors tävlade den om att vara landets främsta metodistförsamling. Större delen av 1890-talet verkade Anders Grönblad i metodistförsamlingen i Vasa. Grönblads tid i Vasa blev framgångsrik.

Under sin första vinter i Vasa, 1891–92, ordnade Grönblad en flera veckor lång serie med bönemöten. Klassledaren Selim Stendahl rapporterade till *Nya Budbäraren* i mars 1892 om framgångar i Vasa. Rapporten är intressant särskilt med tanke på att den inte författats av den vårdhavande predikanten Grönblad själv. Meddelandet om väckelsen i Vasa löd:

Det nya året börjades med bönemöten hvarje afton och därmed fortgick till och med den 22 dennes. Därunder om någonsin kunde vi med skäl säga att anden hvilade - öfver församlingen. Vi hade förmånen af att få bedja med omkring fyrtio själar, som voro bekymrade öfver sina synder. Af dessa hafva nitton personer ingått på prof i församlingen. Dessa profmedlemmar hafva tvenne söndagsaftnar efter gudstjänsterna varit samlade till klass- och bönemöten och har det varit särdeles uppmuntrande att få höra deras om trosvisshet vittnande frimodiga vittnesbörd.⁷³¹

Framgången i Vasa stannade inte härvidlag utan fortsatte med ständigt öfverfylld gudstjänstlokal som följd. Grönblad lyckades övertyga församlingen om det nödvändiga i att köpa kyrktomt och påbörja kyrkbygge. På hösten

⁷³¹ NB nr 3 1892, s 35.

1893 införskaffade man kyrktomten i hörnet av *Freds- och Rådhusgatan*. Redan i juli månad 1894 kunde man inviga *Immanuelskyrkan* i Vasa.⁷³²

Under Nils Johan Roséns tid i Helsingfors svenska metodistförsamling blev frågan om egen metodistisk kyrkolokal även för huvudstadens vidkommande allt mer aktuell. I början av 1890-talet fick man under några års tid lov att flytta verksamheten från den ena hyrda lokalen till den andra, vilket givetvis blev opraktiskt i det långa loppet. Därför tog man i januari år 1896 beslut om att vända sig till trosfränder i England och Amerika med en insamling för kyrkbygge i Helsingfors. Frances Parker, en i Helsingfors bosatt engelska som tillhörde församlingen, åtog sig uppdraget att föranstalta denna insamlingskampanj. I juni år 1897 köpte man gården och tomten i hörnet av *Georgsgatan* och *Kalevagatan* (som då hette *Wladimirsgatan*). I den befintliga byggnaden på denna plats inrättade man en tillfällig kyrksal. År 1902 tillsatte man i en byggnadskommitté, och år 1904 beställdes ritningar. Uppdraget att rita kyrkan gick till Eliel Saarinen. I juni år 1907 invigdes *Immanuelskyrkan* i Helsingfors.⁷³³

Byggnadsprojektet i Helsingfors roddes alltså i hamn. Men penninginsamlingsprojektet i England och Amerika hade haft många turer och vändningar. Insamlingen hade åstadkommit missämja i relationen mellan de två språkgrupperna inom den metodistiska rörelsen i Finland. Från finnarnas sida menade man att en del av de insamlade medlen borde ha gått till den finskspråkiga verksamheten. Man hade önskat bygga en kyrka för den finskspråkiga Helsingforsförsamlingens behov och ett teologiskt seminarium. Under konfliktens och byggnadsplanernas gång ingrep missionsstyrelsen i New York på flera sätt. I december 1899 sände missionssekreteraren A J Palmer ett brev till Helsingfors i vilket han intygade att pengarna var avsedda för den svenska

⁷³² Ekholm, H 1971, s 29; Ekholm, H 1981, s 6.

⁷³³ Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 22-25; Hurtig, K 1909, s 32-34, 37, 45-57; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 53, 68-71.

metodistförsamlingens kyrkbyggnadsprojekt.⁷³⁴ Under Finlandsmissionens årsmöten kom frågor kring penninginsamlingen och byggnadsprojektet upp till diskussion med jämna mellanrum.⁷³⁵

Till striden om fördelningen av de utländska bidragen mellan språkgrupperna skulle komma att fogas ytterligare en problemkonflikt, nämligen maktbalansen mellan de äldre rikssvenska predikanterna och de unga finska predikanterna. I nästa kapitel kommer jag att behandla denna problematik.

5.2.9 Blygsam medlemsökning

Fram till år 1900 hade vad som måste betecknas som ett stort antal rikssvenska metodistpredikanter redan hunnit verka inom metodistmissionen i Finland. På sina håll samlade predikanterna stora åhörarskaror vid sina predikotillfällen. Det har vi i denna undersökning sett exempel på rörande verksamheten bland annat i Helsingfors (4.2.2), Ekenäs (5.1.2) och Björneborg (5.1.3). Ändå blev den statistiska medlemsökningen beträffande officiellt anslutna medlemmar i metodistförsamlingarna i Finland under slutet av 1800-talet inte särskilt stor. Som framgår av tabell nr 2 hade den metodistiska rörelsen i Finland vid sekelskiftet 665 medlemmar i full förening och därutöver 268 provmedlemmar.

⁷³⁴ Hurtig, K 1909, s 50-51; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 45, 52, 69-70.

⁷³⁵ KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1899 § 46, 1900 § 57, 1902 § 6, 42, 49, 50, 1903 § 13.

Tabell nr 2: *Metodistkyrkans medlemsökning i Finland 1883-1900* ⁷³⁶

	Antalet församlingar	Antalet medlemmar i full förening	Provmedlemmar
1883	1	15	100
1890	7	373	131
1900	12	665	268

Varför förblev medlemsökningen trots allt rätt blygsam? Kritik riktades gentemot metodismen från de kretsar där man till stor del rekryterade sina första medlemmar, nämligen den frikyrkliga rörelsen. Denna kritik betydde som sådan inte så mycket för att avhålla folk från att ansluta sig till metodismen. Men den frikyrkliga kritiken pekade på flera intressanta aspekter, vilka kan ha varit av avgörande betydelse. När F W Lönnbeck år 1889 i *De frikyrkliges program* talade om ”vanligen från utlandet styrda församlingar” var udden riktad mot metodismen och dess starka koppling till Sverige och Amerika.⁷³⁷ I samma skrift riktades även kritik mot den som man menade obibliska ”hierarkiska kyrkoform som möter oss i våra dagar”.⁷³⁸ Även på denna punkt var metodistkyrkan och dess episkopala ledningen, vid sidan av lutherska kyrkan, måltavla för kritiken. Till direkt angrepp mot metodismen gick Lönnbeck i slutet av skriften:

Hvad är metodismen annat än statskyrkosystemet i en något förbättrad upplaga, en stor hierarki, der lydnad för presterskap, stadgar, generalförsamling och biskop äfven

⁷³⁶ Enligt rapporter i publicerade årskonferensprotokoll (1883, 1890). Beträffande år 1900 bygger uppgifterna på rapporten till missionssällskapet i New York. Annual Report MS of the MEC 1900, s 82; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883, statistisk tab nr 1; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1890, s 61. De statistiska uppgifterna för församlingen i St Petersburg ingår inte i denna tabellstatistik.

⁷³⁷ Lönnbeck 1889, s 62.

⁷³⁸ Lönnbeck 1889, s 73.

om dessa sednare befinna sig lika långt från oss som påfven i Rom och äro oss lika fremmande, utgör ett genomgående och utmärkande drag?⁷³⁹

I detta frikyrkliga manifest, som hade en officiell ställning i och med att det undertecknats inte bara av F W Lönnbeck utan även av Edvard Björkenheim, Hjalmar Braxén, J A Karlberg och Antti Mäkinen, betecknades metodismen som ”utländsk” och ”hierarkisk”. Metodismen upplevdes vara främmande pga ledning och styrelse från Sverige och Amerika. Vidare ansågs den till sin struktur vara lik, alltför lik, den lutherska kyrkan. De frikyrkliga hade uppfattat metodismen som en centralstyrd utländsk organisation som inte avvek från den etablerade lutherdomen i tillräcklig omfattning. Antagligen förhöll det sig på ett liknande sätt bland folk i allmänhet. Metodismen var strängt taget inte ett så attraktivt alternativ till den evangelisk-lutherska kyrkan i och med att den påminde alltför mycket om densamma. Den möjliga attraktionskraften låg troligen i predikanternas personliga sätt att fungera inom ramen för sin verksamhet, deras eventuellt karismatiska utstrålning och tilldragande predikokunst. Detta kan ha varit förklaringen till varför en god metodistpredikant kunde samla ett stort antal åhörare till gustjänst- och mötestillfällen utan att för den skull vinna medlemmar till de lokala metodistförsamlingarna.

5.2.10 Sammanfattande diskussion

Vad hände inom metodistmissionen i Finland under 1890-talet? Det man utan vidare kan konstatera är att den svenska metodistkyrkan helhjärtat gick in för missionsarbetet i Finland. Man sände över en lång rad med predikanter för att sprida den metodistiska rörelsen under denna tidsperiod. B A Carlson åkte visserligen hem till Sverige och Johannes Roth stannade inte länge som hans efterträdare i Finland. Men verksamheten försågs med ny arbetskraft genom

⁷³⁹ Lönnbeck 1889, s 89.

bröderna August och Johan Berg, Erland Björnberg, August Ek, Anton Hultqvist, Albin Janzon, J E Jarl och Karl L Lundkvist. Hjalmar Bergqvist och Nils Johan Rosén som anlänt redan tidigare stannade under hela perioden i landet, medan Anders Grönblad och Gustaf A Hidén återvände till Sverige vid åren kring sekelskiftet. År 1900 ersattes även Herman Rabe i verksamheten i Vasa av G A Gustafson.

Den unga metodistiska rörelsen fortsatte att expandera framför allt genom utbredning till nya orter och genom grundandet av nya församlingar. Viktig var den inbrytning som definitivt ägde rum på finskspråkig mark. Men någon stark expansion beträffande medlemsökning var det inte fråga om. Vid sekelskiftet var det sammanlagda medlemsantalet för metodistkyrkan i Finland (St Petersburgsförsamlingen borträknad) 665 i full förening och 268 provmedlemmar. De två största församlingarna var Vasa (109 medlemmar i full förening och 23 provmedlemmar) och Helsingfors svenska (likaså 109 medlemmar i full förening och 29 provmedlemmar).⁷⁴⁰ Det var inga stora folkskaror som anslöt sig till metodistförsamlingarna. Orsaken till detta var kanske den att metodismen inte var ett tillräckligt attraktivt alternativ vare sig till den etablerade lutherska kyrkan eller till den frikyrkliga rörelsen, som fått fastare organisationsformer under 1890-talet. Metodismen kritiserades för att vara en toppstyrd och utländsk rörelse.

Den finskspråkiga metodismen fick under 1890-talet viktiga instrument för spridandet av det metodistiska budskapet och för skapandet av en finsk metodistisk identitet. Tidskrifterna *Rauhan Sanomia* och *Lasten Ystävä* startade. Man fick en egen finsk metodistpsalmbok och kyrkoordningen översattes till finska. Allt detta åstadkoms av en rikssvensk predikant, Gustaf A Hidén. Samtidigt som missionen fortsatte att leverera rikssvenska predikanter till arbetet i Finland, började man även arbeta för skapandet av en inhemsk predikantkår. Det betydelsefulla steget att grunda en egen teologisk skola togs i slutet av 1890-talet. På detta sätt började de rikssvenska predikanterna arbeta

⁷⁴⁰ Annual Report MS of the MEC 1900, s 82.

på att göra sig själva överflödiga. Det byggdes metodistkyrkor och kapell på ett par orter, i Vasa och i Hangö. I Helsingfors umgicks man med allvarliga planer på kyrkobyggnation. Tack vare insamlingsverksamhet i utlandet kunde den drömmen förverkligas en bit in på 1900-talets första årtionde. Samtidigt hade fördelningen av de utländska medlen börjat skapa irritation mellan språkgrupperna. Interna motsättningar skulle komma att ytterligare öka spänningen inom rörelsen i början av 1900-talet.

Nya verksamhetsmetoder togs i användning inom den metodistiska missionen under 1890-talet. Man grundade ungdomsföreningar efter den amerikanska förebilden *the Epworth League*. Anders Grönblad var särskilt aktiv inom ungdomsföreningsverksamheten.

År 1890 fanns det sju metodistförsamlingar i Finland. Vid sekelskiftet 1900 hade antalet fördubblats till fjorton. Tre av de nya församlingarna var finskspråkiga, Viborg-Tegelbruket, Tammerfors och Helsingfors finska. De övriga, nämligen, Viborgs svenska, Hangö, Brödtorp och Lovisa var svenskspråkiga. I Viborg hade ett gammalt känt fenomen återupprepats, metodisterna rekryterade sina nya medlemmar inom den frikyrkliga rörelsen. Men församlingsbildningen i Brödtorp bröt totalt mot mönstret. För första gången uppstod en metodistförsamling på landsbygden. Församlingen skulle dock inte komma att existera någon längre tid.

6. FRÅN MISSIONSKONFERENS TILL ÅRSKONFERENS 1903–1923

År 1903 innebar en avgörande vändpunkt i den finländska metodistmissionens historia. Vid de finländska metodisternas årsmöte i Tammerfors detta år fattades nämligen beslut om att metodismen i Finland framöver skulle vara organiserad som en egen *missionskonferens*. I elva års tid, från den svenska *Metodist-Episkopalkyrkans* årskonferens i Göteborg år 1892, hade den finländska metodismen i enlighet med organisationsmodellen inom det amerikanska kyrkosamfundet utgjort en *mission*. Tammerforsmötets beslut innebar en genomgripande nyordning för predikanterna och missionen. Denna utveckling var en logisk följd av att den finländska metodismen vuxit. Kring sekelskiftet hade rekryteringen av inhemska predikanter kommit igång på allvar. Hur fungerade denna organisatoriska omdaning? Vad innebar den i praktiken för de rikssvenska predikanternas arbetssituation i Finland?

Trots en rikssvensk tveksamhet i samband med missionskonferensens etablering fortsatte i alla fall nya rikssvenska predikanter att avlösa dem som återvände till Sverige. Vilka var de nya rikssvenska predikanterna i arbetet i Finland och vilka insatser kom de att göra? Hur såg den finländska metodismens expansion ut under början av 1900-talet? Ökade amerikanska ansträngningar gjorde att missionsarbetet i Ryssland kom igång på allvar. Vad innebar detta för den finländska metodistmissionen? Kring sekelskiftet tilltog den finländska emigrationen till Amerika. Hur påverkades den finländska metodismen och predikanternas situation av denna emigrationsvåg? De sociala hjälpbehoven var stora i det finländska samhället under denna tid, inte minst under första världskriget. Hur bemötte metodistpredikanterna den sociala nöden?

6.1 Nya strukturer och nya arbetsformer 1903–1911

Som vi sett ovan i kapitel 5.2 var *Metodist-Episkopalkyrkan* i Finland ordnad som en egen *mission* under tidsperioden 1892–1903. Detta innebar att den finländska metodismen hade egna årsmöten med full rätt att fatta egna verksamhetsbeslut. Dessa årsmöten kunde hållas på hemmaplan i Finland. Men samtidigt var predikanterna förenade med den svenska årskonferensen. Detta gällde både för de rikssvenska predikanterna i Finland och de unga finska metodistpredikanterna. Den svenska årskonferensen var deras ”predikantförbund”. I praktiken betydde detta att de var ”anställda” i Sverige för att arbeta i Finland. Den svenska årskonferensen skulle godkänna alla nya predikanter. Detta system blev alltmer ologiskt ju fler infödda finländska predikanter som började verka inom den finländska metodistmissionen.

De finländska predikanterna ville helt och hållet lösgöra metodismen i Finland från den svenska årskonferensen. För detta krävdes att det som enligt kyrkoordningen var en metodistisk ”mission” skulle omstruktureras till en ”missionskonferens”. Majoriteten av de rikssvenska predikanter vilka verkade i Finland ville av flera skäl bibehålla banden till den svenska årskonferensen. Frigörelseprocessen blev därför dramatisk. När *Finlands och St Petersburgs mission* på årsmötet i Tammerfors 14-19 juli 1903 beslöt att organisera sig som en skild missionskonferens avgjordes saken med minsta möjliga marginal.

6.1.1 Utvecklingsprocessen fram till egen missionskonferens

Processen vilken ledde fram till beslutet om den finländska metodismens organisering som en egen missionskonferens hade inletts redan fyra år tidigare. Det finländska årsmötet i Vasa 24-27 augusti 1899 beslöt att inför den stun-

dande generalkonferensen ingå med en begäran om att bli beviljad rättigheten att under något av de närmast kommande fyra åren organisera sig som en missionskonferens.⁷⁴¹ Den därpå i Chicago i maj år 1900 hållna generalkonferensen beviljade denna anhållan, dock med det förbehållet att två tredjedelar av alla vid årsmötet röstberättigade predikanter och den presiderande biskopen måste godkänna denna förändrade status.⁷⁴² Redan årsmötet i Viborg 1901 diskuterade ingående frågan om organisering som missionskonferens. På biskop J H Vincents⁷⁴³ initiativ företogs en märklig omröstning, i vilken flera icke-röstberättigade deltog. Däremot meddelade de röstberättigade rikssvenska predikanterna Albin Janzon och G A Gustafsson att de inte deltagit i omröstningen. Varför de inte hade deltagit i voteringen framgår inte av protokollet. Följande år leddes årsmötet undantagsvis av biskop Charles C McCabe, då biskop Vincent var förhindrad.⁷⁴⁴ Den önskade organiseringen togs till diskussion igen genast i inledningen av detta årsmöte, men biskop McCabe lät då förstå att han inte kunde bifalla någon sådan.⁷⁴⁵ Troligen var den oriktigt genomförda omröstningen under föregående års årsmöte en orsak till varför biskopen inte kunde tillåta någon förändrad status för den finländska missionen. Men det är troligt att de rikssvenska predikanterna hade passat på tillfället att påverka biskopen. När utnämningarna för det kommande arbetsåret 1902–03 presenterades i slutet av årsmötet bestod den fin-

⁷⁴¹ NB nr 9 1899, s 138, 141.

⁷⁴² NB nr 7 1900, s 107.

⁷⁴³ Angående biskop John Heyl Vincent, se avsnitt 5.1.6 *Söndagsskolverksamhet*.

⁷⁴⁴ NB nr 7 1902, s 127-128. Charles Cardwell McCabe föddes i Athens, Ohio, 1836. Han växte upp i ett metodisthem och blev klassledare redan vid femton års ålder. Han upptogs som predikant inom Ohiokonferensen år 1860. Under inbördeskriget fungerade han som kaplan i nordstatsarmén. Med början från år 1884 var han under några års tid engagerad som missionssekreterare i missionssällskapets tjänst. Till biskop blev han vald år 1896 och dog i New York år 1906. American National Biography 14 1999, s 831-832; Leete 1948, s 123-124; Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1907, s 47-48.

⁷⁴⁵ KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK Finlands och St Petersburgs mission 1902, § 4.

ländska missionen plötsligt av tre distrikt, mot tidigare två. Den tidigare modellen hade varit ett första, ”finskt”, distrikt och ett andra, ”svenskt”, distrikt. Nu hette första distriktet *Helsingfors distrikt* och omfattade nästan samtliga svenskspråkiga församlingar i Finland inklusive Gamlakarleby, det andra distriktet hette *Tammerfors distrikt* och täckte alla finskspråkiga församlingar men också Kotka. Dessutom fanns det ytterligare ett tredje distrikt som hette *Vasa distrikt*, men detta lilla distrikt omfattade bara Vasa och Kristinestad och så den nyskapade lilla församlingskretsen Närpes & Pörtom.⁷⁴⁶ Denna nya distriktsindelning, som var i kraft under bara ett års tid, måste ses som en skenmanöver för att på något sätt försöka skapa intryck av att det svenskspråkiga arbetet i Finland hade en större tyngd än det finskspråkiga. B A Carlson kan mycket väl ha varit arkitekten bakom den här konstruktionen.

De rikssvenska predikanterna var oroliga för sin relation till den svenska årskonferensen och de förmåner som var förknippade med anställningen inom denna konferens. Mot denna bakgrund måste man se beslutet vid årsmötet i Vasa 24-27 augusti 1900 att utreda den finländska predikantmissionens relation till den svenska årskonferensens pensionskassa.⁷⁴⁷ Efter avlagd rapport i detta ärende vid årsmötet i Viborg följande år beslöts att vidtaga åtgärder för grundandet av en pensionskassa i Finland.⁷⁴⁸ Vid det därpå följande årsmötet, i Ekenäs i augusti 1902, beslöts att en procent av predikantlönerna skulle inbetalas till den nyinrättade pensionskassan.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ NB nr 9 1902, s 146; KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK Finlands och St Petersburgs mission 1902, utnämningar efter § 54.

⁷⁴⁷ NB nr 9 1900, s 137, 140. Ett kuriosum: Det var ett märkligt sammanträffande att årsmötena 1899 och 1900 hölls på samma ort, i Vasa, och vid samma datum, 24-27 augusti.

⁷⁴⁸ NB nr 6-7 1901, s 90-93.

⁷⁴⁹ KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK Finland och St Petersburgs mission 1902, § 34.

Trots de rikssvenska försöken att stoppa självständighetsprocessen blev frågan definitivt avgjord vid årsmötet i Tammerfors 1903. Ordinarie biskop John H Vincent var på plats och inledde årsmötet med ett tal om ”en metodistpredikants i Finland säregna ställning och en rätt uppfattning därav”.⁷⁵⁰ Första ärendet blev att välja årsmötessekreterare och för första gången i missionens historia utsågs två sekreterare, en svensk och en finsk, dock så att det svenska protokollet skulle vara det officiella. Detta visar med all önskvärd tydlighet vilken spänning som uppstått mellan de två predikantgrupperna. Under årsmötets tredje dag kom så beslutet. Årsmötesprotokollets 33:e paragraf lyder:

N J Rosén föreslog, att årsmötet måtte med biskopens välsignelse organiseras till missionskonferens, efter en långvarig och vidtomfattande diskussion, hvari skäl anfördes både för och emot förslaget, företogs omröstning medelst slutna sedlar, i hvilken omröstning biskopen uppmanade alla medlemmar i full förening att delta. Resultatet af omröstningen utföll sålunda, att sex röster afgåfvos för och tre emot bildandet af missionskonferens. Därefter afslöts sammanträdet med välsignelsens uttalande af K A Jansson.⁷⁵¹

När det blev klart att den finländska missionen skulle bilda egen missionskonferens, ville de flesta rikssvenska predikanterna återvända hem till Sverige. I ett i relation till den svenska årskonferensen helt självständigt missionssammanhang i Finland upplevde de sig vara överflödiga. Vid den första missionskonferensen i augusti 1904 i Hangö hade biskop William Burt flera överläggningar med de rikssvenska predikanterna och slutligen gick de med på att stanna i Finland och bli överflyttade till den nya finländska missionskonferensen. Endast B A Carlson vände, nu för andra gången, åter till Sverige.⁷⁵²

⁷⁵⁰ KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK Finland och St Petersburgs mission 1903, ingressen före § 1.

⁷⁵¹ KKA Helsingfors, Årsmötesprotokoll MEK Finland och St Petersburgs mission 1903, § 33.

⁷⁵² Elfving 1984, s 24, 25; NB nr 9 1904, s 133.

Frigörelsen ifrån beroendeförhållandet till den svenska årskonferensen var en svår process. Det måste väl anses förståeligt att de rikssvenska metodistpredikanter som verkade i Finland ville bibehålla den klara relationen till Sverige. För dem var det fråga om anställningstrygghet men troligen mycket mer än så. Det handlade även om identitet och lojalitetsfrågor. Kände man starkare samhörighet med det land där man arbetade eller det land varifrån man kom?

Det är värt att notera att även den baptistiska rörelsen i Finland ungefär samtidigt upplevde en svår intern kris. Nils Näsman har beskrivit tiden 1900–1905 som ”söndringens tid” inom baptismen. Det fanns många ingredienser i den baptistiska konfliktsituationen, bland annat juridiska spörsmål. Men även bland baptisterna handlade det hela i stor utsträckning om en brytning mellan de rikssvenska predikanterna vilka var verksamma i Finland och de finska predikanterna. En intressant detalj i sammanhanget är att även bland baptisterna ställde sig en del av de finlandssvenska predikanterna, nämligen Erik Jansson och Johan Liljestränd, på de finskspråkigas sida.⁷⁵³

6.1.2 En missionsorganisation för det ryska riket

I flera tidigare avsnitt i detta arbete har jag visat på det faktum att man från amerikanskt håll hoppades att den finländska metodistmissionen skulle få betydelse för det metodistiska budskapets spridning i hela det ryska riket. B A Carlsons inledande predikoverksamhet i St Petersburg liksom biskop Charles H Fowlers varma intresse för Rysslandsmissionen behandlades i avsnitt 5.1.9. Under 1890-talet kom en någorlunda regelbunden metodistisk verksamhet igång i St Petersburg och en liten metodistförsamling grundades.

⁷⁵³ Näsman 1962, s 455–481.

Arbetet i den ryska huvudstaden leddes under perioden 1898–1906 av lokalpredikanten K U Strandroos. Man verkar under denna tid ha haft lite kontakt med den ryskspråkiga befolkningen. Utgående från de knapphändiga uppgifterna i tillgängligt källmaterial, främst rapporter i *Nya Budbäraren*, verkar det som om församlingsverksamheten skulle ha varit begränsad till finsk- och svenskspråkiga finländare bosatta i St Petersburg. Även under sin andra period i Finland 1902–04 gjorde B A Carlson emellanåt besök i St Petersburg och predikade då i en engelsk kongregationalistkyrka. Carlson säger i sin självbiografi att det under denna tid rådde ”stillestånd” i verksamheten.⁷⁵⁴ Missions-sällskapet i New York hade högre ambitioner än så för den ryska missionen. Vid missionskonferensen i Viborg i augusti 1906 utnämnde biskop William Burt⁷⁵⁵ Hjalmar Salmi till metodistpredikant i St Petersburg. Utnämningen gällde inte enbart huvudstaden utan omfattade hela Ryssland.⁷⁵⁶ Med Salmis predikoverksamhet blev det en vändning i det metodistiska missionsarbetet i St Petersburgsregionen. Han lyckades utverka officiellt tillstånd att hålla offentliga möten på det villkoret att han i sina tal undvek att beröra politiska frågor.⁷⁵⁷ I byarna Handrovo och Sigalovo utbröt det under år 1907 en väckelse bland den ingermanländska befolkningen. Enligt rapporten till missions-sällskapet i New York skall över 150 personer ha blivit omvända och därmed ha ”övergivit vodkadricket och andra omoraliska seder”.⁷⁵⁸

Biskop Burt och missionssällskapet ville ytterligare stärka den metodistiska missionsaktiviteten i Ryssland. Följande steg togs genom utnämningen av

⁷⁵⁴ Carlson 1921, s 144.

⁷⁵⁵ William Burt var engelsman, född i Cornwall år 1852. Innan han blev biskop hade han verkat som missionär i Italien. Han dog år 1936 i Clifton Springs, New York. Leete 1948, s 36.

⁷⁵⁶ NB nr 9 1906, s 141.

⁷⁵⁷ Dunstan 1995, s 58.

⁷⁵⁸ Annual Report BFM of the MEC 1907, s 128.

George A Simons⁷⁵⁹ som superintendent för *Finlands och St Petersburgs missionskonferens* med St Petersburg som placeringsort. I oktobernumret år 1907 av *Nya budbäraren* presenterades den nye superintendenten. Tidskriften uttalade den förhoppningen att Simons skulle ”bli till mycken välsignelse för Finland och i synnerhet Ryssland med dess miljoner själar, törstande efter fridens evangelium”.⁷⁶⁰ Syftet med denna utnämning var givetvis att förstärka det ryska missionsarbetet. Men samtidigt fick det som bieffekt att ledningen för den finländska metodismen kom att placeras i St Petersburg. Från sin pensionärstillvaro i Sverige uttryckte emellertid B A Carlson sin belåtenhet över nyordningen.⁷⁶¹ Carlson menade antagligen att den unga finländska metodismen och de unga finska metodistpredikanterna kunde må gott av en stark amerikansk ledning. Eventuellt räknade han även med att de rikssvenska predikanternas position i Finland skulle förbättras genom utnämningen av Simons till superintendent.

Samtidigt som det amerikanska missionssällskapet gjorde sina missionssatsningar i St Petersburg var ett annat metodistiskt skeende på gång inom det ryska riket. Bland tyskspråkiga lutheraner i Kaunas, Litauen, hade en religiös väckelse fått sin början år 1899. Till en början hölls väckelsen inom den lutherska församlingen i Kaunas-Sanciai. Men snart uppstod spänningar mellan de väckta, som kallade sig ”bibelkristna” och de övriga lutherska församlingsmedlemmarna. De väckta började samlas till privata sammankomster i hemmen, vilket var illegal verksamhet. För att få rörelsen officiellt erkänd på laglig grund måste man vara ansluten till ett kyrkosamfund. Genom kontakt

⁷⁵⁹ George A Simons var född i La Porte, Indiana, år 1874. Hans far, som hade varit tysk sjöman, hade genom traktatmission blivit omvänd till metodismen i Glasgow, och sedan blivit en ledande predikant bland de tyska metodisterna i Amerika. Efter studier vid bl a *Drew teologiska seminarium* i New Jersey fick George A Simons sin första utnämning till första tyska metodistförsamlingen i Brooklyn och intogs i den amerikanska östra tyska årskonferensen år 1899. Dunstan 1995, s 58; NB nr 10 1907, s 154.

⁷⁶⁰ NB nr 10 1907, s 154.

⁷⁶¹ Carlson 1921, s 140.

med den tyska metodistkyrkan i Königsberg i Ostpreussen började den väckta gruppen i Kaunas få besök av tyska metodistpredikanter. År 1905 utnämndes predikanten Georg Durdis av den nordtyska konferensen att verka i Kaunas. Inom kort upptog Durdis även verksamhet i bland annat Virbalis och Vilnius. I augusti 1907 överflyttades ansvaret för verksamheten i Kaunas och övriga orter på den ryska sidan om den rysk-preussiska gränsen till *Finlands och St Petersburgs missionskonferens*.⁷⁶²

Även i Estland fick metodismen under denna tid ett fotfäste. År 1907 anlände predikanterna Vassili Täht och Karl Kuum till Kuressaare, dåvarande Arensburg, på Ösel. Täht var utsänd av *Brittiska och utländska bibelsällskapet*, medan Kuum var herrnhutisk lekmanapredikant. I spåren av deras predikoverksamhet följde en väckelse i Kuressaare. Metodisternas superintendent George A Simons besökte Ösel första gången år 1909. Genom hans förmedling etablerade den väckta gruppen kontakt med metodistmissionen i St Petersburg. I augusti år 1910 grundade Simons den första estniska metodistförsamlingen i ett privathem i Kuressaare.⁷⁶³

Superintendenten Simons arbete i St Petersburg tillsammans med Hjalmar Salmi blev framgångsrikt. År 1907 rapporterades församlingen i St Petersburg ha 26 församlingsmedlemmar, av vilka 20 i full förening och sex provmedlemmar, samt en söndagsskola med 32 elever.⁷⁶⁴ Tre år senare hade man sammanlagt 139 församlingsmedlemmar av vilka 80 i full förening och 59 provmedlemmar samt en söndagsskola med 278 elever.⁷⁶⁵

I och med denna utveckling inom det metodistiska missionsarbetet inom det ryska riket fick de finländska missionskonferenserna ett brokigt inslag av

⁷⁶² Annual Report BFM of the MEC 1908, s 115-117; Kimbrough 1995, s 99-105.

⁷⁶³ Kimbrough 1995, s 131-133.

⁷⁶⁴ Annual Report BFM of the MEC 1907, s 131.

⁷⁶⁵ Annual Report BFM of the MEC 1910, s 481.

språk och nationaliteter. Georg Durdis deltog för första gången vid missionskonferensen i Tammerfors 1908, vid vilken han även blev ordinerad till äldste.⁷⁶⁶ I St Michel 1910 deltog å sin sida för första gången Alexander Ivanov från St Petersburg. Följande år i Vasa ordinerades Ivanov till diakon.⁷⁶⁷ Att den finländska missionskonferensen fick större tyngd inom den internationella metodismen märks genom det ökande antal av amerikanska och andra utländska gäster som besökte konferenserna i Åbo 1909, St Michel 1910 och Vasa 1911. Den i St Michel i juli år 1910 hållna missionskonferensen besöktes av ingen mindre än verksamhetssekreteraren Adna Leonard från missionsstyrelsen i New York. I sin hälsning till konferensen framhöll han bland annat att han endast vid ett tidigare tillfälle hört så många olika språk talas vid en och samma konferens. I avskedstalet två dagar senare uttryckte han sin glädje över att *Finlands och St Petersburgs missionskonferens* ”vuxit och gått framåt”.⁷⁶⁸

I konsul Leonard Ceders⁷⁶⁹ hem i Vasa grundades officiellt i enlighet med den metodistiska kyrkoordningen *Rysslands mission* den 4 augusti 1911. När-

⁷⁶⁶ KKA Helsingfors; Missionskonferensprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1908, § 10 och 84.

⁷⁶⁷ NB nr 16 1911; KKA Helsingfors, Missionskonferensprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1910, texten efter § 60; KKA Helsingfors, Missionskonferensprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1911, § 81.

⁷⁶⁸ KKA Helsingfors, Missionskonferensprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1910, § 9 och 33. Adna Bradway Leonard var född i Berlin, Mahoning county, år 1837. Han blev omvänd till metodismen vid 19 års ålder och blev metodistpredikant fem år senare. År 1888 blev han *corresponding secretary* för missionssällskapet, ett uppdrag han skötte fram till år 1912. Han dog år 1916. NB nr 12 1916, s 93.

⁷⁶⁹ Leonard Ceder var född i Elimä år 1843. Han avlade kaptensexamen vid navigationsskolan i Åbo år 1866 och ångbåtsbefälhavarexamen år 1873. Efter att i många års tid seglat på världshaven, slog han sig år 1886 ner i Vasa. Han grundade en agenturaffär och bedrev rederiverksamhet. År 1893 blev han utnämnd till portugisisk vicekonsul. Han dog år 1915. NB nr 3 1915, s 20; Wasabladet 16.1. 1915; Wasabladet 21.1. 1915.

varande vid detta tillfälle var förutom biskop William Burt och superintendent George A Simons bland andra predikanterna Martin Prikask och Vassili Täht från Estland, Georg Durdis från Litauen och Alexander Ivanov från St Petersburg.⁷⁷⁰

Vid ingången av 1910-talet hade något av den amerikanska metodistmissionens ursprungliga förhoppningar rörande metodismens spridning till Ryssland börjat gå i uppfyllelse. Men metodismens små landvinningar i St Petersburgs-regionen och Baltikum var inte utslag av någon spridningseffekt på basen av den finländska metodismens framväxt. De i Finland verksamma rikssvenska predikanterna hade ingen direkt del i det som skedde utanför storfurstendömet gränser. Det fanns ett spänningsförhållande mellan vad de realistiskt sett kunde åstadkomma och de förhoppningar som hade ställts på dem från den amerikanska missionsledningen. Indirekt påverkade de rikssvenska metodistpredikanterna dock den ryska metodistmissionen i en gynnsam riktning. Genom sin verksamhet i Finland hade predikanterna skapat en organisation som redan genom sin blotta existens kunde stöda den ryska och baltiska missionen. Den finländska predikanten Hjalmar Salmi och andra unga finska metodister som under början av 1900-talet verkade som missionärer i Ryssland eller Baltikum var även de ett indirekt resultat av de rikssvenska predikanternas missionsarbete i Finland.

Det faktum att strukturerna för metodistmissionen i Finland i allt högre grad utvecklades till en missionsorganisation för hela det ryska riket under tidsperioden 1903–11 påverkade de rikssvenska predikanternas arbetssituation på två sätt. Olika samlingar, möten och konferenser fick hädanefter ett betydligt brokigare inslag genom närvaron av predikanter från helt andra kulturmiljöer. Det direkta mötet med balter och ryssar som medarbetare inom rörelsens mission måste rimligtvis ha gjort intryck, vidgat perspektiven och fördjupat käns-

⁷⁷⁰ Kimbrough 1995, s 133.

lan av internationalism.⁷⁷¹ Av större betydelse rent konkret i arbetet måste dock det faktum ha varit att man fick en amerikansk superintendent som överordnad. Den amerikanska insynen i missionsarbetet ökade härmed märkbart. Tidigare hade de amerikanska biskoparna kommit på ett årligt besök i samband med missionens årsmöte, från och med år 1904 i anslutning till missionskonferenserna. Men från och med hösten 1907 kunde man räkna med att superintendenten George A Simons skulle komma på regelbundna inspektionsresor till församlingarna i Finland. I vilken utsträckning Simons verkligen utövade ett direkt inflytande på arbetet i metodistförsamlingarna i Finland är inte lätt att avgöra. Källmaterialet ger inga konkreta exempel att några incidenter skulle ha inträffat eller att ens irritationsmoment skulle ha förekommit i relationerna mellan predikanterna och Simons. Denne ägnade det mesta av sina krafter åt missionsarbetet i St Petersburg och Baltikum.

6.1.3 Metodistisk sjömansmission etableras i Finland

Få av de i Finland kring sekelskiftet verkande metodistpredikanterna hade haft någon egen personlig erfarenhet av Bethelskeppsmissionen i New Yorks hamn.⁷⁷² Men med största sannolikhet kan man räkna med att de hade en god kunskap om vilken betydelse det av Olof Hedström bedrivna sjömansmissions- och emigrantarbetet hade haft för den skandinaviska metodismen. Mot denna bakgrund kan det inte ha varit annat än naturligt för de i Finland verk-

⁷⁷¹ Predikanten John Gunnar Adelbart, född i Örgryte, berättar till exempel självbiografiskt om sin erfarenhet av att bli ordinerad till äldste i den finskspråkiga metodistförsamlingen i St Michel och att vid sin sida vid detta tillfälle ha den tyskspråkige Georg Durdis från Kaunas i Litauen. ÖTSA Göteborg, Självbiografisk levnads-teckningar (John Gunnar Adelbert).

⁷⁷² B A Carlson tillhörde dem som hade blivit omvända på Bethelskeppet och han verkade på nytt i Finland under perioden 1902–04. Wanqvist 1968, s 88.

samma metodistpredikanterna att påbörja ett liknande arbete, när tillfälle erbjöds dem.

I Kotka fick den finländska metodistmissionen överta en redan etablerad sjömansmissionsverksamhet. I juridisk mening kom Kotka sjömansmission i metodistkyrkans besittning i mars 1901.⁷⁷³ Vissa ansträngningar för att säkerställa verksamhetens fortbestånd i samband med övertagandet gjordes även i samband med den finländska missionens årsmöte i Viborg i maj 1901. Kotka nämns för första gången i utnämningslistan, och den nyutexaminerade Hjalmar Salmi placerades på orten.⁷⁷⁴ Men ett mer omfattande engagemang för saken fick sin början år 1903 i och med att den första rikssvenska predikanten blev utnämnd på heltid för arbetet i Kotka.⁷⁷⁵

Kotka Sjömans- och inremissionsförening hade grundats redan tjugo år tidigare, i oktober 1881. Drivande krafter inom denna förening var bland andra F R Welin⁷⁷⁶ och Lauritz Christiansen. Bakgrunden var den sågörelse som startade i Kotka på 1870-talet. Sågverksamheten fick som omedelbart resultat en omfattande hamntrafik, då sågverkens produkter till stor del gick på export. I den nygrundade staden fanns ingen luthersk kyrka. Kymmene kyrka låg på tio kilometers avstånd och där hölls svenskspråkiga gudstjänster bara vid några enstaka tillfällen per år. Ett av sågverken, startat av norrmannen Hans Gutzeit år 1872, ägdes av ett norskt bolag. Detta bolag hämtade norrmän som arbetskraft till området. Bland de norska sågverksarbetarna, som nästan alla kom från Østfold, fanns metodister. Dessa ansåg att något borde göras för att i andligt och moraliskt hänseende förbättra situationen i den växande hamnstaden. Tillsammans med likasinnade finländare hade de grundat sjö-

⁷⁷³ Jarl 1906, s 20-22.

⁷⁷⁴ NB nr 6-7 1901, s 95; NB nr 8 1901, s 124.

⁷⁷⁵ Jarl 1906, s 37.

⁷⁷⁶ Frans Robert Welin var urmakare till yrket. Efter sjömansmissionens överföring i metodistkyrkans regi, var Welin en aktiv medlem i Kotka metodistförsamling. Han dog år 1914. NB nr 6 1914, s 44.

mansmissionsföreningen. Föreningens ekonomi understöddes av en syförening. År 1884 kunde man uppföra en kyrkobyggnad med läsesal för sjömän på en tomt som Kotka stad gratis hade överlåtit till föreningen.⁷⁷⁷

Orsakerna till varför sjömansmissionsföreningen i Kotka sålde sin kyrka och överlät verksamheten till metodistkyrkan var bland annat ekonomiska. Kyrkbygget och hela verksamheten hade trots stora ansträngningar från syföreningens sida ackumulerat en svårhanterlig skuld.⁷⁷⁸ Vidare visade det sig i längden vara svårt för föreningen att få lutherska präster engagerade för verksamheten. Från kyrkligt håll visade man nog åtminstone till en början välvilja för saken. Domkapitlet blev emellertid småningom alltmer kritiskt inställt till föreningens arbete.⁷⁷⁹ För att säkerställa verksamheten på en mera stabil grund vände sig föreningen samtidigt både till metodistkyrkan och *Lutherska Evangelieföreningen* med förfrågningar om eventuellt intresse att överta både kyrkobyggnaden och ansvaret för själva sjömansmissionen. Ärendet sköttes från metodistkyrkans sida av Gustaf A Hidén. Både Evangelieföreningen och metodistkyrkan visade intresse för saken och ingick med anbud till föreningens årsmöte i februari 1901. Slutgiltigt beslut fattades vid ett föreningsmöte den 3 mars 1901.⁷⁸⁰ Sannolikt var den norsk-metodistiska bakgrunden hos en stor

⁷⁷⁷ Bull 1961, s 49-58, 72-74; Hultin 1904, s 201, 238; Jarl 1906, s 5, 6, 10-14; Kansanaho 1983, s 60-61; Runeberg 1959, s 58. Carl-Michael Runeberg menar att Kotka nästan omedelbart efter grundläggningen i hela landet fick rykte om sig "att vara ett Finlands Vilda västern, där spriten flödade, pengarna rullade och kniven svängdes" och att man inom religiösa kretsar ansåg staden vara "ett sannskyldigt Sodom och Gomorra". Runeberg 1959, s 108. För en beskrivning av Hans Gutzeits igångsättande av sågverksverksamheten, se Anttila 1957, s 232-239.

⁷⁷⁸ Runeberg 1959, s 58. År 1898 fick Kotka en egen luthersk församlingskyrka. Därmed upphörde den lutherska församlingen att hyra sjömanskyrkans sal för sina gudstjänster, vilket innebar ett avgörande inkomstbortfall för sjömansmissionsföreningen. Bull 1961, s 73; Jarl 1906, s 17.

⁷⁷⁹ Jarl 1906, s 16-17; Runeberg 1959, s 57.

⁷⁸⁰ Jarl 1906, s 17-23.

del av föreningsmedlemmarna den avgörande orsaken till varför saken avgjordes till metodistkyrkans förmån.

Sjömansmissionsföreningen upplöstes år 1901 och i stället grundades metodist-episkopalförsamlingen i Kotka. De flesta församlingsmedlemmarna i den nygrundade församlingen hade tillhört sjömansmissionsföreningen. Medlemsantalet i församlingen var från starten blygsamt, sammanlagt endast tio medlemmar varav två i full förening och åtta på prov. Det visade sig inte vara helt lätt för metodistmissionen att genast axla ansvaret för sjömansmissionsverksamheten. Under åren 1901–03 placerades unga studeranden eller oerfarna nyutexaminerade predikanter från teologiska skolan i Tammerfors att verka i Kotka, först Hjalmar Salmi, sedan Otto Serenius och Johannes Walkama. Detta var knappast en särskilt lyckad lösning för sjömansmissionens del. Även om de unga predikanterna åtminstone sommartid bedrev en rätt livlig verksamhet, så verkar inte resultatet ha varit så lysande. Hjalmar Salmi lyfter i sin verksamhetsrapport själv fram den bristande erfarenheten som ett hinder för framgång i missionsverksamheten. Vintern 1902–03 är det speciellt tyst angående arbetet.⁷⁸¹ Även om större delen av föreningsmedlemmarna definitivt hade gått in för att överlåta verksamheten i metodistiska händer, så riktades det även kritik emot beslutet. När sedan verksamheten under de första åren inte var så omfattande, fick kritikerna ytterligare argument för sin sak. Inför sjömansmissionsarbetets 25-årsjubileum år 1906 författades en festskrift, vilken i polemisk anda försvarade metodistmissionens övertagande av verksamheten:

Vår missionär, hade just i mars månad [1905] gjort en rundresa i Finland och i de flesta städer hållit föredrag om M.E.-kyrkans sjömansmission i Kotka och upptog penningemedel för samma ändamål. En person som i en viss stad med intresse åhörde föredraget fick sedermera läsa i Sjömansvännen att omvårdnaden om sjömännen upphörde då metodistförsamlingen öfvertog sjömansmissionsverksamheten. Han kunde icke gifva sig någon ro, utan reste direkt till Kotka för att öfvertyga sig om verkligheten. Och döm om hans förvåning, då han kommer och får se den

⁷⁸¹ Annual Report BFM of the MEC 1901, s 262; Jarl 1906, s 32, 35-37; NB nr 6-7 1901, s 95; NB nr 9 1902, s 146; NB nr 6 1903, s 92.

stora, vackra, med tidningar och böcker välförsedda läsesalen jämte dagboken, som utvisade hur flitigt läsesalen varit anlitad. Därtill hade just afhållits en sjömansfest, vid hvilken omkring 80 sjömän närvarit, hvilket intygades af tvänne nu närvarande sjömän.⁷⁸²

Efter att ha arbetat två år i församlingen i Åbo fick Oscar Andersson⁷⁸³ utnämning till sjömansmissionen i Kotka år 1903. Under vintern 1904 företog han en rundresa i både Finland och Sverige för att sprida information om sjömansmissionsverksamheten. Detta gav synbart resultat, för i juninumret av *Nya Budbäraren* år 1904 förekommer för första gången en redovisning över för sjömansmissionen i Kotka insamlade medel. Bland bidragsgivarna återfinns baron Paul Nicolay.⁷⁸⁴

Utnämningarna vid missionskonferensen i Hangö i augusti 1904 innebar att Oscar Andersson och Johan Edvard Jarl kom att byta plats med varandra. Jarl placerades nu i Kotka och i hans ställe Oscar Andersson i Gamlakarleby.⁷⁸⁵ Även om antalet församlingsmedlemmar i Kotka förblev litet innebar dock Jarls första verksamhetsår en rejäl procentuell tillväxt. Statistiken för år 1904

⁷⁸² Jarl 1906, s 33,34. Texten i *Sjömansvännen* löd: "När Kotka Sjömansmissionsförening upplöste sig och öfverlät sin lokal åt metodistförsamlingen, skulle sjömännen i den lifligt trafikerade hamnen blifwit utan omvårdnad, om icke en enskild man, herr Henning D. Sjögren widtagit med sjömansmissionsarbete därstedes." *Sjömansvännen* nr 4 1905, s 59. *Sjömansvännen* korrigerade senare uppgiften genom att publicera ett tillrättaläggande av J E Jarl, som av tidskriften oriktigt kallas J E Joel. *Sjömansvännen* nr 6 & 7 1905, s 107-108.

⁷⁸³ Oscar Hjalmar Andersson var född år 1877 i Östergötland. I sin ungdom hade han verkat som köpman i Kristinehamn. Efter avslutade teologiska studier fick han sin första utnämning till församlingen i Åbo, där han även lärde känna sin blivande hustru Irene Westin. Vid återflyttningen till Sverige 1907 utnämndes han till Köping och Kolsva. Efter en långvarig sjukdomstid dog han 39 år gammal i Kristinehamn år 1916. Ekholm, H 1971, s 57-58; NB nr 21 1916, s 165; Wanqvist 1968, s 84; Årsbok Sverige 1917, s 91-92;

⁷⁸⁴ Jarl 1906, s 37; NB nr 6 1904, s 96.

⁷⁸⁵ NB nr 9 1904, s 134.

uppvisade alltjämt endast tio medlemmar av vilka nio i full förening och en på prov. Följande år var siffran 29 av vilka 17 i full förening och tolv på prov.⁷⁸⁶ Jarl trivdes med sjömansmissionsarbetet i Kotka, där han stannade i tre års tid. År 1905 besökte han 320 fartyg, höll 67 predikningar eller föredrag för sjömän och utdelade 1.800 traktater. I jubileumsskriften författad år 1906 berättar han:

Sommaren 1904 utnämndes undertecknad vid årsmötet i Hangö till vårdhavande predikant i Kotka. Dessa två år har varit ett par bland de bästa under min prediko-
verksamhet. Tänken eder att få vara ute på redde med det oroliga hafvet framför
sig, i solsken och lugn, i mörker och storm, vår, sommar och höst, understundom
förd fram från fartyg till fartyg af himmelskt smekande vindar, understundom käm-
pande för lifvet mot vredgad sjö och rasande storm.⁷⁸⁷

Nya Budbärarens oktobernummer 1906 innehåller ett referat från själva 25-årsjubileumsfesten i sjömanskyrkan i Kotka 25-26.8. Hjalmar Bergqvist, vid tillfället vårdhavande predikant i Lovisa, rapporterar:

Kyrkan, hvilken rymmer sexhundra personer, var nästan full med andäktiga åhörare på söndagen. En stor del af deltagarna voro sjömän: svenskar, danskar, finnar och normän. Mycket arbete hade nedlagts på dekorationer. Utom växter, blommor och grönt, pryddes kyrkan och läsesalen med hundratals flaggor. Den svenska hade hedersplatsen i kyrkan, därnäst den norska, sedan den danska, ryska o.s.v.⁷⁸⁸

Skildringen från jubileumsfesten i Kotka är intressant inte minst mot bakgrund av att den inte är skriven av den på platsen vårdhavande metodistpredikanten J E Jarl. Högtidligheten var naturligtvis inget uttryck för vardagen varken inom församlings- eller sjömansmissionsarbetet i Kotka. Men den stora uppslutningen på flera hundra deltagare vittnar i det vidare perspektivet om ett utmärkande drag inom det metodistiska missionsarbetet i Finland vid denna tid. Verksamheten nådde ut till betydligt fler människor än vad de blygsam-

⁷⁸⁶ Annual Report MS of the MEC 1904, s 99; Annual Report MS of the MEC 1905, s 104.

⁷⁸⁷ Jarl 1906, s 38.

⁷⁸⁸ NB nr 10 1906, s 156.

ma församlingsstatistiksiffrorna skulle ge vid handen. Utsmyckningen av kyrksalen talar även den ett tydligt symbolspråk. Det var den svenska flaggan som intog hedersplatsen.

J E Jarl återvände till Sverige år 1907 efter att ha verkat i Finland i totalt elva år.⁷⁸⁹ Platsen som sjömansmissionär i Kotka fylldes genom John Adelberts ankomst till Finland. I ett års tid verkade Adelbert inom sjömansmissionen innan han fick förflyttning till Kristinestad.⁷⁹⁰

Under sin ett år långa vistelse i Kotka hade den ovannämnde Oscar Andersson hunnit ta bestående intryck av sjömansmissionsarbetet. När han förflyttades till Gamlakarleby tog han intresset för sjömansmissionen med sig. I hamnen i Yxpila startade han tillsammans med några av metodistkyrkans närstående vänner år 1906 en metodistisk sjömansmission. Ekonomiska bidrag till denna verksamhet gavs av sjökapten August Kyntzell och fröknarna E och A Axelqvist.⁷⁹¹ Vid invigningsfesten av den lilla missionslokalen vid hamnen gick det enligt Oscar Anderssons skildring till på följande sätt:

Över byggnaden fladdrade den blå och vita Betelflaggan, vilken bland sjöfolket är känd såsom tecken på samling till gudstjänst. Ej fåfängt hade vi inbjudit våra bröder denna dag. Så talrikt hade folket samlats att alla rummen blev fyllda och överfyllda. Och alla som voro närvarande gävo det vittnesbördet, att denna missions dag var en

⁷⁸⁹ År 1899 hade J E Jarl ingått äktenskap med den i Viborg födda Anni Rahkonen, som nu år 1907 följde honom till Sverige. Ekholm, H 1971, s 46.

⁷⁹⁰ John Gunnar Johansson, som senare antog namnet Adelbert, föddes i Göteborg år 1881 och växte upp i stadsdelen Örgryte. Där gick han i söndagsskola hos fröken Beatrice Dickson i *Dicksonska palatset*, vilket senare blev *Överås teologiska seminarium*. Som ung fungerade han i tre års tid som *St Peters metodistförsamlings* i Göteborg organist, efter avslutade studier vid teologiska seminariet i Uppsala fick han år 1905 utnämning till Vänersborg. När han efter fyra år i Finland återvände till Sverige blev det utnämningar till bl a Karlstad, Laxå, Halmstad, Borlänge och Nässjö. Han dog år 1962. Ekholm, H 1971, s 71; Wanqvist 1968, s 83; Årsbok Sverige 1963, s 158-159; ÖTSA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (John Adelbert).

⁷⁹¹ Ekholm, T 1933 s 65; NB nr 6-7 1907, s 107.

härlig dag, ja en rikt välsignad sådan. Folk av alla nationer, talande olika tungomål, voro tillstädes denna afton, men detta lade alls ingen skugga över stämningen. Där funnos danskar, tyskar, svenskar, finnar, holländare, fransmän, engelsmän och möjligen ännu andra, men genom det hela gick en känsla av en oförlikneligt innerlig samklang och förståelse, och jag tror vi för en stund glömde bort var vi i jordiskt hänseende höra hemma för att känna och minnas blott ett enda och detta var, att vi äro barn av en och samma Fader. Den känslan förnamns kraftigt denna afton, ty vi voro samlade i *ett* namn - i det namn, som förstås av alla - i hans namn, som förstår alla - i Jesu namn. Tal höllos på svenska, tyska och engelska och sånger sjöngos i oändlighet på många språk.⁷⁹²

Denna förbrödring inom sjömansmissionens ram i Yxpila hamn ägde rum åtta år före första världskrigets utbrott. Predikantens skildring kan givetvis inte tas för att vara en alltigenom genuin beskrivning av hur de församlade sjömännen upplevde det hela. Men berättelsen vittnar tydligt om metodistpredikantens egen upplevelse av internationalism och en religiös tro som förenar människor med olika kulturbakgrund.

Det var inte bara i Kotka och Yxpila hamn som metodistpredikanterna bedrev sjömansmissionsverksamhet. Även i Valkom utanför Lovisa och Trångsund utanför Viborg ägnade man sig åt denna verksamhetsform. Den metodistiska sjömansmissionen i Valkom fick sin början år 1907. Man upprätthöll en läsesal för sjöman och en möteslokal. Ansvaret för arbetet vilade på de predikanter som hade utnämning till Lovisa.⁷⁹³ Karl Fredrik Anderson var en av de rikssvenska predikanter som kom att verka inom sjömansmissionen vid Valkom.⁷⁹⁴ När pionjären Karl Johan Lindborg gick i pension år 1911, innebar

⁷⁹² Ekholm, T 1933, s 66. Angående den blåvita Bethelflaggans bakgrund, se Kansanaho 1983, s 43-44.

⁷⁹³ Elfving 1984, s 117; Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1907, s 40. Sjömansmissionen i Valkom kom aldrig igång igen efter första världskriget.

⁷⁹⁴ Karl Fredrik Andersson var född i Karlskrona år 1874. Innan han blev metodistpredikant år 1905 hade han varit officer inom Frälsningsarméns verksamhet. Till Finland kom han år 1907 efter att ha verkat två år i Stockholm. Han återvände till Sverige år 1910 och övergick följande år till prästtjänst i Svenska kyrkan. Han dog

detta inte att han slutade arbeta i missionens tjänst. Han flyttade från Kotka sjömansmissionsarbete, där han hade verkat i ett års tid 1910–11, till Trångsund där han startade upp en ny sjömansmission på eget initiativ. Liksom i Valkom fanns även i Trångsund en läsesal och en möteslokal. Lindborgs hustru och dottern Elsa bidrog med sång och musik vid sjömansmissionssamlingarna. Under vintrarna reste Lindborg runt i Norden och samlade in medel till verksamheten. Lindborgs arbete måste ha blivit uppskattat av sjömännen, för de samlade in medel till inköp av en motorbåt åt predikanten.⁷⁹⁵

Predikanternas intresse för sjömansmission även i Finland måste ses mot bakgrund av den betydelse som verksamheten bland sjömän traditionellt hade haft inom den metodistiska missionen. Under 1800-talet hade åtskilliga nordbor blivit omvända genom den sjömansmission som bedrivits i Amerika och England. Arbetet bland sjömännen i de finländska hamnarna visar även att det inte alltid primärt var församlingsetableringar och ökning av medlemskaps-siffror som predikanterna var ute efter. Många av de sjömän de mötte genom arbetet var utlänningar och utgjorde inga potentiella församlingsmedlemmar i Finland. Ändå var det värt att satsa tid, energi och pengar på att nå dem genom missionsverksamhet. För metodistpredikanterna handlade det om att utbreda ”skriftenlig helighet”. I detta perspektiv utgjorde sjömännen en naturlig målgrupp. Sjömansmissionen var på lokalplanet ett uttryck för den metodistiska rörelsens internationella karaktär. Den ville gå över alla kultur- och språkgränser och strävade efter att nå alla människor oberoende av nationell tillhörighet.

som komminister i Sillhövda församling år 1940. Ekholm, H 1971, s 73-74; Wanjqvist 1968, s 84; ÖTSA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (Karl Fredrik Andersson).

⁷⁹⁵ Elfving 1984, s 117; Årsbok Finland 1910, s 7-8; Årsbok Finland 1926, s 76. Karl Johan Lindborg skötte sjömansmissionsverksamheten fram till sin död år 1926, därefter fortsatte hans änka arbetet ända fram till dess att Viborg avträdde till Sovjetunionen år 1944. Elfving 1984, s 117; Årsbok Finland 1926, s 77.

6.1.4 Nya predikanter och nya församlingar 1903–1911

Vid tidpunkten för metodistmissionens i Finland slutgiltiga lösgörande ifrån den svenska årskonferensen år 1903 fanns det tretton metodistförsamlingar i landet. Församlingarna i Vasa, Gamlakarleby, Helsingfors och Kristinestad var de äldsta. Under senare delen av 1880-talet hade församlingarna i Ekenäs, Åbo och Björneborg tillkommit. Under 1890-talet hade Helsingfors fått en finsk metodistförsamling och vidare hade församlingar grundlagts i Viborg, Tammerfors, Hangö, Brödtorp och Lovisa. Expansionen till nya orter fortsatte med en liknande intensitet under 1900-talets första decennium. Rekryteringen av inhemska predikanter gjorde att metodismen kunde spridas till rent finskspråkiga orter som St Michel och Kuopio. De rikssvenska metodistpredikanterna bidrog genom sina direkta arbetsinsatser till skapandet av ytterligare ett par metodistförsamlingar på svenskt språkområde i Finland. Men även vid uppkomsten av en del nya finskspråkiga metodistförsamlingar spelade några rikssvenska predikanter en avgörande roll.

Sporadisk metodistisk verksamhet hade förekommit i form av predikobesök i Jakobstad under en följd av år, innan en metodistförsamling blev grundad i denna stad på senhösten 1904. Vårdhavande predikanten Erland Björnberg i Gamlakarleby besökte Jakobstad vid ett par tillfällen år 1898 och predikade då i *Frälsningsarméns* lokal. Redan vid den här tiden fanns det metodister i Jakobstad, ditflyttade antingen från Vasa eller Gamlakarleby. År 1900 efterträdde Björnberg som predikant i Gamlakarleby av Johan Edvard Jarl.⁷⁹⁶ När denne vid finländska missionens årsmöte i Vasa 24-27 augusti 1900 mottog utnämningen nämndes Jakobstad för första gången i utnämningslistan.⁷⁹⁷ Det var emellertid inte så lätt att få igång den metodistiska verksamheten i Jakobstad. I presiderande äldstes rapport till årsmötet i Ekenäs år 1902 heter det att i den ”efter förhållandena lifliga och framåtgående” staden ”inte mycket arbe-

⁷⁹⁶ Ekholm, T 1933, s 76, 86, 87.

⁷⁹⁷ NB nr 9 1900, s 141.

te blifvit utfördt under året”. På hösten samma år hade dock situationen utvecklats i så pass gynnsam riktning att man kunde hyra och under B A Carlsons ledning inviga en egen bönesal för predikoverksamheten i staden.⁷⁹⁸

Metodistförsamlingen i Jakobstad grundades den 14 november 1904. Vid starten hade församlingen fjorton medlemmar, av vilka fem i full förening och nio på prov.⁷⁹⁹ Redan två månader tidigare hade en lokal Epworthförening grundats med fjorton medlemmar.⁸⁰⁰ En metodistisk söndagsskolverksamhet kom även igång, men den rapporterade inte fler än 29 elever år 1905, en rätt blygsam siffra för dåtida förhållanden.⁸⁰¹ Vid missionskonferensen i Vasa 1905 blev Otto Serenius, en av de allra första finlandssvenska metodistpredikanterna, utnämnd till Jakobstad.⁸⁰² Någon lyckad start på predikantkarriären blev det inte för Serenius i Jakobstad. Det på denna punkt knapphändiga källmaterialet ger inte i detalj uttryck för vad det i egentligen var som hände. I alla fall blev Otto Serenius skild från konferensen under missionskonferensen i Viborg 15-19 augusti 1906. Den formella orsaken var att han inte hade inställt sig till examen, men det var nog inte den egentliga orsaken. Följande år vid missionskonferensen 1-5 augusti i Helsingfors hade Serenius inlämnat en skrivelse till konferensens värdjomålsrannsakare. På biskop William Burts initiativ hänsköts ärendet till en tiomannakommitté.⁸⁰³ Därefter försvinner ärendets behandling ur konferensprotokollet och Otto Serenius ur den finländska metodismens historia.

⁷⁹⁸ Carlson 1921, s 123; NB nr 12 1902, s 202-204.

⁷⁹⁹ Annual Report MS of the MEC 1905, s 103; Ekholm, T 1933, s 76; Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1905, s 32.

⁸⁰⁰ NB nr 3 1905, s 39.

⁸⁰¹ Annual Report MS of the MEC 1905, s 104.

⁸⁰² NB nr 8 1905, s 124.

⁸⁰³ KKA Helsingfors, Missionskonferensprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1906, § 25; KKA Helsingfors, Missionskonferensprotokoll MEK i Finland och St Petersburg 1907, § 47.

Några meningar i presiderande äldstes rapporter till missionskonferenserna i Vasa 1905, Viborg 1906 och Helsingfors 1907 visar dock vad problematiken kring Otto Serenius torde ha rört sig om. I Vasarapporten 1905 talade G A Gustafson om att Serenius ”efter måttet af sin begåfning har gjort sitt bästa”. Följande år rapporterade Gustafson att Serenius ”på eget bevåg och i eget namn” inköpt en fastighet i Jakobstad.⁸⁰⁴ Så här rapporterade Karl Hurtig år 1907:

Det smärtar mig att nödgas säga, att broder Otto Serenius, som konferensen senaste år måste lämna, detta år varit vår vedersakare. Det lilla kapell, hvilket han byggde förlidet år, medan han åtnjöt aflöning från missionens medel, har han vägrat öfverlämna åt församlingen. Han har behållit det för egen räkning. Sedan allt gjordes som göras kunde med Serenius utan att han däraf lät sig ändras i sitt uppträdande emot vår verksamhet, blef han utesluten ur kyrkans gemenskap enligt § 240.⁸⁰⁵

Den oerfarne Otto Serenius gav tydligen vid skötseln av verksamheten i Jakobstad uttryck för en egensinnighet som inte kunde tolereras av hans överordnade inom det metodistiska missionsarbetet. Möjligen kan det även ha handlat om ekonomiska oegentligheter, men detta kan inte direkt utläsas på basen av formuleringarna i rapporterna. Ansvar för Jakobstads metodistförsamling övergick åter till den i Gamlakarleby stationerade predikanten. Denna syssla sköttes under konferensåret 1906–07 av Oscar Andersson, som följdes 1907–08 av Frithiof Åhlén.⁸⁰⁶ Vid missionskonferensen i Tammerfors i

⁸⁰⁴ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1905, s 33; Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1906, s 31.

⁸⁰⁵ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1907, s 37. Kyrkordningens § 240 innehöll i 1904 års tappning följande formuleringar: ”I händelse af otillbörliga sinnesyttringar, ord eller handlingar, skall den lokalpredikant, som på så sätt förgår sig, tillrättavisas af vårdhafvande predikanten.” Och vidare: ”Om han då icke bättrar sig, skall han undergå rannsaking inför nästa distrikt- eller kvartalkonferens och, om han befinnes skyldig och obotfärdig, uteslutas från kyrkan.” Kyrkoordning 1904, s 177.

⁸⁰⁶ NB nr 9 1906, s 141; NB nr 9 1907, s 138. Carl Frithiof Åhlén var född i Söderbärke, Dalarna år 1881. Genom metodistförsamlingens i Fagersta verksamhet kom han i kontakt med metodismen. Redan år 1902 fick han sin första utnämning till Ki-

augusti 1908 blev det veteranen Karl Johan Lindborgs tur att axla ansvaret för Jakobstads metodistförsamling.⁸⁰⁷

Flera omständigheter bidrog till att metodistförsamlingen i Jakobstad fick en svag start. Affären kring Otto Serenius påverkade inte det metodistiska arbetet i Jakobstad i någon gynnsam riktning. Men även under den följd av år, både före och efter Serenius, som de i Gamlakarleby stationerade rikssvenska predikanterna skötte predikoverksamheten i Jakobstad uteblev den omedelbara framgången och medlemsökningen. Jakobstad hade länge varit centrum för en omfattande baptistisk verksamhet, vilket kan ha bidragit till att jordmånen var ogynnsam för den metodistiska verksamheten. Det finns i Finland få orter med exempel på att baptistisk och metodistisk verksamhet kunnat framväxa och blomstra jämsides med varandra under den tidsperiod som är föremål för granskning i denna avhandling. Vasa är ett slående undantag på denna punkt.⁸⁰⁸ Men i Vasa hade metodistpredikanten Karl Johan Lindborg anlänt medan den baptistiska verksamheten i staden ännu låg i sin linda. Metodist- och baptistförsamlingarna i Vasa grundades samma år, 1881, och kunde växa och utvecklas parallellt.

Om den metodistiska nyetableringen i Jakobstad förblev svag under tidsperioden fram till 1920-talet, så gick det betydligt bättre när metodistisk verk-

runa, innan han påbörjat sina teologiska studier. Efter avslutad studiegång blev han 1906 sänd till Boden. När han efter sex år i Finland återflyttade till Sverige år 1913 blev han utnämnd till Tranås. Sedan hann han verka i Alingsås, Arboga, Filipstad, Jönköping, Stockholm och slutligen i Norrköping, där han dog år 1952. Ekholm, H 1971, s 75-76; Svenska folkrörelser 1937, s 1066; Wanqvist 1968, s 128; Årsbok Sverige 1953, s 335-337; ÖTSA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (Frithiof Åhlén).

⁸⁰⁷ Carlson 1921, s 123; NB nr 18, 1908.

⁸⁰⁸ Även i de större städerna Helsingfors och Åbo framväxte starka metodist- och baptistförsamlingar parallellt. En egentlig jämförelse mellan metodismens och baptismens spridning och utveckling faller utanför ramen för denna undersökning, men på detta område skulle det finnas utrymme för mer detaljerad forskning.

samhet påbörjades i Borgåregionen. Karl Hurtig anlände till Finland år 1904 för att i huvudsak verka i den svenskspråkiga församlingen i Helsingfors. Hurtigs inflytande kom dock från första början att strecka sig långt utanför Helsingfors stad. Sommaren 1906 verkade han på flera håll på landsbygden i östra Nyland och skrev om denna verksamhet i *Nya Budbäraren*:

Under dagarne den 7-14 juli företog jag på inbjudan en resa genom Borgå och Pernå socknar och predikade varje dag ute i det fria. Den ursprungliga tanken med resan var ju visserligen icke att predika hvarje dag som det sedan blef. Söndagen den 8 var jag inbjudan att predika i Illby, därtill ombedd af restauratören Lindholm från Helsingfors. Gud välsignade ordet på många hjärtan och på måndagen kommo flera personer och frågade om jag icke ville predika ännu en gång, hvilket jag gärna gjorde, isynnerhet då jag försporde en sådan innerlig och allmän längtan efter ordet.⁸⁰⁹

Inte bara på landsbygden runtomkring men även inne i själva Borgå stad hade metodistpredikanter gjort besök vid några tidigare tillfällen. Under sommaren 1906 intensifierades verksamheten i Borgå, då Walter Hülphers från Vasa gjorde predikobesök både i medlet av juni månad och i slutet av augusti. Möten hölls i det av Borgå nykterhetsförening ägda missionshuset. I *Nya Budbäraren* rapporterades det att missionshusets sal var ”ända till trängsel fylld”. Hülphers utfästelse att *Metodist-Episkopalkyrkan* under den kommande hösten skulle starta regelbunden verksamhet i staden ”mottogs af flere med glädje och tacksamhet”.⁸¹⁰

⁸⁰⁹ NB nr 8 1906, s 124-125.

⁸¹⁰ NB nr 7 1906, s 109, NB nr 10 1906, s 154-155.

Söndagen den 16 september 1906 höll Fritz Larson⁸¹¹ sin första predikan i Borgå.⁸¹² Vid svenska metodistkyrkans årskonferens i Stockholm 8-13 augusti 1906 hade han blivit överflyttad till *Finlands och St Petersburgs missionskonferens*.⁸¹³ När Larson inledde sin verksamhet i Borgå fanns det en del till metodismen välvilligt inställda personer i staden. Men metodisterna hade varken egen församling, medlemmar eller kyrkolokal på orten.⁸¹⁴ Inom två månader grundade emellertid Larson en Epworthförening i Borgå med ett tjugotal medlemmar. Han rapporterade i julnumret av *Nya Budbäraren*:

De unga äro varmt intresserade för vårt arbete och föreningens möten hafva fått karaktären af verkliga väckelsemöten, vid vilka Guds helige Ande varit förnimbart nära. Vid dessa möten hafva flere unga sökt och funnit i Jesus sin frälsare.⁸¹⁵

Fritz Larson gick strategiskt till väga i sitt arbete. Han inköpte en karta över Borgå med omnejd. På denna ”krigskarta” inringade han med röd färg de olika platser han besökt, bland annat bondstugor och folkskolor och andra ställen där han hållit andliga sammankomster.⁸¹⁶ Metodistförsamlingen bildades den 26 april 1907 med sex medlemmar i full förening och fyra på prov.⁸¹⁷

⁸¹¹ Fritz Carl August Larson föddes år 1880 i ett gudfruktigt sjökaptenhem i Väster-vik. Föräldrarna besökte den lokala metodistförsamlingens gudstjänster, därför kom han tidigt i kontakt med metodistkyrkans verksamhet. Efter att han genomgått predikantskolan i Uppsala fick han sin första utnämning till Malmberget år 1902. Till Finland kom han efter att ha verkat tre år i Boden. När han år 1938 överflyttade tillbaka till Sverige utnämndes han till Halmstad. Den sista tjänstgöringsorten under perioden 1945–50 blev Lund, där han även dog år 1961. Ekholm, H 1971, s 69-70; Svenska folkrörelser 1937, s 694; Wanqvist 1968, s 105; Årsbok Sverige 1961, s 153-155.

⁸¹² Borgå svenska metodistförsamlings 50-års jubileum 1957, s 3.

⁸¹³ NB nr 12 1906, s 194; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1906, s 12.

⁸¹⁴ Ekholm, H 1971, s 69.

⁸¹⁵ NB nr 12 1906, s 194.

⁸¹⁶ Ekholm, H 1971, s 69.

⁸¹⁷ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1907, s 35. 50-årsjubileumsskriften anger att församlingen vid grundandet hade sex medlemmar i full förening och en

Ungdomsarbetet inom Epworthföreningen var tydligen något som låg Fritz Larson särskilt varmt om hjärtat. Föreningens årsberättelse för år 1907 talar om ett digert verksamhetsprogram med ett drygt femtiotal samlingar i form av offentliga ungdomsmöten, enskilda uppbyggelsemöten, arbetsmöten och missionsaftnar. Vidare hade ett trettiotal sjukbesök blivit gjorda, man hade anordnat kaffeserveringar vid fattighuset och barnhemmet, delat ut matvaror bland fattiga inför julen och spridit 400 traktater.⁸¹⁸ I mars 1908 hölls det nationella Epworthkonventet i Borgå med bl a George A Simons från St Petersburg och Georg Durdis från Kaunas som gäster.⁸¹⁹ Larsons energiska verksamhet tog dock även ut sitt pris. I majnumret av *Nya Budbäraren* år 1908 rapporterades det att pastor Fritz Larson på grund av överansträngning ”blifvit intagen på sjukstugan i Borgå och helt afskild från all beröring med den yttre världen”.⁸²⁰ Han återhämtade dock krafterna och kunde under följande konferensår arbeta för att införskaffa och inreda en ny kyrksal för församlingens verksamhet.⁸²¹ När han år 1911 genom utnämning till Ekenäs kom att bortflytta från Borgå lämnade han en församling med 27 medlemmar, av vilka tre på prov och 24 i full förenig, en söndagsskola med 85 elever, en juniorförening med 43 medlemmar och en Epworthförening med 48 ungdomar.⁸²²

på prov. Då denna uppgift är av ett betydligt senare datum, får vi sätta större tilltro till uppgiften i det tryckta missionskonferensprotokollet. Borgå svenska metodistförsamlings 50-årsjubileum 1957, s 3. NB:s majnummer 1907 rapporterade att församling ”snart kommer att organiseras” i Borgå, medan sommarnumret utlyste kvartalskonferens i Borgå till den 3 juni. I samband med missionskonferensen i Emanuelskyrkan i Helsingfors 1-5 augusti rapporterades ett medlemskap i Borgå om tolv personer, av vilka sex i full förenig och sex på prov. Annual Report BFM of the MEC 1907, s 131; NB nr 5 1907, s 76; NB nr 6-7 1907, s 111.

⁸¹⁸ NB nr 7 1908, s 55.

⁸¹⁹ NB nr 6 1908, s 45.

⁸²⁰ NB nr 9 1908, s 69.

⁸²¹ NB nr 5 1909, s 37.

⁸²² Annual Report BFM of the MEC 1911, s 464; Ekholm, H 1971, s 69.

Metodistförsamlingen i Lovisa hade grundats strax före sekelskiftet, år 1899. Det metodistiska församlingsarbetet på denna ort var ändå fortfarande i ett begynnelsestadium när en riksvensk nybörjare på predikantbanan fick utnämning dit år 1902. Adolf Klingberg var nyutexaminerad från predikantskolan i Uppsala och stod inför en inte alltför enkel uppgift i detta pionjärbete.⁸²³ I *Nya Budbärarens* januarinummer år 1903 rapporterade han i varje fall att det ofta var fullsatt hus vid predikotillfällena i den lilla samlingslokalen i Lovisa. Han berättade även om en nystartad verksamhet:

Söndagsskolan, som på uppmaning af presid. äldste blifvit organiserad, består af 48 matrikelförda elever, 4 lärarinnor samt undert. som föreståndare. Denna, den kanske viktigaste grenen af vårt arbete, ligger oss alla varmt om hjärtat.⁸²⁴

Tidsperioden 1903–1911 innebar en stark ökning av antalet församlingar inom den finländska metodistmissionen. Förutom de två nya svenskspråkiga församlingarna i Borgå och Jakobstad grundades hela åtta finskspråkiga metodistförsamlingar. Bakgrunden till flera av dessa finskspråkiga församlingar fanns i svenskspråkiga metodistförsamlingar. Den svenska Åboförsamlingen fick betydelse för bildandet av både St Michels metodistförsamling år 1906 och den finska Åboförsamlingen 1907.⁸²⁵ När metodistförsamlingen i Uleåborg äntligen organiserades officiellt år 1907 hade verksamheten en gammal bakgrund i utflyttning från Gamlakarlebyförsamlingen.⁸²⁶ I Villmanstrand och Björkö, eller på finska Koivisto dvs nuvarande Primorsk, grundades metodistförsamlingar år 1909. Till dessa två orter kom metodismen genom spridnings-

⁸²³ Knut Adolf Wilhelm Klingberg var född i Stockholm år 1880. Han hade kommit i kontakt med metodismen genom verksamheten i *Trefaldighetskyrkans* metodistförsamling. I Finland kom han att verka även i Åbo, Kristinestad och Hangö men den längsta verksamhetsperioden arbetade han i Lovisa. År 1920 återvände han till Sverige, där han verkade i bl a Stockholm, Växjö, Kalmar och Lund. Han dog i Höganäs år 1955. Ekholm, H 1971, s 59-60; Wanqvist 1968, s 104; Årsbok Sverige 1956, s 144-145.

⁸²⁴ NB nr 1 1903, s 14.

⁸²⁵ Lehtonen 1972, s 40-43, 47-49.

⁸²⁶ Carlson 1921, s 122, 123; Lehtonen 1972, 43-47.

effekt från Viborg. I Björkö övertogs det frikyrkliga allianshuset av metodisterna.⁸²⁷ Bakgrunden till Kuopio metodistförsamlings grundande år 1910 fanns i den svenskspråkiga Helsingforsförsamlingen.⁸²⁸ Utvecklingen av verksamheten inom den svenska metodistförsamlingen i Vasa gav upphov till bildandet av en finskspråkig församling i samma stad år 1909. I förlängningen bidrog detta arbete även till uppkomsten av Ylistaro metodistförsamling följande år.⁸²⁹

Församlingen i Ylistaro var exceptionell såtillvida att den efter Brödtorpsförsamlingen i Pojo var den andra metodistförsamlingen som grundades på den finländska landsbygden. Ylistaro metodistförsamling bildades år 1910, då ”de 19 första omvända” upptogs som provmedlemmar.⁸³⁰ Metodismens etablering i Ylistaro gynnades av fabrikören G Johansson. Denne inbjöd metodistpredikanter att komma och predika i Ylistaro tegelfabriks bönehus.⁸³¹

Förutom de redan i detta avsnitt omnämnda Fritz Larson och Frithiof Åhlén anlände även ett flera andra rikssvenska predikanter till Finland under denna tidsperiod. Carl Lindström verkade 1903–1906 i Lovisa, 1906–1910 i Åbo och 1910–1914 i Vasa.⁸³² Johan Melin verkade 1906–1908 i Ekenäs och där

⁸²⁷ Koponen 1999, s 238-239; Lehtonen 1972, s 51-55; RS nr 12 1908, s 140; Årsbok Finland 1908, s 38-39; Årsbok Finland 1909, s 34.

⁸²⁸ Carlson 1921, s 135, 136; Lehtonen 1972, 56-58.

⁸²⁹ Lehtonen 1972, s 49-51, 55, 56.

⁸³⁰ Årsbok Finland 1910, s 43.

⁸³¹ Lehtonen 1972, s 55-56; RS nr 12 1908, s 142; Årsbok Finland 1911, s 40. Lehtonen kallar Ylistaroförsamlingen för ”den finskspråkiga metodistkyrkans andra landsbygdsförsamling” och menar att församlingen i Björkö (Koivisto) var den första. Då Björkö på Karelska näset var en köping och en viktig hamnort, kan man ifrågasätta om orten kan beskrivas som landsbygd i egentlig mening. Lehtonen 1972, s 51-53, 56.

⁸³² Carl Lindström var född 1876 i Örebro. Även hans far var metodistpredikant. Efter verksamhet i Göteborg och Strömstad sändes Carl Lindström till Finland år 1903. Under perioden 1914–1916 verkade han i Ekenäs. När han efter sammanlagt tretton

efter ett år som distriktsföreståndare för det svenskspråkiga distriktet i Finland.⁸³³ Stor betydelse för metodismens vidare etablering i Finland under 1900-talet skulle Karl Hurtigs och Walter Hülphers ankomst till Finland år 1904 respektive år 1905 komma att få.⁸³⁴ Hurtigs och Hülphers starka konsolidering av den metodistiska verksamheten i Helsingforsregionen och Åboland kommer att bli föremål för undersökning i avsnitten 6.2.3 och 6.2.5.

6.1.5 Metodismen och emigrationen

Sjömansmissionen var speciell på det sättet att den inte alltid hade en direkt koppling till församlingsarbete eller predikanternas övriga verksamhet. Vid sidan av sjömansmissionen bedrev metodistpredikanterna även en annan något annorlunda verksamhetsform under 1900-talets första årtionde, nämligen emigrantmission.

Redan under 1800-talet emigrerade många finländare till Nordamerika. Den allra största delen av denna emigrationen ägde rum mot slutet av århundradet. Anders Myhrman, vilken forskat kring den finländska och framför allt fin-

år i Finland återvände till Sverige blev det utnämning till Eskilstuna. Han dog i Jönköping år 1948. Ekholm, H 1971, s 61-62; NB nr 7 1916, s 53; Wanqvist 1968, s 109; Årsbok Sverige 1948, s 161-163.

⁸³³ Johan Melin var född 1868 i Folkärna, Dalarna. Han blev omvänd genom verksamheten i Avesta metodistförsamling. Efter studier vid Teologiska skolan i Uppsala fick han sin första utnämning år 1897 till Norrköping. Innan han år 1906 kom till Finland verkade han även på Gotland, i Södertälje och Västervik. Efter Finlands-tiden blev det utnämningar till bl a Köping, Kolsva, Avesta och Arboga. Han dog i Arboga år 1938. Ekholm, H 1971, s 67-68; Wanqvist 1968, s 112; Årsbok Sverige 1939, s 191-192.

⁸³⁴ Ekholm, H 1971, s 63, 65. Personuppgifter rörande Karl Hurtig och Walter Hülphers återfinns i noter i avsnitt 6.2.3.

landssvenska emigrationen till Amerika, anger att emigrationen ännu på 1870-talet var rätt ringa till omfattningen.⁸³⁵ Under perioden 1871–1890 utgjorde det beräknade antalet emigranter 26.130. Av dessa skulle den allra största delen, dvs 21.968, ha emigrerat under åren 1886–1890.⁸³⁶ Under åren 1891–1893 emigrerade 20.606 finländare utomlands. Pga depression i USA under mitten av 1890-talet blev det en minskning av antalet emigranter dit under perioden 1894–98. Men från och med år 1899 och fram till första världskrigets utbrott kom en andra flodvåg av finländsk emigration till Amerika. Under perioden 1899–1914 uttogs 222.157 pass för resa till utomeuropeiska länder. Inte alla uttagna pass blev använda, men å andra sidan förekom det att en del österbottningar emigrerade över Sverige till Amerika utan pass. Vidare hoppade en del finländska sjömän av i amerikanska hamnar.⁸³⁷ Man har beräknat att sammanlagt drygt 300.000 finländare emigrerade före första världskriget.⁸³⁸

Den finländska emigrationen till Amerika gick i stor utsträckning över Hangö. Metodistmissionen bedrev under ett antal år en verksamhet speciellt inriktad på emigranter i denna stad. Presiderande äldste B A Carlson rapporterade till missionsskonferensen år 1904 om Hjalmar Bergqvists emigrantmission som var ”af stor betydelse emedan utvandringen till Amerika tilltager år efter

⁸³⁵ Det kan ha handlat om totalt några hundra finländska emigranter under hela detta årtionde. Myhrman 1972, s 16.

⁸³⁶ Myhrmans siffror bygger på framställningen hos John Wargelin som i sin tur hämtat sina uppgifter hos O K Kilpi. Kilpi 1917, s 26; Myhrman 1972, s 16; Wargelin 1924, s 56.

⁸³⁷ Myhrmans uppgifter från och med år 1891 gäller personer som enligt officiell statistik ”uttagit pass till utomeuropeiska länder i syfte att erhålla arbetstjänst”. I denna siffra ingick även de som flyttade till Canada, Australien, Nya Zeeland och Sydafrika, men de allra flesta flyttade till USA. Myhrman 1972, s 16-17. Se även Ingvar Dahlbackas diskussion angående emigrationsstatistiken. Dahlbacka 1994, s 39.

⁸³⁸ Kero 1974, s 47.

år”.⁸³⁹ Även G A Gustafsson berättade i sin rapport till konferensen i Viborg år 1906 att Hjalmar Bergqvist förutom den ordinarie församlingsverksamheten även regelbundet anordnat ”möten särskildt afsedda för de tusentals emigranter, som passera Hangö på väg till Amerika eller andra länder”.⁸⁴⁰

Metodismen hade även en annan koppling till emigrationen. I min undersökning som handlar om de rikssvenska metodistpredikanternas betydelse för metodistkyrkans framväxt i Finland finns det inte utrymme för någon närmare analys av de finländska metodisternas benägenhet att emigrera. Det kan tänkas de finländare som blev metodister skulle ha haft en förhållandevis större benägenhet att emigrera antingen till Amerika eller andra länder än den finländska befolkningen i stort under denna tid. Vid en undersökning av medlemsmatrikeln i metodistförsamlingen i Åbo framkommer att av totalantalet 100 anslutna medlemmar under tidsperioden 1888–1892 flyttade elva personer utomlands, tre till Sverige och åtta till Amerika.⁸⁴¹ Från år 1895 finns det ett exempel på en enskild person som blev metodist och anslöt sig till församlingen bara ett par dagar innan hon reste till Amerika.⁸⁴² Det ansågs tydligen vara värdefullt att vara metodist och att ha med sig flyttningsbetyg från en metodistförsamling i Finland när man anlände som immigrant till Amerika. I den redan ovannämnda konferensrapporten år 1904 klagade B A Carlson över

⁸³⁹ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1904, s 62.

⁸⁴⁰ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1906, s 30.

⁸⁴¹ Undersökningen finns redovisad i *Bilaga 4* i detta arbete. Under tidsperioden 1887–1892 anslöt sig exakt 100 personer som medlemmar i full förening eller som provmedlemmar i metodistförsamlingen i Åbo. Från och med år 1893 antecknades enbart medlemmar i full förening i ministerialboken. ÅSMA Åbo, Ministerialbok för Åbo Metodistförsamling År 1887–.

⁸⁴² Selma Lovisa Ahlström antogs som medlem i full förening 27.10 1895 i metodistförsamlingen i Åbo. Hon utflyttade med attest till Amerika 2.11 1895, alltså bara några dagar senare. ÅSMA Åbo, Ministerialbok för Åbo Metodistförsamling År 1887–.

bristande medlemsökning i metodistkyrkan i Finland och menade att den stora utvandringen till Amerika var orsaken.⁸⁴³

En vidare undersökning av metodisternas benägenhet att emigrera faller utanför ramen för denna undersökning. Det skulle emellertid vara värt att närmare studera sambandet mellan metodismen och den finländska emigrationen till Amerika. I de övriga nordiska länderna förlorade metodistförsamlingarna många medlemmar pga Amerikaemigrationen. Undersökningar har visat att metodistförsamlingarna kunde fungera som ett slags mellanstationer för individer vilka var på väg att emigrera till Förenta staterna.⁸⁴⁴ I Köpenhamn var det under 1860-talet vanligt att emigranter sökte upp superintendenten Christian Willerup för att få rekommendationsbrev.⁸⁴⁵

En del metodistförsamlingar uppstod bland finländska emigranter i Amerika. De flesta finlandssvenska metodisterna anslöt sig dock i det nya hemlandet till svenska metodistförsamlingar.⁸⁴⁶ Några finska metodistförsamlingar kom att

⁸⁴³ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1904, s 72.

⁸⁴⁴ Detta förhållande gällde i synnerhet danska och norska metodistförsamlingar. Arne Hassing berättar beträffande Norge att ”mellom 1856 og 1905 emigrerte 1.805 metodister, av hvilke 1.548 drog till De forente stater. Av de 13.640 medlemmene som ble opptatt i Metodistkirken fram til 1905, emigrerte over 13 prosent.” Hassing 1991, s 46, 112-113. I *Den danske metodistkirkes historie* sägs att ”i 1870 var befolkningstallet i Danmark 1.785.000. I de følgende 20 år udvandrede 77.000 danskere, især mange unge, til Amerika - de store muligheders land. Denne udvandring satte også sine spor i Metodistkirken. Bræstrup Karlsen 2000, s 36-37.

⁸⁴⁵ Willerup skrev rekommendationsbrev riktade till O G Hedström på Bethelskeppsmissionen eller andra berörda parter i Amerika. Många sådana brev, i synnerhet från åren 1865 och 1866, finns i Willerups kopieböcker i arkivet i *Jerusalemkirken*, Köpenhamn. MLA Köpenhamn, Willerups cb 1864-1867 s 93, 98, 159, 210, 389, 407, 450.

⁸⁴⁶ Anders Myhrman berättar om samhället Cornell nära Escanaba i Michigan, där ett dussintal finlandssvenska familjer blev nybyggare och uppodlade farmer i början av 1900-talet. Bland dessa bildades en metodistförsamling i början av 1930-talet. Myhrman berättar även om två österbottningar som blev metodistpredikanter i USA, nämligen G A Schugren (Sjögren) från Malax och John C Erickson från När-

grundas i USA. Clemens Niemi berättar i sin *Americanization of the Finnish People in Houghton County, Michigan*, (1921) om en finsk metodistförsamling med 187 medlemmar år 1917 i ett område, där olika lutherska emigrantkyrkor för övrigt var helt dominerande.⁸⁴⁷

6.1.6 Sammanfattande diskussion

Kännetecknande för perioden 1903–1911 var att den finländska metodismen utvecklades som en egen missionskonferens. Beslutet att kapa de organisatoriska banden med Sveriges årskonferens var smärtsamt i synnerhet för de rikssvenska predikanter som arbetade i Finland. I brytningsskedet övervägde de allvarligt att lämna Finland, men den amerikanske biskopen fick dem att stanna kvar. Bakgrunden till denna process vara att Finland fått unga, infödda metodistpredikanter vilka började göra sina röster hörda inom predikantkåren. Den finländska metodismen började bli inhemsk till sin karaktär. B A Carlson, som verkat som den finländska metodismens första presiderande äldste, hade återkommit till arbetet i Finland år 1902 och bevittnade därmed det tillfälle, när den finländska metodismen organiserades som en separat missionskonferens år 1903. Följande år återvände han till Sverige.

Trots den rikssvenska tveksamheten inför bildandet av den finländska missionskonferensen fortsatte man ändå under hela perioden 1903–1911 att sända metodistpredikanter till Finland. Åtta nya predikanter från den svenska metodistkyrkan kom till Finland under denna period, nämligen John Adelbert, Karl Fredrik Andersson, Karl Hurtig, Walter Hülphers, Fritz Larson, Carl Lindström, Johan Melin och Frithiof Åhlén. Sedan tidigare fanns Hjalmar

pes. Huruvida dessa hade någon kontakt med metodismen redan i Finland förblir oklart. Myhrman 1972, s 465.

⁸⁴⁷ Niemi 1921, s 24-25.

Bergqvist, Adolf Klingberg och Nils Johan Rosén i landet och de fortsatte att vara verksamma i Finland under hela denna period. Pionjären Karl Johan Lindborg återkom till Finland år 1906. Oscar Andersson och J E Jarl däremot återvände för gott till Sverige år 1907. G A Gustafsson fick utnämning till Sverige år 1906, men återvände till Finland år 1909.

Flera nya metodistförsamlingar grundades i Finland under tidsperioden 1903-1911. Nya svenskspråkiga församlingar bildades i Jakobstad och Borgå. Finskspråkiga medlemmar i de redan från förut existerande svenskspråkiga församlingarna i Vasa och Åbo bildade nya finska metodistförsamlingar på dessa orter. Finskspråkiga församlingar grundades även i Björkö (Koivisto), Kuopio, St Michel, Uleåborg, Villmanstrand och Ylistaro. År 1911 hade de 24 finländska metodistförsamlingarna ett sammanlagt medlemsantal om 1.300 medlemmar i full förening och 343 provmedlemmar.

Det metodistiska missionsarbetet i Ryssland kom igång på allvar vid denna tid. Den unga finländske predikanten Hjalmar Salmi bedrev från och med år 1906 ett betydligt mera framgångsrikt arbete i St Petersburgsregionen än vad de riksvenska predikanterna tidigare lyckats åstadkomma genom sina sporadiska predikobesök. När man från den amerikanska missionsledningens sida följande år sände George A Simons till den ryska huvudstaden intensifierades missionsarbetet ytterligare. Simons ankomst innebar även en förändring för den finländska verksamheten. Han var nämligen även superintendent för det finländska arbetet. Även i Baltikum uppkom några metodistförsamlingsbildningar under perioden 1905–1910.

Inom metodistmissionen insåg man betydelsen av ett arbete inriktat på emigranter. Emigrationen från Finland tilltog kraftigt kring sekelskiftet. I Hangö bedrev metodistpredikanterna under 1900-talets första årtionde en omfattande emigrantmission. Även en del finländska metodister emigrerade och det framför allt till Amerika. En annan verksamhetsform under detta årtionde var sjömansmissionen. En redan tidigare existerande sjömansmission i Kotka övergick år 1901 i metodistisk regi. Även vid Valkom (Lovisa), Yxpila (Gam-

lakarleby) och Trångsund (Viborg) bedrev metodistpredikanterna sjömansmission fram till första världskrigets utbrott.

6.2 Ett etablerat kyrkosamfund i en nation i födelse 1911–1923

Den sociala nöden var stor i Finland under hela 1910-talet. Med utbrottet av första världskriget år 1914 ökade de ekonomiska svårigheterna och under inbördeskriget blev förhållandena på många håll akuta. Metodistpredikanterna i ledningen för sina församlingars verksamhet försökte aktivt lindra nöden. Omfattande social hjälpverksamhet bedrevs bland annat i Helsingfors, Åbo och Gamlakarleby. Samtidigt som den politiska situationen tillspetsades och kom till urladdning i och med självständighetsförklaringen 1917 och det därpå följande inbördeskriget utvecklades den finländska metodismens organisation och arbetsformer. Speciellt i huvudstadsregionen expanderade den metodistiska rörelsen under Karl Hurtigs ledning. Den process som på det politiska planet ledde fram till Finlands självständighet hade en betydligt fredligare motsvarighet inom den metodistiska missionen. Efter att år 1903 ha lösgjort sig ifrån de organisatoriska bindningarna till moderkyrkan i Sverige var det i början av 1910-talet dags för den finländska metodismen att stiga fram som ett självbestämmande kyrkosamfund inom den internationella metodistmissionen. Det uppnådda organisationsmässiga oberoendet i relation till den svenska metodismen innebar emellertid inte att tillströmingen av svenska metodistpredikanter upphörde. Under hela perioden 1911–1923 fortsatte rikssvenska metodistpredikanter att arbeta i Finland.

6.2.1 En egen årskonferens för Finlands metodister

Det fanns under början av 1900-talet en strävan hos de finländska metodisterna att få utgöra en egen årskonferens på nationell grund. Bildandet av en egen årskonferens inom ramarna för den metodistiska organisationsstrukturen var nämligen tecknet på att en ung metodistmission nått mognad och ansågs vara kapabel att fungera självständigt.

Inom den skandinaviska metodistmissionens verksamhetsområde hade de svenska och norska årskonferenserna blivit grundade år 1876.⁸⁴⁸ Inför generalkonferensen 1908 upplevde man både i Danmark och Finland att det var dags för dessa två missionskonferenser att få erhålla samma ställning inom det metodistiska kyrkosamfundet. Vid missionskonferensen i Helsingfors 1-5.8. 1907 beslöt man på initiativ av N J Rosén ”att hos generalkonferensen anhålla, att Finlands och St Petersburgs missionskonferens måtte under instundande kvadrennium få åtnjuta samma rätt som den intagit under de sista fyra åren till bildande af årskonferens”.⁸⁴⁹ Generalkonferensen samlad i Baltimore under större delen av maj månad år 1908 beslöt att på vissa villkor ge missionskonferenserna i Finland och Danmark rätt att organisera sig till årskonferenser.⁸⁵⁰

Den finländska missionskonferensen samlades i Vasa 3-6 augusti 1911 under biskop William Burts ledning. Biskopen tog under konferensens andra dag upp frågan om en eventuell organisering av årskonferens. Karl Hurtig föreslog då att missionskonferensen skulle organisera sig till årskonferens. Ärendet avgjordes genom omröstning, vid vilken samtliga närvarande röstberättigade, 23 stycken, röstade för förslaget. Efter den genomförda omröstningen förkla-

⁸⁴⁸ Hassing 1991, s 47-51; Hurtig, M 1968, s 26-28.

⁸⁴⁹ Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1907, s 25.

⁸⁵⁰ Braestrup Karlsen 2000, s 44; Elfving 1984, s 29.

rade biskopen att årskonferensen blivit organiserad. Superintendenten George A Simons föreslog därefter att konferensen skulle heta *Finlands årskonferens*, vilket antogs enhälligt.⁸⁵¹ *Nya Budbäraren* rapporterade entusiastiskt en dryg vecka senare:

Det var ett historiskt ögonblick. Måtte den Högstes välsignelse hvila öfver beslutet ifråga, och måtte konferensen, som nu inträder i mannaålder, visa sig hafva mannens mogna förstånd och kraft att fylla sin bestämmelse i de tusen sjöars land! Vi äro icke - såsom biskopen så allvarligt betonade - ett politiskt parti; vi äro Guds medarbetare, utsända för att förkunna evangelium, som enar och frälsar och gör människor af alla nationer och stammar till Guds barn, till en ny skapelse i Kristus Jesus.⁸⁵²

Vid samma konferens i Vasa blev, som en logisk konsekvens av det ovan nämnda organisationsbeslutet, det ryska missionsarbetet avskilt från den finländska arbetet till en egen mission på samma sätt som Finland blev en egen mission i relation till Sverige år 1892. Alla praktiska verksamhetsbeslut rörande verksamheten i Ryssland kunde härmed fattas självständigt inom egna beslutande organ i St Petersburg och Baltikum. På samma sätt som de i Finland verksamma metodistpredikanterna under perioden 1892–1903 hade förblivit medlemmar av Sveriges årskonferens förblev även de ryska och baltiska predikanterna medlemmar av Finlands årskonferens under tidsperioden fram till år 1923.

6.2.2 En aldrig sinande ström av rikssvenska predikanter

Rikssvenska metodistpredikanter fortsatte oupphörligt att anlända till missionsarbetet i Finland. Efter att Finlands och St Petersburgs mission år 1903 organiserats som en egen missionskonferens, och därmed inte längre hade

⁸⁵¹ KKA Helsingfors, Missionskonferensprotokoll MEK i Finland 1911, § 23.

⁸⁵² NB nr 16 1911, s 125.

någon direkt koppling till den svenska årskonferensen, tvekade de svenska predikanterna beträffande sitt förhållningssätt till missionsarbetet i Finland. Skulle de fortsätta att engagera sig i verksamheten i Finland? Efter att ha begrundat saken kom man inom den svenska årskonferensen ändå fram till att man även fortsättningsvis ville hjälpa metodisterna i Finland. När *Metodist-Episkopalkyrkan i Finland* år 1911 blev en egen årskonferens och avskiljdes från missionsarbetet i Ryssland och Baltikum blev det ingen förändrad inställning från rikssvensk sida. Under perioden 1911–23 fortsatte därmed rikssvenska predikanter att anlända till Finland på liknande sätt som de hade gjort allt sedan 1880-talet. De kom till Finland och verkade i allmänhet i några års tid i landet. När de återvände hem till Sverige, kom det nya predikanter i deras ställe.

Predikanten Harry Hermansson⁸⁵³ anlände till Finland år 1911. Han stationerades i Kristinestad, där framför allt hans verksamhet inom ungdomsarbetet fick betydelse. Hermansson introducerade juniorföreningsverksamheten inom Kristinestads metodistförsamling. Efter två år i Kristinestad följde två år i Gamlakarleby.⁸⁵⁴ Samtidigt med Hermansson kom även Arvid Björklund⁸⁵⁵ till Finland. Utnämningen gällde Borgå, där Björklund efterträdde pionjären

⁸⁵³ Harry Hermansson föddes i Sandviken år 1885 i ett metodisthem. Han utexaminerades från teologiska skolan i Uppsala år 1908 och verkade före Finlandstiden i Molkom, Nykroppa och Hillringsberg. När han återvände till Sverige 1915 blev det utnämning först till Laxå, sedan följde Munkfors, Västerås, Västervik, Gävle, Karlstad, Stockholm, Södertälje, Säffle och slutligen Laxå igen. Där dog han år 1956. Ekholm, H 1971 s 79-80; NB nr 15 & 16 1915, s 119; Wanqvist 1968, s 98; Årsbok Sverige 1957, s 144-145.

⁸⁵⁴ Ekholm, H 1971, s 79-80.

⁸⁵⁵ Frans Arvid Björklund föddes år 1879 vid Ågs bruk i Svärdsjö. Under ungdomsåren kom han i beröring med *Frälsningsarméns* verksamhet. År 1903 anslöt han sig till Sandvikens metodistförsamling, och två år senare blev han lokalpredikant. Efter avslutade teologiska studier verkade han 1908–11 i Avesta. När han efter tiden i Finland återvände till Sverige, blev det utnämningar till Östersund, Filipstad och till sist Laxå, där han dog år 1933. Ekholm, H 1971, s 81-82; Wanqvist 1968, s 87; Årsbok Sverige 1934, s 154-155.

Fritz Larson. Efter sex år i Borgå blev det år 1917 förflyttning till Ekenäs. Där upplevde han bland annat inbördeskriget. År 1921 återvände Arvid Björklund till Sverige.⁸⁵⁶

Året efter Hermanssons och Björklunds ankomst 1911 anlände den då nitton-åriga Karl Gustaf Karlsson⁸⁵⁷ till missionsarbetet i Finland. K G Karlsson fungerade först (1912–1914) som assistent i församlingsverksamheten i Helsingfors, där han mottog bestående intryck av Karl Hurtigs arbete. Efter ett mellanår i Viborg, utnämndes han år 1915 till verksamheten i Gamlakarleby. Under de fyra år han verkade där växte antalet gudstjänstbesökare och församlingsmedlemmar. Hans planer på att bygga en ny och större metodistkyrka i Gamlakarleby måste dock skrinläggas pga första världskriget.⁸⁵⁸

Predikanten Ludvig Larsson⁸⁵⁹ kom år 1913 till Finland. Denne hade i Limhamns metodistförsamling ofta hört Finlandspionjären Karl Johan Lindborg

⁸⁵⁶ Ekholm, H 1971, s 81-82. FMF-predikanten August Dahlbäck skriver i sina dagboksanteckningar från Ekenästiden om ”min gode vän metodistpastorn”, vilket måste handla om den rikssvenske metodistpredikanten Arvid Björklund. Dahlbäck [1995], s 37.

⁸⁵⁷ Karl Gustaf Karlsson, sedermera Kallensjö, föddes år 1893 i Eksjö. Karlsson fick sina första andliga intryck genom Eksjö metodistförsamlings söndagsskola och juniorverksamhet. Efter att ha genomgått Teologiska skolans i Uppsala utbildning sändes han till Finland år 1912. När han återvände till Sverige år 1920 stationerades han i Kungsbacka. Sedan följde utnämningar till Laxå, Sundsvall, Stockholm, Landskrona, Göteborg, Linköping, Halmstad och Åmål. Vid pensioneringen 1960 efter 48 år i tjänsten bosatte han sig i Lund, men tio år senare åtog han sig på nytt ansvaret för metodistförsamlingen i Landskrona. Han dog i Lund år 1985. Ekholm, H 1971, s 83-84; Svenska folkrörelser 1937, s 654; Wanqvist 1968, s 103; Årsbok Sverige 1991, s 55.

⁸⁵⁸ Ekholm, H 1971, s 83; Hurtig, M 1972, s 117.

⁸⁵⁹ Ludvig Adolf Larsson föddes år 1886 i Malmö. Efter avslutade teologiska studier 1909 verkade han först ett år i Sala och sedan två år i Skruv. När han år 1923 återvände till Sverige stationerades han i Motala. Efter tre år i Motala lämnade predikoverksamheten inom metodistkyrkan år 1926. Han dog i Stockholm 1950. Ekholm, H 1971, s 85-86; Wanqvist 1968, s 106.

predika under den mellanperiod 1897–99 Lindborg verkade i Sverige och var borta ifrån missionsarbetet i Finland. Ludvig Larsson placerades först i Hangö, där han kom att utvidga metodistförsamlingens verksamhet till landsbygden. Speciellt i Vimonböle fick metodismen ett fotfäste under Larssons fyra-åriga verksamhetstid i västra Nyland. Från år 1917 var han stationerad i Borgå. Även med Borgå som utgångspunkt ägnade han sig åt predikoverksamhet på landsbygden och besökte ofta i synnerhet de östnyländska skärgårdsbyarna. Under Ludvig Larssons tid i Borgå kunde församlingen inköpa nykterhetslokalen *Nykterhetshemmet* och omvandla denna till sin församlingskyrka. Förvärvet möjliggjordes genom gåvobidrag från Amerika.⁸⁶⁰

Ragnar Sandahl⁸⁶¹ kom över till Finland år 1918 för att assistera Walter Hülphers i det omfattande arbetet i Åbo och Nagu. Den svenska metodistförsamlingen i Åbo ansvarade även för den svenskspråkiga verksamheten i Tammerfors. Det föll på Sandahls lott att sköta predikoverksamheten där. Följande år blev det utnämning till Kristinestad. I två års tid verkade han i denna stad och på den omkringliggande landsbygden. Han upplevde en hel del motigheter i församlingsarbetet i Kristinestad. I en arbetsrapport klagade han över ”småaktig ståndshögfärd” som präglade den lilla landsortsstaden. Större framgång hade han däremot i arbetet på landsbygden, framför allt i Skaftung. År 1921 blev Sandahl sänd till Ekenäs, där han verkade i tre års tid.⁸⁶²

Under de första tre åren på 1920-talet kom ytterligare fem rikssvenska metodistpredikanter över till Finland. Gottfrid Lindström verkade några år i Dic-

⁸⁶⁰ Borgå svenska metodistförsamlings 50-års jubileum 1957, s 4; Ekholm, H 1971, s 85-86.

⁸⁶¹ Per Ragnar Sandahl föddes år 1892 i Stockholm. Han växte upp i *St Pauls metodistförsamling* på Söder. Efter avslutade teologiska studier i Uppsala verkade han 1916–1918 i olika församlingar i Dalarna. När han lämnade Finland år 1925 emigrerade han till Amerika. Där verkade han som metodistpredikant inom *Östra svenska årskonferensen* fram till sin död. Ekholm, H 1971; Wanqvist 1968, s 119; ÖSTA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (Ragnar Sandahl).

⁸⁶² Ekholm, H 1971, s 95-96.

kursby och Malm, utposter till den svenska församlingsverksamheten i Helsingfors.⁸⁶³ Sixten Hult kom även han till den växande verksamheten i Helsingforsregionen för att arbeta i Grankulla.⁸⁶⁴ Nils Hulth verkade först ett år i Viborg och avlöste sedan Sixten Hult i Grankulla.⁸⁶⁵ Bernhard Nylundh efterträdde år 1921 Ragnar Sandahl inom arbetet i Kristinestadsregionen.⁸⁶⁶ Karl August Wik⁸⁶⁷, vid denna tid en av veteranerna inom den rikssvenska

⁸⁶³ Gottfrid Lindström var född 1879 i Røfors bruk, Närke, där hans föräldrar var engagerade inom den metodistiska församlingsverksamheten. Fadern var lokalpredikant. Efter avslutade studier vid *Teologiska skolan* i Uppsala 1905 verkade han först på Gotland. Till Finland kom han från Lindesberg. Efter fyra år i Helsingforsregionen 1920–24, arbetade han fyra år i Ekenäs. År 1928 återvände han till Sverige, där han först verkade några år i Kalmar. I denna stad dog han även år 1958. Ekholm, H 1971, s 97-98; Wanqvist 1968, s 109; Årsbok Sverige 1958, s 148-149.

⁸⁶⁴ Sixten Omar Hult föddes 1894 i Nykroppa brukssamhälle, Värmland. Efter avslutade studier 1919 vid *Teologiska skolan* verkade han ett år i Sverige. Till Helsingforsregionen kom han år 1920. Vintern 1922–23 verkade han i Karis och Virkby. Sedan blev det utnämning till Skaftung. I tre olika omgångar verkade han i Finland med kortare avbrott för perioder i Sverige. Han dog i tjänsten i Skaftung år 1954. Ekholm, H 1971, s 101-102; Wanqvist 1968, s 98; ÖTSA Göteborg, Självbiografiska levnadsteckningar (Sixten Hult).

⁸⁶⁵ Nils Gustav Ricard Hulth var född 1895 i Skirö socken nära Vetlanda i Småland. Efter avslutade studier vid Teologiska skolan fick han sin första utnämning till Viborg år 1921, följande år kom han till Grankulla. År 1925 återvände han till Sverige, där han kom att verka i bl a Huskvarna, Göteborg och Trollhättan. Han gick i pension år 1961. Han dog i Jönköping 1982. Ekholm, H 1971, s 107-108; Hurtig, K & Hurtig, M 1934, s 80; Wanqvist 1968, s 99; Årsbok Sverige 1983, s 184-185.

⁸⁶⁶ Bernhard Leontinus Nylund var född 1885 i Filipstad. År 1909 inleddes han sin predikantbana genom utnämning till Gotland. Efter att ha verkat i bl a Hillringsberg, Strömstad och Hallsberg, kom han år 1921 till Finland. År 1932 återvände han till Sverige. Han dog i Nacka år 1969. Ekholm, H 1971, s 105-106; Wanqvist 1968, s 114.

⁸⁶⁷ Karl August Wik var född 1860 i Ölme, Värmland. Efter vad som beskrivits som en radikal omvändelseupplevelse började han resa runt som predikant. Han evangeliserade bland annat bland järnvägsbyggarna i Norrland. Efter studier vid *Teologiska skolan* blev han 1882 utnämnd till Hedby. Han hade hunnit verka på många olika platser i Sverige innan han år 1922 kom som distriktsföreståndare till Fin-

metodistpredikantkåren, gav två arbetsår i början av 1920-talet åt arbetet i Finland. Han verkade då som distriktsföreståndare för hela det svenskspråkiga distriktet.⁸⁶⁸

6.2.3 Hjälpverksamhet och sociala institutioner

Redan i början av den metodistiska rörelsens historia i Finland hade man idkat social hjälpverksamhet. Ett exempel på detta är det barnhem som grundades i Kristinestad på hösten år 1886. Detta barnhem tillkom på Kristina Swanströms privata initiativ och det var även hon som ledde själva verksamheten. Ingen av de dåvarande predikanterna hade någon del i påbörjandet av denna verksamhet, men när den väl hade kommit igång engagerade man sig aktivt för att samla in medel för att barnhemmet skulle kunna fungera vidare. Kristina Swanströms barnhem existerade i ett tiotal år.⁸⁶⁹

Under den svåra tidsperioden 1912–1923 växte det fram flera sociala institutioner inom ramen för metodistkyrkans arbete i Finland. Denna sociala hjälpverksamhet hade sin bakgrund i de insatser som gjordes av rikssvenska predikanter. I flera fall var rikssvenska predikanter de direkta initiativtagarna till och grundläggarna av sociala institutioner i metodistkyrkans regi i Finland vid denna tid.

land. Efter den korta Finlandstiden engagerades han för arbetet inom *De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse DKSN* i Sverige. Han dog år 1938. Ekholm, H 1971, s 109-110; Svenska folkrörelser 1937, s 1047; Wanqvist 1968, s 126; Årsbok Sverige 1939, s 194-197.

⁸⁶⁸ Ekholm, H 1971, s 97-98, 101-102, 105-110.

⁸⁶⁹ Elfving 1984, s 119; Swanström 1897.

I den tillväxande Helsingforsregionen hade metodistpredikanterna i mån av möjlighet på olika sätt försökt hjälpa nödställda människor som de mötte i församlingsarbetet. Ett privat sjukhem etablerat redan vid sekelskiftet var ett exempel på försöken att lindra den sociala nöden. Under 1910-talet fortsatte detta hjälparbete. *Hemmet för värnlösa barn*, eller oftast kallat ”Hurtigs barnhem”, grundades år 1912 i Grankulla.⁸⁷⁰ Initiativet till skapandet av detta barnhem togs av Karl Hurtig⁸⁷¹, som sedan år 1904 var predikant i den svenska metodistförsamlingen i Helsingfors.⁸⁷² Karl Hurtigs son, Mansfield Hurtig, skildrar bakgrunden till barnhemmets grundande på följande sätt:

Det var skärtorsdagskväll, 1908, när pastorn satt vid en medlems dödsbädd. Hon var en ung änka, som haft ett tungt och prövosamt liv att leva. Nu var hon visserligen redo att bryta upp men hon oroades för hur det skulle gå med hennes fyra minderåriga flickor, som snart skulle stå föräldralösa, helt ensamma i världen. Där lovade Karl Hurtig att han på något sätt skulle sörja för dem – och hon kunde dö i frid. Det ordnades provisoriskt för dem, men där föddes tanken på Barnhemmet.⁸⁷³

Karl Hurtig kunde inte genast år 1908 förverkliga sina planer på ett barnhem för de fyra ovannämnda flickorna och andra föräldralösa barns behov. Men en större donation år 1910 gjorde att planeringen kunde fortskrida. Villasamhället Grankulla som då ännu tillhörde Esbo kommun valdes som placeringsort för barnhemmet bland annat pga de goda kommunikationerna som järnvägen erbjöd in till Helsingfors. Vidare ansågs Grankulla ha ett hälsosamt

⁸⁷⁰ Elfgrén 1967, s 5-6; Stenberg 1986, s 55; Växby 2002, s 1.

⁸⁷¹ Karl Jakob Hurtig föddes år 1870 i St Petersburg. Han växte upp i Oskarshamn, där han även under ungdomstiden kom i beröring med metodismen. Efter studietiden vid Teologiska skolan i Uppsala fick han år 1895 sin första utnämning till Skriv och Emmaboda. Till Finland kom han år 1904 från Stockholm. I över 40 års tid kom han att utföra en mycket betydelsefull gärning i Helsingforsregionen. Han dog i Helsingfors år 1947. Ekholm, H 1971, s 63-64; Wanqvist 1968, s 99. Sonen Mansfield Hurtig har skrivit en biografi över fadern Karl Hurtig. Hurtig, M 1972.

⁸⁷² Elfving 1984, s 26-27; Hurtig, K 1909, s 68.

⁸⁷³ Hurtig, M 1972, s 120.

läge och där fanns tillgång till läkare och sjukvård.⁸⁷⁴ Den första barnhemsbyggnaden, *Storstugan*, invigdes i januari år 1912. Under det första verksamhetsåret hade man hand om 40 barn.⁸⁷⁵ Barnhemmets ekonomibyggnad med kök, matsal och personalbostäder invigdes år 1922. Den var en gåva från söndagsskolbarn i Amerika.⁸⁷⁶ År 1923 hade Hurtigs barnhem omvårdnaden om 72 barn boende på själva hemmet och ansvar för ytterligare ett tiotal barn på annat håll. Under tidsperioden 1912–1923 bodde närmare 200 barn en längre eller kortare tid på barnhemmet.⁸⁷⁷ Barnhemsverksamheten var helt och hållet underställd den svenska metodistförsamlingen i Helsingfors. Den ekonomiska situationen var många gånger bekymmersam och alla tänkbara medel användes för att samla in pengar. För att få in verksamhetsmedel till barnhemmet började Karl Hurtig utge jultidningen *De värnlösas jul* år 1912.⁸⁷⁸

För att det även skulle finnas en gudstjänstlokal i anslutning till barnhemsverksamheten i Grankulla byggdes *Bethlehemskyrkan* år 1917. Denna byggnad ritad av arkitekt Valdemar ”Atte” Willberg var den första kyrkobyggnaden i Grankulla. Denna kyrka blev centrum för en av *Helsingfors svenska metodistförsamling* bedriven andlig verksamhet i köpingen. I förlängningen kom denna verksamhet att leda fram till att en självständig metodistförsamling grundades i Grankulla år 1930,⁸⁷⁹ långt innan det fanns någon självständig evangelisk-luthersk församling på orten.⁸⁸⁰ Samma år som *Bethlehemskyrkan*

⁸⁷⁴ Elfving 1984, s 120; Hurtig, K 1919, s 26-27. Grankulla avskiljdes från Esbo och blev en egen köping år 1920. Grankulla blev stad år 1972. Stenberg 1986, s 24, 53.

⁸⁷⁵ Elfving 1984, s 120; Hurtig, K 1919, s 25.

⁸⁷⁶ Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 27.

⁸⁷⁷ Hurtig, K 1923, s 99.

⁸⁷⁸ Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 28. *De värnlösas jul* har utan avbrott sedan år 1912 utkommit som den finlandssvenska metodismens jultidning.

⁸⁷⁹ Elfving 1984, s 121; Hurtig, K 1919, s 18-21; NB nr 13 & 14 1916, s 104-105; NB nr 13 1917, s 105; Stenberg 1986, s 53-55; Växby 2002, s 3.

⁸⁸⁰ De två evangelisk-lutherska församlingarna i Grankulla, den svensk- och den finskspråkiga, grundades så sent som år 1978. Egen luthersk kyrkobyggnad fick man i

invigdes startade Grankulla småskolas verksamhet i den metodistiska kyrkobyggnaden.⁸⁸¹

Karl Hurtigs barnhemsinitiativ följdes med intresse av de barnlösa och samtidigt förmögna makarna Sigrid och Wilhelm Bensow. Wilhelm Bensow, av tysk-judisk härkomst, hade år 1887 kommit till Finland från Sverige och här grundat en egen agenturfirma år 1889. Vidare var han 1911–1929 verkställande direktör för *Ab Finska Masut*, från år 1928 *Oy Finska Shell Ab*.⁸⁸² Makarna Bensow var goda vänner till Karl Hurtig. Sigrid Bensow fungerade från år 1915 som inspektris vid Hurtigs barnhem, och hon bidrog till barnhemmets ekonomi bland annat genom basar- och syföreningsverksamhet. Inspirerade av Hurtigs exempel grundade makarna Bensow ett eget barnhem i *Villa Granhyddan* år 1917.⁸⁸³ Det bensowska barnhemmet kom framöver att stå i en nära relation till den metodistiska verksamheten i Grankulla. Föreståndarinnorna Mary Hildén och Märta Meyer, länge anställda vid detta barnhem, tillhörde båda metodistkyrkan. Barnhemsbarnen gick i metodistförsamlingens söndagsskola och de flesta blev konfirmerade i metodistkyrkan.⁸⁸⁴

Under sina två första arbetsår i Finland hade den unge Karl Gustaf Karlsson som biträdande predikant i metodistförsamlingen i Helsingfors på nära håll sett Karl Hurtigs sociala verksamhet. När han sedan år 1915 fick omvårdnaden om Gamlakarlebyförsamlingen satte han igång en social verksamhet i denna stad. *Gamlakarleby Metodistförsamlings Sociala Mission* grundades officiellt år 1916. I den år 1917 invigda *Immanuelshyddan* på Kyrkbacken bedrev

Grankulla först år 1983. Stenberg 1986, s 53-55.

⁸⁸¹ Elfving 1984, s 121. Grankulla småskolas verksamhet bedrevs i *Betlehemskyrkans* utrymmen ända fram till 1940-talet. Växby 2002, s 3.

⁸⁸² Elfgren 1967, s 3-4.

⁸⁸³ Ekholm, H & Dubrovin 1984, s 28; Elfgren 1967, s 6.

⁸⁸⁴ Elfgren 1967, s 8, 17, 23; GSMA Grankulla, Matrikelbok för Grankulla metf. Även makarna Bensow gick in som medlemmar i metodistkyrkan år 1925. Elfgren 1967, s 8.

metodisterna barnträdgårdsverksamhet och daglig bespisning av fattiga skolbarn.⁸⁸⁵ Torsten Ekholm beskriver den av K G Karlsson ledda sociala verksamheten i Gamlakarleby på följande sätt:

Över Hyddan vildade sedan Herrens välsignande hand. Under tunga och bekymmersamma år, då livsmedelsbrist och dyrtid tryckte ned vårt folk, ställdes stora krav på den tjänande kärleken. Men Herren visade sitt välbehag till detta arbete genom att ej blott de nödvändiga penningmedlen rikligen inflöto, utan att även livsmedel i tillräcklig mängd kunde anskaffas. ... Med stort intresse omfattade hela staden detta företag, och Gamla Karleby metodistförsamlings sociala mission växte efter hand till en betydande faktor i stadens välgörenhetssträvanden.⁸⁸⁶

I Åbo verkade pastor Walter Hülphers⁸⁸⁷ sedan år 1909. De fjorton år han tjänstgjorde i staden, fram till dess att han återflyttade till Sverige år 1923, var präglade av ett socialt engagemang. Den svenska Åboförsamlingens verksamhetsområde utsträcktes till den åboländska skärgården. I Nagu invigde man ett eget kapell år 1917. I anslutning till detta kapell bedrevs sommarkoloni-verksamhet. Både i själva staden och på landsbygden anordnade man matbespisning under krigsåren.⁸⁸⁸ På hösten 1920 inköpte man flera grannbyggnader till den i staden år 1912 uppförda kyrkobyggnaden. En av dessa byggnader omändrades till ett litet åldringshem. I samband med den till Åbo förlagda årskonferensen 1922 invigdes *Åbo svenska metodistförsamlings ålderdoms-*

⁸⁸⁵ Ekholm, H 1971, s 83; Ekholm, T 1933, s 63; Hurtig, M 1972, s 117.

⁸⁸⁶ Ekholm, T 1933, s 63.

⁸⁸⁷ Ernst Walter Abraham Hülphers föddes år 1875 i Västerås. Redan uppväxtåren var präglade av väckelsemiljö. Han studerade till arkitekt vid *Tekniska högskolan* i Stockholm, men kände dragning till predikantkallet. Efter avslutade teologiska studier år 1898 verkade han på Gotland, sedan i Åmål och vidare i Trollhättan, innan han år 1905 blev sänd till Finland. Under perioden 1905–09 verkade han i Vasa och därefter 1909–23 i Åbo. Tillbaka i hemlandet verkade han en tid i Malmö och sedan som distriktsföreståndare i södra Sverige. Sin sista utnämning fick han till *Trefaldighets metodistförsamling* i Stockholm 1933–41. Han dog år 1949. Ekholm, H 1971, s 65-66; NB nr 13 1915, s 101; Svenska folkrörelser 1937, s 593; Wankvist 1968, s 99.

⁸⁸⁸ Larson 1937, s 8-9.

hem. Hemmet var litet, och hade plats för endast fem eller sex åldringar. Men litenheten gjorde att det kunde upprätthålla en familjär miljö. Åldringshemmets första föreståndarinna var Selinda Ekholm.⁸⁸⁹

Karl Hurtigs, Karl Gustaf Karlssons och Walter Hülphers insatser spelade en betydelsefull roll vid lindringen av den sociala nöden i 1910-talets Finland. Framför allt var det många barn som genom predikanternas försorg räddades till en drägligare tillvaro. Den omfattande barnhemsverksamheten och kyrkbygget i Grankulla lade dessutom grunden till metodismens starka närvaro på denna ort. Den metodistiska verksamheten växte fram parallellt med att villasamhället byggdes upp.

6.2.4 Nykterhetsverksamhet

Metodistpredikanternas sociala hjälpverksamhet hade en koppling till deras engagemang för nykterhetssaken. Nykterhetsarbete har alltid stått högt på dagordningen inom den metodistiska rörelsen. John Wesley hade på sin tid ställt sig direkt avvisande till förtäring av alkoholhaltiga drycker. Enligt stadgandena i Wesleys regler för medlemmarna i de metodistiska sällskapen förväntades det att alla skulle undvika

... evil in every kind; especially that which is most generally practiced: ... drunkenness, buying or selling spiritous liquors, or drinking them, unless in cases of extreme necessity;⁸⁹⁰

⁸⁸⁹ Ekholm, H 1971, s 65-66; Elfving 1984, s 123; Larson 1937, s 9-10. *Åbo svenska metodistförsamlings ålderdomshem* verkade i 70 års tid. Det nedlades av ekonomiska orsaker år 1992.

⁸⁹⁰ Citatet är hämtat ifrån Wesleys *The Nature, Design, and General Rules of the United Societies, in London, Bristol, Kingswood, Newcatsle-upon-Tyne, &c., 1743*. Detta av Wesley för de metodistiska sällskapen utfärdade reglemente finns återgivet i det av Frank Whaling redigerade samlingsverket *Selected Writings and*

Wesleys regel infogades senare i kyrkoordningen för den amerikanska metodistkyrkan.⁸⁹¹ Kampen mot alkoholmissbruk och arbetet för nykterhet fortsatte genomgående inom den metodistiska rörelsen i Amerika.⁸⁹² En intensifiering av denna verksamhet skedde under den senare delen av 1800-talet, då en rad olika nykterhetsorganisationer grundades i USA, *the National Prohibition Party* (1869), *the Woman's Christian Temperance Union* (1874) och *the National Anti-Saloon League* (1895). De amerikanska metodisterna var påtagligt involverade i alla tre.⁸⁹³ År 1904 tog generalkonferensen steget att grunda ett särskilt nykterhetssällskap vars syfte var bland annat att ”påskynda stiftandet af lagar och förordningar till förhindrande af handel med alkoholhaltiga drycker”. Den amerikanska metodismen satte därmed, enligt metodisthistorikern Frederick A Norwood, igång ”sitt största korståg”. Förenta staterna fick sin förbudslag femton år senare, år 1919.⁸⁹⁴

Även inom den finländska metodistmissionen ingick nykterhetsengagemanget som ett påtagligt inslag i verksamheten. I *Nya Budbäraren* fanns ständigt återkommande berättelser om vådorna av alkoholmissbruk och uppmaningar till en helnykter livsföring.⁸⁹⁵ Liksom sina amerikanska kollegor kämpade metodistpredikanterna i Finland för en lagstiftning om totalt alkoholförbud. I oktober år 1907 stiftade den finländska lantdagen en förbudslag, vilken dock aldrig godkändes av senaten och den ryske kejsaren. Kampen kulminerade först i och med att den ryska interimregeringen i maj år 1917 stadfäste den

Hymns. Wesley, C & Wesley, J 1981, s 109.

⁸⁹¹ Kyrkoordning 1904, s 33.

⁸⁹² Norwood 1974, s 80, 233-234.

⁸⁹³ Norwood 1974, s 348-349; Timberlake 1970, s 19-20, 92-93.

⁸⁹⁴ Kyrkoordning 1904, s 280; Norwood 1974, s 349; Timberlake 1970, s 174-184.

⁸⁹⁵ I synnerhet på NB:s textsidor riktade till barn och ungdom var nykterhetspropaganda ett vanligt inslag. NB nr 11 1914, s 91-92, NB nr 2 1915, s 14-15; NB nr 14 1915, s 108; NB nr 17 1915, s 135-136; NB nr 6 1916, s 48; NB nr 12 1916; NB s 92; NB nr 6 1917, s 47. Även *Rauhan Sanomia* innehöll nykterhetsartiklar. RS nr 11-12 1915, s 127-128.

redan tidigare stiftade lagen.⁸⁹⁶ När förbudslagen såg ut att bli en verklighet välkomnades den med entusiasm av predikanten Karl Hurtig i *Nya Budbäraren*:

Nu torde redan ett förslag föreligga färdigt hos senaten till ett permanent förbud, vilket vi skola hälsa med jubel och tack till Gud. Ett folks frigörelse från rusdryckernas förslavande olycka. En gammal legend förtäljer, att då en gång i forntiden Kinas kejsare gjorde slut på handeln med rusgivande rusdrycker, så regnade det guld över Kina i tre dagar. Nå, inte ville jag, att någonting sådant skulle hända Finlands folk sedan förbudslagen antagits och blivit verklighet. Det bleve allt lite för hårt. Men guld i form av lyckliga hem, av timligt välstånd, skulle givas åt Finlands folk såsom en följd därav. Därom kan man vara övertygad.⁸⁹⁷

Engagemang för nykterhet utgjorde alltså ett naturligt inslag i verksamheten inom den metodistiska rörelsen. Den var en del av kampen för ”skriftenlig helighet”. Ändå är det ett något anmärkningsvärt faktum att de rikssvenska metodistpredikanterna aldrig återfanns på ledande poster inom de olika nykterhetsföreningarna i Finland under hela den undersökningsperiod som min avhandling omfattar. Det kan ha varit så att de ledande inom den frikyrkliga rörelsen och i viss mån en del baptistpredikanter höll ett så stadigt grepp om ledningen av dessa nykterhetsorganisationer att metodistpredikanterna inte fick något utrymme.⁸⁹⁸ Den tidiga rivaliteten mellan de frikyrkliga och den

⁸⁹⁶ Ahonen 2003, 158-168, 189-190; Elfving 1984, s 115.

⁸⁹⁷ NB nr 8 1917, s 64.

⁸⁹⁸ F W Lönnbeck, ledande inom den frikyrkliga rörelsen, var den förste ordföranden för *Absoluta nykterhetsföreningen i Ekenäs*. Constantin Boije, engagerad inom frikyrkligheten och en tid även inom Frälsningsarmén, grundade år 1902 *Illby nykterhetsförening* i Borgå landskommun. Den rikssvenske baptistpredikanten I S Österman (1850–1931) stod länge i ledningen för *Vasa absoluta nykterhetsförening*. Den rikssvenske Erik Landell (1858–1917), predikant inom den frikyrkliga rörelsen, tog initiativet till bildandet av nykterhetsföreningar på Åland och kom med i styrelsen för *Finlands svenska nykterhetsförbund* år 1905. Först år 1945 blev den finlandssvenske metodistpredikanten Torsten Ekholm ledamot av FSN:s styrelse. Forsberg 1955, s 49-62, 179-187. De rikssvenska metodistpredikanterna Gustaf Wagnsson, Lars Linderöth och Walter Hülphers var under sina verksamhetsperioder i Vasa medlemmar av *Vasa absoluta nykterhetsförening*, men intog inga ledande

metodistiska rörelsen skulle kunna tala för detta. Men det kan även vara så att metodistpredikanterna ansåg att själva församlingsverksamheten var det bästa nykterhetsarbetet. Detta är emellertid mindre troligt med tanke på hur de amerikanska metodisterna var engagerade inom flera nykterhetsorganisationer. Då *Landsutskottet för kristligt nykterhetsarbete* bildades år 1922 var metodistkyrkan i varje fall en av de stiftande medlemmarna.⁸⁹⁹

6.2.5 Metodismen på den finländska landsbygden

När vi har följt utvecklingen av den metodistiska rörelsen i Finland under slutet av 1800-talet och över sekelskiftet 1900 har vi sett att metodismen blev etablerad med församlingsverksamhet i stad efter stad och det främst längs med Finlands kuster. Men hur såg det ut beträffande metodismen på den finländska landsbygden?

Vid mitten av 1890-talet grundades den första metodistförsamlingen på den finländska landsbygden, *Brödtorps metodistförsamling*, vilket jag avhandlat ovan i avsnitt 5.2.2. Denna församlings historia blev emellertid kortvarig. Det skulle sedan dröja till år 1910 innan nästa metodistförsamling grundades på landsbygden. Det var församlingen i det finskspråkiga Ylistaro.⁹⁰⁰ I början av 1920-talet grundades de svenskspråkiga metodistförsamlingarna i Dalsbruk och Skaftung samt Vuoksenlaakso metodistförsamling. Därmed fick metodismen en blygsam inbrytning på den finländska landsbygden, men det handlade inte om några typiska landsbygdsmiljöer och i fallet med Vuoksenlaakso-församlingen inte om någon vanlig metodistförsamlingsbildning.

positioner inom föreningen. Ekholm, T 1937, s 78.

⁸⁹⁹ Elfving 1984, s 114.

⁹⁰⁰ Grundandet av Ylistaro metodistförsamling diskuterades i avsnitt 6.1.4.

Metodismens spridning till Dalsbruk följde i mångt och mycket samma principer som vi genomgående sett inom ramen för denna undersökning. Metodismens etablering i Dalsbruk hade en frikyrklig förhistoria. Dalsbruk var ingen stad, men orten kunde definitivt inte heller betecknas som typisk landsbygd. Dalsbruk, som utgjorde en del av Dragsfjärds kommun, var en utpräglad bruksmiljö. Metodismens historia i Dalsbruk är förknippad med brukets historia. Stina Nygård undersökte inom ramen för sitt pro gradu-arbete år 1988 Dalsbruksmetodismens historia.⁹⁰¹

Dalsbruks järnverk ägdes åren 1890–1893 av ett frikyrkligt affärskonsortium.⁹⁰² Detta gav i sin tur impulser till att en frikyrkligt inspirerad nykterhetsförening grundades i Dalsbruk år 1896. Verksamheten inom denna förening var livlig i bara något års tid i början av 1900-talet. När Dalsbruks friförsamling bildades år 1909 övergick den frikyrkliga aktiviteten i stället till denna församlingsbildning. År 1922 upplöstes den frikyrkliga församlingen i Dalsbruk.⁹⁰³ I detta skede hade de frikyrkligt engagerade i stället riktat intresset mot den nya på orten fungerande metodistförsamlingen. Det hade alltså i Dalsbruk, som på så många andra orter där metodismen etablerades i Finland, funnits en tidigare frikyrklig närvaro bland annat i form av nykterhetsföreningsaktiviteter. Men i fallet med Dalsbruk finns även en annan intressant aspekt. Det fanns vid denna tid en medveten strävan inom metodismen att försöka nå ut till landsbygden. På missionskonferensen i Vasa år 1911 antogs förslaget att grunda ett inremissionssällskap.⁹⁰⁴ Det är värt att notera att man även på lutherskt håll vid denna tid umgicks med planer på bildandet av en inremissionsförening. Den lutherska föreningen grundades ett år efter det me-

⁹⁰¹ Nygård 1988.

⁹⁰² Nygård 1988, s 1, 5, 9-14; Svedlin 1936, s 313-338. Bland delägarna fanns bland andra Edvard Björkenheim och F W Lönnbeck. Svedlin 1936, s 313-317.

⁹⁰³ Nygård 1988, s 1, 20-39.

⁹⁰⁴ Elfving 1984, s 75-76; Årsbok Finland 1911, s 17.

todistiska inremissionssällskapet.⁹⁰⁵ Syftemålet med det metodistiska sällskapets verksamhet var enligt stadgarna att

bedriva evangelisk verksamhet bland den svensktalande befolkningen i Finland. Sällskapet skall därför i mån af sina tillgångar upptaga ny verksamhet å förbisedda platser inom landet samt understödja fattiga metodistförsamlingar och jämväl i mån af tillgångar bedriva evangelistverksamhet företrädesvis bland landsbygdens befolkning.⁹⁰⁶

I februari månad år 1914 ingick i Nya Budbäraren en artikel som manade till ökade missionsansträngningar på den finländska landsbygden. Skribenten, som troligen var predikanten Carl Lindström⁹⁰⁷, uttryckte följande:

I städerna råder en andlig öfvermättnad, medan landsbygden svälter. Jag kan ej vidröra detta kapitel utan att påpeka några religiösa företeelser, som uppenbara bakvändheten på detta område. I somliga af våra städer råder formlig trängsel mellan våra frikyrkor, under det att på många håll landsbygdens troende ha så långt till närmaste grannar, att de aldrig få kännning af hvarandra, aldrig hinna hvarandra till mötes på de stora obrutna åkerfälten. Hela socknar, samhällen och stora byar utan predikan af verkligt troende!⁹⁰⁸

Man var alltså inom metodistmissionen fullt medveten om att man var svagt representerad på landsbygden och skred till aktiva åtgärder för att förändra denna situation. Walter Hülphers, som under perioden 1909–23 verkade som metodistpredikant i Åbo, tog initiativet till de första metodistiska predikobe-

⁹⁰⁵ Björkstrand 1982, s 100-102.

⁹⁰⁶ Årsbok Finland 1911, s 67.

⁹⁰⁷ Artikeln är inte signerad. Men detta nummer av *NB* innehåller en hel del inremissionsmaterial, varför man kan anta att någon av de ledande inom inremissionssällskapet skrivit artikeln. Under perioden 1913–1914 satt Karl Hurtig, Adolf Klingberg och Carl Lindström i sällskapets styrelse. Då Carl Lindström vid denna tidpunkt dessutom var redaktör för *NB* är det troligt att han skrivit den osignerade artikeln. Årsbok Finland 1913, s 5, 9.

⁹⁰⁸ *NB* nr 3 1914, s 20.

söken i Dalsbruk.⁹⁰⁹ Han engagerade sedan Karl Axel Gabrielsson⁹¹⁰ som var evangelist inom inremissionsarbetet att fungera som predikant i Dalsbruk. Dalsbruks metodistförsamling bildades i april 1920 med åtta personer som provmedlemmar. Vid årskonferensen i Helsingfors i augusti samma år fick Gabrielsson utnämning till Dalsbruk.⁹¹¹

Två år senare, 1922, grundades Skaftung metodistförsamling i Sideby, Sydösterbotten. Bakgrunden till denna församlingsbildning var dock betydligt äldre. Byn låg inte så långt ifrån Kristinestad där metodismen, vilket vi sett tidigare i avsnitt 3.2.3, fick sitt första fotfäste i Finland. Vidare hade det ovannämnda inremissionssällskapet under 1910-talet aktivt verkat i regionen runtomkring Kristinestad. År 1914 ledde sällskapets ansträngningar till att man grundade en församling i grannstaden Kaskö, strax norr om Kristinestad. Denna självständiga församling upphörde dock redan år 1925 och medlemmarna i Kaskö och på landsbygden i Närpes överfördes på nytt till Kristinestadsförsamlingen. Inremissionsarbetet på landsbygden söder om Kristinestad, i Sideby och Lappfjärd, blev däremot av mera bestående karaktär. Meto-

⁹⁰⁹ Nygård 1988, s 44; ÅSMA Åbo, Dalsbruks metodistförsamlings pb 1920–, prot 16.5. 1920 § 3.

⁹¹⁰ Karl Axel Gabrielsson var en av de första finlandssvenska metodistpredikanterna. Han var född 1882 i Snappertuna. Han kom till tro genom verksamheten i den svenska Helsingforsförsamlingen. Efter studier vid *Teologiska skolan* i Uppsala verkade han ett år i Stenhamra i Sverige och fick sedan utnämning år 1910 till Jakobstad. Senare kom han i inremissionsarbetets tjänst. På 1920-talet emigrerade han till Amerika. Han dog år 1944 i Upton, Massachusetts. Ekholm, H 1971 s 77-78; Wanqvist 1968, s 94.

⁹¹¹ Nygård 1988, s 45-46; Årsbok Finland 1920, s 11. Den första kvartalskonferensen i Dalsbruk hölls dock först i maj 1921. ÅSMA, Dalsbruks metf kvkfprot 26.5. 1921. Stina Nygård anger de första provmedlemmarnas antal till sju. I protokollet från församlingmötet i maj 1920 finns dock namnen på åtta personer som anmälde sig som provmedlemmar. ÅSMA Åbo, Dalsbruks metodistförsamlings pb 1920–, prot 16.5. 1920 § 3.

distkapellet i Skaftung invigdes år 1917. Redan innan själva församlingen hade grundats, fick Edwin Sandblom år 1921 utnämning till Skaftung.⁹¹²

Tillblivelsen av Vuoksenlaakso metodistförsamling på Karelska näset öster om Viborg var märklig. När denna församling grundades år 1921 frågick man på ett påtagligt sätt de normala principerna för hur enskilda individer skall bli upptagna som medlemmar i metodistkyrkan. Bakgrunden var en lokal strid mellan olika byar om byggandet av den lutherska församlingskyrkan på orten. Genom beslut av domkapitlet och senaten delades år 1913 St Andree gamla sockenförsamling så att tio byar bildade den nya församlingen Vuoksenranta. Bland dessa byar fanns Karkeala, Kaskiselkä och Korpilahti, vilka alla senare tävlade om var den nya kyrkan skulle byggas. Redan i församlingsdelningsstadiet var meningarna bland folket i byarna mycket delade och en del hade hellre sett en anslutning till grannförsamlingar som Vuoksela och Räisälä. År 1920 beslöts att den lutherska församlingskyrkan skulle byggas i Korpilahti. De Vuoksenrantabor som hade önskat se församlingskyrkan byggd i Kaskiselkä gav emellertid inte upp striden om saken. En tolvmanndelegation med handlanden Yrjö Kuisma och häradsdomaren Antti Jantunen i spetsen tog kontakt med företrädare för metodistkyrkan i Viborg. I februari 1921 beslöt man grunda *Vuoksenlaakso metodistförsamling*, till vilken nästan 300 personer genast anslöt sig. I ett slag blev denna församling metodistkyrkans största församling i hela Finland. Följande år invigdes den nybyggda metodistkyrkan på Noinmäki i Kaskiselkä och en ny metodistisk begravningsplats invigdes. Byborna fick som de ville, fick en egen kyrka med plats för 600 personer och blev på köpet metodister. Till bilden hörde även att *Evangeliiföreningen* hade många anhängare i en av grannbyarna. Metodistkyrkans

⁹¹² Elfving 1984, s 76. Edwin Mikael Sandblom var född år 1898 i Snappertuna. Utnämningen till Skaftung år 1921 var hans första efter genomgången utbildning vid *Teologiska skolan* i Uppsala. Senare på 1920-talet verkade han i Jakobstad. Han emigrerade till Canada år 1928, där han dog år 1968. Ekholm, H 1971, s 103-104.

finländska årskonferens hölls år 1923 i den nybyggda kyrkan i Vuoksenlaakso.⁹¹³

Vuoksenlaakso metodistförsamling, en stor landsbygdsförsamling, var på alla sätt ett undantag beträffande metodismens spridning i Finland.⁹¹⁴ Inga aktiva missionsinsatser hade på förhand gjorts för att vinna bygden för den metodistiska rörelsen, utan det var interna stridigheter inom den lutherska kyrkan och en lokal tävlan mellan olika byar som beredde väg för grundandet av denna metodistförsamling. Exemplet är även såtillvida anmärkningsvärt att man i detta fall kunde avvika från alla metodismens centrala teologiska principer om en avgjord personlig tro som grund för församlingsmedlemskap.

Under 1910-talet med fortsättning in på 1920-talet gjorde metodistmissionen allvarliga ansträngningar att förändra bilden av metodismen som en utpräglad stadsreligion i det finländska samhället. Inremissionssällskapet hade grundats på svenskspråkigt håll för att verka för landsbygdsmission. Ledande rikssvenska predikanter som Walter Hülphers och Karl Hurtig var initiativtagare till detta projekt. Men det var till stor del unga nyutexaminerade finlandssvenska predikanter, som K A Gabrielsson och Edwin Sandblom, som sattes in i detta evangelisationsarbete på landsbygden.⁹¹⁵ Alltjämt var det så att de rikssvenska predikanterna gjorde sina främsta arbetsinsatser i de finländska städerna, ett mönster som kännetecknar hela den undersökta tidsperioden

⁹¹³ Koponen 1999, s 238-240; Rajamaa 1981, s 164-165; RS nr 23-24 1922, s 190-192; Vanhanen 1993, s 9-20. En intressant skildring av årskonferensen i Vuoksenlaakso metodistförsamlings regi år 1923 – den sista gemensamma svensk-finska årskonferensen – finns i Torsten Ekholms materialsamling. Han beskriver livfullt den kulturrock som ägde rum när rikssvenskar mötte den karelska kulturen. Kolsva, Torsten Ekholms Vårt livs rika resa – Blad ur minnenas bok band I, s 101-102.

⁹¹⁴ Vuoksenlaaksoförsamlingen hade som mest, i början av 1930-talet, över 800 medlemmar. Efter andra världskriget och den karelska evakueringen återuppstod denna metodistförsamling i Vesivehmaa söder om Lahtis. Rajamaa 1981, s 165-166.

⁹¹⁵ Det bör också påpekas att unga och oerfarna finlandssvenska predikanter även blev sända till nyligen etablerade stadsförsamlingar som den i Jakobstad.

1880–1923. Visserligen gjorde flera av de rikssvenska predikanterna ofta tillfälliga predikobesök på landsbygden, i synnerhet i västra Nyland. Men få av dem bodde eller vistades någon längre tid i landsbygdsmiljö. Endast pionjären K J Lindborg vistades periodvis i utpräglade landsbygdsmiljöer i Närpes och på Åland.

Det dröjde alltså i princip fyrtio år för den metodistiska rörelsen och dess predikanter, från begynnelsen i början av 1880-talet till början av 1920-talet, att nå ut till den finländska landsbygden i en sådan omfattning att man överhuvudtaget kan finna en etablering i form av några enstaka landsbygdsförsamlingar. Varför denna totalt urbana koncentration till städerna? Vi kan tänka oss flera olika förklaringar. För det första kan det hela ha handlat om en medveten strategi. B A Carlsons uttalande i årskonferensrapporten 1886 antyder att detta kan ha varit fallet. ”Likasom apostlarna vilja vi besätta städerna först”, uttryckte han i rapporten.⁹¹⁶ Detta kan emellertid även handla mer om ett konstaterande av det faktiska förhållandet efter två års arbete, än om att man verkligen haft en uttänkt strategi. En annan förklaring skulle vara den att den metodistiska rörelsen och dess budskap generellt sätt skulle ha större genomslag bland urban stadsbefolkningen. Inom ramen för flera studier har man betonat metodismens kopplingen till moderniteten, Arne Hassing ligger nära en sådan tolkning beträffande metodismens roll i den norska historien.⁹¹⁷ I Norden har metodismen nått en betydligt större anslutning i städer och brukssamhällen än på landsbygden, men detta är definitivt inte fallet i Amerika.⁹¹⁸ Man har även hävdad att metodismen med sin starka individualism bäst skulle svara på behoven hos *people in transition*, individer i speciel-

⁹¹⁶ Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1886, s 39.

⁹¹⁷ Hassing 1991.

⁹¹⁸ I USA har metodismen minst lika stor utbredning på landsbygden som i städerna. Frank 2002, s 27-28; Martling 1982, s 90.

la övergångsskeden i livet som vid byte av arbetsplats eller bostadsort.⁹¹⁹ Detta kunde utgöra en förklaring till varför så många emigranter blev metodister.

Men vi kan även söka förklaringen hos predikanterna själva. Jag har ovan i avsnitt 2.2.3 betonat det förhållandet att metodismen var en mycket predikantcentrerad rörelse. Av detta faktum följer rimligtvis att predikanternas bakgrund, karaktär och personlighet får stor genomslagskraft i rörelsens missionsarbete. Jag har undersökt de rikssvenska predikanternas bakgrund och uppväxtmiljö.⁹²⁰ I den mån det har varit möjligt att med säkerhet fastställa denna, och det gäller för bara drygt hälften av predikanterna, har jag kunnat konstatera att bara några få av dem kom från en utpräglad allmogemiljö. De allra flesta hade en bakgrund i stads- eller bruksmiljöer. Man skulle kunna tänka sig att de rikssvenska predikanternas bakgrund gjorde dem mindre benägna att verka på landsbygden. Vidare är det möjligt att deras budskap, användande av bilder i förkunnelsen, sätt att formulera sig, deras rikssvenska språk osv, gick sämre hem bland bönder på landsbygden än bland borgare och arbetare i städerna. Då jag i min undersökning kunnat klarlägga den sociala bakgrunden hos enbart en del av den rikssvenska predikantkår som verkade i Finland, kan inga säkra slutsatser dras på denna basis.

⁹¹⁹ Den liberianske metodistpredikanten William Wade Harris förkunnelse ledde till en omfattande väckelse i Elfenbenskusten vid tiden för första världskriget. Man uppskattar att omkring 100.000 ivorianer blev döpta till den kristna tron genom denna andliga rörelse. Man har givetvis sett väckelsen som ett uttryck för social protest gentemot den franska kolonialmakten. Men G Wesley Johnson förklarar även predikanten Harris popularitet på följande sätt: "... Ivory Coast's traditional village life, like Senegal's, had been disrupted and reorganised by the French administration. Harris appeared in the midst of chaos and preached a comprehensible message of salvation for troubled and displaced souls." Johnson 1974, s 545-546. En av de i Finland verksamma metodistpredikanterna, nämligen Fritz Larson, publicerade år 1944 boken *Undret på Elfenbenskusten* vilken handlade om W W Harris verksamhet. Larson 1944.

⁹²⁰ En utredning över predikanternas bakgrund och uppväxtmiljö finns i *Bilaga 3* i detta arbete.

6.2.6 Ännu en gång blickar mot öster

I början av 1920-talet grundades förutom den ovannämnda Vuoksenlaakso-församlingen även en annan metodistförsamling med en rätt märklig bakgrund i Finland. Metodistpredikanter hade gjort sporadiska predikobesök i Joensuu redan i början av 1900-talet. Laestadianernas bönehus hade upplåtits för Johannes Hälvä⁹²¹ när han besökte orten år 1903.⁹²² Men det var den politiska utvecklingen i Ryssland i samband med revolutionen som ledde till att Joensuu fick en metodistförsamling år 1920.

Metodistkyrkans Rysslandsmission fick stora svårigheter att verka inom den ryska rådsrepublikens gränser efter oktoberrevolutionen år 1917. I Amerika hade man med stolthet under 1910-talet följt med det man upplevde vara en framgångsrik missionsverksamhet på *the last missionary frontier*, den sista eller ”yttersta missionsfronten”. Men i oktober 1918 ansåg sig missionsledningen vara tvingad att beordra George A Simons och hans syster, som även hon vid den här tidpunkten var Rysslandsmissionär, att lämna St Petersburg.⁹²³ Detta innebar emellertid inte man hade för avsikt att avsluta missionsverksamheten i Ryssland. I hopp om att på något sätt kunna fortsätta den ryska metodistmissionens arbete tog man år 1920 initiativ till att införskaffa en fastighet i Joensuu, en stad i norra Karelen nära den ryska gränsen. Den amerikanska förhoppningen var att man från denna förläggning skulle kunna bedriva mission över gränsen in i Ryssland. Hjalmar Salmi, som tidigare arbe-

⁹²¹ Johannes Hälvä föddes år 1879 i Uukuniemi. Han studerade vid teologiska seminariet 1902–05 och hann verka i Tammerfors, Björneborg och Viborg, innan han år 1910 övergick som evangelist till Helena Konttinens rörelse. Han dog år 1950 i Kitee. Lehtonen 1972, s 104.

⁹²² Lehtonen 1972, s 61; RS nr 2 1903, s 12. Här finns alltså ytterligare ett exempel på att laestadianer upplät sitt bönehus för metodistpredikanter. Vi har i undersökningen tidigare sett exempel på samma sak i Gamlakarleby (K J Lindborg) och Uleåborg (B A Carlson) i avsnitten 4.1.2 och 5.1.3.

⁹²³ Malone 1995, s 38.

tat i St Petersburg, vilket vi sett i avsnitt 6.1.2, blev stationerad i Joensuu. Tillsammans med ett par andra finska metodistpredikanter började han hålla möten i staden. En andlig rörelse blev följden och det i sin tur ledde till att man i december år 1920 grundade en lokal metodistförsamling.⁹²⁴

Det finns inga uppgifter om att man någonsin skulle ha lyckats bedriva någon missionsverksamhet från Joensuu över gränsen in i Ryssland under 1920-talet.⁹²⁵ Men ytterligare en finsk metodistförsamling blev resultatet av detta amerikanskinspirerade missionsföretag. Cirkeln kunde därmed sägas vara sluten. Från första början, när Gustaf Bärnlund besökte den svenska årskonferensen på 1860-talet och fick höra den amerikanske biskopen tala om ”Guds finger som pekade mot Ryssland”, och fram till 1920-talet då Hjalmar Salmi placerades i Joensuu, försökte man från amerikansk sida använda Finland som plattform för metodistmission i Ryssland. Dessa försök lyckades aldrig särskilt väl, men resultatet blev att en rad metodistförsamlingar uppstod i Finland.

6.2.7 Snabb medlemsökning inför delningen på språklig grund

Som vi har sett grundades det flera metodistförsamlingar alldeles i början av 1920-talet, under åren nästan genast efter inbördeskriget. Metodistkyrkan växte procentuellt sett starkt vid denna tid.

⁹²⁴ Lehtonen 1972, s 61-62.

⁹²⁵ Visserligen gjorde Hjalmar Salmi och andra metodistpredikanter flera besök i St Petersburg under början av 1920-talet. Dessa resor som ägde rum i anslutning till nödhjälpsändningar från de amerikanska metodisterna till de hungrade i St Petersburgsregionen var godkända av de ryska myndigheterna. Men jag har inte funnit att någon som helst missionsverksamhet skulle ha ägt rum över gränsen från centret i Joensuu. RS nr 4 1922, s 26-33; RS nr 23-24 1922, s 192-194.

Tabell nr 3: *Medlemsutveckling inom metodistkyrkan i Finland 1920–1923*⁹²⁶

	Antal svenskspråkiga församlingar	Medlemmar i full förening	Provmedlemmar
1920	13	915	80
1923	14	1.022	107
	Antal finskspråkiga församlingar	Medlemmar i full förening	Provmedlemmar
1920	15	485	182
1923	18	1.291	653

Bakgrunden var bland annat den speciella missionsinsats som inremissions-sällskapet riktade till den finländska landsbygden. Detta gav resultat. Men även det exceptionella bildandet av Vuoksenlaakso metodistförsamling bidrog i hög grad till den starka ökningen av antalet medlemmar i kyrkosamfundet.

Medlemsökningen inom metodistkyrkan i Finland under perioden 1920–1923 framgår av uppgifterna i tabell nr 3. När man adderar samman medlemsstatistiken för de svensk- och finskspråkiga församlingarna blir det totala medlemsantalet (både medlemmar i full förening och på prov) år 1920 1.662 och år 1923 3.073. I den senare siffran ingår för den nya Vuoksenlaaksoförsamlingens del 686, dvs nästan hälften av den totala ökningen för hela kyrkosamfundet sedan år 1920.

År 1923 delades metodismen i Finland i två olika årskonferenser, den finskspråkiga *Finlands årskonferens* och den svenskspråkiga *Finlands svenska*

⁹²⁶ Uppgifterna bygger på statistiktabeller i publicerade årsböcker. Årsbok Finland 1920, s 80; Årsbok Finland 1923, s 72.

missionskonferens.⁹²⁷ Beslutet om denna delning hade fattats under årskonferensen i Åbo 5-10 juli 1922.⁹²⁸ Den svenskspråkiga grenen av den finländska metodistkyrkan återgick därmed formellt till att vara en missionskonferens, därför att den enligt metodistkyrkans regelverk inte hade ett tillräckligt antal av predikanter för att kunna fungera som årskonferens. Den metodistiska rörelsen som under drygt fyrtio års tid av missionsarbete varit en organisatorisk helhet blev därmed uppspjälkt i två olika grenar. Det var emellertid i samförstånd och i en tid som präglades av optimism pga den starka medlemsökningen som man skiljdes åt.⁹²⁹

Att metodistkyrkan i Finland delades upp i en finsk och en svensk årskonferens år 1923 var på intet sätt en unik företeelse. *Fria Missionen* delades redan två år tidigare. De svenskspråkiga frikyrkliga lämnade år 1921 den tvåspråkiga organisationen och bildade *Fria Missionsförbundet*. De finskspråkiga frikyrkliga organiserade sig i början av år 1923 som ett religionssamfund kallat *Vapaakirkko*.⁹³⁰ Överlag delades många finländska organisationer på språklig grund vid denna tid. Denna utveckling hade startat redan omkring 20 år tidigare. Bengt Klemets har undersökt delningen av *Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor (KFUK)*. Denna delning skedde år 1906. KFUK-rörelsen var en av de första kristliga föreningarna i Finland inom vilken en uppdelning ägde rum på språkbasis.⁹³¹

⁹²⁷ Elfving 1984, s 36; Årsbok Finland 1923, s 27-28.

⁹²⁸ Årsbok Finland 1922, s 22-24.

⁹²⁹ Den finländska metodismen fortsatte att växa medlemsstatistiskt sett under slutet av 1920-talet. Den högsta sammanlagda medlemsantalet hade de två årskonferenserna i början av 1930-talet då man hade 2.600 medlemmar i full förening. Haavio 1965, s 134.

⁹³⁰ Holm & Söderlund 1989, s 24-25.

⁹³¹ Klemets 1982, s 209-221.

6.2.8 Sammanfattande diskussion

Den finländska metodistmissionen uppnådde i början av 1910-talet ställning som ett självbestämmande kyrkosamfund inom ramen för den amerikanska *Metodist-Episkopalkyrkans* struktur. Vid missionskonferensen i Vasa år 1911 fattades nämligen beslut om att *Finlands missionskonferens* skulle omorganiseras till en årskonferens. Generalkonferensen i Baltimore år 1908 hade på förhand sanktionerat denna utveckling. Detta innebar i alla fall inte någon förändring beträffande de rikssvenska predikanternas villighet att arbeta inom den finländska metodismen. Under hela tidsperioden 1911–1923 fortsatte rikssvenska metodistpredikanter att verka i Finland. Hela elva nya predikanter anlände från Sverige under denna period, Arvid Björklund, Harry Hermansson, Sixten Hult, Nils Hulth, K G Karlsson, Ludvig Larsson, Gottfrid Lindström, Bernhard Nylundh, Ragnar Sandahl och Karl August Wik. Medan predikanterna Hjalmar Bergqvist, Karl Hurtig, Walter Hülphers, Fritz Larson och Nils Johan Rosén, vilka anlänt tidigare, fortsatte att arbeta i Finland hela denna tidsperiod. Carl Lindström, som anlänt till Finland år 1903, återvände till Sverige år 1916.

Under de svåra krigstiderna på och omedelbart efter 1910-talet engagerade sig de rikssvenska metodistpredikanterna för den sociala nöden i Finland, matbespisning samt barnträdgårds- och sommarkoloniverksamhet anordnades. Predikanterna tog även initiativ till grundandet av sociala inrättningar som barnhemmen i Grankulla och ålderdomshemmet i Åbo. Efter kriget hade den metodistiska rörelsen i Finland en förhållandevis stark tillväxtperiod. I början av 1920-talet ökade kyrkosamfundets medlemsantal kraftigt. Från att ha varit nästan helt koncentrerad till städerna gjorde man nu en försiktig inbrytning på den finländska landsbygden genom grundandet av några metodistförsamlingar på landsbygden. De rikssvenska predikanterna var bara i en mindre utsträckning delaktiga i denna utveckling, men de hade tagit initiativ till grundandet av ett inremissionssällskap för evangelisationsarbete på den fin-

landssvenska landsbygden. Den finländska metodismen förblev trots allt under hela undersökningsperioden en rörelse med en utpräglad urban profil.

Oktoberrevolutionen i Ryssland år 1917 fick som följd att den amerikanska metodistmissionen måste evakuera sina missionärer från St Petersburg. Detta ledde i sin tur till att man från amerikansk sida ännu en gång ville använda Finland som brohuvud för missionsverksamhet i Ryssland. Ett missionscenter etablerades i Joensuu, vilket gav som främsta resultat att Joensuu metodistförsamling bildades. Beträffande det utländska beroendet hade egentligen inte speciellt stora förändringar skett sedan 1880-talet. Visserligen hade man helt andra möjligheter till självständigt beslutsfattande inom den finländska metodismen. Men Sverige bidrog fortfarande med ett stort antal predikanter och Amerika med ekonomiska resurser.

7. UNDERSÖKNINGENS RESULTAT

Avsikten med denna undersökning har varit att granska de rikssvenska metodistpredikanternas missionsverksamhet i Finland såsom den utvecklades under perioden 1880–1923. I det följande kommer jag lyfta fram de viktigaste resultaten jag i min undersökning kommit fram till. Vilken betydelse hade alltså de rikssvenska metodistpredikanterna för metodismens framväxt och utveckling i Finland?

I avhandlingen konstaterade jag att metodismen var en predikantcentrerad rörelse. Det metodistiska omvändelsebudskapet spreds av predikanter. Endast personer godkända av rörelsen och vilka beviljats predikofullmakt kunde fungera som metodistpredikanter. Nya metodistförsamlingar kunde i princip grundas enbart av ordinerade äldste, de missionerande resepredikanterna. Utan ordinerad predikant närvarande på platsen kunde en grupp metodistiska troende eller en metodistförsamling inte fira nattvardsgemenskap. Enbart predikanterna kunde förrätta dop. Naturligtvis spelade därmed även de rikssvenska metodistpredikanter som missionerade i Finland en avgörande roll för metodismens spridning i landet.

I min undersökning av de rikssvenska metodistpredikanternas betydelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling är det framför allt fyra saker som utkristalliserat sig. För det första handlade det om en i ett avseende tvehågsen metodistmissionsverksamhet som var riktad till Finland. De rikssvenska predikanterna hade sin agenda, medan den amerikanska missionsledningen hade andra planer. För det andra är det ett påfallande faktum att den metodistiska rörelsen följde i äldre väckelserörelserns spår. För det tredje kan man konstatera att det metodistiska missionsarbetet i Finland fick en måttlig framgång trots en massiv arbetsinsats. Slutligen, för det fjärde, kan man beteckna den metodistiska rörelsens i Finland övergång från att vara en utländsk till att bli en inhemsk, nationell rörelse som en komplicerad utvecklingsprocess.

De första rikssvenska metodistpredikanterna som kom till Finland verkade i landet på eget initiativ. De två unga lokalpredikanterna från Uppsala verksamma i Åbo under några månader år 1880 och Karl Johan Lindborg i Vasa med omnejd 1880–82 bedrev sin missionsverksamhet utan officiell uppbackning av den svenska metodistiska rörelsen. Så länge predikanterna verkade helt på egen hand behövde de inte ta några hänsyn till eventuella uppdragsgivares önskemål. Men när metodistförsamlingen i Vasa var ett etablerat faktum och det finländska missionsarbetet upptogs som en del av den svenska metodistkyrkans verksamhet förändrades bilden.

År 1883 utnämndes Gustaf Wagnsson att verka i Vasa och K J Lindborg sändes vidare till Gamlakarleby. I och med att verksamheten fick en officiell ställning kom amerikanska missionsmedel även den finländska metodistmissionen till del. Den amerikanska finansieringen av arbetet var givetvis välkommen för missionen. Men den amerikanska missionsstyrelsen och biskoparna framförde önskemål för missionsarbetets utformning vilka inte alltid stämde överens med de rikssvenska predikanternas intentioner.

Inledningsvis i mitt arbete presenterade jag Hanna Hodacs diskussion av de engelska missionsinitiativen i relation till Sverige i början av 1800-talet och hennes användning av begreppen *object* och *ally*, dvs *missionsobjekt* och *allierad bundsförvant* i missionsverksamheten. Detta begreppspar kan även användas för att beskriva de metodistiska missionsansträngningarna i Finland under slutet av 1800-talet. Från rikssvenskt håll såg man Finland som ett missionsobjekt. Den amerikanska missionsledningens inställning var mera diffus, men klart är att man var ute efter bundsförvanter i sina försök att starta metodistmission i Ryssland.

De rikssvenska predikanterna hyste ett primärt intresse för missionsarbete i Finland. De ville nå den finländska befolkningen, först de svenskspråkiga och sedan så snart som möjligt även de finskspråkiga, med sitt väckelsebudskap. Deras målsättning var att sprida ”skriftenlig helighet” och vinna Finland för den metodistiska rörelsen. Ur deras synvinkel sett var Finland ett givet missi-

onsobjekt. Den amerikanska missionsledningen, som finansierade arbetet, hade åtminstone delvis en annan målsättning. Från amerikansk sida hade man knappast någonting emot att sprida metodismen i Finland. Men man ville egentligen få igång missionsverksamhet i det egentliga Ryssland och såg i detta sammanhang de nordiska nationerna mer som "allierade bundsförvanter" än som missionsobjekt. Denna dubbla målsättning måste i praktiken ha haft en hämmande inverkan på den metodistiska missionsverksamheten i Finland. Den påverkade kanske inte direkt de enskilda metodistpredikanternas arbetsinsatser på lokalplanet på olika orter runtom i Finland. Men de amerikanska önskemålen att få gång en ordentlig missionsverksamhet i St Petersburg måste ha inverkat splittrande på Bengt August Carlsons ledning av den finländska verksamheten under senare delen av 1880-talet. Carlson var tvungen att i egenskap av presiderande äldste för den finländska missionen ägna tid och krafter även åt ett inte alltför framgångsrikt missionsföretag i den ryska huvudstaden. Medan Carlsons verksamhet på olika håll i Finland 1884–1891 i allmänhet kröntes med framgång, förblev resultaten i St Petersburg blygsamma.

Skulle den amerikanska missionsledningen ha varit mindre benägen att ekonomiskt stödja metodistmissionen i Finland ifall en koppling till förhoppningar rörande en begynnande missionsverksamhet i Ryssland saknats? Det är givetvis omöjligt att ge ett svar på den frågan. Vi kan endast räkna med att den ryska kopplingen på ett positivt sätt bidrog till det amerikanska missionsintresset för regionen. Samtidigt hade denna ambition sannolikt en störande inverkan på de direkta missionsansträngningarna i Finland.

Under det första årtiondet av 1900-talet fick man igång en ordentlig och i vissa avseenden framgångsrik metodistmission i Ryssland. Men då var det inte längre rikssvenska predikanter som försökte bedriva verksamhet i St Petersburg. Man hade från amerikansk sida stationerat George A Simons som missionär i den ryska huvudstaden, där han verkade fram till hösten 1918. Den amerikanska missionsledningen gav emellertid inte upp hoppet om missionsverksamhet i Ryssland, fast den ryska revolutionen år 1917 omöjliggjort

mycket av den aktiva missionsverksamheten. Man försökte ännu en gång an-
vända Finland som ”språngbräda” in i Ryssland. Den ryska metodistmissionen
köpte en fastighet i Joensuu och tre predikanter stationerades på orten för att
bedriva missionsverksamhet över gränsen. Något gränsöverskridande missi-
onsarbete blev det inte fråga om, men en finsk metodistförsamling i Joensuu
blev det bestående resultatet.

Jag har tidigare även lyft fram Inger Furseths forskning kring metodismens
etablering på Østfold i södra Norge vid mitten av 1800-talet. Furseth har i sin
undersökning av den metodistiska rörelsen i Norge kunnat konstatera att me-
todisterna till en början vann anhängare framför allt bland ”haugianska” pie-
tister. Den nya metodistiska väckelsen följde alltså i en äldre pietistisk väckel-
ses spår. Den metodistiska rörelsen uppvisar vid sin etablering i Finland ett
liknande mönster. Det var redan tidigare väckta individer som visade intresse
för metodismen.

Den första ort i Finland där den metodistiska rörelsen fick ett visst fotfäste var
Kristinestad. De från Amerika hemvändande sjömännen Gustaf och Wilhelm
Bärnlund predikade i staden i slutet av 1860-talet. I huvudsak vann de sym-
patiserer för sin metodistiska trosuppfattning bland troende som tidigare räk-
nats som anhängare till den evangeliska rörelsen.

När sedan de rikssvenska metodistpredikanternas inledde sin missionsverk-
samhet i Finland under 1880-talet vann de anhängare främst bland troende
som tidigare varit engagerade inom den ännu så länge löst organiserade fri-
kyrkliga rörelsen. När K J Lindborg anlände till Vasa på sensommaren 1880
var det i den frikyrkliga kretsen kring systrarna Hellman som han först vann
insteg. Sålunda har jag kunnat visa att de första metodistförsamlingarna på
olika orter i Finland uppstod bland grupper av frikyrkliga. I Helsingfors och
Åbo lämnade medlemmar i de redan existerande friförsamlingarna sina några
år tidigare grundade sammanslutningar för att bilda metodistförsamlingar. I
Ekenäs hade den frikyrkliga rörelsen inlett verksamhet i början av 1880-talet,
men saknade predikant att stationera på orten på en mer permanent basis. När

metodistpredikanten Peter Jeppson anlände till Ekenäs år 1886 gick en stor del av den frikyrkliga gruppen in i den metodistförsamling han grundade samma år. I Björneborg fanns en grupp frikyrkliga som av ekonomiska orsaker vände sig till metodistmissionens ledning och bad om att få predikant. De frikyrkliga björneborgarna hade hört att metodistpredikanter inte behövde underhållas med finländska medel, då de fick betalt från Amerika. Detta utgjorde bakgrunden till grundandet av metodistförsamlingen i Björneborg år 1888. I Viborg lämnade en grupp troende ledda av lekmanapredikanten H E Fagerlund den frikyrkliga rörelsen för att ansluta sig till metodismen år 1892. Grundandet av metodistförsamlingen i Tammerfors år 1895 hade föregåtts av ett samarbete med den frikyrkliga kretsen i staden. Även i Närpes verkade K J Lindborg i början av 1880-talet i kresten av frikyrkligt väckta, men där stannade församlingsgruppen kvar inom den frikyrkliga rörelsen. I Björkö på Karelska näset övertog metodisterna i början av 1910-talet allianshuset och gjorde det till sin församlingskyrka. Ännu i början av 1920-talet grundades metodistförsamlingen i Dalsbruk i ett sammanhang som tidigare varit präglat av frikyrklig verksamhet.

Orsaken till varför det var relativt lätt för metodistpredikanterna att vinna efterföljare inom de frikyrkligas led var flera. Teologiskt sett stod metodismen och den från England och Sverige inspirerade frikyrkligheten på många sätt nära varandra. Den frikyrkliga rörelsen var ännu ung i Finland i början av 1880-talet. Den var löst organiserad och sökte alltjämt sina former. En del frikyrkliga ville verka som en inremissionsrörelse inom den lutherska kyrkan. Vissa grupperingar inom rörelsen stod däremot för ett friförsamlingsideal och ville lämna den etablerade kyrkan. På en del orter, som t ex i Ekenäs, hade man inte ännu hunnit ta detta steg. Den metodistiska rörelsen bröt därför in vid en gynnsam tidpunkt med sin klara modell och ett färdigt utvecklat system för hur friförsamlingar skulle grundas.

Det kan alltså konstateras att metodismen växte fram utgående från ett klart mönster. Under perioden 1880–1895 etablerades metodistförsamlingar på ort efter ort i Finland där tidigare väckelser banat väg. I Kristinestad där den från

Vasa självständiga metodistförsamlingen grundades år 1885 fanns en äldre förhistoria där den evangeliska rörelsen spelat en avgörande roll. I Vasa, Helsingfors, Ekenäs, Åbo, Björneborg, Viborg och Tammerfors fanns det koppling till frikyrkliga grupper eller till och med friförsamlingsbildningar från vilka metodisterna rekryterade sina första medlemmar. I Gamlakarleby var bilden mer mångfascetterad och den frikyrkliga rörelsen hade inte på denna ort haft något starkt fäste. I stället rekryterade metodistförsamlingen på denna ort medlemmar bland annat från laestadianska och pietistiska kretsar.

För det tredje måste vi konstatera att den metodistiska missionen i Finland fick endast en måttlig framgång i arbetet trots en massiv insats resursmässigt sett. Under tidsperioden från år 1883, då Finland blev ett officiellt missionsfält för den svenska metodistkyrkan, och fram till och med 1923, det sista året som min undersökning omfattar, verkade 43 stycken rikssvenska metodistpredikanter i Finland under en kortare eller längre tid. Detta antal predikanter måste anses vara stort. Den arbetsinsats de gjorde i form av arbetsår totalt sett på det finländska arbetsfältet blev stor. På vilket sätt kom den massiva insatsen av avspeglas i form av konkret uppnådda verksamhetsresultat? Jag har valt att mäta framgången i antalet grundade metodistförsamlingar och medlemsantalet i dessa församlingar. Men även andra verksamhetsformer och verksamhetsresultat behöver komplettera bilden.

Den första finländska metodistförsamlingen grundades i Vasa år 1881. När verksamheten i Finland år 1883 blev en erkänd del av den svenska metodistkyrkans arbetsområde var Vasaförsamlingen fortfarande den enda metodistförsamlingen i landet.⁹³² Under fyrtioårsperioden fram till år 1923 växte antalet metodistförsamlingar i Finland och medlemsantalet i dessa församlingar. Men det handlade inte om någon stark tillväxt och medlemsökning i absoluta tal räknat. Som vi ser av tabell nr 4 var det fråga om en långsam framväxt både beträffande antalet nygrundade församlingar och antalet anslutna med-

⁹³² Den första tillgängliga statistiken finns i rapporten från svenska årskonferensen i Norrköping 24-28 maj 1883. Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883.

lemmar, i full förening eller på prov. Procentuellt sett är ökningen från ett år-tionde till ett annat inte så liten, men vi har hela tiden att göra med små siffror i absoluta tal.

Tabell nr 4: *Metodistkyrkans medlemsökning i Finland 1883–1923*⁹³³

	Antalet församlingar	Antalet medlemmar i full förening	Provmedlemmar
1883	1	15	100
1890	7	373	131
1900	12	665	268
1910	22	1.182	319
1920	26	1.400	262
1923	30	2.313	760

Det vi kan konstatera är att medlemsrekryteringen var stark alldeles i slutet av den tidsperiod som undersökningen omfattar, dvs början av 1920-talet. Det är inte särskilt märkligt eftersom Finland då blivit självständigt och förhållandena i landet började normaliseras efter det omvälvande 1910-talet.

På basen av den statistik som presenteras i den ovanstående tabellen kan vi se att metodismen inte blev någon större andlig rörelse i Finland. Det var ett mindre antal finländare som anslöt sig till metodistkyrkan, när denna etablerades i landet. Samtidigt kan vi konstatera att den arbetsinsats som gjordes av

⁹³³ Uppgifterna bygger på rapporter i publicerade årskonferensprotokoll och årsböcker samt beträffande år 1900 på rapporten till missionssällskapet i New York. Annual Report MS of the MEC 1900, s 82; Årsbok Finland 1910, s 63; Årsbok Finland 1920, s 80; Årsbok Finland 1923, s [72]; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883, statistisk tab I; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1890, s 61. De statistiska uppgifterna för församlingen i St Petersburg ingår inte i denna tabellstatistik.

de rikssvenska metodistpredikanterna i metodistmissionens tjänst i Finland var omfattande.

Varför förblev framgången trots allt rätt blygsam? Den kritik mot den metodistiska rörelsen som framfördes av F W Lönnbeck år 1889 i *De frikyrkliges program* pekar på flera intressanta aspekter. Lönnbeck menade att metodistförsamlingarna liksom för övrigt baptistförsamlingarna var ”från utlandet styrda församlingar”.⁹³⁴ I samma skrift jämförde han även den som vi får förmoda metodistiska och lutherska kyrkostrukturen med den bibliska förebilden från urkristendomens tidevarv:

Men förgäves leta vi under denna period, då lärostrider dock icke saknades, efter den hierarkiska kyrkoform som möter oss i våra dagar. Församlingarna voro såväl sinsemellan som hvar för sig sjelfständiga och sjelfstyrande. Hvarje församling ägde sina äldste eller föreståndare, äfven kallade biskopar, hvilka som erfarnare eller mer begåfvade ledde dess angelägenheter, men någon hierarkisk ställning eller makt igenfinna vi icke hos dem, snarare motsasten.⁹³⁵

De frikyrkliga med F W Lönnbeck i spetsen uppfattade metodismen som en centralstyrd utländsk organisation som inte avvek från den etablerade lutherdomen i tillräcklig omfattning. Sannolikt uppfattades metodismen på ett liknande sätt av många andra finländare. Samtidigt som kontakterna till utlandet för den metodistiska rörelsen var en resursmässig tillgång i form av predikanter och ekonomiska medel kunde det påtagliga utländska inflytandet även användas i kritik mot metodismen.

Under 1880-talet grundades i kronologisk ordning metodistförsamlingar i Vasa, Gamlakarleby, Helsingfors, Kristinestad, Ekenäs, Åbo och Björneborg. Under 1890-talet grundades följande metodistförsamlingar: Viborg, Helsingfors finska, Tammerfors, Hangö, Brödtorp (i Pojo) och Lovisa. Under det första årtiondet av 1900-talet grundades det största antalet metodistförsam-

⁹³⁴ Lönnbeck 1889, s 62.

⁹³⁵ Lönnbeck 1889, s 73.

lingar under något årtionde i Finland, nämligen nio stycken, Kotka, Jakobstad, Borgå, St Michel, Åbo finska, Uleåborg, Vasa finska, Björkö (eller Koivisto) och Villmanstrand. Det oroliga 1910-talet såg tillkomsten av enbart tre nya metodistförsamlingar i landet, Kuopio, Ylistaro och Kaskö. Församlingarna i Kuopio och Ylistaro grundades redan år 1910 och hör egentligen mer ihop med utvecklingen under den föregående tioårsperioden. I början av 1920-talet grundades metodistförsamlingar i Joensuu, Dalsbruk (i Dragsfjärds socken), Vuoksenlaakso (i Vuoksenranta nära Viborg), Lahtis och Skaftung (i Sideby socken).

När vi granskar kartbilden över under perioden 1881–1923 grundade metodistförsamlingar i Finland framträder ett tydligt mönster. Det stora flertalet av församlingarna etablerades i städerna. Att de första församlingarna grundades i svenskspråkiga kuststäder är naturligt mot bakgrund av att metodismen kom till landet med de rikssvenska predikanterna. Men även flera av de finskspråkiga församlingarna grundades i kuststäder. Så är fallet med de finska metodistförsamlingarna i Helsingfors, Viborg och Åbo samt vidare församlingarna i Björneborg, Uleåborg, Kotka och Björkö. Bara en handfull församlingar grundades i finskspråkiga inlandsstäder, Tammerfors, St Michel, Kuopio, Lahtis och Villmanstrand. Församlingsetableringen i Joensuu var ett specialfall, vilket jag visade i avsnitt 6.2.6. När det gäller spridningen av metodismen in på finskspråkigt område spelade de rikssvenska metodistpredikanterna i flera fall en avgörande roll. De första metodistiska predikobesöken även på finskspråkiga orter gjordes ofta av de rikssvenska predikanterna. Nyetableringarna på dessa orter underlättades i flera fall genom att enskilda församlingsmedlemmar från svenskspråkiga metodistförsamlingar flyttade till finskspråkiga bygder. Församlingarna i Björneborg och Kotka hade till en början betydande inslag av svenskspråkiga medlemmar.

Ett påtagligt faktum blir alltså den metodistiska rörelsens ringa framgång på landsbygden i Finland. Presiderande äldste B A Carlson, som ledde det metodistiska missionsarbetet i Finland 1884–1891, säger i sina rapporter till den svenska årskonferensen att man av strategiska orsaker först ville verka i städ-

erna. Detta kan utgöra en delförklaring till den svaga metodistiska etableringen på landsbygden, men det fanns även andra orsaker. Ytterst få av de rikssvenska metodistpredikanterna gjorde några mer allvarliga försök att nå landsbygdsbefolkningen. Skillnaden i relation till den baptistiska rörelsens starka etablering på landsbygden framför allt i Österbotten är uppenbar. Man skulle eventuellt kunna anta att metodistpredikanternas uppväxtbakgrund i rikssvenska stads- och bruksmiljöer gjorde dem mindre benägna att bedriva verksamhet, och sannolikt även mindre framgångsrika i missionsarbetet, bland den finländska allmogebefolkningen. Då jag i min undersökning kunnat fastställa uppväxtmiljö och social bakgrund hos endast drygt hälften av de 42 predikanterna, kan inga säkra slutsatser dras på denna punkt. Pionjären K J Lindborg bedrev tidvis en relativt omfattande predikoverksamhet i typiska landsbygdsmiljöer i Närpes, Sibbo och på Åland. Lindborg samlade vid besök i dessa trakter grupper av intresserade åhörare till andliga sammankomster, men intresset räckte inte för några långlivade församlingsetableringar. I Brödtorp i Pojo, västra Nyland, blomstrade den metodistiska verksamheten för en tid under 1890-talet. Men Brödtorp var ingen typisk landsbygdsmiljö. Denna metodistförsamling grundades och fungerade bland de anställda vid Brödtorp gård. Initiativet till denna verksamhet hade inte heller tagits direkt av någon av predikanterna. Den drivande kraften bakom metodismen på denna ort var en rikssvensk lekman. I Dalsbruk på Kimitoön i Åboland uppstod i början av 1920-talet en metodistförsamling i ett område som strängt taget var en landsbygdssocken. Men Dalsbruk var en utpräglad bruksmiljö, och metodismens historia på orten är förknippad med bruket och dess verksamhet. De enda metodistförsamlingarna i mer typisk landsbygdsmiljö uppstod i Ylistaro i finska Österbotten, i Vuoksenlaakso i Viborgsregionen och i Skaftung nära Kristinestad. Dessa församlingar måste ses som särfall vilka inte motsäger helhetsbilden av metodismen som en utpräglad urban religionsform i Finland.

Den begynnade emigrationen både gynnade och hämmade metodismens framväxt. Under 1890-talet började finländare i allt större mängd emigrera till Amerika. Tydligt är att sambandet mellan den metodistiska rörelsen och Ame-

rika var känt för en del finländare. Det finns exempel på att enskilda personer anslöt sig som medlemmar till metodistförsamlingar i Finland bara för att kort därefter emigrera till Amerika. Samtidigt som emigrationen alltså påverkade medlemsrekryteringen i en positiv riktning hade den även motsvarande negativa effekt. Genom emigrationen förlorade även de finländska metodistförsamlingarna medlemmar. Även flera metodistpredikanter, både rikssvenska predikanter vilka verkat i Finland och unga finländska predikanter, emigrerade till Förenta staterna.

En verksamhetsform som metodistpredikanterna var måna om att få igång inom ramen för de nygrundade församlingarnas arbete var söndagsskolan. Den amerikanska typen av söndagsskola hade hämtats till Finland av baptisterna. Även inom den frikyrkliga rörelsen hade man tidigt satt igång söndagsskolverksamhet. Metodisterna kom därmed inte att överlag introducera söndagsskolan i landet. Men på enskilda orter kunde den metodistiska söndagsskolan var den första, och den ledde på en del håll till konflikter med det lutherska prästerskapet. Särskilt i Gamlakarleby blev den omfattande metodistiska söndagsskolverksamheten förmål för luthersk kritik. Metodistpredikanterna övervakade att söndagsskolans arbete fungerade i församlingarna. I flera fall var de rikssvenska predikanthustrurna aktivt engagerade som lärare inom ramen för denna verksamhet. I metodistförsamlingen i Helsingfors fungerade tidvis teologie studerande från universitetet som söndagsskollärare. De var därtill uppmanade av sina lärare för att de skulle lära sig vad det hela handlade om. Den metodistiska söndagsskolverksamheten var framgångsrik och var den metodistiska verksamhetsform som nådde de största antalet deltagare. Utgående från de statistiska uppgifterna i tabell nr 5 kan utläsas att metodisterna i sina söndagsskolor samlade långt fler än enbart de egna församlingsbarnen. Det var på denna punkt den lutherska kritiken var inriktad. Från lutherskt håll hävdades att metodisterna som dissentersamfund hade laglig rätt att undervisa enbart metodistiska barn i söndagsskolorna.

Tabell nr 5: *Metodistkyrkans söndagsskolor i Finland 1883–1923*⁹³⁶

	Antal söndagsskolor	Söndagsskollärare	Elever
1883	2	8	50
1890	10	53	606
1900	19	statistikuppgift saknas	1.124
1910	43	162	3.321
1920	36	163	3.343
1923	55	210	4.274

Som jag tidigare har konstaterat förhöll det sig så att metodistpredikanterna trots omfattande verksamhet inte lyckades vinna speciellt många medlemmar för metodistkyrkans församlingar i Finland. De ansträngningar som gjordes för att etablera söndagsskolverksamhet blev däremot mer framgångsrikt. Söndagsskolverksamheten ledde dock inte i förlängningen till någon omedelbar medlemsrekrytering till församlingarna.

Förutom att predikanterna grundade församlingar och initierade söndagsskolverksamhet satte de även igång ungdomsverksamhet inom ramen för Epworthföreningar. Epworthverksamheten tillkom genom ett generalkonferensbeslut år 1892. Det var inte helt enkelt för predikanterna att starta ungdomsföreningar efter det givna amerikanska mönstret på alla verksamhetsorterna i

⁹³⁶ Uppgifterna bygger på rapporter i publicerade årskonferensprotokoll och årsböcker samt för år 1900 på rapporten till missionssällskapet i New York. Annual Report MS of the MEC 1900, s 82; Årsbok Finland 1910, s 64; Årsbok Finland 1920, s 81; Årsbok Finland 1923, s [73]; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1883, statistisk tab I; Årskonferensprotokoll MEK i Sverige 1890, s 65. Beträffande församlingen i St Petersburg fanns det ingen söndagsskolverksamhet rapporterad åren 1890 och 1900. I statistiken för år 1910 är St Petersburgssiffrorna borträknade från statistikuppgifterna i tabellen.

Finland. Vid sekelskiftet 1900 fungerade ett tiotal aktiva Epworthföreningar inom metodistmissionen i Finland.

Ett viktigt mål för metodistpredikanterna i deras arbete var utbredningen av vad de kallade ”skriftenlig helighet”, ett helgat liv hos de människor och befolkningsgrupper bland vilka de verkade. Detta kunde ibland vara viktigare än att primärt grunda metodistförsamlingar eller att vinna enskilda medlemmar för metodistkyrkan. Predikanternas engagemang inom nykterhetsarbetet och sjömansmissionen visar detta faktum. Dessa arbetsformer vilka kunde kräva omfattande arbetsinsatser gav sällan utdelning i form av ökad medlemsstatistik, men ansågs ändå vara värd all möda. Ytterligare ett påtagligt inslag i predikanternas sociala verksamhet var grundandet av ett flertal barnhem, av vilka det i Grankulla blev det största, och ett åldringshem i Åbo. Under 1910-talet och början av 1920-talet bedrevs matbespisningsverksamhet på flera orter. De rikssvenska metodistpredikanterna var engagerade i ett omfattande publikationsarbete. De startade flera metodistiska tidsskrifter. *Nya Budbäraren* och *Rauhan Sanomia* kom att bli rörelsens officiella organ. Under 1890-talet utkom som ett översättningsarbete även en metodistisk psalmbok på finska. Genom det sociala arbetet och genom publikationsverksamheten nådde predikanterna långt fler människor än de vilka anslöt sig som medlemmar till metodistförsamlingarna.

De rikssvenska metodistpredikanterna lyckades inte plantera någon stark metodistkyrka i Finland. År 1923, efter drygt fyrtio års arbete, var antalet finländska metodister fortfarande blygsamt. Men predikanterna hade grundat metodistförsamlingar i nästan samtliga de finlandssvenska kuststäderna. Vidare hade de bidragit till spridningen av metodismen till några finskspråkiga städer. Metodismen hade blivit känd genom olika verksamhetsformer initierade av de rikssvenska metodistpredikanterna, inte minst genom söndagsskolverksamhet, sjömansmission och grundandet av barnhem. Predikanterna hade även startat metodistisk publikationsverksamhet i Finland.

För det fjärde måste man konstatera att det är ett påfallande faktum beträffande de rikssvenska metodistpredikanternas missionsarbete i Finland att övergången till ett inhemsk ledarskap inom den metodistiska rörelsen i landet blev en komplicerad process. Skulle den metodistiska verksamheten i Finland för alltid förbli beroende av rikssvenska metodistpredikanternas arbetsinsatser? Eller skulle man få igång en rekrytering av inhemska predikanter som i förlängningen även skulle ikläda sig ansvarsfulla poster inom ledningen för metodistkyrkans verksamhet i landet? Hur lyckades de rikssvenska predikanterna med överföringen av ledarskapet i inhemska händer?

Under den första tiden, under 1880-talet, fanns det överhuvudtaget inga inhemska finländska metodistpredikanter. På 1890-talet verkade några enstaka finländska lokalpredikanter på orter där man inte kunnat stationera ordinerade äldste. Så var fallet tidvis t ex i Tammerfors och Viborg. Från och med år 1900 förändrades situationen betydligt i och med att man fick de första finska metodistpredikanterna i arbete. Det år 1887 i Tammerfors grundade predikantseminariet började utexaminera de första inhemska predikanterna för den metodistiska verksamheten i Finland.

De rikssvenska metodistpredikanterna verkade aktivt för igångsättandet av en metodistisk teologisk utbildning i Finland. De insåg den naturliga fördelen med predikanter som var födda i landet och behärskade det finska språket. Den första styrelsen för det teologiska seminariet i Tammerfors bestod helt och hållet av rikssvenska metodistpredikanter. Men när det första finländska predikanterna kom i tjänst under de allra första åren av 1900-talet uppstod spänningar mellan dem och den äldre generationen av rikssvenska predikant-er. Den internt finländska språkpolitiken påverkade detta spänningsförhållande. Men samtidigt handlade det om en kraftmätning rörande makt och inflytande över hela metodistkyrkans verksamhet i Finland. De första finlands-svenska metodistpredikanterna verkade nämligen vid denna tid på finskt språkområde i landet och sympatiserade med de unga finskspråkiga predikant-erna och deras ambitioner. Vid flera på varandra följande årsmöten under det första decenniet av 1900-talet kom spänningarna till klart uttryck. Konflikt-

erna handlade bland annat om fördelning av utländska medel, i synnerhet rörande i USA och Storbritannien insamlade pengar för kyrkbyggen i Finland. Vid årsmötet år 1903 fattades genom omröstning bland predikanterna beslut om att den finländska metodistmissionen skulle lösgras från den svenska metodistkyrkan och utgöra en *missionkonferens* inom den världsvda *Metodist-Episkopalkyrkan*, ett beslut vilket generalkonferensen i Amerika sanktionerade. Detta beslut ogillades skarpt av de rikssvenska predikanterna och de umgicks med planer att helt och hållet lämna det finländska missionsarbetet. Källmaterialet hävdar att det var den amerikanske biskopen som fick dem övertalade att stanna kvar i Finland.

Ledningsstrukturen för den metodistiska rörelsen i Finland komplicerades ytterligare under senare delen av samma årtionde genom ett ökat antal ryska och baltiska predikanter, vilka var röstberättigade deltagare i det finländska årsmötet, då missionen även omfattade verksamheten i St Petersburg och de baltiska länderna. I och med beslutet vid årsmötet i Vasa år 1911 att organisera missionsverksamheten i Finland till en egen årskonferens blev kyrkostrukturen betydligt klarare. Samtidigt grundades den separata ryska metodistmissionen. De ryska och baltiska predikanterna kom dock även under 1910-talet att i mån av möjlighet delta i de finländska årskonferenserna.

Konflikterna och spänningarna inom den finländska metodistmissionen under 1900-talets första årtionde visar hur svårt det var att göra ledningen för den framväxande rörelsen inhemsk. De rikssvenska predikanterna hade målmedvetet arbetat för att få finländska predikanter för metodistmissionens behov i Finland. Dessa ansträngningar gav såtillvida utdelning att man fick tillgång till finskspråkiga predikanter vilka kunde stationeras på rent finskspråkiga orter och flera nya rent finskspråkiga församlingar kunde grundas under 1900-talets första årtioende. Samtidigt innebar denna utveckling av maktpositionerna inom ledningen för arbetet försköts, och de rikssvenska predikanterna började förlora inflytande.

ENGLISH SUMMARY

During the later half of the 19th century, new religious ideas begin to emerge amongst the Finnish revivalists, ideas originating in the Anglo-Saxon world. The ideas came to Finland either directly from America or England or indirectly through Swedes or other Scandinavians. It was through emigration and increased contact abroad that Finns, for the first time, came into contact with Methodism. From 1850–1860 onboard the Bethel Ship in New York harbor, Ostrobothnian sailors came into contact with, and converted to, Methodism. Later during the 19th century, the spreading of Methodism in Finland became organized. In 1880 the first Swedish Methodist preachers came to Finland and by 1923 approximately forty Swedish Methodist preachers had worked in Finland. What these preachers did and the result of their work, i.e. who these preachers were and whether they succeed in their task, is discussed in this dissertation. Furthermore, this dissertation strives to answer a fundamental question: what consequence did the Swedish Methodist preachers who were active in Finland during 1880–1923 have on the growth and development of the Methodist church in Finland?

Methodist preachers more or less personified the Methodist movement; therefore, Methodism's success in Finland would be considered a success for the leaders of the movement, i.e. the preachers. Measurable statistical information has been used to study what the Swedish Methodist preachers accomplished in Finland, mainly data concerning the number of congregations, Sunday schools and youth-groups founded, as well as membership and visitor information for said groups. Additionally, other concrete forms of activity have been analyzed, such as the establishment of diverse social institutions. Furthermore, this dissertation investigates how Methodist preachers otherwise might have influenced the Finnish population; did these preachers influence culture or society outside the narrow circle of Methodist believers?

Norwegian Inger Furseth (sociologist of religion) and Swede Hanna Hodacs (historian) provide the theoretical background for this dissertation. The theoretical models that Furseth and Hodacs use in their research have been useful in the study of Methodism's growth in Finland. Furseth uses a *political process theory* as a sociological explanation for the start of religious and social movements. This theory emphasizes that religious and social movements do not work in isolation, but are instead created in environments that either facilitate or hinder a movement's growth. Furthermore, according to Furseth, movements co-exist with other movements; a new movement is created from within the structure of an older movement, a movement which opposes the older movement.

In her research of British evangelical missionaries' activities in Sweden during the beginning of the 19th century, Hanna Hodac addressed such questions as: How do the members of a religious movement perceive individuals outside the movement? What methods do people use, seen from a global perspective, when trying to convert new members? Hodacs found that while members of the Swedish population were considered to be *objects of mission*, they were simultaneously considered to be *allies* in a pan-protestant missionary movement against the non-European world. Hodacs' concepts of *object* and *ally* allow analysis of the complex relationships seen in various types of missionary work.

The analysis of the Swedish Methodist preachers' importance to the growth and development of the Methodist church in Finland revealed four items of note. Firstly, this was a splintered Methodist missionary movement. The Swedish preachers working in Finland had one agenda, the American missionary leaders funding them another. Secondly, it is evident that the Methodists followed in the footsteps of older revival movements. Thirdly, it can be concluded that Methodist missionary work in Finland met with only moderate success despite considerable work. Fourthly, the transition from a foreign to a domestic movement was problematic.

The first Swedish Methodist preachers in Finland came of their own initiative, with two young local preachers from Uppsala working in Åbo (Turku) for several months in 1880. That same year Karl John Lindborg from Härnösand, Sweden moved to Vasa (Vaasa). Lindborg worked throughout the Vasa (Vaasa) region from 1880–1882 without official recognition from the Swedish Methodist church. Since these preachers came to Finland on their own accord they did not need to listen to either instructions or criticism from the Swedish Methodist Church. However, when the Methodist congregation in Vasa (Vaasa) was *de facto*, and the Swedish Methodist church accordingly began to actively organize missionary work in Finland, the situation changed. Once missionary work in Finland gained official status, missionary funds from America began to support the project. The American Bishops and Board of Missions (the Missionary Society of the Methodist Episcopal Church) were always vocal with their opinions regarding missionary work in Finland, views that did not always match the Swedish preachers' views.

The Swedish preachers were primarily interested in missionary work in Finland and their goal was to spread *scriptural holiness* and convert Finns to Methodism. From their perspective, Finland was an *object of mission*. However, the American Board of Missions, the primary financiers of the project, had at least one other goal in mind. While the Americans were not against spreading Methodism throughout Finland, their actual goal was to start missionary work in Russia. Therefore, the Americans perceived Finland and the Nordic countries more as *allies* in this mission than *objects of mission*. This perspective most likely impeded the spread of Methodism in Finland.

In her research on the establishment of Methodism in mid-19th century Østfold, Norway, Inger Furseth concludes that Methodists initially gained converts mainly amongst Haugean Pietists⁹³⁷. Therefore, it can be said that the Methodist movement followed in the footsteps of the older Pietists' revival.

⁹³⁷ The Haugeans were believers in a local Norwegian variety of 19th century pietism.

The establishment of the Methodist Church in Finland shows a similar pattern; those showing an interest in Methodism were people who had already experienced a religious awakening.

When the Swedish Methodist preachers started their work in Finland in the 1880s, they mainly gained followers amongst believers who had previously been involved in the loosely organized *frikyrkliga rörelsen*⁹³⁸ (the Free Church Movement). When K.J. Lindborg arrived in Vasa (Vaasa) late in the summer of 1880 he first won footing with the supporters of the Free Church Movement. The first Methodist congregations in Finland were formed from and with Free Church members. In Helsingfors (Helsinki) and Åbo (Turku), Free Church members left their congregations to join the Methodist Church and establish Methodist congregations. In Ekenäs (Tammisaari), the Free Church Movement established itself in the early 1880s, but was not able to support a preacher there. When Peter Jeppson, a Methodist preacher, arrived in Ekenäs (Tammisaari) in 1886, a large number of Free Church Movement supporters joined the Methodist congregation that Jeppson founded. In Björneborg (Pori), due to economic reasons, a group of Free Church Movement supporters asked the leaders of the Methodist Church to send them a preacher. In Viborg (Viipuri)⁹³⁹, local preacher H.E. Fagerlund led a group of followers to join the Methodist Church in 1892.

There are several reasons why it was relatively easy for Methodist preachers to gain followers from the Free Churches. Theologically speaking, Methodism and the English/Swedish-inspired Free Church Movement were similar. As the Free Church Movement was quite new in Finland in the 1880s it was

⁹³⁸ The Free Church Movement in Finland based itself ideologically on contacts to England and Sweden and was closely related to the *Svenska Missionsförbundet* (Swedish Mission Covenant Church, founded in 1878 in Sweden). In 1889 *Fria Missionen* was founded in Finland, which in the 1920s split into two language groups, resulting in the Finnish-speaking *Vapaakirkko* and the Swedish-speaking *Fria Missionsförbundet*.

⁹³⁹ Viborg (Viipuri) is located in an area of Finland ceded to Russia in 1944.

loosely organized and still seeking its true form. Some groups wished to remain a domestic missionary group of the Lutheran Church and some groups wished to leave the Lutheran Church. In certain towns such as Ekenäs (Tammisaari), the groups wishing to break with the Lutheran Church had not yet taken the final step towards leaving. Therefore, the Methodist movement came at an opportune time, showing others what possibilities there were and providing a clear and fully developed alternative to the Lutheran church.

After 1883, the Swedish Methodist Church officially began to send missionaries to Finland. From this date forward until 1923, a total of forty-three Swedish Methodist preachers worked in Finland, a considerable number of preachers and a considerable number of years. However, one must ask to what extent this work resulted in tangible results.

The first Methodist congregation in Finland was founded in Vasa (Vaasa) in 1881. During the next forty years the number of Methodist congregations in Finland grew to 30, counting a total number of 2,313 full members and 760 members on probation. Thus it can be said that only a small number of Finns joined the Methodist Church upon its establishment in Finland: Methodism did not become a large religious movement in Finland.

Yet why is it that the Methodist Church was not more successful? The Free Church Movement gave the Methodist Church not only its first members but also its first critics. Finns felt Methodism to be “foreign”, in that the church leadership at the time was based in Sweden and America. Furthermore, the structure of the Methodist Church was perceived as being far too similar to the Lutheran Church. Free Church proponents, and most likely many other Finns, perceived the Methodist Church as a centrally controlled foreign organization that did not differ from Lutheranism sufficiently. So even while the foreign contacts of the Methodist Church were a resource for Finland in terms of preachers and funds, the palpable foreign influence was a detriment.

The majority of Methodist Churches founded during 1881–1923 were based in cities or larger towns. It is natural that the first congregations were founded in the Swedish-speaking coastal towns, in that Methodism came to Finland via Swedish preachers, but even several Finnish-speaking coastal towns embraced Methodism. However, the Methodist Church did not meet with success in rural Finland, and only a handful of churches were established in Finnish-speaking areas in the interior of the country. In their official reports to the Swedish Annual Conference the Swedish Methodist preachers maintained that they, for strategic reasons, wished to work first in cities and larger towns and then in rural areas. Few of the Swedish preachers attempted to seriously establish the Methodist church in the countryside; when compared to the establishment of Baptist churches in the countryside (especially in Ostrobothnia), the difference is tangible. It can be assumed that some Swedish preachers were not interested in going out into the countryside, having been raised in cities and larger towns. Their urban upbringing also likely ensured their lack of success with rural “country” Finns. The few Methodist Churches established in rural areas are exceptions, and should be seen as such; in Finland the Methodist Church is by and large an urban church.

Methodist preachers were conscientious in the establishment of Sunday schools and saw to it that Sunday school activities functioned in the church. In several cases, the Swedish preachers themselves actively taught. In the Swedish-speaking Methodist church in Helsingfors (Helsinki) theology students occasionally taught Sunday school. These theology students were encouraged by their professors, who felt that the students would learn more about Sunday school as a whole through teaching. Methodist-run Sunday school was successful and it was via this activity that the Methodists in Finland reached the greatest number of people. In addition to founding congregations and starting Sunday schools, Methodist preachers established Epworth League⁹⁴⁰. It was not entirely easy for preachers to start youth groups

⁹⁴⁰ The Epworth League was founded in 1889 in Cleveland, Ohio, to “help develop godliness and loyalty to God and Church among the young people” by the

in accordance with American guidelines in all places in Finland, but at the turn of the 19th century there were approximately ten active Epworth League groups in Finland.

An important goal for the Swedish Methodist preachers in Finland during this period was the expansion of *scriptural holiness*, i.e. sanctified life, lived by the people and populations that they worked with and this, at times, was more important to the preachers than the establishment of Methodist congregations or total number of new members. Examples of such can be seen in the preachers' work with temperance organizations and seamen's mission. Furthermore, Methodist preachers founded a nursing home in Åbo (Turku) and several orphanages throughout the country. A number of publications were also started, including the Swedish-language *Nya Budbäraren* and Finnish-language *Rauhan Sanomia*. Through such social work and publications the Methodist preachers reached far beyond the confines of their church walls.

The Swedish Methodist preachers actively worked towards the establishment of a Methodist theological school in Finland. These preachers understood the inherent advantage of native preachers, especially Finns who could speak Finnish. However, when the first generation of native Finnish Methodist preachers started working at the turn of the 19th century, conflicts soon arose between them and the older Swedish preachers. Historical domestic issues regarding Finland's official language(s) were part of the problem, as well as issues of control and power (domestic versus foreign). Additionally, the distribution of funds collected in American and Britain intended for church construction in Finland caused conflict and, at the 1903 Finnish Annual Conference, a decision was made to separate the Finnish Methodist Church from the Swedish Methodist Church, whereby the Finnish Methodist Church

Methodist Episcopal Church (MEC). In 1892 the General Conference of the MEC decided that all churches should organize an Epworth League, thus bringing Epworth to Finland.

would become an “independent mission” within the *Methodist Episcopal Church*, a decision supported by the American General Conference. The Swedish preachers working in Finland did not approve of this decision and contemplated leaving the country; it was only after intervention from the American Bishop that the Swedes decided to remain in Finland and continue their work.

The conflicts and tensions in the Finnish Methodist Church at the turn of the 19th century demonstrate how difficult it was to turn the growing church into a “Finnish” church, complete with Finnish leaders. The Swedish preachers had resolutely worked towards educating Finnish preachers to work for the Methodist church in Finland and their endeavors yielded Finnish-speaking preachers who could be sent to Finnish-speaking areas. As a result of this, several new purely Finnish-speaking congregations were founded from 1900-1910. At the same time, however, this evolution led to a decrease in the influence of the Swedish preachers.

Bilaga 1

Alfabetisk förteckning över rikssvenska metodistpredikanter med verksamhets- utnämningar i Finland under tidsperioden 1880–1923

Adelbert, John Gunnar (född Johansson), född 1881 i Göteborg, verksam i Finland 1907–11 (Kotka, Kristinestad och Sydösterbotten), dog 1962 i Mölndal.

Andersson, Karl Fredrik, synonym Sven Vandring, född 1874 i Karlskrona, verksam i Finland 1907–10 (Helsingfors och Lovisa), dog 1940 i Sillhövda.

Andersson, Oscar Hjalmar, född 1877, verksam i Finland 1901–07 (Åbo, Kotka och Gamlakarleby), dog 1916 i Kristinehamn.

Berg, August, född 1867 i Skåne, verksam i Finland 1895–97 (Helsingfors), dog i Stockholm 1931.

Berg, Johan, född 1871 i Skåne, verksam i Finland 1897–99 (Ekenäs och Brödtorp i Pojo), dödsår okänt.

Bergqvist, Hjalmar, född 1864 i Ånimskog, verksam i Finland 1889– (Kristinestad, Gamlakarleby, Björneborg, Åbo, Hangö, Lovisa, Ekenäs, Kotka, Helsingforsregionen, Karis), dog i Malm, Finland 1937.

Björklund, Frans Arvid, född 1879 i Svärdsjö, verksam i Finland 1911–21 (Borgå och Ekenäs), dog i Laxå 1933.

Björnberg, Erland, född 1862 i Hidinge, verksam i Finland 1893–1900 (Helsingfors, Vasa, Åbo, Gamlakarleby), dog i USA.

Carlson, Bengt August, född 1833 i Tydje, verksam i Finland 1884–91 (Helsingfors) och 1902–04 (presiderande äldste), dog i Stockholm 1920.

Edlund, Anders Gustaf (född Aronsson), född 1856 i Degerfors, verksam i Finland 1886–89 (Gamlakarleby och Kristinestad), dog i Vintrosa 1946.

Ek, August, född 1860 i Trankil, verksam i Finland 1894–98 (Viborg och St Petersburg), dog i Karlstad 1921.

Grönblad, Anders, född 1865 i Dannemora, verksam i Finland 1889–1898 (Ekenäs, Vasa och Helsingfors), dog i Gävle 1958.

Gustafson, Gustaf Adolf, född 1865 i Jonsberg, verksam i Finland 1900–06 (Vasa) och 1909–15 (distriktsföreståndare med bas i Åbo, Hangö), dog i Stockholm 1922.

Hermansson, Harry, född 1885 i Sandviken, verksam i Finland 1911–15 (Kristinestad och Gamlakarleby), dog i Laxå 1956.

Hidén, Gustaf Alfred, född 1863 i Nora, verksam i Finland 1887–1901 (Gamlakarleby, Björneborg, Helsingfors och Viborg), dog i USA 1937.

Hult, Sixten Omar, född 1894 i Nykroppa, verksam i Finland 1920–33 (Grankulla, Hangö, Karis, Kaskö-Närpes-kretsen med bas i Skaftung och slutligen i Borgå), 1937–47 (Trångsunds sjömansmission, Karis och Svartsåkrete) och 1953– (Skaftung), dog i Skaftung, Finland 1954.

Hulth, Nils Gustaf Rikard, född 1895 i Skirö, verksam i Finland 1921–25 (Viborg och Grankulla med Esbo), dog i Jönköping 1982.

Hultqvist, Anton Severus, född 1863 i Högsby, verksam i Finland 1892–1902 (Åbo, Gamlakarleby, Kristinestad och Sydösterbotten), dog på Mörkö 1924.

Hurtig, Karl Jakob, född 1870 i St Petersburg, verksam i Finland 1904– (Helsingforsregionen), dog i Helsingfors 1947.

Hülphers, Ernst Walter Abraham, född 1875 i Västerås, verksam i Finland 1905–1923 (Vasa, Åbo och Åboland), dog i Stockholm 1949.

Janzon, Albin, född 1858 i Sundsvall, verksam i Finland 1898–1906 (Helsingfors och Ekenäs), dog i Skutskär 1923.

Jarl, Johan Edvard, född 1864 i Eksjö, verksam i Finland 1896–1907 (Vasaregionen, Björneborg, Gamlakarleby med Jakobstad, Kotka), dog i Buttle 1927.

Jeppson, Peter, född 1849 i Skåne, verksam i Finland 1886–91 (Ekenäs och Vasa), dog i Berga 1931.

Kallensjö, Karl Gustaf (född Karlsson), född 1893 i Eksjö, verksam i Finland 1912–20 (Helsingfors, Viborg och Gamlakarleby), dog i Lund 1985.

Klingberg, Knut Adolf Wilhelm, född 1880 i Stockholm, verksam i Finland 1902–20 (Lovisa, Åbo, Kristinestad och Sydösterbotten samt Hangö), dog i Höganäs 1955.

Larson, Fritz Carl August, född 1880 i Västervik, verksam i Finland 1906–38 (Borgå, Ekenäs, Vasa, Åbo och Åboland), dog i Lund 1961.

Larsson, Ludvig Adolf, född 1886 i Malmö, verksam i Finland 1913–23 (Hangö och Borgå), dog i Stockholm 1950.

Lindborg, Karl Johan, född 1854 i Kalmar, verksam i Finland 1880–97 (Vasa, Gamlakarleby, Kristinestad, Björneborg och Lovisa) och 1906– (Jakobstad, Kotka, Trångsunds sjömansmission i Viborg), dog i Viborg, Finland 1926.

Linderoth, Lars J Wall, född 1847 i Wallkärra, verksam i Finland 1886–89 (Vasa), dog år 1927.

Lindström, Carl, född 1876 i Örebro, verksam i Finland 1903–16 (Lovisa, Åbo och Ekenäs) dog i Jönköping 1948.

Lindström, Gottfrid, född 1879 i Röfors, verksam i Finland 1920–28 (Helsingforsregionen och Ekenäs), dog i Kalmar 1958.

Lundqvist, Karl Ludvig, född 1869 i Arboga, verksam i Finland 1898–99 (Hangö), dog i Arboga 1957.

Melin, Johan, född 1868 i Folkärna, verksam i Finland 1906–09 (Ekenäs, distriktsföreståndare med bas i Åbo), dog i Arboga 1938.

Nylundh, Bernhard Leontius, född 1885 i Filipstad, verksam i Finland 1921–32 (Kristinestad och Sydösterbotten, Dalsbruk, Karis och Lovisa), dog i Nacka 1969.

Rabe, Herman, född 1863 i Visby, verksam i Finland 1888–1900 (Helsingfors, Ekenäs, Vasa), dog i Linköping 1924.

Rosén, Nils Johan, född 1858 i Bollnäs, verksam i Finland 1891– (Helsingfors, Viborg och superintendent), dog i Helsingfors 1937.

Roth, Johannes, född 1850 i Algutstorp, verksam i Finland 1891–93 (presiderande äldste), dog i Bergeforsen 1909.

Sandahl, Per Ragnar, född 1893 i Stockholm, verksam i Finland 1918–24 (Åbo med Åboland, Kristinestad och Ekenäs), dog i USA.

Schildt, Karl Emil, född 1864 i Mönsterås, verksam i Finland 1886–88 (Helsingfors och Åbo), dog i Superior, Wisconsin, USA 1927.

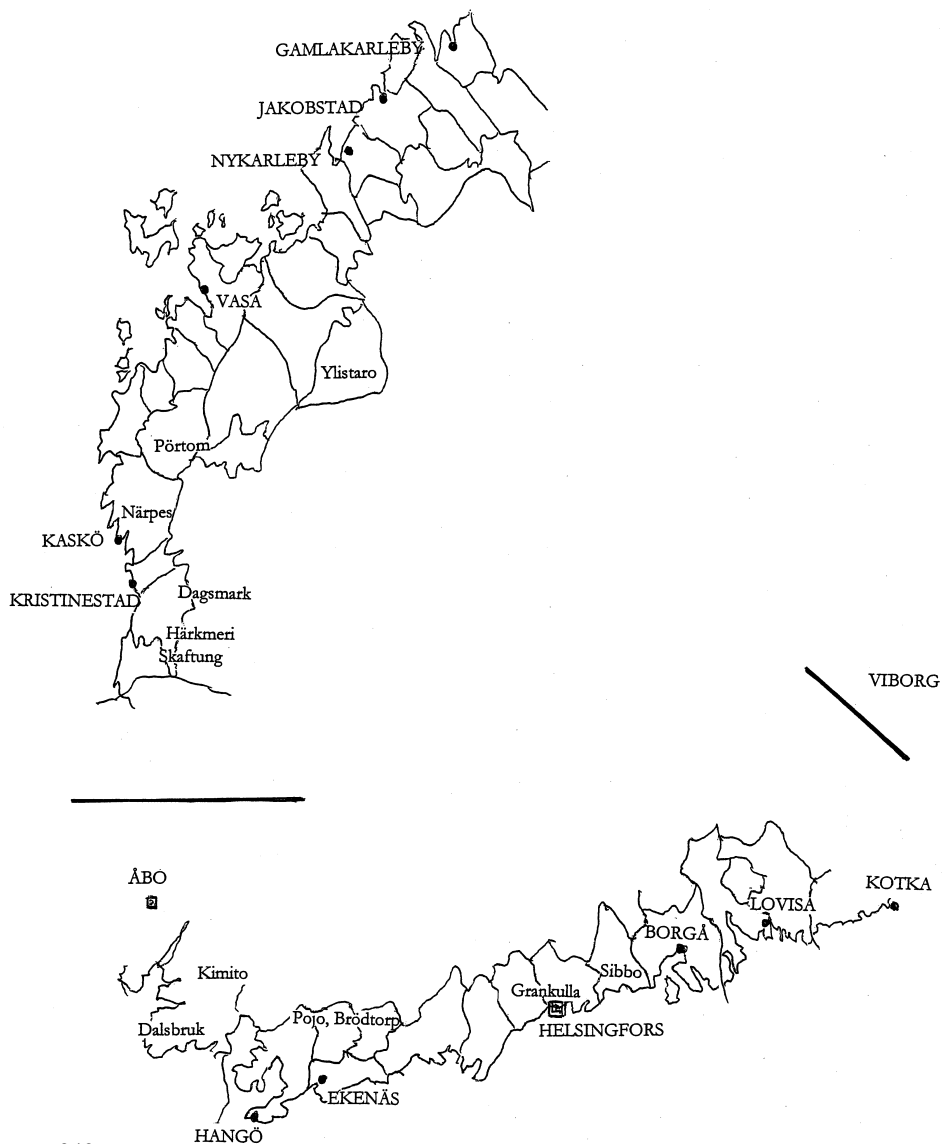
Wagnsson, Gustaf, född 1857 i Ölme, verksam i Finland 1883–86 (Vasa och Kristinestad), dog i Stockholm 1929.

Wik, Karl August, född 1860 i Ölme, verksam i Finland 1922–24 (distriktsföreståndare), dog i Saltsjöbaden 1938.

Åhlén, Carl Frithiof, född 1881 i Söderbärke, verksam i Finland 1907–13 (Gamlakarleby med Jakobstad samt Hangö), dog i Norrköping 1952.

Bilaga 2

Karta över viktiga orter i Finland där de rikssvenska metodistpredikanterna verkade.

Bilaga 3

De rikssvenska metodistpredikanternas sociala och ekonomiska bakgrund

På basen av självbiografiska uppgifter, minnesteckningar i årsböcker och en del annat biografiskt källmaterial är det möjligt att fastslå den sociala och ekonomiska bakgrunden för en del av de rikssvenska metodistpredikanterna vilka verkade i Finland 1880–1923.

Några av predikanterna betonar i självbiografiskt material sin oerhört fattiga bakgrund. Detta faktum gäller inte minst den för den finländska metodismen så betydelsefulla pionjären Karl Johan Lindborg. Lindborg berättar att hans far var en ”vanlig grofarbetare” i Kalmar. Karl Fredrik Andersson uppger att han kom från ett ”torftigt, men gott” hem i Karlskrona. Efter konfirmationen började han arbeta vid örlogsvarvet i staden. Frithiof Åhlén beskriver sin föräldrar som ”fattiga men gudfruktiga”. Fadern var skräddare i Ulfso, Söderbärke socken i Dalarna. Redan under folkskoltiden arbetade Frithiof Åhlén under ferierna vid Sembla gruvor och efter avslutad skolgång blev det anställning vid Fagersta järnbruk. Levnadsteckningar över Gustaf Wagnsson, som föddes i Ölme socken i Värmland, uppger att fadern var ”järnbärare”. Karl August Wik kom från ett ”fattigt soldathem” i samma socken som Wagnsson. Beträffande Lars Linderoths uppväxt sägs i minnesteckningen att ”hemmets svaga ekonomi” tvingade honom att ”på egen hand taga sig fram i världen”. Linderoth blev på den vägen murargesäll i Lund. Anders Grönblad som kom från Dannemora i Uppland hade pga sin fars bortgång redan i mycket unga år fått lov att börja försörja sig på egen hand först som ”smörgåsnisse” på stadshotellet i Uppsala och sedan som anställd i en speceributik. Herman Rabes far var färgare i Visby. Några av predikanterna växte upp i bruksmiljöer, som Ågs bruk (Svärdsjö) i Dalarna, Röfors (Laxå) bruk i Närke samt Nykroppa bruk i Värmland. Detta gällde Arvid Björklund, Sixten Hult och Gottfrid Lindström. Sixten Hult började som tolvåring arbeta på järnverket vid Nykroppa bruk. Elva av predikanterna kom alltså antingen från bruksmiljöer, arbetarbakgrund eller andra enkla förhållanden.

Några av predikanterna hade dock en något annorlunda bakgrund. Fritz Larson kom från ett sjökaptenshem i Västervik. Predikanten Adolf Klingbergs far var köpman i Stockholm. Karl Hurtigs far var mekaniker, pannmästare vid *Motala Verkstad* och var med om att bygga det första lokomotivet vilket konstruerats i Finland. Familjen flyttade flera gånger mellan St Petersburg och Helsingfors. Men predikanten Hurtigs egen uppväxtmiljö var förlagd till Oskarshamn. Walter Hülphers var utbildad arkitekt innan han påbörjade metodistpredikantbanan. Carl Lindström som föddes i Örebro var själv son till en metodistpredikant, Gustaf Lindström. Fem av de rikssvenska predikanterna verksamma i Finland kom alltså antingen från något mer välbeställda förhållanden eller en hemmiljö där fadern åtminstone hade någon form av utbildning.

Beträffande några av predikanterna ger inte källmaterialet upplysningar om fädernas yrke, men på basen av födelseort kan relativt långgående slutsatser dras. Det är inte klarlagt vad Karl L Lundqvists far hade för yrke, men den blivande predikanten Lundqvist växte upp i Arboga och hade möjlighet att gå i läroverk i staden. John Adelbert kom från stadsdelen Örgryte i Göteborg. Ragnar Sandahl var från Stockholm, eventuellt hade han sin barndomsmiljö på Söder då vi vet att familjen var aktiva medlemmar i församlingen i St Pauls kyrkan vid Mariatorget. Johan Edvard Jarl kom från Eksjö i Småland. Även Karl Gustaf Kallensjö växte upp i Eksjö, där familjen hade kontakt med den lokala metodistförsamlingen. Harry Hermansson kom från Sandviken, där medlemmarna i hans familj på ett liknande sätt var engagerade i metodistkyrkans verksamhet. Ludvig Larsson var född i Malmö. För sju av predikanterna förblir alltså fädernas yrke eller familjens huvudsakliga inkomstkälla obekant men på basen av födelse- och uppväxtort kan rimligtvis den slutsatsen dras att dessa predikanter kom från stadsmiljöer och därmed saknade allmogebakgrund.

Endast beträffande två metodistpredikanter vilka verkat i Finland har jag funnit en typisk jordbrukarbakgrund. Nils Hulth från Skirö socken nära Vetlanda i Småland var son till en bonde. Även Anders Gustaf Edlund kom från en allmogemiljö i Degerfors i Värmland. Ytterligare två predikanter kom från lantbruksmiljöer, men från synnerligen enkla förhållanden. Bengt August Carlsons föräldrar hade varit självägande bönder, men fadern dog tidigt och det var nära att han och de andra minderåriga syskonen skulle ha blivit utauktionerade till lägstbjudande enligt tidens sed. Tidigt måste alltså Carlson försörja sig själv på olika

sätt. I minnesteckningen över predikanten Gustaf Adolf Gustafson sägs att han kom från ett ”ringa barndomshem”. Denna blygsamma härkomst verkar att ha handlat om en torparbakgrund.

Angående Oscar Andersson, bröderna August och Johan Berg, Hjalmar Bergqvist, Erland Björnberg, August Ek, Gustaf A Hidén, Anton Hultqvist, Albin Janzon, Peter Jeppson, Johan Melin, Bernhard Nylundh, Nils Johan Rosén, Johannes Roth och Karl Emil Schildt ger källmaterialet inga uppgifter om social bakgrunds- eller uppväxtmiljö och på basen av deras födelseorter kan inga definitiva slutsatser dras. Uppväxtmiljön beträffande femton eller drygt en tredjedel av predikanterna i undersökningen förblir alltså okänd.

Undersökningen visar alltså att då den sociala uppväxtmiljön eller ekonomiska bakgrunden för 27 av de 42 de i Finland verksamma rikssvenska predikanterna någorlunda noggrant kunnat fastställas endast två av predikanterna (AG Edlund och Nils Hulth) kom från en typisk allmogebakgrund samt att ytterligare två (B A Carlson och G A Gustafson) visserligen hade en uppväxtbakgrund på landsbygden men en betydligt mera otrygg sådan. Flertalet av predikanterna kom från enkla förhållanden i stads- eller bruksmiljö. Ett mindre antal kom från mer välbärgade förhållanden.

Bilaga 4

Undersökning av utlandsflyttningar bland till Åbo metodistförsamling anslutna medlemmar 1887–92

Hösten 1887, troligen i början av oktober månad, grundades metodistförsamlingen i Åbo. Den första hösten intogs enbart provmedlemmar. Men i början av år 1888 fick församlingen sina första medlemmar i full förening. Under femårsperioden fram till sommaren 1892 finns sammanlagt 100 personer inskrivna som medlemmar i församlingens ministerialbok, dvs församlingens officiella medlemsmatrikel. Av dessa utgjorde 43 stycken sådana vilka antagits som medlemmar endast på prov, medan 57 hade anslutits som medlemmar i full förening.

Ministerialboken ger klart besked om datum för medlemskap, både på prov och i full förening, adress, yrke och civilstånd. Endast i något enstaka fall saknas adressuppgift, och beträffande civilstånd kan eventuellt även i något enskilt fall råda oklarhet. Uppgifter rörande födelsedatum saknas tyvärr helt, utom beträffande en från Sverige inflyttad medlem. Angående utträden eller uteslutningar ur församlingen är anteckningarna av något skiftande kvalitet. Bortflyttningar till annan ort redovisas även med varierande tydlighet. Även om själva strykningarna ur medlemsförteckningen för det mesta är helt klara, så saknas ofta datum för utträdet. Detta gäller i synnerhet för provmedlemmar. Medlemsförteckningarna skrevs emellertid om med jämna mellanrum. En sådan förteckning var i kraft under ett par års tid. Perioderna under det aktuella tidsintervallet var 1887–89, 1889–90, 1890–91, 1892–95. En ny förteckning påbörjades tydligen i samband med byte av vårdhavande predikant för församlingen, men det kunde även ske mitt under en predikants verksamhetsperiod. Vårdhavande predikanter var Karl Emil Schildt 1887–88, Jonas Wilhelm Häggman 1888–1892 och Anton Hultqvist från år 1892. Även om datum för utträden, uteslutningar och bortflyttningar alltså ibland saknas kan man ändå veta senaste tänkbara datum för när strykningarna ur matrikeln har blivit gjorda. Namnen saknas i dessa fall i de följande förteckningarna.

Från och med år 1892 antecknades inte längre provmedlemmarnas namn i ministerialboken. Då jag i min undersökning ville inkludera även personer vilka enbart varit medlemmar på prov måste jag sätta en gräns vid år 1892. Detta år utgjorde även generellt ett märkesår inom den finländska metodismen. Vid årskonferensen i Göteborg i augusti 1892 blev Finland med St Petersburg en egen mission inom den internationella metodismen i stället för att som tidigare ha utgjort ett distrikt inom Sveriges metodistkyrka.

Av de 100 personer som under tiden 1887–92 tillhörde Åbo svenska metodistförsamling måste 57 personer betecknas som på ett eller annat sätt avgångna eller strukna ur förteckningen under perioden. Bland orsakerna till varför medlemmars namn strukits ur medlemsförteckningen finns förutom uteslutningar och frivilliga avgångar framför allt bortflyttningar. Beträffande sexton personer uppges orsaken vara just bortflyttning. Några av dessa flyttningar ägde rum under själva den undersökta perioden 1887–92. Men de flesta skedde längre fram under 1890-talet eller under de allra första åren efter sekelskiftet.

Flyttningsrörelser förekom bland Åbometodisterna inom landet, till Sverige och till Amerika. Ett gift par flyttade till Björneborg med attest till församlingen där, en person flyttade till Kuopio, en till St Michel och en till Ekenäs. Sammanlagt tre personer har strukits ur medlemsförteckningen pga flyttning till Sverige. För en av dessa uppges att hon ”bor i Stockholm” som bakgrund för strykningen ur matrikeln. Klamparen Jonas Olof Östlund uppges kort och gott ha ”flyttat till Sverge [sic]”. Polererskan Lotten Andersson utflyttade med attest till Sverige 14.8. 1894.

De flesta Åbometodisterna flyttade dock till Amerika. Telefonisten *Anna Tideman* vilken var en av församlingens allra första medlemmar i full förening uppges ha utflyttat med attest till Amerika 5.7. 1893. För målaren *Frans Lehtinen* finns den enkla noteringen ”till Ammerika [sic]”. Beträffande fröken *Hilda Blomster*, vilken hade tillhört skaran som blev provmedlemmar i församlingen redan år 1887, finns en lång notering med följande ordalydelse: ”Varnad för likgiltighet. Icke anklagad. Rest till Amerika. Ej tagit ut betyg.” För fröken *Anna Blomster*, även hon en av de tidigare medlemmarna, finns i medlemsförteckningen från åren 1897–98 antecknat ”vistas i Amerika”. Fabriksarbeterskan *Johanna Erika Andersson* som anslöt sig till församlingen på prov i början av 1889 och drygt ett halvår senare intogs i full förening, gifte sig någon gång vid mitten av 1890-talet med Hjalmar

Grönroos, vilken också i det skedet tillhörde församlingen. Bägge fick de flyttningsbetyg till "Filadelfia, Amerika" 4.1. 1904. Beträffande paret Grönroos finns en tilläggsanteckning om att de i USA emottagits av pastor N J Chilström och anslutit sig till församlingen i Philadelphia, Pa. Handelsbiträdet *Lydia Hällström*, som hade blivit provmedlem i oktober 1891 och medlem i full förening drygt ett halvår senare, gifte sig med församlingens förutvarande predikant Erland Björnberg och avreste med honom till Amerika i september år 1900. Polererskan *Mathilda Södervall*, som blivit provmedlem i slutet av år 1889 och medlem i full förening i början av år 1892, gifte sig sedan med Wilhelm Wirén från Viborg. Även denne var metodist och för paret finns noteringen att de utflyttat med attest till Amerika 9.5. 1902. Ett av de två under perioden 1887–92 antecknade församlingsbarnen över tolv år, *Alfred Nylund*, vilken blev medlem i full förening år 1895, utflyttade med attest till Amerika våren 1902. Denne återkom dock till Finland tre år senare och flyttade då till Helsingfors.

Antalet Åbometodister vilka flyttade bort från orten och det under en mer utsträckt tidsperiod är inte uppseendeväckande många. Men 16 förr eller senare bortflyttade av 100 under perioden 1887–92 anslutna medlemmar visar ändå att församlingen rekryterat sina medlemmar bland ett förhållandevis rörligt befolkningsskikt. Bland till Åbo metodistförsamling under perioden 1889–92 anslutna medlemmar var det enligt vad jag funnit åtta personer som emigrerade till Amerika. Då hela undersökningsgruppen är så pass liten, bör man inte dra för långtgående slutsatser av procentfördelningar. Men åtta individer bland 100 personer utgör ändå ofrånkomligt åtta procent. Man kan även gå vidare och se på flyttningsrörelser bland senare under 1890-talet och kring sekelskiftet anslutna medlemmar. Då hittar man ytterligare en handfull Amerikaemigranter. Ett särskilt intressant fall finns från år 1895. Selma Lovisa Ahlström antogs som medlem i full förening 27.10. 1895. Hon utflyttade med attest till Amerika 2.11. 1895, alltså bara några dagar senare. Här är det tydligt fråga om ett fall där en individ anslutit sig till metodismen pga att metodistiskt medlemsintyg kunde tänkas vara värdefullt bagage vid ankomsten till USA.

FÖRKORTNINGAR

baptf	baptistförsamling
cb	copy book, copie-bog
frif	friförsamling
kvkf	kvartalskonferens
kvkfprot	kvartalskonferensprotokoll
metf	metodistförsamling
pb	protokollbok
prot	protokoll
sv	svensk, svenska
tab	tabell
vol	volym, volume

CA	Christian Advocate
CAJ	Christian Advocate and Journal
BEM	Baptism, Eucharist and Ministry
BFM	Board of Foreign Missions
EFS	Evangeliska Fosterlandsstiftelsen
EV	En väg
EW	Evangeliskt Weckoblad
FMF	Fria Missionsförbundet
FRAUL	Folkrörelsearkivet för Uppsala län
FS	Frikyrklig Samverkan
FSA	Fjellstedtska skolans arkiv
FSN	Finlands svenska nykterhetsråd
GAL	The Gospel in all Lands
GCAH	General Commission on Archives and History of the United Methodist Church
GSMA	Grankulla svenska metodistförsamlings arkiv

KA	kyrkoarkiv
KFNA	Kristliga folkhögskolans i Nykarleby arkiv
KKA	Kristuskyrkans arkiv
KSMA	Kristinestads svenska metodistförsamlings arkiv
LS	Lilla Sändebudet
MA	Missionary Advocate
MEC	Methodist Episcopal Church
MECS	Methodist Episcopal Church South
MEK	Metodist-Episkopalkyrkan
MKA	Finlands svenska metodistkyrkas arkiv
MKSA	Metodistkyrkans i Sverige arkiv
MLA	Metodistkirkens landsarkiv (Danmark)
MS	Missionary Society
MTS	Metodistikirkon teologinen seminaari
MTS	Metodistikirkon teologisen seminaarin arkisto
NB	Nya Budbäraren
RA	Riksarkivet
RS	Rauhan Sanomia
SB	Svenska Baptistsamfundet
SMA	Suomen metodistikirkon arkisto (Finska metodistkyrkans arkiv)
SMF	Svenska Missionsförbundet
SSU	Sunday School Union
SVS	Svenska Sändebudet
TKS	Tor Krooks samlingar
ULA	Landsarkivet i Uppsala
UMA	Uppsala St Johannis metodistförsamlings arkiv
ÅDA	Åbo Domkapitels arkiv
ÅLA	Åbo Landsarkiv
ÅSFA	Åbo svenska friförsamlings arkiv
ÅSMA	Åbo svenska metodistförsamlings arkiv
ÅU	Åbo Underrättelser
ÖTSA	Överås teologiska seminariums arkiv

KÄLLOR OCH LITTERATUR

1. Otryckta källor

Grankulla

Grankulla svenska metodistförsamlings arkiv GSMA

Matrikelbok för Grankulla metodistförsamling

Finlands svenska metodistkyrkas arkiv MKA

Församlingsprotokoll

Brödtorps metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1895–1900

Ekenäs metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1887

Kristinestads metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1886

Opublicerade manuskript

Håkan Ekholms minnesskrift *Metodistförsamlingen i Lovisa 90 år*

Göteborg

Överås teologiska seminariums arkiv ÖTSA

Seminariets elevarkiv

Självbiografiska levnadsteckningar:

Adelbert, John

Andersson, Karl Fredrik

Hult, Sixten

Janzon, Albin

Sandahl, Ragnar

Åhlén, Frithiof

Helsingfors

Kristuskyrkans arkiv KKA

Helsingfors svenska metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1885, 1887

Missionskonferensprotokoll Finlands och St Petersburgs mission 1908–1911

Årsmötesprotokoll Finlands och St Petersburgs mission 1897, 1899, 1902, 1903

Suomen metodistikirkon arkisto (Finska metodistkyrkans arkiv) SMA

Församlingsprotokoll

Björneborgs metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1888

Metodistikirkon teologisen seminaarin arkisto MTSA

Sulo Sinisalos kortkartotek *MTS Oppilaita*

Opublicerade manuskript

J W Häggmans *Kort berättelse om hvarför metodismen kom till Björneborg*

Kolsva

Hos Kerstin och Pentti Viljaviita

Torsten Ekholms *Vårt livs rika resa - Blad ur minnenas bok band I, III*

Kristinestad

Kristinestads svenska metodistförsamlings arkiv KSMA

Amanda Henriksdals *Teckningar ur minnet angående min frälsning*

Köpenhamn

Jerusalemskirken

Metodistkirkens landsarkiv MLA

Willerup copiebog I (odaterad)

Willerup copy-book 1852–64

Willerup copiebog 1864–67

Madison, New Jersey

General Commission on Archives and History of the United Methodist Church GCAH

Administrative Files Series of the Board of Foreign Missions of the Methodist
Episcopal Church Volume I

Minutes of the Board of Managers of the Missionary Society 1882 (UM 299,
reel 3, volume 8)

Minutes of the Committee on Western Europe 1880-1894 (1307-3-10:02)

Minutes of the Committee on Europe 1895-1902 (1307-4-1:01)

Nykarleby

Kristliga folkhögskolans i Nykarleby arkiv KFNA

Tor Krooks samlingar TKS

Krooks intervjumaterial

Stockholm

Riksarkivet RA

Metodistkyrkans i Sverige arkiv MKSA

Bokföringsbok *Salaries paid to the preachers*

Uppsala

Folkrörelsearkivet för Uppsala län FRAUL

Uppsala St Johannis metodistförsamlings arkiv UMA

Förteckning å Profmedlemmar 1878-1887

Konferens Protocol för Upsala Methodistförsamling 1872-1888

Landsarkivet i Uppsala ULA

Fjellstedtska skolans arkiv FSA

Fjellstedtska skolans Inskriftsbok 1865-1932

Åbo

Åbo Landsarkiv ÅLA

Åbo Domkapitels arkiv ÅDA

E VI 139: Pastor K I Nordlunds *Berättelse om Nerpes pastorats tillstånd*

Åbo svenska friförsamlings arkiv ÅSFA

Svenska friförsamlingens 50-årsberättelse

Åbo svenska metodistförsamlings arkiv ÅSMA

Dalsbruks metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1921

Dalsbruks metodistförsamlings protokollbok 1920–

Ministerialbok för Åbo Metodistförsamling År 1887–

Åbo metodistförsamlings kvartalskonferensprotokoll 1888

2. Internettexter

<http://www.baptist.fi>

Edström, Jan 2003 *Till vad är en kristen kallad i Kristus? - Dialogen mellan lutheraner och baptister (III): Det nya livet i Kristus 27.-28.11. 2003, Tammerfors.* (15.11 2004).

Edström, Jan 2004 *På spaning efter goda ledare.* (15.11. 2004).

3. Muntligt meddelande

Muntligt meddelande av Lars-Olof Larsson, Upplands Väsby

4. Tryckta källor och litteratur

4.1 Tidningar och tidskrifter

Christian Advocate (CA) 1866, 1903

Christian Advocate and Journal (CAJ) 1863, 1866

Dagbladet 1865

De värnlösas jul 1912–1923

En väg (EV) 2003–2004

Evangeliskt Weckoblad (EW) 1917

The Gospel in all Lands (GAL) 1888

Kristelig Tidende 1883

Missionary Advocate (MA) 1866

Nya Budbäraren (NB) 1886–1924, 1929, 2005

Rauhan Sanomia (RS) 1903, 1908, 1915, 1922, 1923

Sjömanswännen 1905

Svenska Sändebudet (SVS) 1892, 1924, 1929, 1949

Sändebudet (Amerika) 1865, 1883

Sändebudet (Finland) 1998

Tro och lif 1887

Vartija 1893

Wasabladet 1880, 1915

Åbo Underrättelser (ÅU) 1880

4.2 Övriga tryckta källor och anförd litteratur

Ahnlund, Nils

1938 *Nya Sverige: De historiska huvuddragen*. Stockholm.

Ahonen, Jukka

2003 *Raittiuden voima: Raittiuden Ystävät 1853–2003*. Keuruu.

Akiander, Matthias

1857–1863 *Historiska upplysningar om religiösa rörelserna i Finland i äldre och senare tider*. Utgifne på Kejserliga Alexanders-Universitetets bekostnad och med dess tillåtelse af Matth. Akiander. I-VII. delen. Helsingfors.

Alm, Göran

1974 *Enkel men värdig: Metodistisk kyrkoarkitektur i Sverige 1869–1910*. Stockholm.

American National Biography

1999 *American National Biography*. Volumes 3, 8, 9, 14, 15, 22, 23 & 24. New York.

Andersen, Arlow W

1962 *The Salt of the Earth: A History of Norwegian-Danish Methodism in America*. Nashville.

Annual Report of the BFM och the MEC

1907–1925 *The Board of Foreign Missions of the Methodist Episcopal Church*.

Annual Report of the MS och the MEC

1882–1906 *The Missionary Society of the Methodist Episcopal Church*.

Antikainen, Marjo-Riitta

- 2004 *Sääty, sukupuoli, uskonto : Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913.* – Bibliotheca Historica. Helsinki.

Anttila, Leo

- 1957 *Kotka som industristad. – Kotka stads historia I.* Helsingfors.

Arkkila, Reijo

- 1975 *Kansankirkko vai tunnustuskirkko?: Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen suhde Suomen evankelis-lutherilaiseen kirkkoon 1917–1939.* Joensuu.
- 2002 *Evangelisen herätysliikkeen sydänääniä.* Hämeenlinna.

Askmark, Ragnar

- 1949 *Ämbetet i den svenska kyrkan i reformationens, ortodoxiens och pietismens tänkade och praxis.* Lund.

Barclay, Wade Crawford

- 1949 *History of Methodist Missions Part One: Early American Methodism 1769–1844 in Two Volumes.* Volume One. New York.
- 1950 *History of Methodist Missions Part One: Early American Methodism 1769–1844 in Two Volumes.* Volume Two. New York.
- 1957 *History of Methodist Missions Part Two: The Methodist Episcopal Church 1845–1939 in Two Volumes.* Volume Three. New York.

Barratt, T B

- 1942 *Självbiografi.* Stockholm.

Beijbom, Ulf

- 1995 *Mot löftets land: Den svenska utvandringen.* Falköping.

Bergsten, Torsten

- 1983 *Kontroversiella rekommendationer. – Dop Nattvard Ämbete.* Nordisk Ekumenisk skriftserie 11. Uppsala.

Björkstrand, Gustav

- 1982 *De svenska kyrkliga samlingssträvandena i Finland under 1910-talet. – Folkkyrkoteologi och folkkyrkotradition i Norden under 1900-talet. Föreläsningar vid Nordisk kyrkohistorisk konferens 1982.* Lund.

Borgå svenska metodistförsamlings 50-års jubileum

- 1957 *Borgå svenska metodistförsamlings 50-års jubileum 15-17 februari 1957.* Borgå.

Bromley, David G & Shupe, Anson D

- 1979 *“Moonies” in America: Cult, Church, and Crusade.* Sage Library of Social Research. Beverly Hills, California.

Bræstrup Karlsen, Finn (red)

- 2000 *Den danske metodistkirkes historie.* København.

Bull, Edvard

- 1961 *Et norsk emigrantmiljø i Finland. – By og bygd: Norsk folkemuseums årbok 1960.* Fjortende bind. Oslo.

Burkhardt, Friedemann

- 2003 *Christoph Gottlieb Müller und die Anfänge des Methodismus in Deutschland.* Arbeiten zur Geschichte des Pietismus 43. Göttingen.

Campbell, Dennis M

- 1988 *The Yoke of Obedience: The Meaning of Ordination in Methodism.* Nashville.

Carlson, Bengt August

- 1921 *Minnen ur mitt liv: Självbiografi.* Stockholm.

Carlsson, Carl Petrus

- 1913 *I palmernas skugga: En hälsning från stjärnbanérets land.* Karlstad.

Chilcote, Paul Wesley

- 1991 *John Wesley and the Women Preachers of Early Methodism*. ATLA Monograph Series, No. 25. Metuchen, NJ.

Coleridge, Henry Nelson

- 1835 *Sex Månader i Westindien År 1825 af Henry Nelson Coleridge*. Öfversättning från Engelskan med anmärkningar af C. A. Carlsson. Linköping.

Collins, Kenneth J

- 1997 *The Scripture Way of Salvation: The Heart of John Wesley's Theology*. Nashville.

Comaroff, Jean & Comaroff, John L

- 1991 *Of Revelation and Revolution: Christianity, Colonialism, and Consciousness in South Africa*. Volume 1. Chicago and London.
- 1997 *Of Revelation and Revolution: The Dialectics of Modernity on a South African Frontier*. Volume 2. Chicago and London.

Communio Sanctorum

- 2003 *Communio Sanctorum: Die Kirche als Gemeinschaft der Heiligen*. Paderborn.

Copplestone, J Tremayne

- 1973 *History of Methodist Missions Volume IV: Twentieth-Century Perspectives (The Methodist Episcopal Church, 1896-1939)*. New York.

Dahlbacka, Ingvar

- 1987 *Den evangeliska rörelsen i svenska Österbotten 1845–1910*. Åbo.
- 1994 *Svensk-Finska Evangelisk-Lutherska församlingen af New York City 1919–1935*. Skrifter i praktisk teologi vid Åbo Akademi [39]. Åbo.
- 2003 *Väckelseforskning i Finland: En översikt. – Väckelsens dimensioner*. Kyrko-historiska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 33. Åbo

Dahlbäck, August

- [1995] *Dagbok. Dagboksanteckningar från ett långt, innehållsrikt liv sammanfattade av Lars-Olof Dahlbäck.* Uddevalla.

Dallimore, Arnold A

- 1990 *George Whitefield: Evangelist of the 18th-Century Revival. A condensation of the author's two-volume work George Whitefield: The Life and Times of the Great evangelist of the 18th-Century Revival.* Bristol.

Dunstan, John

- 1995 *George A. Simons and the Khristianski Pobornik A Neglected Source on Methodism in Saint Petersburg. – Methodism in Russia & the Baltic States: History and Renewal.* Nashville.

Edén, David

- 1930 *Svenska baptisternas i Finland historia 1856–1931.* Vasa.

Edström, Jan

- 2000 *Tro i relation: Ett inlägg utifrån baptisters syn på tron och dess roll i relation till församling, dop, nattvard, och tjänst. – Teologiska lärosamtal mellan Finlands evangelisk-lutherska kyrka, Suomen baptistiyhdyskunta och Finlands svenska baptistsamfund 29-30.11. 2000. Ilkko kursgård, Tammerfors.*

Ekholm, Håkan

- 1971 *Ordets säningsmän: Biografier över metodistpastorer i Finland.* Borgå.
1981 *Metodistförsamlingen i Vasa 100 år 1881–1981.* Helsingfors.
1983 *Metodistförsamlingen i Gamlakarleby 100 år 1883–1983.* Karleby
1986 *Metodistförsamlingen i Ekenäs 100 år 1886–1986.* Ekenäs.
1996 *Hangö svenska metodistförsamling 100 år.* Åbo.

Ekholm, Håkan & Dubrovin, Sergei

- 1984 *Historisk översikt: Helsingfors svenska metodistförsamling 100 år.* Vasa.

Ekholm, Torsten

- 1933 *Gamla Karleby metodistförsamling 50 år*. Ekenäs.
1937 *Vasa Absoluta Nykterhetsförening genom sextio år*. Vasa.
1959 *Helsingfors svenska metodistförsamling sjuttiofem år: En bokfilm 1884–1959*. Helsingfors.

Elfgren, Jan

- 1967 *Stiftelsen Bensows barnhem 1917–1967*. Borgå.

Elfving, Björn

- 1978 *Metodistkyrkans i Finland utveckling till år 1911 (svenska avdelningen)*.
Otryckt pro graduavhandling i praktisk teologi vid Helsingfors Universitet.
1984 *Metodistkyrkan i Finland 100 år*. Vasa.

Encyclopedia of World Methodism

- 1974 *The Encyclopedia of World Methodism*. Sponsored by The World Methodist Council and the Commission on Archives and History of The United Methodist Church. Nashville.

Erikson, Jakob Maximilian

- 1895 *Metodismen i Sverige*. Stockholm.

Fahlgren, Sune

- 1996 *Ämbete, kallelse och tjänst – Ett nutida frikyrkligt perspektiv på den pastoral-tjänsten. – Präst och pastor: Ämbete, kallelse, tjänst*. Nordisk ekumenisk skriftserie. Uppsala.
1998 *På spaning efter framtidens kyrka*. Södertälje.

Forsberg, John

- 1952 *Kärlek och tro: Systrarna Hellmans liv och gärning*. Vasa.
1955 *I kamp för människovärdet: Finlands svenska nykterhetsförbunds 50-åriga verksamhet 1905–1955*. Vasa.

Fowler, Charles Henry

- 1903 *Missions and World Movements*. Cincinatti and New York.
1906 *Missionary Addresses*. Cincinatti and New York.
1908 *Addresses on Notable Occasions. With an Introduction by R. J. Cooke*.
Cincinatti and New York.

Frank, Thomas Eward

- 2002 *Polity, Practice, and the Mission of the United Methodist Church*. Updated Edition. Nashville.

Furseth, Inger

- 2002 *A Comparative Study of Social and Religious Movements in Norway, 1780s–1905*. Scandinavian Studies. Volume 7. Lampeter, Lewiston and Queenston.
2003 *Sosiologiske perspektiver på studiet av religiøse bevegelser. – Väckelsens dimensioner*. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 33. Åbo.

Gaarde, S N

- 1915 *Chr. Willerup: Den første danske præst i metodistkirken*. Vejle.

Granberg, Gunnar

- 2000 *Den svenska kyrkan utanför landets gränser. – Sveriges kyrkohistoria: 5. Individualismens och upplysningens tid*. Trelleborg.

Gunner, Gunilla

- 2003 *Nelly Hall – uppbyggen och ifrågasatt: predikant och missionär i Europa och USA 1882–1901*. Studia missionalia Svecana. Uppsala.

Haavio, Ari

- 1963 *Evankelinen liike: Sosiologinen tutkimus Suomen evankelisen liikkeen organisaatiosta ja kannatuksen levinneisyydestä*. Forssa.
1965 *Suomen uskonnolliset liikkeet*. Porvoo.

Hagen, Odd

- 1944 *Kyrka och sakrament*. Stockholm.
1953 *Vår kristne tro: Innføring i metodistisk troslære*. Oslo.
1960 *Kyrkans ämbete*. Bjärnum.
1961 *Preludes to Methodism in Northern Europe*. Oslo.

Halévy, Elie

- 1913 *Historie du peuple anglais au XIX:e siècle I: l'Angleterre en 1815*. Paris.

Hambrick-Stowe, Charles E

- 1996 *Charles G. Finney and the Spirit of American Evangelicalism*. Grand Rapids.

Harnish, John E

- 2000 *The Orders of Ministry in the United Methodist Church*. Nashville.

Hassing, Arne

- 1991 *Religion og makt: Metodismen i norsk historie*. Relieff, Publikationer utgitt av Religionsvetenskaplig Institutt, Universitetet i Trondheim. Trondheim.

Hatch, Nathan O

- 1989 *The Democratization of American Christianity*. New Haven and London.

Heino, Harri

- 1976 *Hyppyherätys: Länsi-Suomen rukoilevaisuuden synnyttäjä*. Suomen kirkko-historiallisen seuran toimituksia 99. Loimaa.
1977 *Rukoilevaisuus tällä vuosisadalla: Hurmoksellisuus Länsi-Suomen rukoilevaisuuden jakajana 1895–1970*. Rauma.

Heitzenrater, Richard P

- 1984 a *The Elusive Mr Wesley . Volume One: John Wesley His Own Biographer.* Nashville.
- 1984 b *The Elusive Mr Wesley. Volume Two: John Wesley as Seen by Contemporaries and Biographers.* Nashville.
- 1989 *Mirror and Memory: Reflections on Early Methodism.* Nashville.
- 1995 *Wesley and the People Called Methodists.* Nashville.
- 1997 *Connectionalism and Itinerancy: Wesleyan Principles and Practice. – Connectionalism: Ecclesiology, Mission and Identity.* Nashville.

Hellström, Jan-Arvid

- 1981 *Den allra högsta sången: Studier kring Dan Anderssons religiösa diktning, den västindiska Rasta-rörelsen och den religionsvetenskapliga forskningen kring den religiösa sången.* Dan Andersson-Sällskapets skrifter 15. Uddevalla.
- 1986 *De svenska prästerna på S:t Barthélemy under den svenska kolonialtiden.* Särtryck ur Personhistorisk Tidskrift 1986. Stockholm.
- 1987 “ ... åt alla christliga förvanter ... ”: *En undersökning av kolonialförvaltning, religionsvård och samfundsliv på S:t Barthélemy under den svenska perioden 1784–1878.* Uppsala.

Hertzberg, Rafaël

- 1888 *Helsingfors för trehundra år sedan och i våra dagar.* Helsingfors.

Hidén, Gustaf A

Suomi “The Land of a Thousand Lakes”: A Short Descriptive Account of the Grand Duchy of Finland with Numerous Illustrations and a Map of Finland. Helsingfors.

Higgins Matthaei, Sonda

- 2001 *Conversion: Possibility and Expectation. – Conversion in the Wesleyan Tradition.* Nashville.

Hodacs, Hanna

- 2003 *Converging World Views: The European Expansion and Early-Nineteenth-Century Anglo-Swedish Contacts*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 207. Stockholm.

Hogg, W Richey

- 1964 *The Missions of American Methodism. – The History of American Methodism in Three Volumes. Volume III*. New York Nashville.

Holm, Nils G

- 1970 *Pingströrelsen i Svenskfinland 1908–1935*. – Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 1. Åbo.
- 1978 *Pingströrelsen: en religionsvetenskaplig studie av pingströrelsen i Svenskfinland*. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 31. Åbo.

Holm, Nils G & Sandström, Håkan

- 1972 *Finlandssvensk frikyrklighet*. – Skrifter utgivna av institutet för ekumenik och socialetik vid Åbo Akademi 5. Åbo.

Holm, Nils G & Söderlund, Bertil

- 1989 *Verksamhetens och organisationens utveckling. – Tro och liv: Fria Missionsförbundet hundra år*. Helsingfors.
- 1991 *Ekenäs Friförsamling 100 år: Minnesord nedtecknade av Bertil Söderlund och Nils G Holm*. Åbo.
- 1996 *En hamn ytterst i havet: Friförsamlingen på Åland hundra år*. Andra utökade upplagan. Åbo.

Holtti, Harry

- 1989 *Barn- och ungdomsarbetet. – Tro och liv: Fria Missionsförbundet hundra år*. Helsingfors.
- 1998 *De fyra finlandssvenska frikyrkornas gemenskap: Finlands svenska frikyrkoråd 60 år 1936*. 1996. Åbo.

Horton, Isabelle

1904 *The Burden of the City*. New York.

Hudson, Winthrop S

1961 *American Protestantism*. Chicago.

1981 *Religion in America*. Third Edition. New York.

Hultin, Herman

1904 *Historik öfver Kotka stad: Utgifven med anledning af stadens 25-års jubileum. Utarbetad af Herman Hultin*. Kotka.

Hurskainen, Eeva

2002 *Aurora Karamzin: Pietarin hovista köyhien auttajaksi*. Hämeenlinna.

Hurst, John Fletcher

1903 *The History of Methodism: American Methodism Volume the Second*. New York.

Hurtig, Karl

1909 *Minnesskrift vid Helsingfors svenska metodist-episkopalförsamlings 25 års jubileum den 7 november 1909*. Helsingfors.

1919 *Minnesskrift vid svenska metodist-episkopalförsamlingens 35 års jubileum den 7 november 1919*. Helsingfors.

1923 *Metodismen i Finland: Dess fyrtioåriga historia*. Helsingfors.

Hurtig, Karl & Hurtig, Mansfield

1934 *Helsingfors svenska metodistförsamling 1884–1934*. Helsingfors.

Hurtig, Mansfield

1968 *De hundra åren: Historisk översikt. – Metodistkyrkan i Sverige 100 år 1868–1968*. Bjärnum.

1972 *Karl Hurtig: En livsgärning i Guds rikes tjänst*. Bjärnum.

Hyde, Ammi Bradford

- 1887 *The Story of Methodism: Tracing the Rise and Progress of that Wonderful Religious Movement, which, like the Gulf Stream, has Given Warmth to Wide Waters and Verdure to Many Lands and Giving an Account of its Various Influences and Institutions of To-day.* Greenfield, Mass.

Hylleberg, Bent & Möller Jörgensen, Bjarne

- 1989 *Et kirkesamfund bliver til: Danske baptisters historie gennem 150 år.* Holbæk.

Jarl, J E

- 1906 *Tjugufemårs jubileum 1881–1906: Berättelse om Kotka sjömans-och inre-missionsförenings verksamhet och utveckling under 25-års perioden 1881-1906.* Kotka.

Jarlert, Anders

- 2001 *Sveriges kyrkohistoria: 6. Romantikens och liberalismens tid.* Trelleborg.

Johnsen, Berit Eide

- 1996 *Kveker, metodister og norske prisonfanger 1807–1814: Et eksempel på religiøs påvirkning og diffusjon Storbritannia - Norge. – Internasjonal innflytelse på regional religiositet.* KULTs skriftserie nr 67. Oslo.

Johnson, G Wesley

- 1974 *African political activity in French West Africa, 1900–1940. – History of West Africa. Volume 2.* London.

Julén, Jonatan

- 1923 *Metodistkyrkan i Sverige: Några grunddrag av dess uppkomst och utveckling.* Stockholm.

Jutikkala, E

- 1960 *Industrialization as a Factor in Economic Growth in Finland. – Première Conférence Internationale d'histoire Économique: Contributions, Communications.* Paris.

Juva, Mikko

- 1960 *Valtiokirkosta kansankirkoksi: Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen.* Borgå.
- 1966 *Suomen kansan historia IV: Kansallinen herääminen.* Keuruu.

Kansanaho, Erkki

- 1983 *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen merimieslähetyseuran työtä.* Saarijärvi.

Kares, Olavi

- 1977 *Paavo Ruotsalainen eilen ja tänään. – Paavo Ruotsalainen 1777–1852 Juhlakirja.* Vaasa.
- 1981 *Palava kynttilä: Niilo Kustaa Malmbergin elämä.* Juva.

Kellogg, Amherst W

- 1893 *A Concise History of Methodism in England and America of its Origin, Development and Institutions.* Milwaukee, Wis.

Kerkkonen, Gunvor

- 1959 *Medeltiden och 1500-talet. – Pojo sockens historia I.* Borgå.

Kero, Reino

- 1974 *Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War.* Turun Yliopiston julkaisuja B 130. Turku.

Kilpi, O K

1917 *Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansantalous*. Taloustieteellisiä tutkimuksia XXII. Helsinki.

Kimbrough, S T Jr

1995 *Methodism in Russia & the Baltic States: History and Renewal*. Nashville.

Kinghorn, Kenneth Cain

1999 *The Heritage of American Methodism. Foreword by Charles Yrigoyen Jr.* Strasbourg.

Kirby, James E

2000 *The Episcopacy in American Methodism*. Nashville.

Kirby, James E & Richey, Russell E & Rowe, E Kenneth

1998 *The Methodists*. Student Edition. Westport, Connecticut.

Klemets, Bengt

1982 *Språkfrågan inom K.F.U.K.-rörelsen i Finland åren 1896–1906. – Finska Kyrkohistoriska Samfundets Årsskrift 72*. Helsingfors.

Klinge, Matti

1996 *Finlands historia 3*. Helsingfors.

Koponen, Paavo

1999 *Karjalan kirkkokummut*. Sulkava.

Koskenniemi, Lauri

1967 *Suomen Evankelinen liike 1870–1895*. Turku.

von Koskull, W

1966 *Pojo sockens historia II: 1600-talet och 1700-talets första årtionden*. Borgå.

Knight III, Henry H

- 2001 *The Transformation of the Human Heart: The Place of Conversion in Wesley's Theology. – Conversion in the Wesleyan Tradition.* Nashville.

Krantz, Olle

- 2001 *Industrialisation in Three Nordic Countries: A Long-Term Quantitative View. – Convergence? Aspects on the Industrialisation of Denmark, Finland and Sweden 1870–1940.* The Finnish Society of Sciences and Letters. Pieksämäki.

Kreutziger, Sarah Sloan

- 1997 *Wesley's Legacy of Social Holiness: The Methodist Settlement Movement and American Social Reform. – Connectionalism – Ecclesiology, Mission and Identity. United Methodism Volume I.* Nashville.

Krook, Tor

- 1947 *En österbottnisk väckelsehövding: Levnadsteckning över Jonas Lagus.* Vasa.

Kyrkoordning

- 1904 *Metodist-Episkopalkyrkans lära och kyrko-ordning 1904 med ett tillägg: Öfversättning från den auktoriserade, af biskop E.G. Andrews redigerade amerikanska upplagan.* Stockholm.
- 1997 *Metodistkyrkans lära och kyrkoordning: Översatt och anpassad för Nord-europa av Metodistkyrkans Centralkonferens i Pärnu 1997.* Borgå.

Källstad, Thorvald

- 1974 *John Wesley and the Bible: A Psychological Study.* Bjärnum.

Könönen, Elsa

- 1964 *En armé på marsch: Frälsningsarmén i Finland.* Helsingfors

Landell, Erik

- 1909 *Den frikyrkliga rörelsen i Finland.* Helsingfors.

Larson, Fritz

1944 *Undret på Elfenbenskusten: Den svarte profeten William Wadé Harries' liv och verksamhet.* Efter engelska källor av Fritz Larson. Örebro.

Larson, Gunnar

1937 *Åbo svenska metodistförsamling 1887–1937: Kort historik.* [Åbo].

Leete, Frederick DeLand

1948 *Methodist Bishops: Personal Notes and Bibliography with Quotations from Unpublished writings and Reminiscences.* Nashville.

Lehtonen, Mirja

1972 *Suomenkielisen metodismin synty ja kehitys vuoteen 1923 mennessä.* Otryckt laudaturavhandling i kyrkohistoria vid Helsingfors Universitet.

Lindahl, Pehr Wictor

1939 *Källflöden.* Vasa.

1943 *Fråga framfarna släkten.* Helsingfors.

Lindborg, Karl Johan

1910 *Självbiografi.* Gamlakarleby.

Lindfors, Sven E

1983 *Frikyrkorörelsens i Vasa uppkomst och utveckling.* Vasa.

Lindén, Ivar

1941 *Religiösa rörelser i svenska Sydösterbotten under 1800-talets senare del.* Otryckt pastoralavhandling för Borgå stift.

Lindmark, Daniel

2000 *Samfundet Pro Fide et Christianismo och den kyrkliga folkundervisningen. – Sveriges kyrkohistoria: 5. Individualismens och upplysningens tid.* Trelleborg.

Ljunggren, Hans (red)

- 1992 *Hyddor och helgedomar i huvudstaden: Väckelserörelsens byggnader i Stockholm 1849–1990*. Uppsala.

Lohi, Seppo

- 1989 *Sydämen kristillisyyys: Lars Levi Laestadius ja lestadiolaisen herätyksen alkuvaiheet*. Jyväskylä.
- 1997 *Pohjolan kristillisyyys: Lestadiolaisuuden leviäminen Suomessa 1870–1899*. Jyväskylä.

Loit, Alexander

- 1984 *Sveriges kolonilotter. – Den dolda historien: 27 uppsatser om vårt okända förflutna. Människan i historien*. Malmö.

Longfield, Bradley

- 1997 *Methodist Identities and the Founding of Methodist Universities. – Connectionalism: Ecclesiology, Mission and Identity. United Methodism Volume I*. Nashville.

Luccock, Halford E

- 1930 *Jesus and the American Mind*. New York.

Lönnbeck, F Waldemar

- 1889 *De frikyrkliges program*. Helsingfors.

MacKenzie, Kenneth M

- 1961 *The Robe and the Sword: The Methodist Church and the Rise of American Imperialism*. Washington, D.C.

Maddox, Randy L

- 1994 *Responsible Grace: John Wesley's Practical Theology*. Nashville.

- Malone, Donald Carl
1995 *A Methodist Venture in Bolshevik Russia. – Methodism in Russia & the Baltic States: History and Renewal.* Nashville.
- Martling, Carl Henrik
1982 *Gud i USA: En religionsgeografisk översikt.* Kristianstad.
- McAdam, Doug
1982 *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930–1970.* Chicago and London.
- McBeth, Leon H
1987 *The Baptist Heritage: Four Centuries of Baptist Witness.* Nashville.
- Meadows, Philip R
2001 *Embodying Conversion. – Conversion in the Wesleyan Tradition.* Nashville.
- Meistad, Tore
1994 *Methodism as a carrier of the holiness tradition in Norway.* ALH-forskning 1994:2. Alta.
1996 a *Internasjonal innflytelse på regional religiøsitet.* KULT:s skriftserie 67. Oslo.
1996 b *Religion og samfunn: Et frikirkelig perspektiv.* KULT:s skriftserie 54. Oslo.
- Melucci, Alberto
1992 *Nomader i nuet: Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle.* Uddevalla.

Missionskonferensprotokoll

- 1904 *Protokoll förddt vid Metodist-Episkopalkyrkans i Finland första missionskonferens i Hangö den 10-14 augusti 1904: Utgifvet enligt konferensens beslut. Pöytäkirja tehty Suomen Metodisti-Piispallisen kirkon ensimmäisessä lähetyskonferenssissa Hangossa elokuun 10-14 p:nä v. 1904: Toimitettu konferenssin määräyksestä. Tampere.*
- 1905 *Protokoll förddt vid Metodist-Episkopalkyrkans i Finland Andra missionskonferens hållen i Wasa den 5-9 juli 1905: Utgifvet enligt konferensens beslut af sekreteraren. Helsingfors.*
- 1906 *Protokoll förddt vid Metodist-Episkopalkyrkans i Finland Tredje missionskonferens hållen i Viborg den 15-19 augusti 1906: Utgifvet enligt konferensens beslut af sekreteraren. Ekenäs.*
- 1907 *Protokoll förddt vid Metodist-Episkopalkyrkans i Finland Fjärde missionskonferens hållen i Helsingfors den 1-5 augusti 1907: Utgifvet enligt konferensens beslut af sekreteraren. Ekenäs.*

Molland, Einar

- 1976 *Kristenhetens kirker og trossamfunn. Oslo.*

Murtorinne, Eino

- 2000 *Finlands kyrkohistoria 3: Autonomins tidevarv 1809–1899. Översättning från finskan: Bill Widén. Malmö.*

Myhrman, Anders

- 1972 *Finlandssvenskar i Amerika : The Finland-Swedes in America. Helsingfors.*

Mäki-Mikola, Jarmo

- 1983 *Eriuskolaiset Porissa n. 1870–1898. Otryckt pro graduavhandling i Finlands kyrkohistoria vid Helsingfors Universitet.*

Mäkinen, A

- 1911 *Vapaakirkollinen liike Suomessa. I osa: Sisältävä ajan 1879–1889. Helsinki.*

Newman, Ernst

- 1932 *Den waldenströmska försoningsläran i historisk belysning*. Stockholm.
1933 *Svenskt och angloamerikanskt*. Stockholm.
1937 *Evangeliska alliansen: En studie i protestantisk enhets- och frihetssträvan*.
Lund.
1939 *Gemenskaps- och frihetssträvan i svenskt fromhetsliv 1809-1855*. Lund.
1948 *Edvard Björkenheim och den "frikyrkliga" väckelsen i Finland I: De personliga och kyrkliga förutsättningarna*. Åbo.

Niemi, Clemens

- 1921 *Americanization of the Finnish People in Houghton County, Michigan*.
Duluth.

Nordlund, K I

- 1998 *Blad ur Närpes historia del I. – Nytryck av utgåvan från år 1928*. Vasa.

Nordström, Gunvor & Nordström, Werner E

- 1966 *Pojö sockens historia III: Från 1721 till 1865*. Borgå.

Norrvik, Christer

- 1999 *Stad under segel: Kristinestads sjöfart efter 1809*. Vasa.

Norwood, Frederick A

- 1974 *The Story of American Methodism*. Nashville.

Nygård, Stina

- 1988 *Frikyrkligheten i brukssamhället: Frikyrklighetens uppkomst, utveckling och tillbakagång i Dalsbruk åren 1890–1934*. Otryckt pro graduavhandling i kyrkohistoria vid Åbo Akademi.

Nyhlén, Erik

- 1964 *Svensk frikyrka*. Halmstad.

Näsman, Nils

1962 *Baptismen i svenska Österbotten 1868–1905*. Vasa.

Oberschall, Anthony

1973 *Social Conflict and Social Movements*. Englewood Cliffs, New Jersey.

Outler, Albert C (ed.)

1980 *John Wesley*. New York.

1985 *The Works of John Wesley Volume 2: Sermons II 34-70*. Nashville.

Perkin, Harold

1985 *Origins of Modern English Society*. Reading.

Pirinen, Kauko

2003 *Henrik Renqvist: Pappi ja herätysjohtaja: Oikeushistoriallinen näkökulma*.
Keuruu.

Procházková, A

2000 *Osmdesát let milosti ECM 2000: Metodismus v „echách a na Slovensku*.
Plzen.

Qvarnström, Ingrid

1937 *Ett legendomspunnet liv: Aurore Karamsin och hennes samtid*. Helsingfors.

Raittila, Pekka

1976 *Lestadiolaisuus 1860-luvulla: Leviäminen ja yhteisömuodostus*. Loimaa.

Rajamaa, Toivo

1981 *Välähdyksiä Vuoksenlaakson metodistiseurakunnasta. – Vuoksenranta: Pi-
tätjä Kannaksella*. Kukkila.

Ribbner, Torvald

- 1957 *De svenska traktatsällskapen 1808–1856*. Bibliotheca Theologiae Practicae
3. Uppsala.

Richey, Russell E

- 1991 *Early American Methodism*. Bloomington and Indianapolis.
1996 *The Methodist Conference in America: A History*. Nashville.

Richey, Russell E & Campbell, Dennis M & Lawrence, William B (ed.)

- 1997 *Connectionalism – Ecclesiology, Mission and Identity. United Methodism
and American Culture Volume I*. Nashville.

Richey, Russell E & Rowe, Kenneth E & Schmidt, Jean Miller (ed.)

- 2000 *The Methodist Experience in America: A sourcebook Volume II*. Nashville.

Rosenqvist, Georg Olof

- 1946 *Finlands kyrka i det senaste halvseklets brytningstider*. Helsingfors.

Runeberg, Carl-Michael

- 1959 *Kyrka, skola, fri medborgarverksamhet. – Kotka stads historia II*. Helsing-
fors.

Ruuth, Martti

- 1928 *Suomen pyhäkoulun historia*. Helsinki.
1933 *Finlands kyrkohistoria under 1800-talet*. Helsingfors.

Rye, P K

- 1875 *Sketch of the Life of Rev. Adolph Cedarholm, the first M. E. Minister to
Sweden*. Philadelphia.

Saarisalo, Aapeli

- 1972 *Aurora Karamzin ja hänen aikansa*. Porvoo.

Salmensaari, S S

1957 *Suomen Vapaakirkko: Piirteitä sen synnystä ja kehityksestä.* Tampere.

Schmidt, Jean Miller

1993 *Reexamining the Public/Private Split: Reforming the Continent and Spreading Scriptural Holiness. - Perspectives on American Methodism: Interpretive Essays.* Nashville.

1999 *Grace Sufficient: A History of Women in American Methodism 1760–1939.* Nashville.

Seip, Jens Arup

1981 *Utsikt over Norges historie Bind 2: Tidsrommet ca. 1850–1884.* Oslo.

Selander, Sven-Åke

1973 *“Den nya sången”: Den anglosachsiska väckelsesångens genombrott i Sverige.* Bibliotheca Theologiae Practicae. Klippan.

Sjöblom, Valter

1915 *Kristinestads historia.* Kristinestad.

Stenberg, Bengt-Erik

1986 *Föreningar och samhällssträvanden i Grankulla. – Aktiebolaget som blev stad: Grankulla 80 år.* Fredrikshamn.

Streiff, Patrick Ph

2003 *Methodism in Europe: 19th and 20th century.* Tallinn.

Sundqvist, Alfons

1980 *Ett sekel med Vasa baptistförsamling.* Vasa.

Swanström, Kristina

- 1897 *Kristina Swanströms barnhem: Kort berättelse om tioårigt arbete bland de små.* Björneborg.

Svedlin, Th

- 1936 *Dalsbruks järnverk och brukspatroner 1686–1936.* Helsingfors.

Svenska folkrörelser

- 1937 *Svenska folkrörelser II: Missionssällskap, Svenska Kyrkans Frivilliga Arbeta, Frikyrkosamfund.* Stockholm.

Talonen, Jouko

- 1993 *Esikoislestadiolaisuus ja suomalainen yhteiskunta 1900–1944.* Suomen kirkkohistoriallinen seura. Jyväskylä.
- 2001 *Lestadiolaisuuden hajaannukset. – Lestadiolaisuuden monet kasvot.* Iustitia 14. Suomen teologisen instituutin aikakauskirja. Helsinki.

Tarrow, Sidney

- 1988 *National Politics and Collective Action: Recent Theory and Research in Western Europe and the United States. – Annual Review of Sociology, Volume 14.* Palo Alto, California.

Tergel, Alf

- 2001 *Från Jesus till moder Teresa: Kristenhetens historia.* Göteborg.

Thompson, E P

- 1968 *The Making of the English Working Class.* Aylesbury.

Thunström, Carl

- 1935 *Olof Gustaf Hedström: Den svenska metodismens fader.* Stockholm.

Tiililä, Osmo

- 1963 *Kristilliset kirkot ja muut yhteisöt.* Porvoo.

- Tilly, Charles
1978 *From Mobilization to Revolution*. Reading, Massachusetts.
- Timberlake, James H
1970 *Prohibition and the Progressive Movement 1900-1920*. Atheneum 162. New York.
- Tyson, John H
2001 *John Wesley's Conversion at Aldersgate. – Conversion in the Wesleyan Tradition*. Nashville.
- Wagnsson, Gustaf
1889 *Bilder från Finland*. Köping.
- Walan, Bror
1964 *Församlingstanken i Svenska Missionsförbundet: En studie i den nyevangeliska rörelsens sprängning och Svenska Missionsförbundets utveckling till omkring 1890*. Stockholm.
- Vanhanen, Tatu (toim.)
1993 *Vuoksenrannan mennyt maailma*. Jyväskylä.
- Vanhinten kirja
1956 *Vanhinten kirja I: Aikakautemme vanhinten kirjoituksia*. Kolmas painos. Lahti.
- Wanqvist, Vilhelm
1968 *Pastorer och medarbetare: Biografiska uppgifter. – Metodistkyrkan i Sverige 100 år 1868–1968*. Stockholm.
- Wargelin, John
1924 *The Americanization of the Finns*. Hancock, Michigan.

Wejryd, Cecilia

- 2002 *Läsarna som brände böcker: Erik Jansson och erikjansarna i 1840-talets Sverige*. Uppsala stifts herdaminne. Serie I Urkunder och bearbetningar I:4 Uppsala.

Wejryd, Harald

- 1984 *Från konventikel och väckelse till friförsamling och denomination: En skildring av Den fria missionens i Finland uppkomst och utveckling fram till 1890*. – Skrifter utgivna av Svenska Kyrkohistoriska föreningen. II Ny följd. Uppsala.

Wentin, Lars-Erik

- 1983 *Carl August Mellbergs förhållande till Lutherska Evangeliföreningen*. Otryckt pro graduavhandling i kyrkohistoria vid Åbo Akademi.

Wesley, Charles & Wesley, John

- 1981 *Selected Prayers, Hymns, Journal Notes, Sermons, Letters and Treatises*. Edited, with an Introduction by Frank Whaling. London.

Wesley, John

- 1853 *En tydlig och klar Framställning av Christlig Fullkomlighet; såsom den troddes och förkunnades af Predikanten Herr John Wesley. Från år 1725 till år 1777. Öfwersättning från Engelskan af P. O. Welanders*. New York.
- [1922] *The Journal of the Rev. John Wesley A.M. in 4 Volumes*. Volume 3. London.
- 1927 *Wesleys predikningar II: Vår Frälsares bergspredikan: Tretton predikningar*. Stockholm.
- [1930] *The Journal of the Rev. John Wesley A.M. in 4 Volumes*. Volume 1. London.
- 1935 *Wesleys predikningar I: Vägen till Guds rike: Femton predikningar*. Stockholm.
- 1966 *Explanatory Notes upon the New Testament*. London.
- 1970 a *På Bibelns grund I: Evangeliet och livsproblemen: Tjugofem predikningar av John Wesley*. Helsingfors.
- 1970 b *På Bibelns grund II: Evangeliet och livsproblemen: Tjugofem predikningar av John Wesley*. Helsingfors.

Westerkamp, Marilyn J

- 1999 *Women and Religion in Early America 1600–1850: The Puritan and Evangelical Traditions*. London and New York.

Westin, Gunnar

- 1928–1929 *George Scott och hans verksamhet i Sverige II - I*. Stockholm.
1931 *Protestantismens historia i Amerikas förenta stater*. Stockholm.
1958 *Den kristna friförsamlingen i Norden*. Andra upplagan. Stockholm.

Who was Who in America

- 1960 *Who was Who in America: A Companion Volume to Who's Who in America Vol. 1 1897–1942 Biographies of the Non-Living with Dates of Death Appended*. A Fourth Printing. Chicago.
1967 *Who was Who in America: Historical Volume 1607–1896 Revised Edition, 1967: A Component Volume of Who's Who in American History*. St Louis, Missouri.

Whyman, Carl Henry

- 1937 *The Conflict and Adjustment of two Religious Cultures - the Swedish and the American (As found in the Swede's relation to American Methodism)*. New York.
1992 *The Hedstroms and the Bethel Ship Saga – Methodist Influence on Swedish Religious Life*. Carbondale and Edwardsville.

Witting, Victor

- 1902 *Minnen från mitt lif som sjöman, immigrant och predikant: samt en historisk afhandling af metodismens uppkomst, utveckling, utbredning bland svenskarne i Amerika och Sverige från dess början 1845 till dess organiserande i konferenser 1876 i Sverige och 1877 i Amerika*. Worcester, Mass.
1904 *Historik öfver Svenska Metodismen i Amerika från 1877 till 1903: Tillägg till 2:dra upplagan af Minnen från mitt lif*. Worcester, Mass.

Vähämäki, Siv & Österlund, John

1984 *Korsholm: Hembygdsbok för lågstadiet*. Vasa.

Växby, Kaija-Riikka

2002 *Hurtigs barnhem 90 år 14.1 2002*. [Helsingfors]

Yrigoyen Jr, Charles

2001 *Belief Matters: United Methodism's Doctrinal Standards*. Nashville.

Åberg, Alf

1987 *Folket i Nya Sverige – Vår koloni vid Delawarefloden 1638 – 1655*. Uddavalla.

Åkerblom, K V

1956 *Korsholms historia: Andra delen*. Vasa.

Årsbok Finland

1908–1910 *Metodist-Episkopalkyrkan i Finland och Ryssland*.

1911–1923 *Metodist-Episkopalkyrkan i Finland*.

1926–1937 *Biskopliga Metodistkyrkans i Finland svenska årsbok*.

1948 *Metodistkyrkans i Finland svenska årsbok*.

1999–2004 *Finlands svenska metodistkyrka*. Helsingfors.

Årsbok Sverige

1910 *Metodist-Episkopalkyrkan i Sverige*.

1923–1938 *Metodist-Episkopalkyrkan i Sverige*.

1939–1983 *Metodistkyrkan i Sverige*.

1991 *Metodistkyrkans årskonferens i Sverige*.

Årskonferensprotokoll

1875–1907 *Metodist-Episkopalkyrkan i Sverige*.

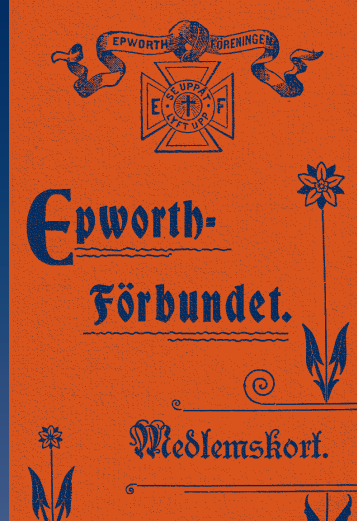
1911–1923 *Metodist-Episkopalkyrkan i Finland*.

Årsmötesprotokoll

1874–1875 *Metodist-Episkopalkyrkans svenska predikanTERS årsmöte.*

1903 *Metodist-Episkopalkyrkans i Finland årsmöte.* Nikolaistad.

Mellan åren 1880 och 1923 bedrev sammanlagt drygt fyrtio rikssvenska metodistpredikanter ett aktivt missionsarbete i Finland. Vad var det som drev dessa predikanter att lämna hemlandet för att under osäkra förhållanden verka i det östra grannlandet och vad fick deras arbetsinsatser för följder? Hur kom mötet med den finländska verkligheten att gestalta sig? Författaren har undersökt hur de rikssvenska metodistpredikanternas verksamhet utgjorde en del av en amerikanskinspirerad världsomspännande missionsorganisation och hur förekomsten av konkurrerande väckelseriktningar inverkade på slutresultatet.

Åbo Akademis förlag

ISBN 951-765-241-0

